

آذری

اُل دیلی وادبیاتی

فصلنامه (بین المللی) ترکی-فارسی، فرهنگی، اجتماعی، ادبی و هنری شماره: ۲ سال اول زمستان ۱۳۸۲

علی قلی کاتبی (آق قوش)

آذری

شماره ۲ زمستان ۱۳۸۲

فصلنامه (بین المللی) به زبان ترکی و فارسی
مجله فرهنگی - اجتماعی - ادبی - هنری
شماره ثبت: ۱۴۴/۳۸۳۸

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: بهزاد بهزادی
مدیر داخلی: حشمت حافظی
مدیر اجرایی: حسن ریاضی (ایلدیریم)

ویراستار: فرامرز شهبازی - فریدون محمدی
حروف نگار: کاوس نصیری
با همکاری هنری: لاجین اسماعیلی، ووقار فرشلاف
چاپ و اجرا: نشر نخستین
بهای تکفروشی: ۱۲۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، سعادت آباد، میدان کاج، چهارراه شهرداری، ساختمان اداری
تجاری سرو - طبقه ۷ - واحد ۲ - دفتر وکالت بهزاد بهزادی.

کدپستی: ۱۹۹۷۸۵۵۳۴

تلفن: ۲۰۹۴۹۰۰

فاکس: ۲۳۵۲۲۶۷

پست الکترونیکی: Azari_Eldili@yahoo.com

نشانی در اینترنت: azari@ocaq.net

مجله در حک و اصلاح مقالات وارده آزاد است.

فهرست

۳	۲۲ بهمن، اسلامی اینقلابی تین ایل دونومو مونسیتیله آغ چایلی
۵	مبارک است بهزادی
۷	علیقلی کاتبی «آغ قوش» مظفر درفشی
۱۴	شاعر حقیقی سودارشان
۱۶	آللاه برکت و ترسین کند اوشاغی
۱۸	من کیمم مدینه گولگون
۱۹	خودوش ائل اوغلو
۲۵	شعر نیکار رفی بیتی - نیکار خیای
۲۶	از اسناد تاریخی
۲۸	قوجامان مؤعلیمین خاطیره سی
۳۱	قوش دیلی و منطق الطیر دکتر حسین محمد زاده صدیق
۴۰	آدسبز سئودا یوسف بهنمون
۵۰	بیردن - بیره عمران صلاحی
۵۳	یاغیشدا پیشیک ارنست همینگوی
۵۸	زنده یاد دکتر اسماعیل بهزادی
۶۰	اؤفوق
۶۱	نگاه مقایسه ای به ساختار اعداد در فارسی و روسی
۶۴	قوجالیق عصاسی
۷۰	سؤنات
۷۱	گنجه لیک
۷۲	کمال الدین بهزاد
۷۸	آذربایجان خالق موسیقی سینین ایره لیله ییش یوللاری
۸۲	تاختالی کوئیدن مکتوبلار
۸۸	ملاحظاتنی درباره حماسه گیلگمش
۹۷	شعر
۹۸	آغ سؤکوت
۹۹	پارلاق گؤنش
۱۰۱	شعر
۱۰۲	معناسین آندیم عشقین
۱۰۳	بیلقامیش
۱۰۹	حکیم هیدجی نین آغیرلاماسی
۱۱۰	یئنی کیتابلارین سیاهیشی
۱۱۲	شیخ صفی خالچاسی

۲۲بھمن، ایسلامی اینقیلابی ئىن ایل دوئمومۇ مۇناسیبتیلە:

بھمن آیى، عوصیان آیى

آغ جایی

اۆلكەمیزدە حق نیداسى اوجالدى
جاللادلارئىن رنگى سولوب سارالدى

تۆكۆلدۆ قان كۆچەلردە، شىل اولدو
ظفر چالان دۇشۇشلردە ائل اولدو

فهلە، ایشچی، اكینچى لراؤتئاندى
شاه اؤنۆندە تبریز اؤ گۆن دایئاندى

ایستقلالاً قیامت وثریب اوجالتدی
آز زاماندا ظالیم لاری قوجالتدی

قیئیل لانیئش دیللر بیردن آچیلدی
«رستاخیز» ین ساختمانئی اوچولدو

شرف ساندی آذربایجان عوصیانی
سنگر اولدو اود یوردونون هر یانی

ائل چالیشدی، شاه رئزیمین پوزماغا
یئنی قانون، یئنی تاریخ یازماغا

قوچ ایگیدلر بیر- بیرینه یار اولدو
ایشیق دؤنیایا قولدورو شاها تار اولدو

بهمن آئی، عوصیان آئی ساییلدی
اورد، بورد یاتیب قالان آئیلدی

مبارک است!

روزنامه «مهد آزادی» به تاریخ ۲۴ آبان ۱۳۸۲ خبر زیر را از قول خبرگزاری «ایسنا» منتشر کرد: «وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با تصویب برنامه آموزش زبان و ادبیات ترکی آذری با ایجاد این رشته در دانشگاهها موافقت کرد.

دکتر محبوب طالعی رئیس دبیرخانه دایمی ادبیات آذربایجان در دانشگاه ارومیه در گفتگو با خبرنگار «ایسنا» افزود، با توجه باینکه رشته زبان و ادبیات ترکی آذری نیاز ادبی، فرهنگی و بومی منطقه آذربایجان و به ویژه ادبیات دانشگاههای این منطقه محسوب می‌شود، در این راستا دانشگاه ارومیه برای ایجاد این رشته در حال تأمین امکانات و زمینه‌های لازم آن است.

این عضو هیئت علمی دانشگاه ارومیه درباره وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان این رشته گفت: فارغ‌التحصیلان این رشته می‌توانند در آموزش و پرورش و نهادها و ارگانهایی که وجود کارشناسی چنین رشته‌ای را ضروری می‌دانند مشغول کار شوند...»

یکی از اساسی‌ترین خواسته‌های ملی - فرهنگی مردم آذربایجان و ترکان ایران تدریس به زبان ترکی در همه مقاطع تحصیلی و ایجاد و پخش برنامه رادیو و تلویزیون، گسترش نشر کتاب و مطبوعات، و تأسیس کانونهای فرهنگی بمنظور تأمین احتیاجات فرهنگی زبان مادری با رعایت اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بوده و هست.

بمنظور اجرای این طرح فراگیر تربیت و آموزش کادر مورد نیاز ضروری است. بنابراین ایجاد رشته کارشناسی زبان و ادبیات ترکی آذربایجان در دانشگاهها از طرف وزارت علوم راهگشا بوده و اقدام دانشگاه ارومیه گام نخستین در این زمینه بشمار می‌آید و باید دانشگاههای آذربایجان و سراسر ایران هر چه زودتر به ایجاد رشته زبان و ادبیات ترکی آذربایجانی مبادرت نمایند.

خبرگزاری «ایسنا» در پایان می‌افزاید: «در صورت فراهم آمدن شرایط، پذیرش دانشجو در رشته زبان و ادبیات آذری در پاییز ۱۳۸۳ امکان پذیر خواهد بود».

طبق اظهار دکتر طالعی: «در حال حاضر کمبود افراد متخصص و جذب استاد از مشکلات اصلی راه‌اندازی رشته زبان و ادبیات ترکی آذری است که این امر با شناسایی فرهیختگان و پژوهندگان ادبیات آذربایجان در داخل ایران و کشورهای همجوار مرتفع خواهد شد». بنظر می‌رسد که متصدیان دانشگاه ارومیه بطور جدی در تدارک افتتاح این رشته در پاییز سال ۱۳۸۳ می‌باشند و جوانان داوطلب ادامه تحصیل در این رشته و مردم آذربایجان خواهان اجرای قطعی مصوبه می‌باشند.

خاطره تلخ بعضی از برنامه‌های رادیو به زبان ترکی بدبینی‌هایی را دامن می‌زند و چنین پنداشته می‌شود که عناصر و تمایلات پان آریایی در مرحله اجرا اخلاص کنند؛ ولی باید در نظر داشت که دانشگاه کانون فرهنگی و علمی است و با توجه به ویژگیهای زبان ترکی آذربایجان و به روش علمی، زبان و ادبیات ترکی آذربایجانی را تدریس خواهند کرد. فرهیختگان فرهنگ ملی آذربایجان هوشیارانه و آگاهانه مراقب روند این برنامه بوده و به اجرای درست این مصوبه همه جانبه کمک خواهند کرد.

اینک وقت آنست که جوانان واجد شرایط برای نام نویسی در این رشته آماده گردند و در سایر شهرها جوانان داوطلب به تحصیل در رشته زبان و ادبیات آذربایجانی و دوستداران زبان و فرهنگ آذربایجانی با تنظیم و ارسال نامه‌ها به مقامات صلاحیتدار و نوشتن مقالات در مطبوعات و از هر طریق ممکن، سایر دانشگاه‌ها را هم به ایجاد رشته کارشناسی زبان و ادبیات ترکی آذربایجانی دعوت کنند.

• مردم قدر شناس آذربایجان این مصوبه وزارت علوم و پیشگامی دانشگاه ارومیه را سرآغاز تحقق خواستهای بر حق مردم و فرهنگی خود تلقی نموده و از آن استقبال نموده و اجرای موفقیت‌آمیز آنرا خواهندند

بهزاد بهزادی

علیقلی کاتبی «آغ قوش»

شاعیر و یازیچی آذربایجانلی مؤعلیم

مظفر درفشی

من، بیرینجی دفه اولاراق علیقلی ایله ۱۳۲۳- نجو ایلهده تبریزده نشر اولان «فریاد» روزنامهسی دفتربنده تاتیش اولدوم. او زمان من نوجوانلیق و جاونلیق شوری ایله آلولانان وطنی شعرلر، فارسجا و آذربایجانجا یازیب، تبریزده نشر اولان روزنامه لرده او جومله دن «فریاد»، «خاؤرنو» و باشقالاریندا چاپ اولماسینا هیمت گؤستریردیم.

«فریاد»ین مؤدیری ندنسه منی گؤرمک اوچون پشینام گؤندرمیشدی، روزنامه دفتربنده بیزیم گؤرؤشده تصادوفی اولاراق علیقلی ایله ده تانیش اولدوم. او گؤرؤشون سونوندا علیقلی ایله منیم آرامدا سؤرکلی بیر دوستلوق علاقہسی یاراندى و من اونو چوخ صداقتلی، ایمانلی و درین دؤشونجهلی بیر اینسان تانیدیم. بو اولدوکی بیزیم دؤسلوغوموز داوام ائتدی. سونرالار او ژورنالیستی فعالیتین «ئنی شرق» و «آزاد ملت» روزنامه لرینده ایدامه وئردیگی حالدا منیمله گنج یازیچیلار ییغینچاقلاریندا و داییره لرده گؤرؤشؤموز و یولداشلیغیمیز داوام اندیردی. من علیقلی نین خصوصی حیاتیندا باش وئرن حادثه لردن، چتین لیکلردن، آلقاق- اوجالاردان خصوصیه حیات یولداشی نین اوزون خسته لیگی نتیجه سینده چکدیگی زحمت لردن یازماق ایسته میرم، لاکین اونون معنوی شخصیتی و اینسانی سجیه لریندن نه قدهر یازسام آز اولاجاق. علیقلی اخلاقن او قدهر حلیم، مولاییم. گؤلر اوزلو، دؤزوملو بیر اینسان ایدی کی، دوستلاری، اونا «مؤقدس اینسان» لقبی وئرمیشدیلر. اونیه بیرلیکده زیندان چکمیش دؤسلار تائیید اندیردیلر کی چتین لیکلرده، آغیر گؤنلرده و دار گؤنلرده علیقلی نین مؤحکم ایراده سی و تدبیر گؤسترمه سی اونلارا روحیه وئرمکده بؤیوک رول اوینامیشدی و بونا گوره ده او عؤمورونون آخیر گؤنلرینه کیمی هامی نین علاقہ و انتحیرامین اوزونه جلب اتمیشدی. من اوندان هنج زامان، هنج کیمسه نه نیسبت انتحیرامسزلیق یا قابالیق گؤرمدیم. جورعتله دئییه بیلرم عؤمور بؤیو اونو تانیثانلاردان

بیر نفر اونا عداوت و کینه احساس ائتمه میشدیر. اونون ایجتیماعی، سیاسی کاراکترلرینه و فعالیتلرینه گلدیکلدده او درین دۆشۆنجهسی اساسیندا اینسان پرور بیر روحیهته مالیک اولموشدو، اونو اینسانلارا، خلقینه، یوردونا، ائلینه، دلیینه، محبت، علاقه و دویغو بسله مگینه وادار ائدیردی.

یاشادیغی جامعهده حاکیم اولان: زوراکئیلق، حقسیزلیک و عدالتسیزلیک دائمی اونو جۆشدوروب وولکان کیمی آشیب داشدیریب امانسیز مۆباریزهته اوغرادیردی. بو مۆباریزه ده او تام صداقتله و وار قۆوهسی ایله چالیشدی و بیر مۆعلیم کیمی، و بیر یازیچی و ادیب صورتینده بیانییدن و قلمیندن کسگین بیر حربه کیمی ایستیفاده ائده رک، هیچ زامان حتی ان آغیر شرایطده بئله قلمین یتره قویمادی. یاخشئی یادیمدادیر کی سون و قتلرده اونون «جم» خسته خاناسیندا خسته یاندیغی زامان بیر نۆچه دوست ایله برابر اونون عیادتینه گئتدیگیمیز گۆنده او یاسدیغینین آلتیندان شعر و یازی دفترینی چیخاردیب و یاتاقدا یازدیغی مطلب لری اوخودو و بیزلردن نظر ایسته دی. اونون اوز خلقینه و یوردو آذربایجانا اولان سۆنسوز عشق و علاقه شۆعلهسی هیچ زامان سۆنمه دی. بو ایشیتاقین مارقلی ساچاقلارین اونون گۆلۆندن قوپان اثرلرینده آیدین گۆرمک اولار.

اونون چۆخ قدیم و ان صمیمی دوستلاریندان و قلمداشلاریندان اولان استاد بهزاد بهزادی علیقلی حقیقنده بئله دئییر:

«کاتبی باره سینده دانشماق بیر جهتدن چۆخ آساندیر. هر کس کاتبی ایله گۆرۆشمۆش اولسا اونون نه قدره بۆیۆک اینسان اولدوغونا نه قدره آذربایجانا علاقه مند اولدوغونا، نه قدره آنا دلیینه خیدمت ائتدیگینه ایناناجاق و اونا حۆرمت بسله ته جکدیر. بیر جهتدن ایسه چۆخ چتیندیر. بونا گۆره کی، علیقلی کاتبی لاقلا اللی بش ایل خالقین یۆلوند آنا دیلین، فرهنگینی یۆکسلتمه گینده هر جهتلی و چۆخ جهتلی چالیشیدیر.

آنا دلیمزده داستان یازماق چۆخ معدود آدمالار طرفیندن انجام تاپیب، هله بو زمینه لرده گرک چۆخ ایشله نیله. علیقلی کاتبی حیکایه و نووئل یازیب و بو ساحه ده ان قاباقجیل لاردان ایدی، اونون فدائی حیکایهسی چاپ اولوبدور.

شعرلری گۆزل، مضمونلو گلهجه ته اؤمید وثرن، مۆباریزه یۆلۆنو گۆسترندیر. کاتبی آذربایجانین فۆلکلۆر و شیفاهی، ادبییاتینین تۆپلاماقدا زحمتلر چکیب. «لغت نامه ده خدا» نشین - مۆقدمه سینده اونون کۆمک ائتدیگی قیتد اولونوبدور. منیم سۆزلۆگۆمده «سپاس» آدلیغی آلتیندا ائتدیگی کۆمکلرینی قیتد ائتمیشم، یۆرولماز بیر آدم ایدی. مۆعلیم ایدی «بشیر آینه» روزنامه سینده آردیجیل مقاله یازاردی. آذربایجان روزنامه سی نین یازیچیلار هیئیه تینین ثابت و فعال عۆضۆ ایدی. باشقا روزنامه لرده امکداشلیق ائدردی. علیقلی یازیچیلق، شاعیرلیک، دیلچیلیکدن علاوه قودرتلی بیر رسام ایدی. اوندان یادیار قالان تابلولار، اثرلر اونون بدیی ذۆق و باجاریغینی گۆستریر. او بۆتۆن گۆزلیکلره، عشق بسله یردی. قیزیل گۆل و آت سیمبوللاری اونون اثرلرینده گۆزه چارپیر... خولا صه ائدیرم مرحوم کاتبی حاققیندا یالنیز بیر کلمه دئمک ایسته سم، سۆزۆن اصل معنا سیندا بیر «یۆلداش» ایدی. دئییه یلرم او

حقیقتن یولداش ایدی. دوغرودان دا صمیمی بیر اینسان ایدی... کاتبی اؤرکلرده یاراتدیغی محبت لرله یاشاماقدادیر، یاشایاجاقدیر.»

علیقینشین ینده جاوانلیغی دؤورؤندن وان قدیم زاماندا دؤستو، یولداشی و قلمداشی اولان شایا جنابلاری (آلاق) اونون وفاتی مۆناسیبتینه یازدیغی شعرده بئله دئییر:

اولکهنی بۆرؤین قار بوران ایچره	«فریاد»ین دفتری بیر چیراق کیمی
آچیلدی باغچادا قیش چیچکلیری	اوردان نور ساچدی بوتون وطنه
دوداقلار دهییشتی اؤمید نغمه سی	اؤلنلر اؤلدولر، قاچانلار قاچدی
اندیردی یننی دن شاد اؤرکلیری	گنجلر سنگرده دایاندی یننه
کاتبی اوزوده قیش چیچگی ایدی	خاطیرات دفترین وراقلا یاندا
بوئی آتدی سؤنوقدا بۇران چاغیندا	«فریادین»- دفتری دورور قارشیمدا
شاخ تادان قوزورولان گؤل چیچک ایچره	دوسلارلا گؤرؤشه گئدیریک اؤرا
عطرینی یایئیردی وطن باغیندا	دومانلی گؤنلرده جاوان یاشیمدا

کاتبی بو یولون عسگری اولدو
سؤنگۆیه چئویردی سؤزۆن، قلمین
اؤرکدن باغلاندی ائله، اوبایا
قالدیردی گۆنلره دؤیۆش علمین

یننه ده کاتبی نین عؤمۆر بۆیۆ دؤستو و قلمداشی شاعیر علی میثمی جنابلاری اونون حقیقینه بئله یازیر:

او، اهل قلم بود، باراهیمایان راه روشنایی همقدم بود
او مهربان بود، مرغ سفید آسمان بود
در روزگاری که نشانی از صفا نیست، او را صفا بود
با دردمندان، هم صدا بود
آری چنین بود، او در خور صد آفرین بود
او یک بنفشه از نسیم نوبهاران، او در کویری خشک و سوزان، همچو باران
او را دلی انباشته از مهر مردم، یک کلمه انسان بود، انسان
(آنسان که باید بود آنسان)
حالا اگر پیکرش در زیر خاک است، او را چه باک است؟
اندیشه اش در اوجها، در آسمانها، مانند اختر تابناک است او را چه باک است؟
او شاد اندر شادی خلق، او در غم مردم غمین بود.

آرى چنين بود، او در خور صد آفرين بود
 اين عاشق، همچو فرهاد، سوداي شيريني بسر داشت
 او دز سر سودائي خویش، شوري دگر، عشقي دگر داشت
 آن آتشی کورا بجان بود، آن عشق آذربايجان بود

پته ده اونون قلمداشلاريندان اولان شاعير هاشم ترلان اونون حقيبنده بئله سؤنله يير: «کاتبي ده
 بؤيؤک بير صيفت وار ايدى، عؤمؤر بؤيؤ شاهيد اولدوغوم بو صيفت اوندا اولان تواضوع کارليق ايدى،
 اوچ صنعت ساحه سينده چاليشديقدا (شاعير، يازيچى، رسام) اولدوغونا باخماياريق هئچ واخت اوزونؤ
 اوزه چکمه دي، عؤمروؤ اوز خالقينا حصر انده رک بؤتون چتين ليکله دؤزدؤ و هميشه بو يولدا جانيندان
 کئچمگه حاضير ايدى، بئله آداملارين يئشري بؤش اولسادا البته اونلار اولمه يه جکلر.»
 کاتبي نين ياخشين دوستو و قلم يولداشي شاعير سونمز (مشروطه چى)، اونون هشتاد ينجى ايل آنادان
 اولماسى مۇناسييتيله تشکيل اولان ييغينجا قدا کاتبي نين باشقا هؤنرلردن علاوه طنز عالمينده ده آدديميلار
 گؤتورؤب سيئر انتديگيدن دانيشيب، نؤمونه اوچون اونون طنز آثاريندان «تويوق» حقيبنده يازديغي
 موفصل شعري:

اي حسرتين چکنلري نالان ائدن تويوق
 شامسيژ قالانلارين اوره کين قان ائدن تويوق

سونرا سونمز اوز يازديغي «قديم دوستوم آغ قوشون شعرينه جاواب» عؤنوانلى شعرين اوخودو:

آغ قوشا سنه آغ قوش دئنه اويوندؤ
 ائله بيلدى سن بو آدلا اوجالدين
 قاناد آچدئ سونسوز ماوي گؤنلره
 اوال چاتماز اولدوزلاردان باج آلدين

آغ قوش سنه آغ قوش دئنه ساغ اولسون
 دؤغرودان آغ قوش کيمي گؤزلسن
 گؤزليکده لکه سيزسن بؤتؤنسن
 محبت ده ، ابدى سن، ازلسن

آغ قوش آزدير منيم شاعير گؤزؤمده
 هر نه گؤزل سؤز وار سنه ياراشار
 سن آشديغئين زيروله لرئ، داغلارئ
 هانسئ قوش فتح اندر هانسئ يار آشار؟

سن اؤ قدهر اوجاسان کي سمسادا
 «سيمورغ»-وندا سنه چاتماز اوچوشو
 «پيكاسو» نون گؤرؤم روحو شاد اولسون
 اؤ صولح اوچون رمز ائله دي بو قوشو

او بيلمه دي سن سيغمازسان بو آدا
 او بيلمه دي سنه آغ قوش دئنه ده

داریسقالدیر بو آد هر بیر زادیندان آغ قوش اوزو شرف آلدی آدیندان

علیقلى نى آلتیشلایان و آغیرلایان یا بله اونون «تازا بایاتیلار» آدیله شعر مجموعه سى نین چاپ و نشر اولماسیندا قایغی گؤسترن شاعیر دوستو صدیار وظیفه (اغل اوغلو) کیتابین مۆقدمه سینده علیقلی حاققیندا بله یازیر:

«ایلک دفه اولاراق، اونونلا بیر شعر آخشامیندا تانیش اولدوم. ساده، صمیمی و ایسته مەلی اینسان ایدی. او هیچ واخت اوزونو بیر شاعیر کیمی تقدیم ائتمه میشدیرسه، داوانیشیندا اینجه لیک و خوشا گلن قاندا- قانون واریدی. شاعیر اۆره کلی و درین بیلگیلی بیر مؤعلیم ایدی. عؤمۆر بویو اۆیره نئیب، اۆیره تمکله مشغول اولدو. هشتاد ایل شرفله عؤمۆر سۆرن علیقلی کاتبی وطن سنوهر، ایستی قانلی، آیدین دۆشۆنجه لی بیر اینسان ایدی. یاشاییشینین بۆتۆن آنلاریندا شفافلیق، توبلومساللیق، عدالت سنوهرلیک، حقیقت پرستلیک و هومانیزیم گۆرۆنۆردو. چاغداش دۆشۆنجه لری ایله حیاتین سنوهر- سنوهر یاشادی... کاتبی ۱۳۷۹ گۆنش ایلی تهراندا وفات ائتدی. روحوشاد، یولو داواملی اولسون. اونا قۇشودوغو منظومه ده بله یازیر:

سنوهردی

اۆرگینه آرزولارین باهاری	دوداغیندا آزادلیغین شوعاری
او گۆللرین چلنگینی سنوهردی	اۆره کلرین آغ رنگینی سنوهردی
اۆرگینی اۆلۆمیشدئی بیر لاجین	«آغ قوش» ایدی آغ ایلهاملی گۆزچین
یارانمیشدئی مسلک اۆچۆن عشق اۆچۆن	اۆره کلرین آغ رنگینی سنوهردی
واخت اولدوکی آغاغینا داش دگدی	بیر سنوگینه، بیر بیلگینه باش ایدی
کیشی قالدئی کیشیلگه باش ایشدی	اۆره کلرین آغ رنگینی سنوهردی.

تأسؤفلر اولسون کی، من چۆخ آختاردیمسا اونون چاپ اولموش حیکایه لر، شعرلر و بایاتیلاریندان «تازا بایاتیلار» چاپ اولموش اثردن باشقا بیر زاد الیمه چاتمادی، اۆدورکی اونون اوزو حاققینده یازدیغی: «تازا بایاتیلار» کیتابی نین اؤن سۆز عۆنؤنلی باشلیغیندان خولاصه صورتده بیر ایکی مطلب گتیرمه لیم. او یازیر:

«عزیزم آئی بایاتی
اۆره نیمین سۆز آتی
چاپشردیرام هر یانا
آچیلستین کۆنۆل قاتی»

بایاتی مین ایللر بۆیۆ آذربایجان خلقی نین سۆز آتی اولوبدور. ائلیریمیز بو آتی آرزیلار، حسرتلر، سنوگی لر، نیغرتلر، قریبلیک آجیلیقلاری، یۆخسوللوق، آجلیق، ظۆلم لر آلتیندا تاپدالانما، زوراکشلیق و باستیغینلیغا قارشى مۆباریزه مئیدانلاریندا چاپدیریلار. گۆرک هانسى آت، بایاتی تک چیچکلی باغلاردا،

زۆمۈرۈد رىنگلى ياشىل چىمنلردە، مەمەلىرىدىن سۆت كىمى بولاقلار آخان گۈزۈل داغلاردا، سحر يىللارنى يىللەنن بوداقلار گۈنەش بىلەن داغلاردا، آنالارنى شىرىن لايىللارنىدا، اوشاقلارنى گۈلە بنزەر ياناقلارنىدا، سۈيىنچىلە باشلانان ايلنچەلەردە، چال- چاغىرلى تۇنلاردا، ھانسى آت، باياتى تىك، ھردن بىر يىرشى دىگىشىپ. دردلى سۆزلەرلە دولو آغىرلاردان سىچرايىش ۋ قىلى كۈنۈلەردە دىنچەلەر؟ ھانسى آت باياتى تىك، ھردن بىر بۇياغا بۇيانىش، گۈزەللىكلە باخانلارنى اويدورا بىلەر؟

يادىما گلن اوشاقلارنىدىن آتى چۈش سۈيەردىم. ايندىدە آت گۈرەندە اۆرەيىم يىرىندن اويتار.... باياتىلارنى يىغىپ چاپ اتمىك اۋغروندا ھوسكارلار آز اولمايىشلار ۋ من اۋنلارنى علاقە ايله قارشىلايىشام. من اۆرەيىم سىخىلان واختلار نىچە باياتى اۋخوئوب، كىچمىش زامانلارلا قايىدىپ، انلارلە قۇنوشوب دىئىپ- گۈلۈپ ۋ قىلمىيىمى اونودوردوم. بىلەللىكلە ائىل باياتىلارنىنى اۋ قەدەر اۋخودوم كى بىردن گۈردۈم اۋزۈمدە باياتى دىئىرەم، بو باياتى منىم ھاققىمدا مۇناسىپ اولدو:

آچدىم آچدىم گۈل اولدوم
بۇنى آتدىم سۈيۈل اولدوم
دىل بىلمز بىر قوشودوم
اۋخودوم بۇلسۇل اولدوم

باياتىلار يىرى گىلىشكن اۋز- اۋزلىرىنى سىنەمدە جۈجىدىلەر.... منىم باياتىلارنىمدا بىس ياخشى خۇشا گلەر، خۇشا گلەمەن اوزون ايللر بۇنى دىئىپ وئادداشت دىئىمە يازىلىپ قالمىشلار. اۋنلارنى يىشنىدن اۋخودوقدا مەن خور باخىپ ۋ دىلە گلەرلىرىكى، نە اۋچۈن بىزى دىئىرە دوستاق ائتمىسەن، نە اۋچۈن بىزى كاغازلارلا زىنجىرلەمىسەن بىزى آزاد بىراخ، قۇنى بىزدە سۈيەنلرىمىزىن الينە چاتاق، اۋنلارلا دانىشىپ، سۆزلىرىمىزى يىتتىرەك، بىز سۆز قوشلارنىشىق ۋ ھەر بىر اۆرەيە قۇنماق اىستەيىرىك، بىزى سۈيەنلرىن اۆرەكلىرىندە ئوۋا سالارلىق، سۈيەنلرىن اۆرەكلىرىندە اۋچوب گىندەرىك. بو سۆزلەر مەن چۈش آغىر گىلدى. ھق سۆز قاباغىنىدا نە دىئەلى ايدىم. اۋنا گۈرە باياتىلارنىمى ساف- چۈرۈك ائىدىپ ۋ بىر نىچەسىنى چاپ اتمىگە تىصمىم دوتتۇم. ايندى بو سىز بودا منىم باياتىلارنىم. اۋمىدىلىم اۋنلار سىزىن اۆرەيىنىزە ياتىشنى ۋ منىمدە ايشىم دىر تاپىشنى.

تازا باياتىلاردان

سۈيىملى يارىم ھاردا	من آشيق گۈلۈستانا
اۆرەيىم قايىپ داردا	ياراشىقلى بۇستانا
ائەل گىتدى تەسىك	گۈزەلدىك سۈيىملىمە
يۇخوموش بو دىئاردا	چىمنلردە مستانا
***	***
مارائىم گۈزۈل بالا	سۈيىملىم باغدا ياتىپ
آرزوم بودور چۈش قالا	گۈللەر آلقاج آتىپ

خوش گۆنلر قوجاغيندا بنزه ئير قىزىل گۆله
ياشايشىشكان داد آلا او چىخىدىر آي باتىب

آغ قوشام قاناتسىزام عزيزم ياراليسىام
چاپارام من آتسىزام ائلىمدن آرايسىام
سئوگى ده آل- وثر اولوب قوربت منى آزديرىب
بولسوزام باراتسىزام بيلمىرم هاراليسىام

من «مظفر» اونون خاطيره سینه اونون وقاتى مۆناسىبتنه يازدىغىم شعر ايله خاتمه وثريره م اونون روحونا شادلىق ديله ييرم.

آغ قوش

اوچدو آغ قوش دىناريمىزدان حشيف
گتىدى الدن وىغالى بير اينسان
گتىدى الدن بيزم صفالى «قلى»
هم هونرمند، هم صنعتكارايدى
خلقى نين عشقى ايله قلبى دولو
قلم اهلىدى مهربانجاسينا
«كاتب» اولدو ستم چكن ائلىنه
هر شرايطده اولدو خلقه امين
قلمى سانكى بير كسرلى قىلچ
اتمهدى ظولمكارلارا تمكين
چوخ جفالر چكىب اگىلمهدى او
اوزو آغ افتخاريله ياشادى
اوچدى «آغ قوش» دياريمىزدان حشيف

دويمادىق نازلى ياريمىزدان حشيف
آينالار تك صفالى بير اينسان
ائلى نين يوردونون وىغالى قولو
محروم اينسانلارا طرفدار ايدى
دوئمهدى آزمادى يولونسان او
يازدى بير عؤمور قهرمانجاسينا
ترجومان اولدو اوز آنا دىلىنه
هنچ زامان قويمادى يتره قلمين
يازىسى، صنعتى اثرلى قىلچ
يازدى بير عؤمور خلقى نين دردين
هدف اوغروندا قورخو بيلمهدى او
صيدقده خلقه حوجت اولدو آدى
دويمادىق نازلى ياريمىزدان حشيف

شاعر حقیقی

سودارشان [نویسنده هندی]

ترجمه : علیقلی کاتبی

روزی از روزها مهاراجه بزرگ، محبوبترین مهاراجه آفتاب و ماه، به وزیر خود امر داد تا شاعری حقیقی برای او انتخاب کند.

وزیر رای مهاراجه را برای عموم اعلام کرد. روز بعد در برابر قصر جمعی گرد آمدند. هزار و یک نفر به آنجا جمع شده بودند و همه به یک صدا گفتند: «ما شاعر حقیقی هستیم».

وزیر بیست و یک روز به اشعار آنها گوش داد اما نتوانست بهترین شاعر را برگزیند. او یک روز تمام فکر کرد و روز دوم و سوم هم در آن باره اندیشید. روز چهارم نام هزار و یک شاعر را با خط زرین روی صفحه کاغذی نوشت و آن را پیش مهاراجه برد. مهاراجه با تعجب پرسید: «براستی همه اینها شاعرند؟» وزیر تعظیم کرد و جواب داد: «فرمانروای بزرگ! من اشعار آنها را بدقت گوش دادم، اما نتوانستم شایسته‌ترین آنها را انتخاب کنم و با این جهت نام همه را نوشته و پیش شما آوردم تا خود انتخاب کنید».

مهاراجه مدتی فکر کرد و پس چنین امر داد: «شعرا را بزنند افکنید و آنها را شکنجه دهید و همه را آگاه سازید که از این پس هر کس یک بیت شعر بگوید بشدت کیفر می‌بیند و از شهر تبعید می‌شود».

شش ماه از آن ماجرا گذشت. یکروز مهاراجه بزدان رفت و امر داد همه شاعران زندانی را بگردند. از هزارویک شاعر، صدویک شاعر از شکنجه و عذاب توان‌فرسای زندان نهراسیده و از هنر خود دست برد نداشته بودند. آنها خشم و کيفر مهاراجه را به هیچ شمرده و شبها دور از چشم نگهبانان شعر می‌سرودند.

مهاراجه به وزیر خود گفت: «اکنون می‌بینید که نهصد نفر از آنها شاعر نبوده و آدمهای شهرت طلب می‌باشند. به آنها پول بدهید و بگذارید از اینجا بروند. صدویک شاعر دیگر را به قصر طاووس ببرید و همه چیز برایشان آماده کنید تا در خوشی و رفاه بسر ببرند».

وزیر به دستور مهاراجه عمل کرد. صدویک شاعر لباسهای فاخر پوشیدند، و وقت خود را بخوردن خوراک‌ها و نوشابه‌ها و عیش و نوش می‌گذراندند. آنها حرف‌های پوچ و بیمعنی می‌زدند و دیگران آن حرف‌ها را شنیده و بحالشان تأسف می‌خوردند.

شش ماه هم بدینسان گذشت. روزی مهاراجه با وزیر خود در قصر حضور یافته و صدویک شاعر را احضار کرد و به آنها گفت: «شما شش ماه تمام با شادی و عیش گذراندید و اکنون کدام یک شما با اشعار خود می‌توانید ما را سر ذوق بیاورید و خاطر ما محفوظ دارید؟»

شاعران خود را باخته و سرهایشان را پایین افکندند و خاموش ماندند. تنها نوجوانی از آن میان چشمان خود را به چشمهای مهاراجه دوخت. او مانند صد شاعر دیگر به عیش و نوش وقت نگذرانده و به سادگی زندگی کرده بود. هنگامیکه شعرا شراب می‌خوردند و یا به خواب خوش می‌رفتند، او تنها به یک گوشه‌ای می‌رفت، شعر می‌سرود و اشعار خود را با اشتیاق فراوان با آواز می‌خواند.

مهاراجه به وزیر خود گفت: «نه، این صد نفر هم شاعر نیستند، آنها بیکاره و مفت‌خورند. وقتی که در زندان از شادیهای و لذایذ دنیوی محروم بودند، شعر می‌گفتند و هر کدام از زندگی تلخ و سرنوشت تیره خود شکوه می‌کردند. اما همین که بزندگی باشکوه و پر از عیش سرگرم شدند، از الهام و ذوق آنها اثری باقی نماند. آنها را کتک بزنید و از قصر دور سازید!»

پس از اینکه خشم مهاراجه فرو نشست، شاعر جوان را نشان داده و به وزیر گفت: «این جوان هم از درد و محنت و هم از عیش و خوشی الهام می‌گیرد. او هم در شب تیره و هم در روز خوشبختی شعر می‌سراید. همه شاعران حقیقی چنین هستند. آنها همواره از زندگی الهام می‌گیرند. چشمه درخشان شعر آنها را هیچ حادثه‌ای خشک نمی‌سازد. این جوان هم شاعر حقیقی است و از امروز به بعد شاعر مخصوص ما خواهد بود. زندگی دلخواه او را فراهم بیاورید، تا هر روز به قصر بیاید و شعر برای ما بخواند.»

شاعر جوان روز بعد به قصر آمد و شعری را که سروده بود خواند. روز دوم و سوم هم اشعار خود را برای مهاراجه خواند. ولی روز چهارم در قصر حاضر نشده، نامه‌ای نوشت و برای مهاراجه فرستاد: «بنا به میل و دستور شما نتوانستم شعر بگویم. من شاعر قلب خویش و الهام آزاد خود هستم. من برده آرزوها و امیال کس دیگری نمی‌توانم باشم.»

پسر جوان وزیر پیشین پس از خواندن نامه شاعر خشمگین شد و به مهاراجه گفت: «حق نان و نمک را نمی‌شناسد». مهاراجه به او اعتراض کرد: «نه، حق با تو نیست. آخر او شاعر است، هر گاه پدر تو اکنون زنده بود در برابر او به سجده می‌افتاد. شاعر حقیقی آزاد است و آزادانه نغمه می‌سراید. اشعار بردگان را تنها بردگان می‌خوانند. اگر این شاعر به قصر ما هم نمی‌آید باید زندگی او را تأمین کرد تا شعر قلب خویش را بسراید.»

وزیر جوان با حیرت و تعجب سکوت کرد و در برابر این ماجرا سر خود را پایین انداخت و بفکر فرو رفت..

آلاه برکت وئرسين!

كند اوشاغى

«بىرى اۆلمزسه، بىرى دىرىلمزا!» خان نەم دئەردى. بو يۆزدە يۆز دئەيسە دە، يۆزدە اللى دوغرو دور، اينائىن امانسىز بو قانون طبيعتىن دۆز گۆبەينە يازىلمىش. دووشان ازىلمزسه، آسلان اۆزۆلۆر. جئيران جئيرىلمازسا، قاپلان قئيرىلير. . نەسە، طبيعتىن «اۆلدور، ياشا» دئيرمانى دورمادان بئله ايشلەتير!

البە او مئشەدە ايدى، گۆز گۆرە - گۆرە يىمك، اۆستۆندەن دە بىر بىغ لارى اۆتادىب، پۆز وئرمك. اينسان لارىن بو ايش اۆچۆن عملى - باشلى يۆل - يۆتم لرى وار. بونلار هم اۆلدۆرەر، هم ياسىنى توتارلار. ائله گۆزل - گۆنچك ياشاندان كسرلر كى، هئچ قورىان گشەن اۆزۆدە بىلمز كى، نئجە كسىلدى، نەن كسىلدى؟ بلكە دە ائله گۆنە اۆزۆندە ايمىش، حاقسىز يئره يازىق كىمسەن بابلينى يويورموش!

آدامىن دىل - دوداغىنى كسىب قىراغا قۇتارلار... آما اوندان قاباق آدامىن دىل - دوداغىنا اۆ قەدەر آيىب چىخاردىب، سۆز بزه رلر كى، دىلى كسىلن، كسەننن اللى دە اۆپەر كى، اللى آغرىماسىن، ياخشى اۆنون ياخاسىنى بو بىر كۆلوندان قوتارمىش: جانىم منىمكى دىل دئمە زەر، اجنبى سۆز قاتى. دوداق دئمە، يۆك! ياخشى اۆلدو گشەلر. اۆز دىلىمە اۆلۆم، ياشاسىن قۇنشو قوزوسو!...

بەلى بورا مئشە دئىل، بورادا حاق - حىساب وار. بو حاق لاردان بىرى دە اينسان حاق لارى دىر. اۆنون كىتابى دىرى، گۆزە تەجىسى دە وار. اول آلاه، دايمن دە آيىق دىر. بعضن گۆزۆ يۇمۇقسا دا، ياتمىش دئمەن كى، او اصلن ياتماز. اۆزۆنۆ يۇخوئا وورموش اول بىلىر. واختى گلە باغىرار.

بورا منشه ده دئییل. دوزدور بوردا دا باسدی کسدی وار. آما حساب - کیتاب دا وار. مثلن
 اوّل بیر صدام دیکلیدی، اونون الیه کسب بیچرلر. سونرا دا
 «- هایدی گلین جاناوار توتوموشوق!» دئییب صدامی داما سوخارلار. صدامی گرگ بوش،
 یوخ باغیشلاین، جورج بوش تونوندا، گننه ده باغیشلاین، «سنچمه گونو» نده کسرلر،
 باغیشلاین گننه ده یاهالدیم، قوجالیغین ائوی ییخیلسین! محکمه یه وئره لرلر...

یوخ بورا منشه دئییل. آما هر حالدا بوردا دا «بیری اولمزسه، بیری دیریلمز!». صدام
 اولماسایدی بوش یازیق باشینا نه کول تکریدی؟ محکمه زورو ایله باشقان اولموشدو. ایکینجی
 سنچیمده بیزیم آدی گوزهلین کدخودا اولما شانس، اونون باشقان اولماسیندان داما چوخ ایدی.
 گنتسین دووا ائله سین صداما! ماشالله سن بیز شرقلی لرده کی گوجه باخ، ائویمیزده اوتوروب
 قریلی لرین سرنیوشت لیرینی آلت- اوست اندیریک! اولوموز ده باشقان آغاا خئییردیر، دیریمیز ده.
 صدامین دیرسی بیر ئانا، اولوسو جورج بوشا بیر خزینه دیر. او بیرلری ده آز- چوخ آنجاق
 هره یه بیر پای دوشر، بیر جوما آخشامی گوودوشو قالارلار. ایندی دن بیله ماشالله یاغی دامیر. ان
 آزی بیر ایکی- آئی خالقین باشینی قاتماق اولار. صدام توتولاندا آئیق ایدی، باییق؟ ساققالیندا آغ
 توک چوخ ایدی، قارا؟ آلتیندا کی سنیره ک چوخدان وار ایمیش، یا تزه؟ اولگوج تاپمایش، یا
 اوزو ساققالین قیرخماق ایستمه میش؟...؟...؟ آلاسه برکت وئرسین، بونلارین هره سی ایله بیر آئی
 خالق آلداتماق اولار. هره سیننه نه موصاحیه لر، نه مقاله لر، نه تفسیرلر، نه تحلیل لر... پاه آتانا!
 بین النهرین تورپاغیندا گوجه باخ، نه ئامان نهنگلر یئتیریر! بو سفر بیری اولور مینی دیریله جک دیر.
 اینشا آلاسه!

مەن كىم

مەدەنە گۈلگۈن

مەن كىم، آرزوسو شىرىن بىر ئانا،
ئانار چىراق - چىراق ئۆلۈمۈدا آرزوم.
مەن نەيم، بىزەرم دان اولدوزونا،
سۆيۈر گۈزلىرىم لە آچارام ئۆزۈم.

مەن كىم، قاراقوش تىمئاللى اينسان،
مۆزدەيلە اوچارام ائلدن - ائله مەن.
مەن نەيم، سىنەسى گىنىش آسىمان،
نور آلام گۈنشىن شفقلىرىندەن.

مەن كىم، ئانامىن ايلكى، عزيزى،
خالقۇن بىر شاعىر فدايىسى ئىم.
مەن نەيم، نغمەلەر، سۆزلەر دىنىزى،
جۈشۈب، دالغالا ئىب، ھىئە ئۆتەسى ئىم...

مەن كىم، بىر شاعىر غۇمۇرۇنە ھەمدەم،
ئۆلۈمۈز دا بىردىر، بختىمىزدە بىر.
مەن نەيم، بىر دۇنيا سۆيىنىچىم، قەمەم،
مىنى قەم، دۇندۇرور، سۆيىنىچ ايسىدىر.

مەن كىم، دۈنەنكى جاۋان بىر گىلىن،
بۇ گۈنۈز اوغۇللۇ، گىلىنلى ئانا.
مەن نەيم، ئۆزۈيەم بىر خۇش ەملىن،
آلغىش بۇ ەملىن سۆنسوزلوغۇنا.

مەن كىم، دۇستوما دۇستام، كۈمە ئىم،
خۇشدۇر دۇست ئۆلۈندا دارا دا دۈشمەك
مەن نەيم، مۆھبىت دۇلو ئۆزىم،
چاغلە مۆھبىتلە، چاغلە، ائى ئۆزەك

مەن كىم، بۇ دۇغما ئوردون اوۋلادى،
گۈجۈ بۇ تۇرپاقدان آلىئرام ھەردەم.
مەن نەيم، آرزومون قۇشا قانادى،
مەن بۇ قانادلارلا ئۆكسەلەجە ئىم،
ئۆكسەلەجە ئىم....

خودوش

- اميش دن سونرا قوزولارنى
گۆزەملەيەجەئىك.
آياز- ھە، قىرخىق لارنى دۈنن دن ياغلامىشىق،
ساغلىق اولسون بىر دە گلن ايل بو واخت،
گۆزم واختى گۈرن ھاردا قوزو
اوتاراجاغىق - دندى.

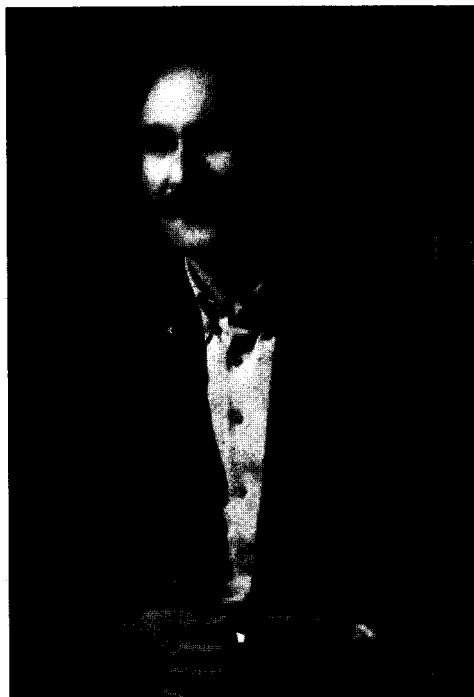
خودوش:

- گۈنلۈمۈن قوشو اوچوب، گلن ايل شەردە
ايشلەمەيە گئەجەيم. شە ھەردە بىر جە
تاتىشىم اولسايدى، گئەردىم، الىمدن
توتاردى.

ھلە سۇزۈنۈن داوامىنى
قورتارمامىشىدىكى، اوبادان خودوشو
چاغىردىلار:

- ائە، قوزونو تۈك امىشە.

اۋ، جىيەدن ھۇرۈلمۈش قوزو
شاللاغىنى گۈتۈرۈپ، چۈرك مندەسىنى
چىيىنە آسىپ، قوزولارنى گۈرنىشىنى
ايشلەدى. قوزولار قەجەلدن ھىرلىنىپ، اوباتا،
آرايقدا اولان ساغىن آرخاجىنا تۈكۈلمۈشۈ.
امىشدىن سونرا ھەرە اۋز قوزوسونو آيىرىپ،
قىرخىنا باشلادى. خودوش دا ارباينى
قوزولارنى قىرخىردى. قىرخىنا گۈرە بو

ائىل اوغلو

سەپەدرە ئايلاغىنىن چالا ئاتاق دئىلەن
آرخاج ئىئىرىندە گۈرنش ووران
قوزولارنى ئىل ووردوقچا افىللەنن
گۆزەملەرنى سىئىر ائىدن خودوش، اۋزۈنۈ
يۈلداشى آياز توتوب دندى:

«خودآفرين» كۆرپۈسۈنۈن ياخشىلىقلار ئىندەك
اوزانان كاروان يۈلو ايلە سحر تىزدن
اولاقلارنى خىرداۋاتلار يۈكلەيىپ اوبالاردا
ساتماغاگلن چرچى كاظم، اوباتىن
توشوناگلندە، اولاقلارنى باشىنى دولايى
جىغىرلا اوباتا سارى دۈندەردى. باشىنىن
اۋستۈندە ھاۋادا اۋتان- بويانا آشان آغ-آپباغ
تايا بولودلار يىاغىن سىز گىجەدن خبر
ۋثرىردى. اۋ، آغ بولودلارنى، اومودلا دولو
گۈزلىرىندە بىر دە سۈزدۈكە، ھە، بىر- ايكي
گۈن ھاۋالار من دئىنە اولاجاق، دئىيىپ، اۋچ
اولاقدان عىبارت اولان كۈچۈنۈ قىۋزاق
سۈرۈردۈ.

اوباتىن قانشارىنا چىخاندا ارخاج
يىرلىرىندە تۈپا- تۈپا گۈردۈيۈ گۈزەم
تيغلارنى بىر داھا اونون تاماھكار گۈزلىرىندە
باشىنىن اۋستۈندە الچىم لىمىش كىمى
گۈرۈنن آغ بولوتلارنى يادىنا سالدى. اۋ، انلە
بىل بولود تاياسىدى گۈزەملىر، دئىيىپ،
كارۋاتىنىن گىرىدە يىرىنەن اتششكلىرىنى
بىزلەيىپ قىۋزاقلاندىردى. اوباتىن آرايىغىندا
بىر قوزو كلەيىن دىيىندە يۈكلىرىنى آچىپ،
اولاقلارنىنى اوباتىن آشاغى باشىندا
چىدارلايىپ، اوتلاغا بوراخدى.

خودوش اۋتن ايلدن برى اۋنو
گۈرمەمىشىدى. آخى، كاظم آنجاق گۈزەم

گۈن قوزولارنى گۈندەكى ۋاختدان ايكي
سأت تنز امىشە گىتمىشىدى.

داھا قوزولار بو گۈندن انعتىيارن
تۈخلو اۋلوردو. تۈخلولار ايسە بش- اون
گۈندن سۈنرا آنالارنى قوشولوب اوتلاغا
گىندەسى ايدىلر. خودوش دا تا ائودە بىكار
قالىپ يا ارباين ائۈيندە اۋدون- اۋجاق
ايشىنە باخاجاق، يا دا چۈباتىن ياتىندا
خۈدەك اولاجاق، اۋنون بوۋوروغونا
باخاجاق. اۋ، بو ايشلىرىن ھىچ بىرى ايلە
ماراقلانمىردى. اۋن آلتى ياشىنا دولاندىن
برى، گلەجك ايللىرىنە، حتا عايلە قوروب
اۋ- ائشيك صاحىبى اولماغىنا فىكىرلىشىردى.

آخشاملاماقدان اولان ياتلاق ھاۋاسى
گىندە- گىندە سىرىنلىشىر. ياتلاق مەھى دە
سۈزعتلە اسمەتە باشلايىردى. اۋنون قىرخىپ
بىر- بىرىنىن اۋستۈنە يىغدىغى گۈزەملىر،
اوزاقدان باخاندا قار مۇداسىنا اۋخشايتىردى.
اۋ قوزولارنىن آغ تۈكلۈلىرىنى گۈزەملەيتىردى.
سۈنراكى گۈنلردە ايسە قارا ۋ داھا سۈنرا
ايسە قىرمىزى تۈكلۈلىرى قىرخلىقدان
كەچىرەجك ايدى. ارباين بۈيۈك آروادى
زىۋر خاتىمىن تاپشۇرىغى بىلە ايدى....

«اھردن» گلىپ، ياراليجا ياتلاقلارنىنى،
«شۈنۈر» اتكلىرىنى، «مكىدى» مئشەلىرىنى،
«الېرد»، «آشىقلى» دان اۋتۈب آراز قىراغىنا،

ایله قول- قولاً وثریب، خامالی شیرنی لر
 یتیب، قاه- قاه چکیب گولورلر، یوندان
 یوموشاق ماشین صندلی لرینده ایله شیب، بیر
 قیرانلیق بیلیتله شه هری، یتکه- یتکه
 اوتورپوست لا دولانیشرلار- دندی. سن
 اوتاردیغین قوزولارین بودلاری شه هری
 قصاب توکانلاریندا قاناری یا وورولوب، بیر
 بیءهائیءدی کی، گل گوره سن.

او بو شیرین سوزلرله خودوشون
 اوره یینی ایله آلماق، اونو اوزونه کومکچی
 گورتومک ایسته ییردی. باخ بیر ایمل
 ایشله سن، شه هرده لاپ ارباب کیمی
 کتچینه رسن، سنه نه وار، جاهیل، جاوان-
 اوغلان سان. ماشاللا قوللو- قوواتلی-
 دندی...

اوج گوندن سونرا قوزو قیرخیمی
 قورتارمیشدی. گوزهم تایلارینی اولقلارینا
 یوکله ییب، خودوشو دا اوزونه الچی
 گوتوروب، اهره دؤن کاظم، ابالا، گوزونو
 ایندی دن آج، زیرنگ اول، مندن ایش اؤرن،
 آل وثری نه بیلیرسن؟! کۆپه ی اوغلولوغونو
 اؤرن سن، بشش ایلدن سونرا دیره یین
 قیزیلداندی. اوره یی یوموشاق، رحمی
 گوتول اولسان، بیر حصیرسن، بیر ممد
 یتسیر. آل وثرده تاپیلان هنج زاددا تاپیلماز.
 بیره آلیب ایکی یه ساتماسان، چوره یی

واختی یایلاغا گلهردی. او، گوزهملی
 آلیب
 شه ره آپاراردی، گلنده ده اوبالی لارا انحتیاج
 اولان شئی لری گتیریب ساتاردی.

باناقدان فیکیرلشدیگی، شه هرلی
 تاتیش، انله چرچی کاظم ایدی. او، قیرخیب
 قوتاردیغی سونونجو قوزونون آتقلاریندان
 آچیب، آغیز- آغیزا قوندوغو قیرخلیق
 تیغالارینی ساریقلادیغی قیرخلیق باغینی
 قیرخلیقین دسته ک طرفینده ایلگه کله ییب،
 چرچی کاظمین آچدیغی یوکلرین یاتینا
 گلیب- سلام آئی کاظم دئی، نه وار، نه
 یوخ، شه هرده نه خبر- دئییب، کاظم لا ال
 وثریب گوروشدو.

کاظم- ساغ اول، ساغلیغین- دندی.
 خودوش اونونلا اوره کدن ال وثریب
 گوروشنده عادت اوزره چرچی کاظمین آغ
 ایلیک کیمی یوموشاق اللرینی مؤحکم
 سیخدی. کاظم داها اونون بویوتوب، جاوان
 اولدوغونو، بوغ یتیرنده تزه- تزه ترله دیینی
 سیزیب، اوره یینده، بوندان یاخشئی الچی
 چیخار، دندی.

خودوش لا آرتیق خوش- بششه
 باشلادیقدا، بئله شه هرده سنن کیمی
 جاوانلار ایندی، آخسام اوستو بزه نیب،
 گولدن تمیز پالتارلار گئییب، آداخلی لاری

ۋار. ايكى ائوۋ ادامى، ئىددى اوشاق
صاحبى ئام. بالاچا گۈزۈمۈ يۈسمام،
آل وئىرچى لىرىنى دە اودارلار.

قۇرخما بالا حىطدە تۇيىلەلەرىن بىرىندىن
بىر بالاچا اۇتاق آيىرارام، قابى- باجاسى
حىطە باخار. گىجەلەردە اۇردا قالارسان.
توكانىدان قايتىدىن سۇنرا تۇيىلەلەرى
كۆرەرسىن، اولاقلايىن اوت- ساماتىنا
باخارسان. بالاخاتىما دىئەرم سەنە بىر دەست
يۇرغان- دۈشەك وئىرەر. نىئىلەيە جىكسىن،
جاۋان اوغلانسان، سىنىن تايىلارنىن تايلاقدا
داش اۋستۈندە ئاتىر. شەرى ئىرى دىر. ائىلە
قورۇ باخماغى بىر دۈنىيادى، پۇل
خىرچەلىيىپ، دۈلناماچاقسان كى، دىئىرىدى.
بىش ايل اۋتمۇشۇدۇ. خۇدۇش
بۇيۇلۇ- بوخۇنلۇ جاۋان ايدى. گۈندۈزلەرى
اربائىن توكانىندا، گىجەلەرى ايسە تۇيىلەلەرىن
بىرىندىن آيىرىپ، پالچىقلا سۇۋاقلايدىغى
اۋتاقدا گىجەلەيىردى. ھەلە بىر قىران صاحىبى
دنىل ايدى. چىرچى كاظمى سحر- سحر
توكانا گلدى. خۇدۇش بىر آز سۇنرا توكانا
گلىپ، اولاغىن بىرى گىجە اۋلۇب- دىدى.
كاظمى آجىقلاندى.

- اولاغ مريض ايدى، نىيە دىمەدىن.

- ۋاللا قىل اۋلدۇ- دىدى.

يۇخۇدۇر. باخ بو گۈزەم تايىلارنى
گۈرۈرسىن، ايبىرىمى باردان گۈزەمدى. ۋاللا
بىش- يىنىن پۇلۇنۇ خۇرداۋاتى
ۋىرمەمىشىدىم. خۇدۇش بو سۇزلەرى
ائىشيتىدەك گۈزلەرى برەلىردى،

- اۋرگەنرەم، ارباب اۋرگەنرەم.
تايىلاردا آيىقلارنىم، داشلاردا تارا اۋلۇردۇ.
سحرىن- آخشامادىك آيىق ئالەن، باش آچىق
قۇيۇن- قۇزۇ دالەنچا گىندىردىم. بىر ايل دە
سىنىن بو اۋچ گۈنۈنۈن قازانچىنىن ئارىيىنى
دا آلا بىلمىردىم. آلا ھە سىنى ئاخشى ئىتىردى.

ھە، بىش- آلتى ايل كىس ئاتىمى،
اۋىرن، سۇنرا اۋزۇن اۋزۇنە بىر ادلى- سانلى
چىرچى اولارسان. ۋار- يۇخۇموزون
اۋستۈندە زاغ- زاغ اسەرسىن. قۇرخما، منىم
ۋار، ائىلە بىل سىنىن دە ۋار. بۇيۇتىندىن سۇنرا
ھوشلۇ- فاراساتلى اولسان، سەنە بىر شەھەر
قىزى دا تاپارىق. قۇرخما اۋىرەدە جەنىم.
ايشىن چىم- خىمى بىش- آلتى ايل چىكىمىز
كى، ائىلە دۈشەر. مەن دە بىش- آلتى ايل سىنىن
كىمى الچى ايشىلەدىم. سىنىن كىمى ائىلە
قارنىما ايشىلەدىم. سۇنرا ارباب رەم ائىلەدى،
بىر آز خۇرداۋات وئىردى، بىر دە بىر آخشاق
ائىششەك وئىردى. دۈشۇدۇم چۇللەر قازانماغا
باشلادىم. اۋنۇن يۇلۇنۇ گىتتىم. بىرە آلدىم،
بىشە ساتدىم. ائىندى شە ھەردە دام- داشىم دا

کاظم - ایتیل گۆزۆمدن، قفیل اۆلدۆ،
قفیل اۆلدۆ، مۆفته چۆره ییم یۆخدو، یئیب
پاتاسان - دندی.

خودوش - هارا گئدیرم، بش ایلدی
سنه ایشله ییرم، هله منه بیر قوروش
وئرمه میسن. نه ایش اویرتدین، نه موزد
وئردین. ایندی هارام وار، هارا گئدم -
دندی.

کاظم - قارتین دولوسو یئیرسن،
ایچیرسن، هله بیر زاد دا وئیرم. او داغ
یئرینده تار وئردی یته ده قارتینا ایشله ییردین.
یۆلداشلارین انله داغ - داشدا قویون
اوتاریرلار. چوبانچیلقدان گتیریب سنی شه
هر آدمی انله دیم. انله بسین دیر. اول گۆنۆ
دندیم کی، بش - آلتی ایل قارتینا
ایشله یه جکسن. سونرا خوشوم گلسه الیندن
توتارام، ایندی گلیمیر، زور دئییل کی،
خوشوم گلیمیر، چیخ گنت،...

خودوش هیرس لندی، آجیقلی -
آجیقلی داتیشدی. کاظم اونو ایتله ییب
توکاندان بائیرا سالدی. بو حالدا بیر آزان
اونون توکاتینین یاخینلیغیندان اوتوردۆ.
«سرکار - سرکار بورا بیر باخ» - دندی.

خودوش توکاتین قایشیندا الیری
قوتوندا دایانمیشدی. آزان توکانا کئچدی.

کاظم داخیلدان بیر گۆی بش لیک
گۆتۆرۆب، آزاتین اوجونا باسدی.

- سرکار اۆستوار، بو گئده یه بیر تۆز
توتارسان کی، سنین آدین گلنده چایی
چاریقلی کئچر. بونو بئله انله کی، بو شه
هرده گۆزه گۆرۆنمه سین. بش ایلدی قارتینا
ساخلا میشام، ایندی من یازیققدان موزد
ایسته ییر. ایتیلیب گئتسه، اون تۆمن ده منده
انامین وار. گۆرۆم نئیله ییرسن.

آزان پولو جیبینه قویوب توکاتین
ایشیینده دایانان خودوشون یاخاسیندان
توتوب قولونو دسبندله دی.

- کۆپه ی اؤغلو، گئجه لر اوغورلوغا دا
گئدیرسن. دئمه لی شه هرده یاریلان ائولری،
اوغورلانا توکان شئی لرینی آپاران سن سن -
دندی. دئمیرسن منیم ایشیم اوغرولاری
توتماقدی؟

خودوش یالوار - یاخار انله دی. آزان
اونون قولاغینین دیبینه بیر - ایکسین ده
ایلیش دیردی. سۆرۆیه - سۆرۆیه تامیناتا
آپاردی. تهران گارازی دئییلن بیر یئرده
دایاندی. یا بو سات مین ماشینا گۆزۆمدن
ایتیل، بیر ده بو شه هرده گۆرۆمه گۆرۆنمه،
یا دا آپاراجام سو یون سۆزۆلۆنجه دۆیه م،
آتام دوستاقدان قالیب چۆرۆیه سن - دندی.
کاظمین توکاتین نیشه یاریرسان، یته

وثریب، بعضی لرینین قولاغینی
 بوردوردوغونو یاخشی بیلیدی. اودور کی،
 گوردو، کاظم آژانا پول بویون آلیب،
 کیمسه سی ده یوخدو، دادینا چاتان
 اولما تاجاق.

سس سیز - سمیر سیز اهردن تهرانا یولا
 دوشدو. جیبی بوش، اوره یی دولو...

صباحیسی گون تهراندایدی،
 خودوش آیرئ - آیرئ دیلرده داتیشان
 آدمالار مات - مات باخیردی. اونون آنا
 دیلینده ده داتیشانلار وار ایدی. او، تهراندای
 قاتناشان جاماعات آراسیندا، اوزونه ده معلوم
 اولما یان بیر - بیر بیشمیش کریچ له
 دوشمه لی اولان یول ایله باش آلیب
 گشیدیدی. هارا گشیدیب چاتا جاعی اونا
 اؤنملی دئییل ایدی...

آردی وار

بیلیم رسن او منیم دوستوم دور. رئیسیمین ده
 دوستودور. او، ایران شاهینشین دا
 دوستودور - دندی.

آژان اونو تهرانا یوللانان ماشیندا
 میندیردی، بو گشده نی تهراندایثره
 سالارسان، سونرا سنی گؤزله رم - دندی.
 شو فیر ده، گؤزوم اوسته، لاپ تهراتین
 اورتاسیندا آتارام یثره - دئییب، آژانا گؤز
 ووردو.

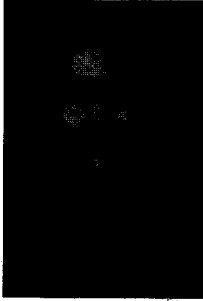
آژان آجیق لی - آجیق لی اوزونو
 خودوشا توتوب، گشده! گئری دؤنسه ن،
 گؤزونو اویارام، بیر ده بو شه هرده بویون
 گورؤنمه سین ها، واللله آنانی آغلار قویارام،
 دنمه لی منیم دوستومون توکاتینی یاریرسان -
 دئییب، ماشینین سول طرفینه فیترلاندی.
 شو فیر باشینی شوشه دن بائیرا چیخاریب،
 نسه آژانا دندی.

آژان، هه، قورخوت، هره له، قوی
 تهراندای گؤزدن ایتسین - دندی.

خودوش او گؤنهدک بیرجه یول دا
 اولور اولسون، هله بیر کیمسه ایله دیوان -
 دره ایشینه دوشمه میشدی، آژان
 گورمه میشدی.

او، اینفالی، محبت لی، ساده و صمیمی
 دولانیردی. آنجاق کاظمین بعضن رۆشوه

نگار خياوى

دۇنياتىن مېطباخىندىن...

دۇنياتىن مېطباخىندىن

داتىشىرام

كىيرىتلىر ساچلار ئىمدا

چاخىلىتىر

كىرىمىش بو كۈلگەم

اۋستۈمە يۈرۈتىن

ايشىكابلى دوۋارلار

ياخىلىتىر

كىم سۆپۈرگەنى مىندىن آلمالى؟

كىم سانجىلاتىپ مىنىم يىتىمە دۇغمالى؟

ساچلار ئىمدا سوچلار ئىم آسلىق قالىر

كۈلگەمىن بۇشلوغونا زىيىل بۇشلىرى

بىر داھا سئۈيلىمە يەجم

بىلىرم!

سئۈسم دە سئۈيلىمە يەجم

پىللەكانلار تىك- تىك قورولور

بو گىئىجە دۇغولاچاق دۇل يۇخدور

گىردە يە چىخاچاق بىر جە گىلىن دە يۇخدور

بو گىئىجە

آد گۈنۈمدە

نىگار رفى يىلى

كۈچۈرن: شىكوفە شىكورى (آنا)

ياقوت، اينىجى گىتىردىن،

سەن بىرىنچى گىتىردىن

مەنە ھىدىيەلىرى

گۈزۈنە قوربان اولوم

گۈزۈمدە يۇخدور مىنىم

داش- قاشلار ئىن دىيەرى.

مەنە اۋقۇقلىرى وئىر

عطىرلى سحرى وئىر

گۈي دىنيزى باغىشلا-

اۋستۈندىن اۋزۈم كىچىم

چۈلۈ، دۈزۈ باغىشلا

قىرغى تىك سۈزۈم كىچىم.

مەنە داغ زىرۋەسى وئىر

قارتال، قومرو، سىسى وئىر،

گىنىش گۈي صاف ھاۋا وئىر

اۋرە يىمە سئۈدا وئىر.

جىئىران- جۈيۈر اۋتلايان

ياشلىل بىر چۈل باغىشلا،

بىر دە داغلار قۇيتوندا

حزىن- حىزىن اۋيۈيان

زۈمۈرد بىر گۈل باغىشلا.

گۈزۈمدە يۇخدور مىنىم

داش- قاشلار ئىن دىيەرى:

مەنە اۋقۇقلىرى وئىر،

بىر دە گۈنەش عطىرلى

ايدىن سحرلىرى...

از اسناد تاریخی

(مصوبات حکومت ملی که برای نخستین بار
در تاریخ ایران در آذربایجان بمرحله اجرا در آمد)

حقوق برابر زنان و مردان

برای انتخاب شدن و انتخاب کردن

در انتخابات مجلس، انجمن ایالتی و شهر.

■ از مرامنامه فرقه دموکرات آذربایجان مصوبه کنگره مورخ ۱۳۲۴/۷/۱۰:

«ماده ۷- بدون هر نوع تبعیض حق انتخاب کردن نمایندگان مجلس برای کلیه زنان و مردانی که به سن ۲۰ سالگی رسیده و حق انتخاب شدن برای مردان و زنان ۲۷ تا ۸۰ ساله باید داده شود».

قیزیل صحیفه لر ص ۱۱۷

■ قانون انتخابات مصوبه کنگره ملی آذربایجان مورخ ۱۳۲۴/۸/۳۰:

«ماده ۸- کلیه آذربایجانیهای بیست ساله اعم از زنان و مردان حق انتخاب کردند دارند. شهروین اوان یکی سی ص ۳۲

■ از ۷۵ نفر نمایندگان مجلس ملی ۵ نفر نماینده زن بودند.

■ از تصویبانه شماره ۱۳ مجلس ملی آذربایجان درباره انتخابات انجمن‌های ولایات، محال و بلوک:

«۶- در سراسر آذربایجان، کلیه آذربایجانیها (زن و مرد) که به سن ۲۰ سالگی رسیده‌اند می‌توانند در انتخابات انجمن‌ها شرکت نمایند».

«۸- آذربایجانیهایی که از ۲۵ سال کمتر و از ۷۰ سال بیشتر سن نداشته باشند حق انتخاب شدن به انجمن‌ها را دارند»...

رئیس انجمن ملی آذربایجان حاجی میرزا علی شبستری.

روزنامه آذربایجان ۲۰ / دی / ۱۳۲۴

■ از تصویبنامه شماره ۱۴ مجلس ملی آذربایجان درباره انجمن‌های شهر:

«تبصره ماده ۸- مردان و زنان ۲۰حق ساله انتخاب کردن و انتخاب شدن دارند.»

رئیس مجلس ملی آذربایجان حاجی میرزا علی شبستری

روزنامه آذربایجان ۱۳۲۴/۱۰/۲۰

از موافقتنامه مورخ ۱۳۲۵/۳/۲۳ نمایندگان دولت مرکزی و آذربایجان که بتصویب

مقامات مربوطه رسیده است:

«ماده ۹- دولت موافقت می‌کند که بمجرد افتتاح مجلس ۱۵، لایحه قانون انتخابات را بر اساس اصول آزادی و دموکراسی یعنی انتخابات عمومی، مخفی، مستقیم و متناسب و برابر بشرط شمول آن به زنان، به مجلس تقدیم نموده و تصویب آنرا با قید فوریت بخواهد.

ماده ۱۴- دولت در نظر دارد که برای سراسر ایران قانون انتخابات انجمن شهر را بر اساس اصول دموکراسی یعنی با رأی عمومی و مخفی، مستقیم و متساوی تنظیم نموده و به مجلس ۱۵ پیشنهاد نماید.

پس از تصویب این قانون، انتخابات انجمن شهر در سراسر ایران آغاز خواهد شد. و تا تصویب آن قانون و انجام انتخابات جدید، انجمن شهر موجود در آذربایجان به وظایف خود ادامه خواهد داد».

تبریز ۱۳۲۵/۳/۲۳

پیشه‌وری - مظفر فیروز

قوجامان موعلیمین خاطیره سی

ایک آتاپلی تدریسی

یازین ایکینجی آتی تین اورتالاریندا، سحر تئزدن دیز قیراغینا گزمه یه چیخدیم. گور لئیسان یاغیش لاریندان سونرا هاوا گونشلی گون اولاجاغی موشتولوقچولاری گورونمکده ایدی. دان یشریندن، دیزین ان اوزاق آرخاسیندان ساری- قیزیلی گونشین ایشیق تئل لری یوکسکلره قالخماقدا ایدی. دیز لام و ساینخاش ایدی. ایکی قوشو آرخاشین لئقلا سو اوزه رینده اوتوروب، دالغالارلا سوزولوردولر. سحرین اثرته سی سرین تئل، اوزلری قشیدیقلا یردی. گونشین یووارلاق قیرمیزیمتیل یوموروسو، آستاجا- آستاجا، آغیرانا دیز سویوندان باش قالدیریردی، سانکی آتدیغی زولقلاردان یایشاراق اوزونو چتین لیکله گویون یوکسکلرینه اوجالدیردی. نه گوزل گونشلی یاز گونودور!...

واختیندا گنج موعلیم مدرسه یه گیردی. بیرینجی گون ایدی کی، ایش یشری ده یشیلیب بو مدرسه یه گئدیردی.

گون اورتادان قاباق سونونجو کلاس واختی تین زنگی چالیندی. گنج موعلیمه دندیلر کی، بیرینجی کلاشین موعلیمی گلمه ییب، سیز او کلاسا گتمه لی سینیز...

کلاس باشلاندى. اوشاقلار یشرلرینده تۇختادیلار. آنا دیلی کیتابی نئین بیرینجی جیلدینین سونونجو درسی کئچیریلمه لی ایدی.

گنج اویره دیجی درسین باشلیغینی گوزدن کئچیرتدی: «عزیز آذربایجان! هینجان بۆتون وارلیغینی بۆرودۆ، تیره تدی.

ايلىك دفة اولاراق آنا دىلىندە درس كىچىرىدى. درسى اۆتەرى اۆخودو. شىعرىن ناغاتى بىر داها گىنج مۆعللىمى ھىجانا گىتىردى:

«ياشا آنام، ياشا وطن، ياشا منىم مىسكىنم!»

اوشاقلار دىنچ و سايىق ائىلە شىمشىدىلر. آنجاق گۆزلىرىندىن قىغىلجىم ياغىردى. ايتى باخشىلار يىلە گىنج اۆتەرە دىجىنى تاتىماق اىستە تىردىلر.

اۆتەرە دىجى: - كىتايىن سۇن صحىفەسىنى آچىن. من بىر يۇل اۆخوتورام، بىلمە دىيىنىز سۇزۇ يا جۆملەنى سۇرۇشون!

دۇغرونداندا شىعر آنا دىلىندە ائىلە آخىچى، اۆرەتە ياتان و سادە ايدى كى، اوشاقلار سۇرغو وئرمەدىلر. ھامى اۇنو دۆشۈنمۈشۈرلر.

مۆعللىم، اۆز - اۆزۈنە دۆشۈنۈردى: بىز ايتىدائى كلاسدا اۆخوتاركن، نە چىتىن لىكلر چكىردىك. (آب، موش، گرە و...) يابانچى سۇزلى ايدى. اۇنلار دۆشۈنمەك و اۆتەنمەك چىتىن ايدى... اوشاقلار چۇخ وخت درىلىكلرىن آنلامىنى آنلامادان ياللىز اۇنلار ازىر اندىردىلر. ايندىسە آنا دىلىندە درىلىگى نە گۆزلى باشا دۆشۈرلر...

گىنج مۆعللىم اوجا سىس و ھىجانلا شىعرى بىر داھا دىكلمە ائىلەدى. اوشاقلار ئىن قانى قاتناماغا باشلادى. ئىشلىرىندە قىمىلدا تىردىلار...

اۆتەرە دىجى اوشاقلار دىندى:

- من شىعرى سىطىر - سىطىر اۆخوتورام، ھامى بىرلىكدە اوجا سىسلە و منىم كىمى اۇنو تىكرار اندىن...

بۆتۈن مىدرسەنى اوشاقلار ئىن شافراق و اوتىناق سىسلىرى بۆرۈدۇ.

«سنى منىم آنا يوردوم، عزيز آذربايجاننىم

ياشا منىم يوردوم - يورام، ياشا عزيز وطنىم».

ايكى نفر اوشاقلاردان تىكلىكدە شىعرى دىكلمە ائىلەدىلر. اۆتەرە دىجى سۇرۇشۇدۇ:

- كىم شىعرى دۇشدىن اۆخوتايلىر؟

ھامى ال گۆتە قالدئىرىلدى. بعضىلىرى ئىشلىرىندىن قالخىپ، سىتۇنچىلە چىغىر - باغىر

سالىردىلار:

- من!... آغا من!...

درس ساعتی باشا چاتدی، اوشاقلار چانتالارینی باغلائیپ، قاپی دان چیخماغا تله سیردیلر...
کۆچه ده اوینایا- اوینایا قاجاراق انولرینه ساری یۆگۆرۆردۆلر. اویناق یئیشلرله اوینون
اوخویوردولار:

«باقرخان تک قهرمانلار، شانلی ستارخانین سنین،

یاشا منیم باغیم- باغچام، یاشا منیم گۆلشه نیم».

گنج موعلیمین اۆره یی اسیردی. ایچینده گۆلۆردۆ. بئله دۆشۆنۆردۆ کی، بو اوشاقلار
انولرینه چاتجاق چانتالارین بیر بوجاغا بوراخیب، تله سیک مطبخه دؤغرو گئدیپ، قاپی آغزیندا
سئوینجک، اوجا سسله شعری دؤشدن اوخوماغا باشلاپاجاقلار:

«یاشا آنام، یاشا وطن، یاشا منیم مسکنیم»

آنا دیکه له جک، اینانماز جاسینا اوغلونو سۆزه رک، دوداقلاری سئوینج دن تیره یه جک، اوغلونا
ساری آددیملا یاراق اللرین دۆشلۆیه سیلیپ، اوغلانچیغینی باغرینا باسیپ اۆپه جک... آناتین
هیچاندان و شن لیکدن یاشارمیش گۆزلرینی خیتالن گۆرمک اولار...

آنجاک بو سئوینج چۆخ چکمه دی. شاهین باسقین چیلاری، جلادلاری آذربایجاننی قانا
بلشدیردیلر، آنا دیلینده یازیلان کیتابلاری تونقاللاردا تویلائیپ یاندیردیلار. اونون آجی
تۆستۆلریندن، آنالارین گۆزلری قاماشدی، قان آغلادیلار...

گۆنش یئنه ده پارلاپاجاق. او گۆن گله جک کی، آنالارین شیرین و سئومه لی لای- لایلاری
درس لیکلرده سسله نه جک اوشاقلاریمیز اۆزه ک دولوسو سسله اوخویاجاقلار:

«یاشا، سن ائی منیم آنا یوردوم، عزیز آذربایجانیم!»

اوشاقلار آنا دیلینده درس اوخویاجاق، آنالار سئوینه جکلر!

او گۆن گله جک!

گله جک!

قوش دیلی و منطق الطیر

دکتر حسین محمدزاده صدیق

مطالعات تطبیقی آثار گوته و حافظ شیرازی بیش از ایران در غرب انجام گرفته است. متأسفانه در کشور ما این فن، چندان مورد اعتنا نیست. حتی آثار ادبی سه زبان اصلی عالم اسلام یعنی فارسی، ترکی و عربی هم به صورت تطبیقی و مقایسه‌ای تحت بررسی عالمانه قرار نگرفته است. به ویژه در زمینه بررسی‌های مقایسه‌ای آثار ادبی ترکی و فارسی اگر اثر با ارزش «حافظ و فضولی» اثر مرحوم حسیبه مازی‌اوغلو را استثنا کنیم، کار مهمی تاکنون انجام پذیرفته است. در گفتار حاضر تلاش بر این است که دو منظومه «قوش دیلی» به ترکی و «منطق الطیر» به فارسی رودرروی هم نهاده شود، و البته باید بگویم که «قوش دیلی» ضمن حفظ ویژگی‌های ترکانه، در واقع با اخذ قوت و الهام از اثر جاودانه‌ی عطار آفریده شده و نوعی برگردان آن به حساب می‌آید.

فن ادبیات تطبیقی (Comparative Literature) در دانشگاه‌های غرب از اهمیت شایانی برخوردار است. اکنون مثلاً بسیاری از خلاقیت‌های شکسپیر با دقائق آثار هوگو، پوشکین، لامارتین و حتی تاگور رودررو نهاده شده است.

«یونس امره» تا «درزی بابا» مدیون خود ساخت.

بخش‌هایی از دیوان «یونس امره» در واقع خود ترجمه‌های پراکنده و نامنظمی از دیوان غزلیات عطار به شمار می‌رود. او که در تاریخ ادبیات ترکی شعر صوفیانه را بنیان نهاده است، بحق «عطار ثانی» نام گرفته است.

ظاهراً^۴ نخستین اثری که از عطار به ترکی برگردانده شده است، «تذکره‌الاولیا» است که ترجمه‌ی آن در اواخر سده‌ی هفتم به فرجام رسیده است.^۵

سپس این اثر بارها به ترکی برگردانده شده است و بسیاری از این ترجمه‌ها اکنون برای جهان علم ناشناخته نیست. ترجمه‌ای در ۷۴۱هـ ترجمه‌ای دیگر در ۸۴۰هـ و ترجمه‌ای در ۸۹۸هـ و جز آن.^۶

دیگر آثار او از سده‌ی هشتم به بعد بارها به ترکی برگردانده شده است و این روند هنوز نیز ادامه دارد، چنانکه در سال ۱۹۸۹ جدیدترین ترجمه‌ی ترکی از «پندنامه»-ی شیخ عطار در استانبول به طبع رسید^۷ و این در حالی است که از همین اثر چهار ترجمه‌ی شناخته شده‌ی زیر به زیور طبع آراسته شده‌اند:

شیخ فریدالدین محمد عطار در حدود سال ۵۴۰هـ. زاده شده، در حدود سال ۶۱۸هـ در کشتار نیشابور به دست مغولان شهید شده است.^۱

نامش محمد و لقبش فریدالدین است. خود به نام خویش در جایی اشاره می‌کند و می‌گوید:

من محمد نام و این شیوه نیز
ختم کردم چون محمد، ای عزیز!^۲

به هفتاد و اند سالگی خویش نیز در جایی اشاره دارد:

مرگ درآورد پیش وادی صدساله را
عمر تو افکند شست در سر هفتادواند!^۳

شیخ عطار در روزگار خود در جهان اسلام و در قلمرو ادب عرفانی از آوازه و شهرت قبول برخوردار بود. در آسیای صغیر مانند ایران آثار او دست به دست می‌گشته و منبع اخذ قوت و الهام برای سرایندگان متصوفه و دراویش فرق مختلف آن سامان بوده است.^۴ پس از شهادتش نیز در قلب و لسان مریدان و مشایخ و صوفیه خراسانی و خراسانیان بقیه‌السیف راهی آسیای صغیر شد و ادبیات صوفیانه ترکی آن سامان را از

در تاریخ ادبیات ترکی آسیای صغیر تاکنون دوازده برگردان منظوم و مثنوی از منطق الطیر و بیش از سی نظیره بر آن شناخته شده است.^۹ بسیاری از نظیره‌ها عنوان منطق الطیر دارند و برخی نام‌هایی دیگر مانند سیمرغ‌نامه، لسان الطیر، ده‌مرغ، قوش دلی، گلشن سیمرغ، منطق الاسرار و...^{۱۰}

در این گفتار خواهم کوشید نخستین ترجمه‌ی منظوم این اثر گرانجای را که در سال ۷۱۷ هـ به دست شیخ احمد گلشهری صوفی بلندآوازه‌ی آسیای صغیر انجام گرفته است، معرفی کنم:

شیخ احمد گلشهری در نیمه‌ی دوم قرن هفتم به دنیا آمده و در نیمه‌ی اول سده‌ی هشتم هجری چشم از جهان فرو بسته است. با توجه به اینکه در سال ترجمه‌ی منظوم منطق الطیر بیش از چهل سال داشته است.^{۱۱} می‌توان حدس زد که در حدود سال ۶۸۰ هـ به دنیا آمده است.^{۱۲} از آثارش برمی‌آید که وابسته فرق «اخیه» و مرید «اخ‌اورن» بوده است و زمان درازی خود مرادی کرده است.^{۱۳} آنچه امروز از او در دست است: فلک‌نامه‌ی فارسی، کرامات اخ‌اورن، رساله‌ی عروض و ترجمه‌ی منطق الطیر شیخ عطار است.

- ترجمه سال ۸۴۶ هـ از سوی امری ادرنه‌ای.
 - ترجمه حسن شعوری مؤلف فرهنگ شعوری پیش از سال ۱۱۰۵ هـ
 - ترجمه‌ای از لوانی شاعر دربار سلطان احمد اول عثمانی.
 - برگردان مدرنی از مصطفی عاصم در روزگار ما.
 - و سه شرح ترکی زیر بر جهان علم مکشوف است:
 - شرح پندنامه از ملا عصمت محمد متوفی در ۱۱۶۰ هـ.
 - شرح پندنامه از شیخ اسماعیل مفید از علمای استانبول متوفی در ۱۲۱۷ هـ.
 - شرح پندنامه از حاج فیض‌الله ارزنجانی متوفی در سال ۱۳۲۳ هـ.
- گذشته از تذکره‌الاولیا و پندنامه، پنج اثر شناخته شده‌ی دیگر او نیز بارها در آسیای صغیر و در دوره‌ی عثمانی و بعد از آن به زبان عثمانی و ترکی مدرن ترجمه و یا شرح شده است^{۱۴} و در میان آنها منطق الطیر بیش از دیگر آثار عطار مورد توجه بوده است.

سیر سوژه‌ی اصلی منظومه گام‌به‌گام
از عطار متأثر است و از او گرفته شده است

اما گلشهری لزومی ندیده است که
همه حکایت‌های موجود در منطق‌الطیر شیخ را
برگیرد و نظم کند، بلکه حکایت‌های
دیگری از دیگر آثار او نظیر اسرارنامه، بر آن
افزوده است.

مشهورترین حکایت این مثنوی،
حکایت شیخ صنعان است. این حکایت با
متن فارسی آن یکسان است. واقعه و ترتیب
داستان در هر دو متن عین هم است.
بسیاری از مصراع‌ها به لحاظ مضمون و از
حیث بیان نقلی صرف از عطار است.

شیخ احمد گلشهری در آغاز
حکایت، از ترجمه‌های داستان شیخ صنعان
که پیش از او به ترکی انجام گرفته شکایت
می‌کند^{۱۴} و می‌گوید:

شیمدی گلشهری گئیوردو بو آیا
افکری دونلار که بنزدی بایا
عنبر ایله ساچین نوزدو سونبولون
گۆملگین اطلسدن ائیلهدی گولون
بؤیله رنگین، بؤیله دادلی، بؤیله تر
خسرو و شیرین سۆزی اولدو مگر

در معدود قصائد و غزلیاتی که از او
بر جای مانده است، جای پای عطار و تأثیر
او دیده می‌شود. منطق‌الطیر مترجم گلشهری
چنین آغاز می‌شود:

بیر گنجه چین شهری اوستونده مگر
ناگهان سیمرخ گنججی جلوه‌گر
بیر قانادی دوشدو چینه کای اولو
صدهزاران دورلو نقش آندا دولو
خلق چون کیم اول قانادی گۆردولر
دین‌لرینین کلی ترکین قیلدیلار
اول قوشون یوزبین قانادی واردورور
بیر قاناد نقشین تاپان کافر دورور
اول قوشا ار کیم قاناد اونوندورور
نقشه باخما گۆر قاناد ننوندورور

بدین‌گونه مرغان گوناگون گرد هم
می‌آیند و به رهبری هدهد به سوی شاه خود
سیمرخ روانه می‌شوند. پس از سفری دراز و
پررنج تنها گروهی کوچک از آنان به مقصد
می‌رسند و در تجلی سیمرخ خود را می‌بینند
او را جز خود و خود را جز او نمی‌پندارند.
هدهد بمثل خرد، پرندگان، نمایندگان و
انسانها و سیمرخ نماد مبدا فیض ازلی است.

براستی که گلشهری در بازسازی و
ترجمه‌ی این حکایت مهارت و استادی به
خرج داده است. چند بیت از آن را با متن
فارسی رودرو می‌نهم:

متن ترکی گلشهری

کندوزون بیلمازه اوزره اول نیگار
شیخه آندیراندان اولدون بی‌قرار

شیخ اگر بو زولفه اقرار ائیله‌یه
خرقه‌سین بو زولفه زنار ائیله‌یه

شیخ آیدیر چون منی گوردون زیون
اوخو افسونلار که بانی فسون

چون منیم عشقیم دگیل‌دیر سرسری
یا باشیم کس یا الیم توت ای پری

منه چوخ ناز و تکبر ائیله‌مه
دردلی دیلدن آجی سؤزلر سؤیله‌مه

روزگاریمی کئچیردی ایتتظار
وصل اولور ایسه خوش اولور روزگار^{۱۵}

متن فارسی عطار

خویشتن را اجمی کرد آن نگار
گفت ای شیخ از چه گشتی بی‌قرار

گر به زلف شیخ اقرار آورد
هر دمش دیوانگی بار آورد

شیخ گفتش چون زبونم دیده‌ای
لاجرم دزدیده دل دزدیده‌ای

عشق من چون سرسری نیست ای نگار
یا سرم از تن بیری یا سر بر آر

از سر ناز و تکبر درگذر
عاشق و پیر و غریبم درنگر

روزگار من شده در انتظار
گر بود وصلی بیاید روزگار^{۱۶}

در این ابیات روح بیان عطاروار
حفظ شده است و مجموع آن از دیدگاه
صنایع بدیعی و هنروری‌های ادبی بسیار
بدیع و رساست.

منطق الطیری که عطار ائیله‌دی
پارسی‌جه قوش دیلی‌نی سؤیله‌دی
آنی تورکی صورتینده بی‌ز داخی
سؤیله‌دیک تازی کیسی تانری حق
چون فلک‌نامه دوزلتدیک شاه‌وار
پارسی‌جه تخت و تاج زرن‌گار
تورک دیلینجه داخی تازی‌دن طریف
«منطق الطیر» ائیله‌دیک آنا حریف
بونجا باب ائیله‌میشم من ده که هئج
قیلمادی عطار اول فنده بسیج
چون مرصع سؤیلننه تالیفیمیز
کیمسه‌دن اوتانمایا تصنیفیمیز
قوش میثالی منده عطاریندیریر
قالانسی‌نی ائیله‌ین یاریندیریر
حیکمت‌ایله سؤیله سؤزو ای حکیم
استقم هذا صراط المستقیم^{۱۷}

در این ابیات خود را بمثابه
مرغ (قوش) و طوطی می‌نامد که
تقلید سخن عطار می‌کند. در دیباچه
نیز می‌گوید:

گنجینه مفتاح بسم‌الله اول
گنجی آجان آدمی آگاه اول
اول کریم و فرد و قدوس و قدیم
اول حکیم و حی و قیوم و علیم
قدرتیندن چون دوزلتدی عالمی
کندی نوروندان یاراتدی عالمی
بیر قوش عطارین دیلینده مرغ اول
قاموسونا پادشاه سیم‌رغ اول
قوشلارا یوز دورلو دوروشمک گرک
پادشاهلارینا ایریشمک گرک
قوشلارا هدهد مگر رهبر اول
کیم بو قوشلار یورویه‌لر او یولا
کیم دیلر ایسه که سیم‌رغ ایره
کوه قافه ایریشه آنی گوره
هدهد و قوشلار و سیم‌رغ مثال
عقل و خلق و تانری اولدو ذوالجلال
ایی گلشهری سؤزو ساز ائیله‌دی
منطق الطیر خوش آغاز ائیله‌دی^{۱۸}

شیخ احمد گلشهری در
ترجمه‌ی منظوم و بازسازی منطق الطیر
عطار، برخی حکایات نیز خود
ساخته و بر آن افزوده است: مثلاً
حکایت شش مرد جهانگیر که در
آنجا از حال و روزگار خود سخن
ساز می‌کنند. حکایت چنان است که

پس از آنکه فلک‌نامه‌ی فارسی و منطق‌الطیر شیخ عطار، در سده‌ی نهم هجری در آسیای صغیر بالید و مخلد شد، نخستین کس که از او نام برده، احمدی، شاعر نام‌آور قرن نهم است که در اسکندرنامه‌ی منظوم خود، منطق‌الطیر مترجم گلشهری را می‌ستاید. «شیخ‌اوغلو» شاعر بلندآوازه‌ی معاصر او نیز در کنز‌الکبرا از گلشهری یادی ستایش‌آمیز می‌کند.^{۱۹} لطیف‌اوغلو نیز در کتاب لطائف‌نامه گلشهری را استاد خود و هم‌پایه‌ی عطار و سنایی می‌نامد.

پیرمحمد یوسف آنقروی (متوفی ۸۶۶هـ) در طریقت‌نامه که خود برگردان منظوم مصیبت‌نامه‌ی عطار است، گلشهری را «روح عطار» می‌نامد و بر او غبطه می‌خورد که «زبان مرغان از عطار آموخت».^{۲۰}

شیخ احمد گلشهری برگردان و بازسازی ترکی منظوم منطق‌الطیر شیخ فریدالدین محمد عطار را در بحر رمل مدس مقصور در سال ۷۱۷ هـ به فرجام آورده است. خود تاریخ اختتام کتاب را در این بیت متذکر شده است:

یثدی یوز اون یثدی ایل اولموش ایدی
هجرته کیم بو گول آچیلیمش ایدی

شیخ سعدی را به رؤیا می‌بیند که به او می‌گوید: «شیخ شهری بودن که هنر نیست، هنر آن است که نامت جهانگیر شود و جهانگیران شش تن بودند: سنایی، عطار، نظامی، سعدی، مولانا و سلطان‌ولد. هر یک هم با یک کتاب نام خود جهانگیر ساختند».

شاعر از اینکه اثری نیافریده و نام جاوید نیافته، ناراحت می‌شود.

پس از آن فلک‌نامه‌ی فارسی و منطق‌الطیر ترکی را می‌سراید و خود را هفتمین مرد جهانگیر می‌نامد:

آلتی ار آلتی کتاب ایلـه بئـله
عالمی توتدوق معین آدیـله
چون ایلاهنامه سنایی دن گله
مثنوی مولانین صحفی اولـا
چون نظامی هر سؤزی خوش سؤیله‌دی
مخزن‌الاسرار ی زیبا ائیله‌دی
چون مصیبت‌نامه عطار آیدوارا
منطق‌الطیر اونا یا ایروره

هم ولد مثنوی یی خوب ائیله‌دی
دگمه سؤزدن سررین آندا سؤیله‌دی
...گشتدیم آنلارین قاتیندان آغلابو
جانیم ایچی غیرت اودوندان دولو

بسیاری از پژوهندگان نظیر علامه قزوینی، علی اکبر دهخدا، سعید نفیسی، ملک الشعرا بهار و جز آن از این فن بهره‌هایی داشتند، ولی متأسفانه به دلایل سیاسی خاصی بسیاری از پژوهندگان و معلمان ادبیات فارسی دانشگاه‌های ما، اکنون محروم از آن و حتی جاهل بر دقائق بررسی‌های تطبیقی ترکی و فارسی هستند و از این رهگذر مرتکب اشتباهات و غلط‌های فاحشی نیز می‌شوند.

از منطق‌الطیر مترجم گلشهری نسخ خطی متعددی در کتابخانه‌های دنیا وجود دارد. از جمله نسخه‌ای که در سال ۷۹۴ هـ استنساخ شده است و در کتابخانه‌ی فاتح استانبول تحت شماره ۲۵۵۷ محافظت می‌شود. اغلب نسخ معروف از سوی دانشمندان کشور همسایه ما ترکیه معرفی شده‌اند. متن انتقادی آن را آگاه سرری لوند در سال ۱۹۵۷ در آنکارا به دستیاری «انجمن زبان ترکی» منتشر ساخته است.^{۲۱}

در این گفتار کوشش ما بر آن بود که نخستین ترجمه‌ی منظوم ترکی از منطق‌الطیر عطار را معرفی کنیم. این اثر بیش از دیگر آثار شیخ عطار مورد توجه اهل ادب در دنیا قرار گرفته است و ترجمه‌های متعدد ترکی، عربی، اردو، فرانسه، سوئدی، انگلیسی، فرانسوی و جز آن برجای است.^{۲۲}

شناساندن این ترجمه‌ها و تحلیل بجا و درست و شرح تطبیقی آنها از وظائف بسیار مهم «عطارشناسی» است که در بازنمود طیف گسترده‌ی اندیشه‌های شیخ عطار و تاثیر جهانی آن موثر خواهد افتاد و نیز از وظائف عمده‌ی فن «ادبیات تطبیق» در کشور ما به شمار می‌آید که امیدواریم در دانشگاه‌ها و مراکز علمی مورد اعتنا قرار بگیرد. در دوره‌های آغازین ادب‌پژوهی معاصر،

زیرنویس ها:

^۱ - برای بررسی سال زاد و مرگ عطار ر.ک. شرح احوال و نقد و تحلیل آثار عطار. تالیف مرحوم فروزانفر.

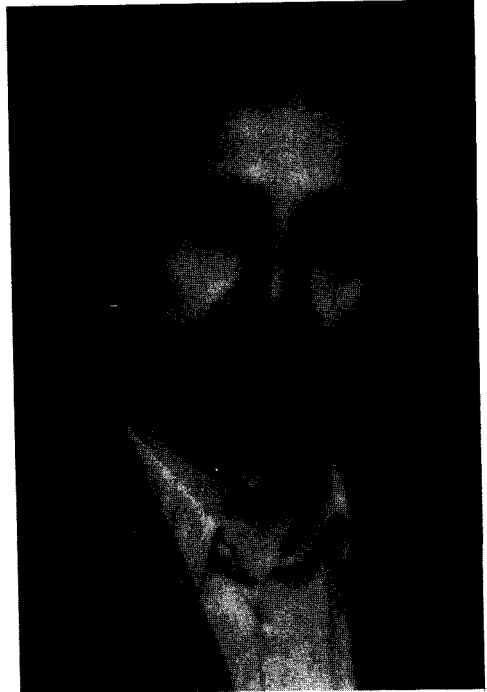
^۲ - شیخ فریدالدین عطار، مصیبت نامه، به تصحیح دکتر نورانی وصال، ص ۳۶۷

^۳ - دیوان عطار، به اهتمام و تصحیح تقی تفضلی، چاپ دوم، تهران ۱۳۶۲، ص ۷۵۶

- ۱۳ - ر.ک مقدمه‌ی منطق‌الطیر گلشهری از آگاه
سری لوند، استانبول، ۱۹۵۷م
- ۱۴ - این برگردان‌ها تاکنون به جهان علم شناسانده
نشده است.
- ۱۵ - Prof. Fahir İz. Eski Türk Edebiyatı
Tarihi, Ankara, 1970, S 165
- ۱۶ - منطق‌الطیر، به همت سید صادق گوهرین،
تهران، چاپ پنجم ۱۳۶۶، ص ۷۲
- ۱۷ - منبع شماره‌ی ۱۸، ص ۵۷۴
- ۱۸ - Edebiyatı, İslami Türk - Mecla Pekolcay,
1/423.
- ۱۹ - Fuad Köprülü. Türk Edebiyatında İlk
Mütasavvıflar, İst, 1918, S 269.
- ۲۰ - این کتاب را مرحوم حکمت اریتلان در مجله‌ی «زبان و
ادبیات ترکی دانشگاه استانبول» معرفی کرده است.
- ۲۱ Yeni ve Değerli Bir Dil ve Edebiyat
Belgesi, Tarikat name, T.D.E.D. 1946, 1, S 3-4
Agah SirriLevend, Gülşehri ve -Mantikit-
Tayr, Ankara, 1957.
- ۲۲ - ر.ک مقدمه‌ی محمدجواد مشکور بر منطق‌الطیر،
چاپ تبریز
- ۲ - A.S. Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. -
Ankara, 1973 C.I.S. 439.
- ۵ - این ترجمه را دانشمند ایران‌شناس مجار آ.
بوردرو گلیگتی در سال ۱۹۶۶ در ازدهمین کنفرانس
زبان ترکی در آنکارا معرفی کرده است. مآخوذ از:
XI Türk Dil kurultayında okunan Bilimsel
Bildiriler, Ankara, 1966, sc 87-97
- ۶ - برای ترجمه‌های ترکی تذکره‌الاولیا ر.ک. منبع
شماره ۵، ص ۴۴ و نیز:
فهرست نسخ خطی ترکی کتابخانه‌های استانبول،
ص ۵۷۰ - ۵۵۹ شماره‌های ۳۶۸ تا ۳۷۸.
- ۷ - Ferdüddin Attar, Pendname, M. Nuri-
Gencosman, Devlet Kitapları, İstanbul, 1989.
- ۸ - از آن میان مصیبت‌نامه، الهی‌نامه، اسرارنامه، گل
و خسرونامه، منطق‌الطیر را می‌توان نام برد.
- ۹ - برای سیاهه‌ی این آثار ر.ک منبع شماره ۵ ص
۱۳۷ به بعد
- ۱۰ - همان جا
- ۱۱ - ر.ک
- Fuad Köprülü. Türk Edebiyatında İlk
Mütasavvıflar, İst, 1918, S
Vasli Mahir Koca Türk. Türk Edebiyatı
Tarihi, Ankara, 1970, S 165

قارمیشیندا، گیزی آنیلارین ایزی، یتربه یتربه
دویدولوردو. بو یوللار، جیغیرلار هر بیر
تانیشیدان یاسخین، اونون کوزلو
وجان یاندیرجی آه پوسکورمه لرینه تانیق
ایدی. لال کرییچ لر، دیل سیز- آغیز سیز
دووارلار، زامان- زامان اونون سئودالی
باخیشلارینا هاماش اولموشدو. سانکی یولو
اوسته دوغال نسنلر، آغاجلار، داشلار اونون
وورغونلو خیال لارین هر نهدن آرتیق
آنیردیلار.

آدسیز سئودا

او گنج، دادلی خاطیره لرین، یاشیل
توقالی تین آرخاسیندا پوسقو دورموشدو...
او آیل گنج ... اوندکی، گونشین یورغون
قیزی، آلتین ساچلارین هوروم- هوروم
داغلارین شلاله ساییق یاماجلاریندا
سپله ییب، ماوی نین باشقا بولومونون
یاری پائییدا دینجه لمه یه باشلامیش و
آخشام، یتنی وطراوت لی بیر نفس له، آیتین
گوموشلو چادیرئ آلتیندا کولگه سین دام-
باجایا سالیردی. او گنج، او گوموش
باخیشلی گنج، اولدوزلارلا آیتین گیزلین-
پاچ اویونونا اویوب سوسموشدو و ایشیق،
یالنیز دوغولارین و ماراقلارین، گوز
قیریمیی جا سائریشمالاریندا
آیدین لاشدیریردی. او گنج نه قده
سئویملی و اونودولماز بیر گنج ایدی.
گنجه نین ایلیک باشلانیشی، هله آئی گنج
چاغلاریندا، اولدوزلار قاش- گوز آتارکن
بوتون یارانمیشلار شیلناقلانیردی. هاوا
دوم- دورو یویولموش گوزگو تکین ...

یوسف بهنمون

او گنجه آنیلارین سونسوز
گنیش لیینده دالغین، گوز اریمه یه نین لاپ
اوزاق آخار- باخاریندا اویارکن، گوزلری
یول چکیردی. هئی... تانیق یوللار،
سیرداش جیغیرلار کی، هر قاریش-

كۆزلر اوجاقلار ياندىر مېش. اوقدەر كى،
 آليشيب يانان شوغله لرى اونو دا ياندىر ئىب
 كۆله دۈندەر مېشىدى. اۆ بو گيزلى سئودانى
 روحونون درين ليىنىدە و اۆره يىنىن
 چرچيوه سينده بسله يىب و هئچ زامان هئچ
 بير كيمسه يه آچيقلامادى و يالنىز اۆز
 وورغون دۈنياسىندا، عشقى نين سولطانينا
 باش ائىدى و هئچ كيم او آلۇولۇ و
 ياندىر ئىجى سئودادان خبردار اولمادى. آمما
 او بۇيله ساتىردى هله اۆز يوردوندا هئچ،
 بلكه ده دۈنيا سۈيىتە سينده ان رۆسوا اولموش
 بير چيلغىن دىر. نيه كى، گۆنۆ- گۆندن،
 اۆرهك اوچاغىندا بو گيزلى سئوداتىن
 كۆزلى آليشيب اونو آرتىق ياندىر ئىب
 ياخيىردى.

- ياندىم، هر بير آدلىم وورغوندىن
 دا آرتىق آليشيدىم... كرم ياتىب ياناركن
 اۆرهك كۆزۈنۆ چۆل لره ياتىدى... فرهاد
 داغلارنى قازدى... مجنون چۆل لرى يۇلچوسو
 اولدو... صنعان دىل لردە دئيىلدى... آنجاق
 ابديلىك رۆسوا اولدولار... آمما من
 ايچرىمدە ياندىم. اونلار يانيب عشق
 درىندىن يۈنگۈللشدىكجه، من آغىرلاشدىم
 كيمسه بيلمەدى... كيمسه يه دئمەدىم.
 ايچرىدە يانيب كۆزە دۈندۈم... هارايىب
 هاتقىر مادىم... آغىر درد لرىمى بير كيمسه يه
 پايتلامادىم... دردىمە اورتاق اولمادىلار...
 اونون خىيال لاريله بير ليكدە، اۆز گيزلى
 دۈنيامدا ياشادىم.

كۆلك چيلغىن سايلاق، پامبىق قانادلارنى
 آچىب قىر جاناركن، اونون تۈتمك
 ياناقلارنىدا ياخيلىب، اوغرون- اوغرون
 سىنىرلارنىدا تانلىمامىش بير سۈڭى ھوس
 پايتلايتىردى. گاهدان دا بير قىزغىن سئل
 كوشولدا ياراق آرا- سىرا، اوتانجاق خزه للىرى،
 دووار اورتاسىندا بير قىزىل چانتا ك
 جىنگىلىدە يىب، تونقال قوروب، سۈنرا
 سۈپۈرۈپ هر بيرىن بير طرفە آپارىردى. او
 اۆز سىرلى دۈنياسىندا جوموش بىردن- بيرە
 دىسكىنمە دەن پىچىلدادى.

- ائى واه! بو قدەر دە معصوميت
 اولارمى؟ ھۇندۈر- ھۇندۈر داغلارنى
 چكىمىندن آغىر و قالىن قابا كۆكسۈ
 قايتالارنى دوروشوغوندىن توقارلى و
 باخىشى!!! هر بير آخار ايرماغىن آخارىندىن و
 هر بير دورو بولاغىن آيتالى كۆزە سىندىن
 سۆز گۆن... ائى واه! نەلر اولور... بىلمىرم
 كۆزە لىرم... ايچرىمدە نە قىزغىن سئل
 قىرتىنلار تۈرە نىر، اوقدەر كى، ايليک
 سۈمۈكلردە سئودالى بير ايسىنمە تۈرە دىر.
 دۈداقلارنىن چىچك ليىنىدە، ياغىش
 وورموش گۈلۈش تۈمور جوغو بلكه دە
 روحو سرخوش لاندىر ئىر.

اونو اوندان اونجه هئچ زامان
 گۆرمە مېشىدى. آمما او باخىش، او
 معصوميت و او گۈلۈش كۆكسۈندە سۈنم
 آلۇولار آليشيدىر ئىب، اۆره يىنىن پارچا-
 پارچاسىندا ابديلىك بير سئودا و قوتلو بير
 عشق ياراتمىشدى و جانى نىن بۈلگە سىندە،

چتىن لىكلە آياغا دورماق ايستەدى. امما ساغ بىلەگىندە «سۇند» سانكى ال آياغىنا بلكەدە گۈۋدەسىنە باداق اولموشدۇ، داھا آياغا قالغانمادى.

- مەنە اولوب؟؟!! دىيە، ھلە جاۋايىن المامىش يادىنا دۈشۈۋەت كى بىر وورغونون خىياللايدىنا سىئىر اندىردى كى اونو بىر اوتور «اوتوموبىل» ئىبرە سرلەمىشىدى. اۋزۈنۈۋ ياتاقا قىدا يالنىز گۈزدۈ، امما باشى اۋستە ھم قوندارما گۈللەر ۋە ھم ايسە ايسى قۇخولو، چىشىد بۇيالى دۇغال چىچىكلەر... ساغ طرفىندە اۋز عايىلەسى ۋە اشاغى باشدا بىر دوروشوقلو، اوتانچاق، سوسموش قارا- بىرچىك بىر گىنج اىگىد دايانايىب، گۈزلىرىندە قىم ۋە باخىشلارنىدا بۇل- بۇل نىجاب، بلكە بۆتۈۋ معصومىيەت اۋرنەيى.

اۋ بىردە چاللىشىدى آياغا قالخىشىن، امما سانكى ال قولون كىندىرىلە باغلامىشىدىلار ۋەز كىچىب، ھۈرۈت- ھۈرۈت يان يۈزەسىنە ساي^۱ سالىدۇ. اۋندىن اۋنچەكى سۈرغۈسون بىردە تىكرار انتسىن، اۋ گىنج اىگىد چۈخ آغىر ۋە سۈيىملى دورومدا آغزىن آچىب نارىن- نارىن پىچىلىدۇ.

- ھىچ قۇرخمايىن تىللى خانىم- منىم ماشىنىم سىزە توققوشوب، آنچاق منى باغىشلايىن، تانرىيا^۱ آرتىق تاپىنىرام.

ۋە اۋ گۈندىن جىغىرلار... يۈللەر... دام باجا، كۆچەر، گىجە چادىرىنىن آلتىندا اونون گىزلى سۇداسىنا تانىق اولدولار. امما بو جان ياندىرىجى سۇدا دان تىللىنىن ھىچ خبرى يۈخايدى. امما گاهىدان اونو يۈلو اۋستە گۈرۈردۈ ۋە اوتانچاق باخىشلارنىدان آزاراق دۈيىموشدۇ كى بلكە دە اونو سۈمىك خىيالىندايدۇر. اۋندىن اۋنچەدە، نىچەلىرىندىن انشىتمىشىدى كى اونو بىر چىلغىن سۈيىر.

اۋ بو خىياللاردا دالغىن، ايش باشىدىن ائوۋ گىرى قايتىداركن، دۈنە- دۈنە اۋز اۋزۈندىن سۈزدۇ:

- اۋ چىلغىن كىم ايسە! ائەر منى سۈيىر، ائەرسە اۋرەيىندە سۇدا آلۈولارنى آلتىشىر، نەدىن آيدىنلاشدىرمىر. بلكەدە دۈرۈسو بىر دىلىدۇر، يۈخسا بىر وورغون اولايىلمىز، آيرىلىق اۋدۇندا يانسىن امما كۈزۈندىن ھاراي چىكمەسىن- دىيە، داھا ھەندەۋرىندە بىر زاد انلامادى. سانكى بىر آندا اولايىلار دىيىشلىدى. آنچاق بىردىن- بىرە اۋ توققوشما سىنى خايطىرلادى امما نەلەر اولوب، دىلىنە گىتيرىب دانىشا بىلمەيىردى. يالنىز ياننىن اۋ سىچاق گۈنۈ كى ھاۋا اۋد پۇسكۈرۈردۈ ۋە ايسىتى بىر سۈكۈت ھەر ئىرە جايىناق آچمىشىدى «پىكە» نىن يۈرغون قانادالارنى نىن سىزىلتى سىسى اونو تانىلمايىش دۇنياسىندىن آيتىرىپ، سانكى ابدىلىك يۈخوسۇندىن آيتىدۇ. بىر آن ايسىتەر- ايسىتمەز گۈزلىرىن آچىپ، سۈزگۈن باخىشىن، دۈرد بىر يانا دولاندىرىپ،

^۱ ساي سالماق: دىققەتلىك باخماق.

بیرده دندی من «آرتا» آذربایجان بؤلگه سینده دؤغولموشام آما عؤمرؤمؤن چؤخ پائیئ «مالزی» اولکه سینده اؤتؤشؤب... اوشاق ایکن عایيله ایله بیرلیکده اؤرا کؤچؤب، اؤردا اؤخویوب، فیزیک فاکولته سینده سؤن تحصیل آلمیشام و سؤنرا عایيله بؤرا گئری قایئیدی؛ آما من اؤردا قالیب و چائیشارکن، اؤچ ایل اؤنجه کاغیذ فابریکاسی قورموشام. بیر آئی بوندان اؤنجه، عایيله می گؤرمک اؤچؤن گلمیش- ایدیم کی بو قولای اولای منی توشلادی.

تئللی نارئین گؤلؤشله بیر اؤ قدهر کی یاناقلارئین چوخورو آیدینلاشارکن دندی:

- نه اولوب کی، سیزه ایلک باشدا دندیم کی هئچ بیر آجیمائین... داریمخمائین، نه هله ساغ، سهمان. هئچ بیر سیزدن آجیمائیشام...

«آرتا» نئین گؤزلرینده سؤنسوز سئوینج نورلاری پارلادی و پشچیلدا یاراق:

- نه قدهر سئویملی دیر... سانکی ایل لر اؤنجه اؤره ییمین قاپیئین دؤتوب، باخیشی دنیز - دنیز، باخیشی کؤز - کؤز... - نه سؤیله دیز؟

- هئچ نه... دینه گؤلؤمسندی.

و «آرتا» دا اونا یاناشی، سانکی خسته خانانئین اوتاغیندا یاشیل بیر باغ تۆره نیب و چچیک لر بوی آتدی.

اؤچ گۆن سؤنرا، حکیم لرین تاپشیردیغینا گۆره، تئللی ساغلام،

قادا-بالا آغیر اولمادان واز کئچدی. هئچ زامان بؤیله بیر دورومو ایسته مه میشدیم. تئللی بیرده هویوخمادا، اویان بویانا دیک باخدی، سانکی بو باخیشلا اؤز عایيله سیندن سؤکوتلا سؤردو سؤیله یین نهر اولوب و آردیجا دیله گلیب دندی:

- سیز آدیمی هاردان بیلیرسیز؟

- عایيله نیزدن سؤرموشام.

تئللی عایيله سینه ساری باخدی، یالنیز آناسینئین دوداق قاجیرما سسیله قارشیلاددی.

- تارئین قوللؤغونا سؤنسوز شوکۆر قیلیریق کی قۇرخونجولو تهلۆکه دن قورتولوبسوز. بیلیرم سیزی اینجیتیمیشم آما حکیم لر سؤز وئریب ایکی گۆندن آرتیق خسته خانادا قالما یاقاقسیز، من وار گۆج ایله قوللؤغونوزدا وارام. آنجاق بو بیر عاغیلا سیغما یان قادا ایدی. نه سیز بو یامان دورومو ایسته ییردیز نه ایسه من... دینه، دوداقلارئین گیزلی بیر گؤلؤش قاجدی. تئللی اونون سئویملی قونوشماسیندان و اؤزه للیک جه گیزلی گؤلؤشوندن ماراقلانئیب باشقا بیر حالا دؤشدؤ... ایچری سینده تانیلما میش بیر ایسته یین دویغوسو باش قالدیردی و اؤدا گؤلؤمسه یرکن، یوموشاق پشچیلدادی.

- اؤزؤنؤزؤ آز قینائین؛ آما آرتیق تانیندیرین.

- من... من... دینه بوغازی قورویارکن، ایکی اؤچ کره اؤسکۆرؤب،

یامسیماسی^۱ اونی اوزونه گتیردی: سانئیرام
بیز اونیون دینجه لیشینه...

آما سوز هله آغزیندان بوتولمکجه
آخما میشدی کی تئلی نین آناسی دونه-دونه
دندی.

- بویورون... بویورون، چوخ
سئویندیک... او هله یاتما یئیب.

تئلی، ایچری سینده یوموشاق بیر
سنلیک، پالتارلارین ده ییشیب اوز-گوزونه ال
گزدیریب، دوزومسوز، قایی دالیندا دایاندی
بلکه او قده زامان اؤتمه میشدی کی آناسی
اونو قوناقلارین قوللوغونا چاغیردی.

تئلی گیزی بیر سئودایا مالیک،
کوکسوند اوره تی بیر چیلغین قوش کیمی
ایچری گلدی.

- خوش گلیب سیز...
- تئلی... بو آنام...
- سئویندیم... سیزده خوش
گلیب سیز.

- دیتیه سن ایی سینیز...
یاخشی اولوب سیز.

- دؤغروسو بؤیله دیر.

اونلار بیرلیکده ایله شیب بیر آز تئلی نین
خسته لیگیندن، بیر آزدا توققوشما اولاییندان
و هابئله باشقا قونولاردا سوز آچیب
دانیشدی لار. آما تئلی نین فیکیری باشقا بیر
دوئیادا گزیردی. سوزلری ائشیدیب، عادت
اوزره باشین قالدیریپ سالیردی، آما اوز

خسته خانادان چیخیب ائولرینه قاییتدی و
گره کلی اون گونه قدهر ائوده یاتا جاقدا
دینجه لیب داها چوخ سه مانلا شمالیدی.

سانکی او خسته لنمیشدی، آما بو
خسته لیک بیر کورپو اولاراق یئنی دوتیا ایله
تانیش ائتمیشدی.

- نه قدهر اوره ته یاتیم لی
داورانی شی... نه قدهر سه نجیب دوغولو...
ایسته ر- ایسته مز اوره یینین بیر بوجاغیندا
اونا ایستک بسله دی... آما هر گون یولو
اوسته گلیب کچن یولچو باخیشلاری نین
اؤنونده دیر چلدی.

یوخ... یوخ اولای بیلمز... او بیر
چیلغین دیر... ایه ر او منه اوره ک باغلا سا و
یئنی یاشاییش اؤچون کورپو قورسا نده ن
گلیب خیتالارین گئچک لشدیر میر، نیته
اوره ک سوزون آچیقلامیر... نده ن... کی اونی
یوخو اوز خولیلاریندان قوپاریب و
رؤنایش گئیش ساحه لرینه آپاردی. هله
یوخو آغیرلیغی کیری ک لرینی باسما میش و
درین لیگینده بوغولما میش، تانیش سسلر
اؤنو دیسکیندیردی.

- بویورون، بویورون دیشاردا
دایانما یئن... سانئیرام یوخلا سین، من جه
هله آیتق دی کی آناسی نین دوشگون
سه سین دویدو.

- قوناق گلدی... بلکه ده قوناقلار...
آما کیم دیر لر؟! کی «آرتا» نین سه سینین

^۱ یامسیماسی: عکس صداسی.

- قیزیم نه دندین، سه سینی هنج
دویمادیم...

تثللی نین دوداقلاریندا یاریمچیق
گولوش، آناسینا باخارکن دندی:

- سیز بیلیرسیز... دینه باشین آشاغی
سالدی، بیر حالدا اؤره یینین دویوتولری نین
یامسیماسی قولاقلا ریندا دویولوردو.

- من ایلک قونوشمادا، آنلادیم کی
سن گوزل قیز، گلینیمیز اولاجاقسان، منده
بو سئودایا کونوللویم... داها آرتیق
دائیشمیرام و سوزو باشقالارینا بوراخیرام.

و آردیجیل دانیشیقلا، ایکی
آداخلی نین گله جک یاشاییشلار نین
اولایلار نین اؤزره باشلاندی و بیر ساهات
چکمه دن آرتیق، آداخلی اوزوک لری
بارماقلارا تاخیلیب و قوتلو عشق دویوتلری
ورولارکن، یتنی یاشاییش بینویره لری
بیرلیکده تیکیلدی و هر ایکی آداخلی
آلغیشلاندی.

تثللی نین تایشیردیغینا گوره و
«آرتا» نین ایلقاری اؤزره، او بوتو و
وارلیغینان، یابانچی اولکهدن اوز اولکه سینه
دایشیب و اوتن ساتاق اوز ایشینه باشلادی
و گونو- گوندن وار- دوولتی آرتیردی.

زامان اوز آخیمیندا دایانمادان،
اینسانلارا و طبیعته باخما یاراق
سونسوزلوغوندا آخیردی. گونلر گون اوسته
قالانیب، آردیجا، قاراگجه لر عومور یوکون
آغیرلادیردی... اولنار ایکی ورغون، قوتلو
و اوغورلو یاشاییشلار نین آخار -

خیاللاریندان جوموب و بو دادلی
خولتالاردان واز کچه بیلیمیردی. سانکی
«آرتا» دا اونون گیزلی خیاللار نین دویوشدو.
او یالنیز تثللی نه فیکیرلشیردی و گله جه نه.
آما اوتانجاقلیق، بیر دووار تکین اونونده
دایانمیشدی. سانکی آغزینا ایشگیل
ورموشدولار، دونه- دونه خیالیندا
پیشیلدای: نه جور سورغومو سوروم...
بلکده یوخ جاوابی ائشیتدیم، نه اولاجاق...
کی بیردن- بیره آناسی نین سسی اونو
اوزونه گتیردی:

- تثللی... نازلی قیزیم...

کی تثللی ده بیردن دیسکینیپ
ایختیارسیز آیاغا دوردو... آما اوتری اوز
ایشیه گولومسنمه ده بیرده ایلشدی.

- دوغروسو اوغولوم «آرتا»، سنه
ورولوب... سنی سئویر... بیزده ایسته دیک
ایکی ایشی بیر یترده گورک. هم سیزی
یوخلوقاق هم ایسه سئویب سئولمه دن
دانیشاق. تثللی نین اؤره یی چیریندی،
سانکی سئیشرلاریندا، داملا یترینه، دالغا -
دالغا قان داشدی. یاناقلاری قیزاردی و
ایچریسینه دادلی بیر سئوینج آخدی و بیر
تانیسمایش دویغو، اؤره ییندن جوشوب
ایلیک سومتونه قده ر یتر آجدی. آنجا، بو
قوتلو سا و دان، آلینا اوتانجاقلیق بویاسی
یاییلدی و باشینی آشاغی سالدی و
اوغرون- اوغرون باخیشلا گوزلرینی «آرتا» نا
ساری یونلیدیپ دولو- دولو گوزلرینه
باخدی.

بۆیۈرک لیریم آغیر درد آلیب. گاهدان آردیجیل
اۋسگۆرۆرم، اۋ قدهرکی داها آز قالیر نفسیم
ایتسین. آنجاق بو درد و اۋسگۆرمه لری منی
آیاقدان سالیب. لاپ اۋزۆلمۆشم بیلیمیرم
باشیما نه گلیب.

- ندهن مندن گیزله دیردین.

سنین اینجیمه یینه راضیلاشمیردیم.

- حکیمه گتتمک گرەک.

- چۆخ دۆزدۆم، دایاندیم،

ایسته ییردیم سنله بو حاقدا دانیشام.

تئللی نین اۆزه یینه بیر آغیر نیسگیل
جائیناق آتدی، بیر آز سوسدو آما داها
اۋزۆنه گتیرمه دی.

- سن له بیرلیکده وازام، هر یترده

هاماشام، گۆنۆ صاباحدان باشلاماق گرەک.

و اونلار بیرلیکده حکیم لره گندیب،
تۇختاقلیق اۋچون چالیشدیلار و سونوجدا
حکیم لرین تاپشیردیغینا گۆره، «آرتا»
خسته خانادا یاتدی. اونون دردی بۆیۈرک لرین
پوکه لیب و آرادان گتتمه سی دی. بو درد،
میلاندا بیر، بلکه ده اون میلاندا بیر کیمسه ده
بولونار. نیته کی بۆیۈرک لرین آغریماسیندان
اونجه، بۆیۈرک لر گیزلی و آغریسی
آیدینلاشما میش ارئییب پوکه لر.

«آرتا» بیر آیا یاخین خسته خاندا
یاتیب، تۇختاقلیق اۋچون داوا ییتیپ،
بۆیۈرک لریندن فوتوقیراقلار چکدیلر و
چشیدلی سیناقلار اولوندو... سون سۆز
حکیم لر دندیلر: اونون چۆرۆمۆش

باخاریندا عۆمۆر سۆرۆردۆلر و هله اۋچ آی
اونلارین اورتاق حیاتلاریندان
اۋتۆشمه میشدی کی، اۋ گنجه «آرتا» سولغون
و لال، تئللی نی بیرلیکده دانیشماغا
چاغیردی.

- نه اولوب «آرتا»، خشییر اول، سنی
بۆنله ماراقلی گۆرمه میشدیم، نه سۆنله مک
ایسته ییرسن؟

- هنج نه... سیخیلما، یاخشی بیلیرسن
هنج زامان ایسته مه میشم و ایسته مه یه جه یم،
سنین یاشاییش چرچۆزه نده بیر نارین
داملاجا دا آجیللیق یارادیم.

- «آرتا»... «آرتا»... کۆوره لدیم،
دۆغروسو نه سۆنله مک ایسته ییرسن؟

- سته دندیم هنج دیسکینمه،
هویوخما.

آما هله تئللی اونون سۆزلرین
انیشتمه میش، گۆزلری یاشا دولدو.

- تئللی... یاوریم، هله اۆره ک
بوخچامین دۆیۆنۆن آچمامیشام.

تئللی سانکی خشینۆولاری پارتلانیپ
داها دا آرتیق گۆز یاشی تۆکدۆ. «آرتا» اونو
سوسدورماغا چالیشدی. آما اۋزۆنۆن
به بک لری یاشارمیشدی. تئللی بيله گيله، ایکی
اۋچ کره گۆز یاشلارین سیلیب کۆوره لرکن
دندی:

- «آرتا» آز قالیر جانیم چیخسین نه
اولوب؟!

- تئللی هنج بیر دایانمیرسان... قولاق
آس... کۆوره لمه... ایکی آیدان آرتیق دیر

- حەكىم بىگ! نە سۆيلىمەك
ايستەيىرسىز.

- دۇغروسو ايتەر اون گۆنە قەدەر اونا
بۇيرىك تاپىلماسا بىزدن ھىچ بىر اۈنكەنۆز^۱
اولماسىن.

- تىللى ھىچ بىر جاۋاب وئىرمەدن،
ايختىيارسىز ايچىن - ايچىن آغلادى.

- سىزى اينجىتىمەك ايستەيمىدىم ۋە
بودورمدا آجىماغىنىڭىز راضىلاشمارام. آما
بو بىر گىرچەك دىر. آرتىق دىنمەلى ئىم ايتەر بىر
بۇيرىك دە اولسا اونون حىتائىنا دىرك دىر...
دىنە وئىداعلاشدى. تىللى نىن سانكى قاداسى
ايشىدن دۆشمۇشۇدۇ. اۈزۈنۈ ايتىرمىشىدى ۋە
اىستەر - اىستەمز چۇخ كدرلى ۋە دالغىن ائوۋە
سارى قايتىدى. دىنەسن ائوۋ باشىنا
دولانشىردى ۋە بىلكەدە بان آشاغى دۆشۈردۇ.
كۆكسۈنە سانكى داغلارنى داغلارنى آغىر ۋە قاپا
كۆكسۈ داشلارنى باغلامىشىدىلار... ھىچ
آنمىردى نە ايش گۇرۇر... اۈ گىجە ھىچ بىر
زاد ئىشمەدن ياتاقدا يۇرغون، اۈزگۈن،
اۈزلىملى اوزاندى. آما كىرىپىكلرى
بەبىكلرىنە قۇرۇقچو ايدى... ھەردن نارىن -
نارىن سىسسىز گۆز ئاشلارنى ياناقلارنى
ايسلايدىرى.

- تانرىم سەنە ئالوارىرام... آغلايتىپ
سىزلايتىرام. سەنە اۆركدن سىتقايتىرام... اۈنۈن
ساغلاملىغىن سەندن اىستەيىرم - دىنە آغىر

بۇيرىكلرىن چىخارىپ، ئىرىنە ايكى، اولماسا
بىر بۇيرىك قۇتۇلسون گىرەك.

تىللى نىن اۈرەيىن درد بۆرۈدۇ. گىجەلەر
اوزون ۋە گۆندۈزلەر گىجە كىمى قارائلىق...
سانكى دۆنئادان ال اۈزدۇ، ھەرنەيى
دەيىشىلدى.

- تانرى نەلر اولور... ھەلە اۈچ آي
بىرلىكدە اورتاق ياشامامىشىق... ھەلە خۇش
گۆنلىرىمىز قاپاق دا ايدى... نە اولدۇ... ھىچ
كىمىن آلىنى يازىدا ايلكىن سۇنوجون دۆنماق
اولمور.

اونا بۇيرىك ھاردان بولمالى ئىام. ايتەر
تاپماسام نە اولاجاق... ائى وئى... يۇخ...
يۇخ... ھىچ زامان اىستەمىرم خىتالى مئىن لاپ
اوزاق ۋە درىن دىيىندەدە بو فىكىرلىرى
ئىرلىشىدىم... يۇخ... نە اولورسا چاللىشاجا ئىام...
اۈنۈن گىجە خىتائى تەلۈكەتە اوغراماسىن...
آنجاق بودردن قورتارما ئىتەم... اۈ مەنىم
خىتات يۇلداسىم... اۈ مەنىم آرزىلارنىمىن
سۇنوجو... اۈ بۆتۈۈ دىلكلىرىم... تانرىم نە
اولورسا...

ھەلە خىتالارنىن قارامىش
ھىتۈرەسىلە ال بە ئاخا ايدى كى اۈنۈ
چاغىردى.

- تىللى خانىم سىزى حەكىم بىگ
چاغىرئىر.

اۈ دولو باخىشلا «آرتانا» باخىب
اوزاقلاشدى.

- تىللى خانىم ھىچ كۆۈرەلمەيىن...
ھەرنەدن ائى گىرچەك دىر.

^۱ اۈنكەنۆز: ايتىظار.

^۲ اۈزلىم: حسرت، ايتىظار.

خستەخانايى سارى قان تر ايچرە قاچدى؛
ساۋگىرچەك ايميش.

حكيم لر داھا اوندان آرتىق
دۈزمەدىلر ۋ اۋنو ھمن جراحلىق اۋتاغىنا
آپاردىلار.

«آرتا» گۈنۈ گۈندن ساغايىب،
تۇختايتىردى. اۋنون او زامان كسىمىندە،
حياتىندا يىنى بىر دەيشىكىلىك ۋ عومۇر
دئورىمى اۋز وئرمىش. آرتىق اۋن گۈن-
خستەخانا دا قايىب داھا اۋنە سارى
قايىتىدى. تىللى دە كىچمىش گۈنلر
كدرىن، اۋزلملر اۋنوتدو ۋ گلەجەتە
موتلو، «آرتا» ايلە بىرلىكدە يىنى ياشايشىن
بىنۋرەسىن تىكمەتە داھا چايشىدى.
بىر گۈن آرتا ساغايغىن تاپاركن،
تىللى دن سۈردو:

- ھىچ دئمەدىن كىم مەنە بۇيرىك
باغىشلادى، بلكە دە ياشايشى پاي وئردى.
- دۈغروسو من اۋزۈمدە بىلمىرم. نىيە
كى او آجى گۈنلردە، قارائلىق گىجەلردە
اۋزۈمۈ ايتىرمىشدىم ۋ كدرلر دۈنياسىندا
آزغىن، يالنىز سەنە فېكىرلىشىردىم... صاباخ
خستەخانا گىدىب سۈرمالى نام.
تىللى صاباخ خستەخانايى باش چكىب
ۋ بۇيرىك باغىشلاننى سۈرۈب كىملىگىن
بىلمەك ايستەدى.

لەلە اۋنون سۈرغوسونون قارشىشىندا
بىر باغلى مەكتوب اۋنا وئردى. تىللى نىن
دورومو دەيشىلدى... اۋزۈنۈن بۇناسى
سارالدى. نىيارانسا اللرى تىتردى او قەدركى

مۈرگۈلر بالتا تكىن بەبكلىرنە دۈيۈلۈردۈ.
آمما كدرلر اۋغىرلىغى ۋ اۋزلمىن
اۋستۈنلۈگۈ، يۈخونو گۈزلرىندن آلمىشىدى...
آستا-آستا، گىجە قارامتىل چادىرىن بۆكۈپ
دان اولدوزونون گۈز قىرىشىندان آنلادى
كى، گۈنش قىزى آلتىن ساچلارنى
دارامادا، ياماجلاردا سان گۈرمەتە گلر... دان
اولدوزو سايىرىشمادا، اوزاقلاردا داھا
ايتلر ھۈرمەلر كسىلمىردى ۋ گاھدان
بىر خۇروزلارنى سەسى، اوزاقلاردا
يامسىلاندى ۋ او گلەجەتە دالمىشىدى.
ساھات آلتى تا ياخىن تىلفون سىلندى.
تىللى نىن سانكى اۋرەيى كۈكسۈندن دىشارا
آتىلدى. دۈيۈتۈلر آرتىلدى. آياقلارنى
سارسىلدى. الين اۋرەتەن باشىنا قۇيىاركن
پىچلىدى.

- گۈرەسن كىم او؟ ائركن كىم ايسە...
نە اولوب دىيە تىلفونو گۈتۈردۈ. او ھلە «كىم
او دئمەمىش» بىر تانىش سس اۋنو اۋز
خىياللارنىدان آيتىردى.

- تىللى خانىم... تىللى خانىم سىزە
شانلى موشىتولوق...

- ھە ھە... دانىشىن... نە اولوب...
دئىن... سوسمايش، نە اىسترسىز
اۋدەتەجەيم.

- بىر تانىشمايش كىمسە بىر بۇيرەتەن
باغىشلايش.

تىللى داھا تىلفونا قولاق آسمادى.
قولاقتىغى آتىب تەسىك ياراقلاش،

آز قالدئ مکتوب الیندن یتره دۆشسۆن.
تله سیک مکتوبو آچیب اوخودو:

آی خیالاریمین اولمز یۆلچوسو و
خولالاریمین ابدیلیک سولطانی، آی
یاشاییش چاغلاریمین سوجسوز و معصوم
سیرداشی، آی ایچیریمی یاندیران و کۆز-
کۆز آلیشدیران سئودالیم. هئچ زامان بلکه
بیر گۆز قیریمئی اولچۆسۆده، سنین اۆره یینده
کی منیم سئویکلیک کۆلگه لیگیمدی، بیر
نارین کده ره ده دۆزه بیلیم. سانکی اۆزۆم
هیجران و آیریلیق آچیلیغیندان جانا
دۆیوب، بیر چیلغین و بیر رۆسوا و ورغون
کیمی عۆمۆر سۆرۆره، آما سنین سۆزگۆن
به بک لرینده هئچ زامان، دۆغروسو بیر آندا
بیر کیچیک قم توزو و نیسگیل ایزینه دۆزه
بیلهم. بیلیم سن، سئودامدان خبرسیز،
عشق آلۆلاریمدان ایراق، منیم ایستک
اودامی باشقاسینا باغیشلادین. آما هله ده
اۆره ییمین یانمیش، کۆله دۆنمۆش
اۆلکه سینین انشیسیز و حۆکم سۆرن
سولطانی سان.

هئچ زامان باخیشلارین سۆزگۆنلۆگۆ،
گۆلۆشلری نین تومورجوغو و معصومیشالی
اۆزۆن، آتیلاریمین نیسگیللی صحیفه سیندن
سیلنمه یه جک. سنه آچیلیغی، یامانلیغی سئوه
بیلمه ییرم. سن قوتلو عشق کی بیلیم سن
بودیرسیز بۆیره کی عشق پائینا باغیشلادیم.
بلکه هر زامان گله جکده گۆلۆش
تومورجوقلارین، چیچک آچسین و هر
یترده اولسان بخته ویر یاشا. سنی اونوتماق
منه اولۆمله بیردیر.

تئللی درین دویغویا دالغین بیر آز
تومدو:

- ائشیتیمشیدیم بیر ده لی منه
سئودالی دیر، دۆغروسو او عشق
ده لی سی دیر.

بیردن - بیرە

عمران صلاحی

بو چرخ-ی فلک ترسینه دۆنران اندیر ایندی
(صابر)

بو قات قاریشیق دۆنئادا

بو دۆنئادا هر شئین یئری دگیشلیب. هئچ زاد اوژ یئرینده دئیل. اگر بیر گۆن یوخودان
دوروب بو منظره لری گۆردوز- تعجۆب ائله مه یین.

سیچان و پیشیک

سیچان دۆشۆب پیشیگین دالینا و اونونلا داتیشیر و
سیچان- اگر کیشی سن، دایان.
پیشیک- کیشی دئیلیم، قاجیرام.
سیچان- بیر باجایا سۆخولسان، توتارام سنی.
پیشیک- باجا هاردا ایدی کیشی نین اوغلو، تامام باجالاری ایجاریته وئریبلر.

ایت و پیشیک

ایت آغاجین باشیندا اوتوروب، پیشیک آغاجین آلتیندا اونو گۆزله ییر.
پیشیک- عوعو... عوعو...
ایت- میو... میو...

پیشیک- آخیردا یورولوب آغاجدان آشاغی گله جکسن.
ایت- من یورولا جاغام؟ فیکر ائله ییرسن. ایداره ن بئواخت اولماسین.
پیشیک- نیگاران قالما، کارتیمی ووروب گل میشم.

ايت و انششك

ايت و انششك تارلادا بير- بيرپنين ياتئندا داتائيبلار. ايتين قلادهسى آغاچا باغلانئيب، انششگينده اووسارئ يثره تيكيليب.

ايت- عجب انششك لرديلر. اوتو توكؤبلر منيم قاباغئما، اتى آتئيلار سنین قاباغئنا. انششك- داتئشماغئین بيل. چوخ دا سنه محبت ائله ييبلر. سن هله «گياهخواری» نئین فايداسئندان خبرين يوخدور.

ايت- آمما ات آيرئ شئ دیر. حئييف کي باهادير. انششك- عوضينده اگر اوت يئسهن بدنينده چربي اولماز، فيشارئین دا يوخارئ گئتمز.

تولکۆ و قارقا

بير گۆن تولکۆ پئيرى اوغورلادی، گئئدی اوتوردو آغاجئین باشئندا.

آغاجئین آلتئندا قارقا داتانمئيش ایدی، دئدی:

- آکئشى من گرهک آغاجئین اوستونده اولام نه سن.

ناغئل لاردا دا پئير منيم کي دئر نه سنین کي.

تولکۆ دئدی:

ايندی دؤنيائئین ائشى بئله دیر. هر شئ ترسه سينه دیر.

دده - بالا

سحر تئزدن، دده ايسته ئير ايداره يه گئده. کيچيک اوغلودا ايسته ئير مدرسه يه گئده.

اوغول- صبر ائله، بو گۆن سنه پول وئرمه ميشم.

دده- مگر گينه پولون وار؟

اوغول- بايراملئيق لارئيمئ هله خرجه له ميهشم، هامئيسئ دخيليمده دیر.

دده دانئئشمير.

اوغول- گل بو بيليت پولون، بو دا ناھار پولون.

يئنه ده، دده - بالا.

«شهر بازى» ده دده چرخ-ى فلکين ياتىندا دايتايىب، قوزولور. كىچىك اوغلو قاش قاباغين ساللايتىب.

اوغول - ائوده دئمه ديم بير بئله چاي ايچمه؟

دده - قوزولور.

اوغول - گل سنى آپاريم توالتته.

كوهنه سوژه

ريئاضى كلاسىندا

مؤعلليم - ات ايله ياغين اولچوسو نه دير؟

شاگيرد - ميشقال.

مؤعلليم - كيلو و تون، نه يين اولچوسو دور؟

شاگيرد - تيرناه ايله هيرويين اولچوسو دور.

قارپىز آغاجى

قالاتين اوزوز يئر به يئر ائله يئين. مثلن فيكر ائدين اگر توت آغاجى قارپىز وئرسه، نه اولار، يا اگر قارپىز آغاجى تين آلتىنا چادير توتسالار، نه لر دوشهر.

یاغیشدا پیشیک

ارنست همینگوی

چئوئیرن: فیروز رفاهی

هؤتئلده یالتیز ایکی آمریکائی وار ایدی. اونلار اوتاقلارینا گل - گئت ائدهنده یولدا گورنلرین هئچ بیریسینی تائیمایتیردیلار. اوتاقلارئی ایکینجی مرتبهده دنیزه باخیردی. پنجره دن مؤحاریبه خاطیره سینه اوجالان سؤتون و عؤمومی پارک گورؤنؤردؤ. اؤرادان باغداکی اوجا پالم آغاجلارئی و یاشیل نیمکت لر سانکی گؤز قاباغیندا ایدی. هاواتین یاخشئی چاغیندا بئر رسام دز گاهیله باغا گلردی. رسام پالم آغاجلارین بوی آتماسینئی و دیزین اؤنؤنده کی باغچالارین الوان رنگلرینی چؤخ سئویردی. ایتالئی توریست لر بو سؤتونو سنیر اتمک اؤچؤن چؤخ اوزاقلاردان بورایا تۆکۆلۆردۆلر. سؤتون بۆرۆنزدان تیکیلیمیشدی. او، یاغیش آلتیندا پاریلداشیردی. یاغیش برک یاغیردی. یاغیشین دامجی لاری پالم آغاجلاریندان یشره دامجی لاییردی. سو گۆل کیمی قوملو

يوللاردا يىغىشمىشىدۇ. دىزى اوزون بىر خط كىمى ساحىلده كىيىلىپ آرخاغا سارىي آخىردى كى،
 يىنى دن ھوجوما كىچىسىن. مئىداند سۆتونون ياتىندا داينان بوتون داشىيىشى مۆتورلار گوزدن
 ايتىمىشىدۇ. مئىداتىن باشىندا كى كافەنىن آستاناسىندا بىر قوللوقچو داتايىب، بوش مئىدانا باخىردى.
 آمريكالى قىز پىنجىرەنىن اۋنۇندە دورموشدو. او، ائشىگە باخىردى. بىر پىشىك پىنجىرەنىن
 دوز آلتىندا بوزوشوب دايانمىشىدۇ. ياغىش ميزىن يانلارنىدان دامجى - دامجى يىثرە آخىردى.
 پىشىك اۋزۇنۇنلە بوزۇردۇ كى، سو دامجىلارنى اۋستۇنە ياغماسىن. آمريكالى قىز دندى:
 - گىندىم او پىشىگى گۆتۈرۈم.
 ارى ياتاقدان دندى:

- من گىندەرم.
 - يۇخ، اۋزۇم گۆتۈرەرم. يازىق پىشىك چۇخ چاللىشىر كى، ميزىن آلتىندا ايسلانماسىن.
 ارى يىتنە اوخوماغا قوشۇلدو. او، ياتاغىن آشاغى باشىندا ايكى بالىشى آرخاسىنا قوشوب
 اوزانمىشىدۇ. او، دندى:
 - ايسلانماپاسان.

قادىن آشاغى مرتبەتە گىندى. ھۆتلىن يىنەسى اۋنو گۆرن كىمى، دىك آياغا قالخىپ، اۋنا
 باش ايدى. پاترونون مىزى ايش اۋتاغىن يوخارى باشىندا ايدى. او، اوجا بۇيۇلۇ و ياشلى بىر كىشى
 ايدى.

قادىن، قاپچىنى خوشلايتىردى، بونا گۆرە دندى:
 - ابل پىشو.

- سى، سى سىنىتۇرا برۇتو تىپۇ. ھاۋا چۇخ پىسدى.
 او، ھلە دە قارائلىق اۋتاغىن او باشىندا ميزىن دالىندا آياق اۋستە دايانمىشىدۇ. قادىن اۋندان
 خوشلانمىشردى. اۋنون شىكايت قبول اندەندە كى، جىددى گۆرۈنۈشۈنۇ چۇخ سۆيىردى. كىشىنىن
 اۋزۇنۇ بىر ھۆتلى قاپچىنى سى كىمى آپارماسى قادىنا خوش گلىردى. قادىن قاپچىنىن آغىر و
 ياشلى اۋزۇنۇنلە جە دە بۇيۇك اللرىنى بىنەيىردى.

قادىن بو حىسلرلە قاپچىنى آچىپ ائشىگە باخدى. ياغىش چۇخالمىشىدۇ. باشىنا رىزىن پاپاق
 كىچىردن بىر نفر بوش مئىداندان كافەتە سارىي كىچىردى. پىشىك ساغ ياندا بىر يىثرە اولمالىدى.

هئره لرین آلتیندان كئچه بیلردی. او، هله قاپئنین آستاناسیندا دایانمیشدی کی، بیردن بیر چتیر آرخاسیندا باشینین اوستونده آچیلدی. چتیری آچان اوتاقلاریننی سیل - سوپور ائندن قادین ایدی. او، ایتالیانجا دایشیب، گولومسه دی:

- سیز ایسلانما مایسئئیز.

اونو بورا ئا هؤتئلین قاپئچئ سئ گؤنדרمیشدی. او، قوللوقچونون باشئ اوسته توتان چتیرله قوملو یولدا پئنجره لرین آلتینا جان گئتدی. میز اواردا ایدی. رنگی یاغئش آلتیندا یام - یاشئیل اولموشدو. آما پیشیک اواردا دئئیل ایدی. قادین بیردن - بیره اومودونو الدن وئردی. قوللوقچو اونون اوزونه باخدئ.

- ها، پئردوتو گئلكو كوزا، سینئورا؟

آمریکالی قئز دئدی:

- اواردا بیر پیشیک وارئدئ.

- بیر پیشیک؟

- سی، ایل کاتو.

قوللوقچو گولومسه دی.

- بیر پیشیک؟ یاغئشدا بیر پیشیک؟

آمریکالی دئدی:

- ائله دیر. میزین آلتیندا ایدی. آه، من اونو چؤخ شؤدیم. من بیر پیشی بالا ایسته ئیردیم

(كؤنلۆمدن بیر پیشیک بالاسئ كئچیردی).

آمریکالی اینگیلیسجه دایشاندا قوللوقچونون اوزو بؤزؤشدو. او، دئدی:

- گلین گئده ك سینئورا، بیز همن ایچری گئتمه لی ئیک. سیز جئمجئلاق اولاجاق سئز.

آمریکالی قئز دئدی:

- منه ده ائله گلیر.

اونلار قوملو یولدان قایئداراق قاپئدان ایچهری كئچدیلر. قوللوقچو بیر آن چتیری باغلاماق

اؤچون انشیک ده دایاندئ. آمریکالی قئز پاترونون اوتاغینین قاباغئندان كئچه نده، او، ئشنه قئزا

باش ائدی. قئز ایچینه سرت بیر شئ حیس ائتدی. پاترونون بو ایشی اوندا مۆهۆم و عئیننی حالدا

بالاجا بیر آدام اولماق حیسیننی یاراتدئ. بیر آندا فیکرلشدی کی، چؤخ مۆهۆم بیر آدام دیر. قئز

يىللەكاندان يوخارى قالخدى. اوتاغىنىن قاپسىنى آچدى. جورج ھلە دە ياتاغىنىن اۆستۈندە اوزاڭىب اۇخويوردۇ. جورج كىتابى آشاغى اندىرىپ سۈرۈشدۇ:

- پىشىگى توتدونمو؟

- گىتمىشىدى.

اوغلان گۈزلىرىنە بىر آن دىنچەلمە ايمكانى وثرەرك دندى:

- بىلمەدىن ھارايىا گىدىب دىر؟

قىز ياتاغىن اۆستۈندە اۇتوردۇ. او، دندى:

- اونا برک وئورولموشدۇم. بىلمىم نە اۆچۈن بو قەدەر اۈنو سئۈدۈم. او يازىق پىشىگى

اىستەدىم. ياغىش آلتىندا بىر يازىق پىشىك اولماق ھىچ دە گۈلمەلى بىر شى دئىيل.

جورج ىشنە دە اۇخوماغا داوام اتدى. قىز پالتار سۈيۈنان ميزىن اۈنۈندە اۇتوردۇ. بىر ال

گۈزگۈسۈندە اۈزۈنۈ سىئر اتمەيە باشلادى. او، اۈنچە اۈزۈنۈن بىر طرفىنە سۈنرا ايسە او بىرى

ياتىنا باخدى. سۈنرا باشىنا ۈ بۈيۈنۈن آرخاسىنا گۈز گزدىردى. او، گۈزگۈدە اۈزۈنە باخا- باخا

سۈرۈشدۇ:

- ساچلاريمىن اوزالتماسىنا نىچە باخىرسان، ياخشى اولار؟

جورج يوخارى تا باخاندا بۈيۈنۈن داليسىنى گۈرە بىلدى. قىز ساچلارنى اۇغلانلار كىمى

قىسالتمىشىدى. جورج دندى:

- من اۈنو نىچە كى وئار سئۈيرم.

قىز دندى:

- آرتىق اۈندان بىزمىشم. اۇغلانلار اۇخشاماقدان داھا يۈرولموشام.

جورج ىشرىنى ياتاقدا دىشىدى. قىز داتىشاندا، گۈزلىرىنى قىزا تىكمىشىدى. او، دندى:

- سىن چۈخ گۈزل گۈرۈنۈرسىن.

قىز گۈزگۈنۈ ميزىن اۆستۈنە قويدۇ، پىنچرەيە سارى گىدىب انشىگە گۈز گزدىردى. ھاۋا

ياۋاش- ياۋاش قاراليدى. او، دندى:

- چۈخ اىستەيىرم، ساچلاريمى مۇحكىم چكىب ائلە بىر دۈيۈن دۈزەلدىم كى، اۈنو ھران

داليدا حىس اندىم. بىر دنە دە پىشىگىم اولسون. او، دىزىمىن اۆستۈندە اۇتورسون ۈ من اۈنو

اۇخشايتاندا خۇرولداستىن.

جۇرج ياتاقدان دندى:

- انلەمى؟

- چۇخ ايستەيىرم مېز باشىندا اۆتوروب، شام يىتەندە اۋنۆمدە شاملار يانسىن ۋ قاشىقلار
ھامىسى گۆمۈشدىن اۋلسون. كۈنلۆم ايستەيىر ياز اۋلسون. مەن دە گۆزگۆنۈن قاباغىندا ساچلاريمى
دارايم. ايستەيىرم بېر پىشىگىم اۋلسون. تىزە- تىزە پالتارلاريم اۋلسون.

- آز دائىش، گۆتۈر بېر شىۋ اۋخو.

جۇرج بونو دىئىب، يىتە اۋخوماغا داۋام ائتدى.

آرۋادى پىنجىرەدن ائشىگە باخىردى. ھاۋا قارالمىشدى ۋ ياغىش ھلە دە پالم آغاجلارينا

ياغىردى. او، دندى:

- ھەر حالدا مەن بېر پىشىك ايستەيىرم. مەن بېر پىشىك ايستەيىرم. ايندى بېر پىشىك

ايستەيىرم. اگر اوزون ساچىم ئۆخدورسا، يا باش آلدادىجى بېر ايشىم اۋلماسا، بېر پىشىگىم كى،
اۋلا بېلر. جۇرج اۋنا قولاق آسمايىردى. او، كىتابىنى اۋخوتوردو. آرۋادى پىنجىرەدن ايشىقلارنى
سۈنمۈش مېنىدانا باخىردى. كىمىسە قاپىنى چالدى.

جۇرج كىتابىن اۋستۈندىن قاپىنى يا باخىب، دندى:

- آۋانتى.

قاپىنى چالان قوللوقچو قادىن ايدى. او، تۈسباغايا اۋخشار بېر پىشىگى مۇھىم تۈتمۈشۈدو.

پىشىگىن ال-آياغى ھاۋادا ساللانىردى. قادىن دندى:

- باغىشلايىن، پاترۇن بوئوردو بو پىشىگى سىنىۋرايا گىتيرىم.

زنده یاد دکتر اسماعیل بهزادی

دکتر اسماعیل بهزادی در سال ۱۲۹۸ در آستارا بدنیا آمد. او دومین فرزند زیور خانم و میرزه پاشا بهزادی بود. میرزه پاشا از پیشگامان فرهنگی شهر آستارا در تاسیس مدارس به سبک جدید و عمران شهر و احداث بیمارستان شهر بوده و مورد احترام اهالی شهر بوده است. اسماعیل دبستان و سیکل اول دبیرستان را در دبیرستان حکیم نظامی آستارا به پایان رسانید و دوره سه ساله سیکل اول دبیرستان را در دو سال گذراند سپس برای ادامه تحصیلات به بندر انزلی و تهران مسافرت نمود و پس از اخذ دیپلم دبیرستان از دبیرستان خرد تهران در تابستان ۱۳۲۲ همزمان با فوت پدر برای سرپرستی خانواده به آستارا برگشت. ضمن اداره امور خانواده به فعالیتهای اجتماعی و سیاسی پرداخت. در آذر ماه ۱۳۲۵ با یورش ارتش شاهنشاهی به آذربایجان باتفاق جمع کثیری به باکو مهاجرت کرد. در باکو تحصیلات خود را ادامه داد و در سال ۱۹۶۳ به دریافت درجه دکترا در علوم تاریخ نائل گردید. رساله دکترای ایشان تحت عنوان «اثر راحه الصدور و آیه السرور راوندی بمثابة منبع تاریخی» با درجه ممتاز شناخته شد و از سوی آکادمی علوم آذربایجان شوروی - شعبه تاریخ - چاپ شد.

دکتر اسماعیل بهزادی در آستارا با خانم دکتر ایران ابراهیمی خواهر قهرمان ملی آذربایجان زنده یاد فریدون ابراهیمی ازدواج کرد، حاصل این ازدواج فرزندی بنام بابک است. پس از عزیمت

به صوفیه- بلغارستان از ازدواج دوم صاحب پسری شد بنام آزاد که در آمریکا دکترای علوم فیزیک اخذ کرد و در آنجا اقامت دارد.

دکتر اسماعیل بهزادی در دوره طولانی مهاجرت در باکو و صوفیه در تهیه و اجرای برنامه‌های رادیو ملی و پیک به زبان آذربایجانی و فارسی و در دانشگاه صوفیه فعالیت داشت و دوران بازنشستگی را در صوفیه گذراند.

وی پس از انقلاب اسلامی ایران گذرنامه ایرانی اخذ نمود ولی به علت عارضه بیماری چشم و فرسودگی عضلات پا که منجر به نابینایی چشمها و فلج هر دو پا گردید، نتوانست به ایران بازگردد.

ایشان در تابستان سال ۱۳۸۲ جهت معالجه و بازدید فرزند و خویشان به آمریکا سفر کرد و اواخر شهریور ماه به صوفیه بازگشت و در آنجا به بیماری ذات‌الریه دچار گردید و در دهم آذرماه در سن ۸۴ سالگی بدرود حیات گفت.

دکتر اسماعیل بهزادی در سراسر عمر در راه آزادی و استقلال ایران و حقوق ملی آذربایجان کوشید و همه محرومیت‌ها و سختی‌ها را با شهامت تحمل کرد. وی مظهر مقاومت، تزلزل‌ناپذیر و وفاداری صادقانه به آرمانهای ملی و انسانی خود بود و دشواری‌های مهاجرت و محرومیت‌ها را با متانت گذراند.

در آخرین ملاقات در آمریکا، اگرچه از لحاظ جسمی علیل شده بود، ولی روحیه استوار، شاد، خوش‌بین و امیدوار او که حاصل یک عمر مبارزه بود، زیانزد خویشان گردید. اینک چند سطری از مقدمه رساله دکترای ایشان را می‌آوریم:

«ظهور سلسله سلجوقی در قرون ۱۰ و ۱۲ میلادی در حیات اجتماعی خلق‌های خاور نزدیک و میانه تاثیر شگرفی داشت. «ک. مارکس» می‌نویسد: «با ظهور سلاجقه در آسیای نزدیک و میانه همه مناسبات در آسیای نزدیک و میانه دگرگون شد».

عهد سلجوقیان در تاریخ شرق نزدیک و میانه دارای مقام برجسته‌ای است. برای بررسی تاریخ این دوره قسمت اعظم منابع موجود در عصیر حاضر در دسترس است...»

پس از ذکر فهرست منابع موجود مربوط به تاریخ دوره سلجوقیان و بررسی فشرده و عالمانه هر یک، کتاب «راحه‌الصدور و آیه‌السرور»- راوندی را یکی از مأخذ پراهمیت شمرده و به پژوهش و بررسی متن می‌پردازد. یادش ماندگار و روانش شاد باد.

خالق شاعیری ممد آرازی ۷۰ ایللیگی مۆناسیبتیلہ تبریک ائدیریک

اَوْفُوق

ممد آراز

نه یاخشی

ال چاتمازدیر اَوْفُوق:

نه یاخشی،

آرزولارجا

اوجالمازدیر اَوْفُوق.

نه یاخشی

ال چاتمازدیر اَوْفُوق.

نه قدەر خینالی میز

سس قاپیر، سۆز تاپیر

چاپیر، چاپیر...

دۆز کنچیر، داغ آشیر،

یتیمیر اونا.

نه یاخشی یتیمیر اونا

نه یاخشی،

ال چاتمازدیر اَوْفُوق

نه یاخشی، آرزولار کامینا

آلچالمازدیر اَوْفُوق.

نه یاخشی، ایسته یین

بۆز قوما اکیلہنی وار

اؤمیدین چارمیخا چکیلہنی وار

نه یاخشی سن وارسان

اَوْفُوق دن اویانکی حیاتییم

اَوْفُوق دن اویاندا-

سۆز ییتمز هشیهاتییم ...

اشاره: «حاشیه‌ای بر مسایل زبان» اثر جدید آماده چاپ از اسماعیل هادی است که نظریات تازه‌ای را در مورد تاریخ، ساختار کلمات و مسایل و مشاكل قواعد زبانی و ریشه شناسی، نقش ترکی، روسی و عربی و سایر زبان‌ها در تکوین آن و... مطرح می‌کند. به نظر می‌رسد مثل هر فکر نوی دیگر، کتاب باعث بحث‌های جدید خواهد شد. با آرزوی این که متن کامل آن هرچه زودتر به دست علاقه‌مندان برسد، برگی از کتاب را جهت آشنایی با شیوه کار مؤلف در این‌جا آورده و در معرض قضاوت اهل فضل قرار می‌دهیم.

اسماعیل هادی:

نگاه مقایسه‌ای به ساختار اعداد در فارسی و روسی

... در موضوع بررسی مقایسه‌ای ارتباط ساختاری دو زبان روسی و فارسی که اجمال آن گذشت، مقایسه ساختار اعداد دو زبان خصوصاً شایان دقت است. در خصوص اعداد، اغلب اعداد فارسی با روسی مطابقت دارد. قابل دقت است هر جا که اعداد فارسی با روسی مطابقت دارد، با زبان‌های اروپایی دیگر نیز منطبق است و هر جا که با روسی منطبق نیست، با دیگر زبان‌ها نیز انطباق ندارد. و این خود دلیل دیگری است بر وساطت روسی (اسلاوی) بین فارسی و دیگر زبان‌های اروپایی. به عبارت دیگر حلقه وصل در ورود کلمات دخیل اروپایی قدیمی به فارسی، بیشتر روسی بوده است و احیاناً یونانی. طبعاً از منظر جغرافیایی نیز غیر این نمی‌توانسته باشد. در خصوص حضور عنصر اسلاوی در ایران اشارت رفت. در مورد یونانی نیز می‌دانیم که سلوکیان یونانی قرن‌ها در ایران حاکمیت داشته‌اند، حضور کلمات آنان امر طبیعی است. به نظر می‌رسد از میان اعداد فارسی تنها «یک/ هزار» کلمات بومی و خودی باشند که در زبان‌های اروپایی نیز ردپایی ندارند. اما بقیه اعداد تماماً روسی هستند. جز سه تا (هفت/ هشت/ نه و احتمالاً پنج) که از یونانی اخذ شده‌اند و طبعاً به صورت‌هایی متفاوت در دیگر زبان‌های اروپایی نیز دیده می‌شوند.

یک: *один*. (در زبان‌های اروپایی دیگر نیز لفظ مشابه ندارد). دو: *два* / *до* (ان: *Two*). ایت: *دوئه* *Due*. دوئل: مسابقه دو نفره) سه: *تری* *три*. (در زبان‌های دیگر نیز تقریباً همان است: *تری* / ان: *سیری* *Three*) چهار/ چوار: *چتیر* *четыре*. (ایت: *Quattro* در دیگر زبان‌های اروپا: کوآتر: ربع) پنج/ پینج: *پیات* *пять* (یونانی: پنت/ پنتا/ پنتاگون: پنج ضلعی) شش: *شست* *шесть*. (ان: *Six* ایت: *Sei*) هفت: *سیم* *семь* هشت: *ووسیم* *восем* نه:

دیویات девять ده: دیسیات десять (ایت: دییچی Dieci: اند: Ten دیگران: دسی / دسیمتر: یک دهم متر)

بقیه اعداد روسی ترکیبی هستند. که از ده الی بیست «ن» نیز بر یکان افزوده می‌شود. مثلاً «دو و ده» (دونا دیتسات=двадцать) دوازده. سه و ده (تیرینا دیتسات=тринадцать) سیزده... و در مورد اعداد عشره، یکان به اضافه عشره آید. مثلاً: دو ده (دوا دیتسات=двадцать): بیست. سه ده (تیری دیتسات=тридцать): سی... غیر از چهل (چوروک=чорок). صد (ستو=сто). اند: cent: فر: سانت / سانتیمتر / ایت: چنتو Cento) هزار (تسیاچا=тысяча)

از میان اعداد فوق سه کلمه: هفت (هپت) هشت (اوکت). اوکتا / پوس / اوختاپوس = هشت پا. آلمانی: آخت. اند: Eight: ایت: Otto) ننه (نانو. اند: Nine: ایت: Nove...) از یونانی و بقیه از روسی هستند. اما در مورد «سیم» (هفت) روسی باید گفت در برخی ارقام ظاهراً عنصر دینی دخیل بوده و به زبان‌های شرقی با منشأ دینی (مثلاً عبری؟) مربوط می‌گردد. در این مورد با عربی نیز مشابهت دیده می‌شود. مثلاً در روسی «سیم»، اند: seven با «سبع» عربی، ایت: Sette (هفت) با «سته» عربی، (شش) حتی: «سه / سیری» تاحدودی با «ثلاث» عربی قرینه است.

جای آن است که در مورد اعداد فارسی به یک نکته نیز اشاره کنم. و آن بسی قاعدگی عجیب و غریب و ظاهراً غیر قابل توجیه در روند ارقام از ۱۱ الی ۲۰ است، جز «چهارده» که آن هم علی القاعده باید مفهوم چهار تا ده (چهل) را بدهد، نه: ده و چهار (چهارده)!

در نگاه اول در این جا اغتشاش غریب و غیر قابل توجیهی به نظر می‌رسد. معلوم نیست چگونه یک و ده، یازده و «دو و ده» دوازده شده است؟... این «ز» در این میانه چیست و از کجا پیدا شده است؟! و یا «آد» در آخر هفتاد/هشتاد چیست؟! سی صد (سی تا صد!) چگونه معنی: سه صد می‌دهد؟ آیا هیچ کدام از این‌ها هیچ توجیه منطقی زبانی ندارند؟! نباید فراموش کرد که در زبانشناسی هر نکته‌ای کوچک می‌تواند نشان از حقایق بزرگ زبانی داشته باشد. و من در این جا به گشودن این راز سر بسته فارسی خواهم کوشید.

به نظر می‌رسد در جریان تسری و یا اقتباس اعداد، اختلاط صورت گرفته است. گفتیم «ده» در روسی «دیشیات» است که در ترکیبات «دیتسات» می‌شود. مثلاً تیری + دیتسات=тридцать: سی. حال با در نظر گرفتن این مسئله تصور کنید که خواسته‌اند هفت + دیتسات (هفت+ده=هفتاد) گویند. از ادغام این دو رقم (یکی با منشأ یونانی و دیگری روسی) و مرخم کردن آن: هفت+دیتسات<هفدسات<هفتاد. حاصل شده است. به همان ترتیب: هشت+دیتسات<هشتاد. و ظاهراً: پنج (پیات) + دیسیات<پنجات<پنجاه. (نو(نه)+ دیسیات<نودات<نود. بنا بر این «آد» در آخر اعداد «هفتاد/هشتاد» یادگار و ته مانده‌ای از مرخم کلمه «دیسیات» روسی

است. چنان که «ز» در ارقام: یازده/ دوازده/... همان است. یک+ دیتسات < یه تسات/ یاسته = یازده. دوا+ دیتسات = دواسته/ دوازده. سه (تیرینا) + دیتسات < سه تسات < سیسته = سیزده. پنج (پیاتنا) + دیتسات < پاتناستا < پانسته = پانزده. شستنا+ دیتسات *шестнадцать* < شستناستا < شانسته < شانزده. هفت (هپت) + دیتسات هفت < هیفده. هشت دیتسات < هشد/ هیجده.

اتفاقاً در پانزده/ شانزده حتی «ن» موجود در اصل روسی نیز حفظ شده و صورت فارسی به اصل روسی نزدیک‌تر از دیگر اعداد است. اما معلوم نیست دوا+ دیسیات (دو + ده) روسی چگونه تحریف شده و «بیست» گردیده است؟! شاید در روسی قدیم اثری از این «ب» اول کلمه باشد. تا یافتن چیزی در این خصوص فعلاً باید گفت که دوا + دیتسات < دودیتسات < بیست، شده و به همان منوال: دو + ستو (دو صد) = دویست. در مورد «شست» باید گفت که اصل آن «شست دیسیات» (شش ده) بوده که جزء دوم (دیسیات) آن به مرور تماماً بر افتاده است. شاید زمانی به صورت «شستاد» بوده که بعدها آن نیمه باقی‌مانده از «دیسیات» نیز افتاده است و بدین ترتیب «شست» روسی تحریف شده‌اش در فارسی «شش» شده است، و اصل آن با حذف جزء دوم ترکیب، «شش ده» (شصت) را افاده کرده است. در مورد سه/ سی/ سیصد باید گفت که در همه تحریف کلمه: تیری/ سیری، به: سه/ سی روشن است. چنان که همان تحریف در لفظ سیصد بارزتر است. زیرا در اصل باید «سه صد» باشد، نه سی صد (سی تا صد)!

بنا بر این اعداد عشره فارسی به طریق فوق، از ادغامات یونانی روسی حاصل شده است. در مورد ایام هفته هم فارسی دو کلمه بیشتر نیست: آدینه. ریشه کلمه معلوم نیست. در ترکی «آینا گونو»: روز آینه (به اعتبار استحمام و آینه گرفتن در روز جمعه؟! در دست است. از این دید شاید بتوان گفت در فارسی نیز همان است (؟). در هر حال «آدینه» مثل خود فارسی دری (کتابی) تداولی در زبان روزمره ندارد و در گوشه کتاب‌ها محبوس است... و شنبه که این آخری قطعاً دخیل است و صورت روسی آن: *суббота* / ایتالیایی: *sabato* / عربی: شبت (شنبه) است. نهایتاً به قطع دخیل است و به احتمال قوی از روسی است و ظاهراً با منشأ دینی و در ارتباط با یهود و از شابط/ شباط عبری گرفته شده است.

در این جا یک بار دیگر به سخن خود که پیشتر بحث آن گذشت، تأکید می‌کنم. نظریه کهنه‌شده آریا باوری مستند علمی ندارد و... وجود کلمات با ریشه قدیم اروپایی در زبان فارسی به نظر دخیل است که عمدتاً به وساطت روسی و به دلایل تاریخی یادشده پیشین، به فارسی راه یافته‌اند. و این در حالی است که اغلب کلمات فارسی مستقل هستند و به زبان‌های اروپایی ارتباطی دور و نزدیک ندارند...

قوجالىق عىساسى

احمد محمود

چئۇيرن: ع - آغ گونئىلى

- مېن.

قۇجا قادىن آياقلارنى سۆرۈپ-
سۆرۈپ ماشىنىن قاپى سىنا سارى،
اۈز قۇيۇپ، تېترەك الى ايله قاپىنى
دستەينى توتدو. ياي گۈنشى، دستەينى
قىزدۇرۇشدى. قاپى آچىلمايدى. قۇجا قادىن
ياۋاشجا دندى:

- آچىلمىر.

جاۋان ماشىنىن قاباغىنى دۈۈر
ۈرۈپ رولون داللىن كىچىك اىستەمىشدى.
آما رولون داللىن كىچىمەمىشدىن اوۋىل بۇيۇنۇ
دۈز توتاراق، قالىن شۈشەلى گۈزلۈيۈنۈ
بورنۇن چۈكەينىدە ئىربەئىر ائلەدى:

- آچىلمىر، او دۈيمەنى باس آچىلسىن!

قۇجا قادىنىن بارماغىندا داھا ھىي
قالمايىشدى. يىنە دە آستادان دندى:

- آچىلمىر!

جاۋان جوم - جولۇق تر ايدى. اۈنۈن

قاراشىن ياناقلارى، اتلى ۈ باشىنىن تۈكۈ

ايسە سىترەك ايدى. او قايىدىب قاپنى

آچاراق دىشى باغىرساغىنى كسە - كسە
دندى:

- ماشىنىن قاپىسىنى آچماغى دا

باجارمىرسان؟

قۇجا قادىن ھىچ نە دىمەدن،

چارشايىنىن اتەينى ئېغىشدىرراق، آغىر

آدەيملارلا ماشىنا مىندى. ايكى ھفتە ايدى

ارينين قيرخى تزه چيخميشتى.
مطبخ ده قاب- قاشيق يويوردو كى، گلينين
سسينى ائشيتدى:

- گت اونا بير اوتاق كيرايه ائله،
قوي چيخيب گتسين.

سونرا ايسه اوغلونون بوغونوق
سسينى ائشيتدى:

- هيس س س، ائشيدەر آخى آرواد،
بير آز يواش داتيش.

- قسدن اوجا داتيشيرام، قوي
ائله ائشيتسين.

هالا گتسين؟ نچه ايللر بوندان قاباق
بويوك قيزى اوشاق اوسته اولموش ايدى.
اونون سۆمۆكلرى ده ايندى اريشيب تورپاق
اولوب. خيردا قيزى دا دوتيائين او باشيندا
قوربت ده دير.

«نۆصرت جن ده اولاييلمه يه جه يم!»
ارينين ياشيندان اوچ گون سونرا اونون
اوتاغينى ديشيديلر. حيه طين او باشيندا،
تويوق نينين ياتينداكى په يه دن اونا بير
اوتاق آيئيردیلار.

حيه طى موزاييك ائله ييب، اينه يى
ساتيب و تويوق لارى دا كسميشديلر.

- ايندى، زامان ديشيلىپ.
دوندوروجو وار، «پاستوريزه» سوت وار.

توكانلاردا دا يومورتا- زاد بول- بول...

قوجا قادين داتيشدى:

- نيته منيم كبين هشته ييمى

وترميرسن، هه؟

كى، قوجا قادينين اوره يى هردن بير
سانجىردى. ائله واختلار اولوردو كى، بو
سانجى اونا لاپ نفس دن سالتيردى.

- ائله بيل اوره ييمده توپ آتيرلار.

- بير زاد دئييل ننه، بلكه ده

پهريزوي پوزوبسان.

ماشين يوللاركن ئىل پنجره دن
ايچرى دولدو. ماشينين ايچى نين ايسى
و دورغون هاواسى، آزجا سرين لى. قوجا
قادين جوم- جولوق تر ايدى. اونون گوزو
دووار ديينده ائيليب اللرين دووارا
سويكه يهرك توشه يينى دره ن نوصرت
باجى يا ساتاشدى. او باشدان آياغا قارا
گيئينميشدى. ماشين، نوصرت باجينين
ياتيندان كئچيب، اونا اوزون، داريسقال
و تورپاقلى كچه ده آرخادا قوتاراق گتدى.

قوجا قادين آرخاتا دوتوب، ماشينين
دال شوشه سيندن باخدى. نوصرت باجى قارا
بير شى كيمى، ايسى و بوش كچه ده،
گون اورتا گونشينين پاريلتى لى شوالارينين
آلتيندا گت به گت اوزاق لاشيردى. - «آي
نوصرت باجى، نچه دبدبلى جاه- جلالين
واريدى...» دئيه قوجا قادين دريندن كوكس
اوتوردو.

ارى اوله نندن سونرا ائوين حال-

هاواسى باشقالانميشدى.

- آخى بيلميرم سنين بو ننه، نيته

بيزيم ياخاميزدان ال چكمير؟

ارینین تمکین لی سسی قولاغینا دیدی: «اسلام علیک یا دانیال نبی»، اویان- بویانا باخدی. ماشین شوشه لریندن ایچه ری یه دولان گونشین ایستی سیندن، سانکی صندلی نین توماشیندان توستو قالخیردی. قوجا قادین دریندن نفس الراق، گوزو اوغلونون اوزون بونونون دالینا ساتاشدی. اونون بونونون دالی جوم- جولوق تر ایدی.

- آخی دئمهدین کی،...

- نه یی نه؟

- دئمهدین نه دن اوترو بارماغیمی...؟

جاوان دالی یا دورکن اونون قارا گوزلری، گوزلویونون قالین شوشه لرینین دالیندا داها ایری، داها دا توتارلی گوروندو. - نه دئدیم کی، گیره دوشموشم، گرک منه ضامین اولاسان.

یالقیزلیق حیسی، قوجا قادینین اوره یینی سیخدی. او قریب سه ییب، کؤکس اوتوره رک اوز- اوزونه دندی: «یا قریب ایمام رضا...» داریخما آمانینی کسیردی. اوتن جوما گونو، سئوینه- سئوینه نوه سی «مازیار»ی قوجاغینا آلیب، اونون تئلرینی اوخشاماق ایسته میشدی. آمما الینی «مازیار»ین باشینا چکن کیمی، سانکی بارماغینی عقب چالمیشدی. او الینی تئز اوشاغین باشیندان چکمیشدی.

- آخی سن اوزون بیر تهر اونو باشا سال. اونو قاندیر کی، او پیسیدیک توتموش

جاوان آرختایا دئمهدن دندی: - وثره جه یم نه، وثره جه یم، بیر آز دوز گوزوم نه ائله تیرم. - دئمه لی عوموروم قورتارانان سونرا، هه؟

ننه نین سوزو تیکانلی ایدی. اوغلان اوزو ده آلائییردی. آنجاق او آغرینین سوتونو اوداراق، هیرسینی بوغوب، یاواشجا دندی:

- هله گل بارماغینی باس.

ماشین «پهلوی» خیتاواتینا دوندو. جاواتین گوزو خیتاواتین قیتراغینداکی بینالارین ایتواتینا دوشدو. او فیکیرلشیردی کی، «کاه» کاروانساراسینی سؤکوب، یثنی دن تیکسین و اوزادا تیکیلن حوجره لره «اوج سانتلی کریچ»- له ایتوان دا سالدیرسین. اوغلان آلتینین ترینی سیله رکن اوز- اوزونه: «جونوبون قیزمار ایستی سینده، بینالار اوچون، بویوک و شوشه لی پئنجره لر یوخ، آنجاق کولگه لی ایتوان لازیم دیر» دئییه، دایتیدی.

«شوش دانیال» اوجاغینین صفالی حیته طی قوجا قادینین یادینا دوشدو. اورانین، کولگه لی ایتوانلاری، قارانلیق حوجره لری، آچاق و ضربی هورگولو باشلیقلاری اولان قاپی لاری و داریسقال پئنجره لری بیره بیر قوجا قادینین خیتالیندان کنچدی: «اجل آمان وثرسه قوللوغونا گله رم».

- ننه بورا، زحمت اولماسا بورا دا
بارماغىويى باس!

قوجا قادىن بارماغىني محضرچى
گؤستره يىشره باساركن «كاوه»
خيياواتينداكى كاروانساراننى دا اوغلونون
آدينا ائلهدى. جاوان دريندن نفس آلاراق، بير
سيغار آليشديردي. هابىله محضرچى يه ده
سيغار تاروف ائلهدى. قوجا قادىن مۆركبلى
بارماغىلا ميزين قيراغيندا توموشدو. قوجا
دفترچى آياغا قالخىب، اليندهكى كاغيذنى
قوجا قادينا سارئ اوزادارق دئدى:
- آل باجى، آل بو كاغيذنى بارماغىويى
سيل.

ائوه قايتىدىلار، گليين جاوانا قاش-
گؤز ائلهيب، جاوان ايسه گؤلۆمسه يهرک،
گليينه قاش- گؤز ائلهدى. گليين گؤلۆمسهدى.
قوجا قادىن اونلارئين بير- بيرينه قاش- گؤز
اتىدىكلرينى ده، گليينين گؤلۆشۆنۆ ده
گؤردۆ. آنجاق اوزۆنۆ اوندان قويمادى. او په يه
اوتاغينا گشيپ، چارشايىنى سويونوب،
حيه طده شيرين باشينا قايتىداراق، «مهوش»-
ين اسگى لرينى يوماغا باشلادى.
ارى اوله نندن سونرا نۆصرت باجى دا
اونلارا باش ساغليغى وئرمه يه گلميشدى.
- چوخ خوش گليب سن نۆصرت
باجى. سيز آلاه بويورون يوخارى.

الرينى اوشاغىمئين باش- گؤزۆنه
چكمه سين.

قوجا قادىن آغ- آباغ تميز الرينه
باخميشدى. هله ده اونون الريندن سايين
عطيرى قوخوئوردو.

- نه يته گؤره ضامين؟

- نه قدير سوروشورسان ننه!

محضرده، محضرچى قوجا قادىنئين
اريندن سؤز سالدى:
- آلاه اونان قنى- قنى رحمت
ائله سين.

قوجا دفترچى، باشىنى دفتردن
قالديردى. محضرچى قوجا قادىنئين
بارماغىنى توتاراق دئدى:

- قديم كيشى لردن ايدى!

محضرچى قوجا قادىنئين بارماغىنى
مۆركبه باتيراركن دئدى:

- اوجۆر كيشى لرين يئرئينى كيمسه

دۆلدورا بيلمز!

قوجا قادىن قباله نين آياغىنا بارماق
باساراق، سعدى خيياواتينداكى ائوى،
بازارداكى توكانى و تزه تيكيلميش بينانى دا
اوغلونون آدينا كئچيرتدى. قوجا دفترچى،
لاپ مات قالميشدى. اونون بارماقلارينئين
آراسينداكى سيغار كۆتۆيۆنه ده ك ياتيپ كۆله
چنؤريلميشدى. محضرچى بورونون اوجونو
قاشيئاركن دئدى:

قیزمار بیر گون اورتا چاغی ایدی.
«صاحب الزمان» مچیدی نین اوجا
میناره سیندن آزانچینین سسی اوجالیدی.
اسکی یوماغی بوراخیب، آتاغا قالخدی.
ارینین سسینی ائشیتدی: «نامازی واختلی
قیلماق ساواب دیر...» ندن سه ارینین ایندیکی
سسی، اولمه میشدن قاباق کی سسیندن داها دا
آچیق - آیدین ایدی. اللرینی دورولادی.
آزانچینین سسی اوزاق لاشدی:

- حی علی الصلوه

دستماز آلیب په یه اوتاغینا دوندو.
یتل، آزانچینین سسینی یتنه ده قایتاردی:

- حی علی خیر العمل

نامازینی قورتاران کیمی، تسبیحی
الینه آلیب، چو ووروبین دوعا اوخوماغا
باشلادی: «نامازدان سونرا دیکر اوخوماغین،
چوخ ساوابی وار...»

ائشیتدی سس ارینین سسی ایدی.
آرخایا دونوب آنجاق کیمسه نی گورمه دی.
ناهارینی قاپینین آغزینا قویموشدولار.
اعتیناسیز آتاغا قالخیب، یاواش - یاواش
حیطین او باشینا گتدی. بیناتین
قاپی سینی آچیب ایچهری گیردی. کولترین
یتلی ترله میس بده نینی سرین لیدی. سوئوق
دیمه سین دئییه چارقادینین اته یی ایله
سینه سینی اورتدو. ناهار سوفره سی اتله جه
آچیق ایدی. گلین تعجب له قوجا قادینا
باخیب، آنجاق بیر زاد دئمه دی. «مازیار» دا،
«مهوش» ده کولترین سرین لیینده

او نوصرت باجی یا قلیان
ساهمانلا ییب، سونرا گلیب اوتوروب اونون
اوزه ک سوزلرینی دینله میشدی.

- ... یوخسوللوقدان، قوجا لئقدان و
هامیسیندن پیس، بو یالغیز لئقدان آغیر و
سیخنجی بیر درد یوخوموش باجی ... اونو
دئیم کی، جاتیم دینجه لدی...

نوصرت باجی «حاجی بندری» نین
اوج سوز - بوجاق سیز حیطینه گوز گزدیره -
گزدیره سوروشموشدو:

- آی باجی، گوره سن بوردا بیر بوش
اوتاق اولارمی؟

- اوزون اوچون مو ایسته ییر سن
باجی؟

ارینین حووصله سیز سسینی ائشیتدی:
«هئج واخت اوشاغا بشل باغلاما آرواد...»
سونرا دا، اوزونون اوزاق کئچمیش لردن
آخیب - گلن پاسلی و جینگیلی لی سسینی
ائشیتیمیشدی:

«بو اوغلان منیم الیمین عصاسی،
قوجا لئغیمین دایاغی دیر...»

بیناتین ایچیندن گلن سس
ائشیدیلدی:

- باخ، من مات قالمیشام کی، بو
آرواد سیزی نه تهر بویوده بیلیب. ایکی
پارچا اسگینی ده دوز - عمل لی یووا بیلیر!
قوجا قادین گلن سس دئدی کولترینی
ائشیتسه ده هئج اوزونو اوندان قویمامیشدی.

جاوان، آروادا باخىدى. آروادى سۇزۇنۇن دالىسىنى گىتىرمەدى. قۇجا قادىن درىندىن كۇكس اۆتۈرەرەكن، نۆصرت باجىنىن سىسىنى اشىتىدى: «اوشاقلارېم اۆچۈن ۵، نۆەلرېم اۆچۈن دە گۆلۈنچ بېر اۆيۈنچاق اولموشام باجى...». جاوان دندى:

- ايندى نەدن ناراضى سان نە؟
نە ھىچ نە، دئمەدى. جاوان سىغارىنى
آلىشىدىرىپ ۋە يوموشاق لىقلا سۇزۇنە داوام
انتدى:

- سۆرۈجۈلۈك زىمىتى دە كى، منىم
اۈز بۇنىنومادىر نە...

قۇجا قادىن قايسىدىپ ياشاش -
ياۋاش پەيە اۋتاغىنا گىتىدى. خۇرك قاينى،
قاينىن آغزىندىن اۋيانا ايتەلەيىپ، قاينىن
تاغلارنى اۋرتۇپ دالىسىنى زەرەلەدى.

- سانكى اۆرەيىمدە تۇپ آتيرلار.

اۋ، آدىالى خالجانىن اۋستۈنە

سرىپ اۋتوردۇ. دۇداق لارى ترپەندى. قىيلانا
سارى اوزاتىپ، گۈزلىرىنى يۈمدۈ،
دۇداقلىرىدا قاپاندى.

ياتمىشىدىلار. قۇجا قادىن اۆرەك سۇزۇنۇ
آچىپ دندى:

- اىستەيىرم گىدىپ بېر منزىل كىرايە
ائەلەيم.

اۋغلان يارى آچىق آغزى ايلە
آروادىنا باخىپ ۋە سۇنرا دا نەيە سارى
دۇنۇب گۈزلىۈنۈ بورونون چۈكەيىندە
دۈزلدەرك يوموشاق لىقلا دندى:

- نە اۆچۈن نە؟

قۇجا قادىن سوساراق، توموب
قالدى.

- آلاە ائەلەمەمىش يۇخسا بىزدىن مى
بىزىبسن؟

جاۋان گۈردۈكى، قۇجا قادىن
گۈزۈنۈ قىرپىمادان ائەلە جە باخىردى. سانكى
اۋنون گۈزلىرىن بېيەيىنە كۆل آتىيلار.

- اولمايما يىئە دە كىين ھىشتەيىۋى
اىستەيىرسن؟

گلىن دىللىدى:

- اۋنو كى، سە ماشىن آلدىق. اۋ

قاراۋداكىنى دىيىرم ھا!

گلىن دندى بىو سۇز ۋە اۋنون
گۈزلىرىندە كى گۆلۈشۈ قۇجا قادىنى ياخىپ
ياندىرارق، قىپ - قىرۋىزى قىزارتدى.
قۇجا قادىن تىترەك ۋە بۇغۇق بېر سسى ايلە
دندى:

- اۋ منىم كى دىر؟

- جوما آخىشاملارى، بس نەيە مېنىپ

قىبرىستانلىغا گىدىرسن، ھە؟

سونات (۱۳)

ۋىليام شىكسپىر

چىنۋېرن: طلعت ايوب اۋو

دېشمە، اۋزۇن تەك قال ھەر بىر زامان
اوزون عۆمۈرۈن بۇيۇ قۇي دېشمەسىن.
اۋلۇم حىياتىنى مەھۋا ئىتدىنى
دۇنيادا قۇي بىر كەس سەنە بىزەسىن.

آنامىز طىبەت بۇ گۈزەللىنى
چۇنخ آز بىر مۇددەتە ۋىرمىش دىر سەنە.
حىياتدان، دۇنيادان سەن گەئەن كىمى
كەچسەن بۇ گۈزەللىك قۇي ۋارىشەنە

قانىغۇلى اللرلە اولان بىر بىنا
قەشەن بوراتىندا سارسىلا بىلمەز.
ھەنچ زامان، ھەنچ زامان ھۆكەم ئاتمەز اۋنا
اۋلۇمدەن، سۈيۈق دان گەلەن بىر نەفس.

قۇي سەنەن عۆمۈرۈن دە اولاندا تامام
بىرى سۇئەلەسىن كى: «ۋار ايدى آتام!»

گىجەلىك

قاپى يۇخدور
يول يۇخدور
گىجە دئىل
آي يۇخدور
نە گۆندۆز
نە گۆنش،

بىز
زامانىن ائشىيىندە
دايانمىشئىق
آجى بىر خنجر
پئىسرېمىزدە دوراركن.
كىمسە
كىمىسىلە

دىنمىر، دائىشمىر
چۆنكى سىز سىزلىك
مىن دىل ايله
سۆيلىمەكەدە دىر.
اولۇلرېمىزى
سۆزۆرۆك
بىر گۆلۆش شكىلىلە،

و اوۋ نۆۋىتمىزى گۆزلە ئىرىك
گۆلمە مەزلىكلە!

احمد شاملو

چئۆيرن: حميد بخشمند

کمال‌الدین بهزاد

وجیهه فکور (صرافی)

کمال‌الدین بهزاد، هنرمند بزرگ مینیاتور، بی‌شک از کسانی است که در تاریخ هنر جهانی، نام و آوازه‌ایی بسزا یافته است. هنر مینیاتور که نام کمال‌الدین بهزاد در آن با جلوه و شکوه خاصی می‌درخشد، سابقهٔ بس دیرینی دارد.

در بسیاری از موزه‌ها و کتابخانه‌های مشهور دنیا، مجموعه‌ها و نسخ قدیم خطی با مینیاتورهایی که دست نقاش چیره دست، در کنار آنها چنین نوشته شده است: «عمل‌العبد بهزاد»، «الفقیر بهزاد»، «صوّر‌العبد بهزاد»، «پسر غلام بهزاد» نام بلند نگارگر این صفحات استاد کمال‌الدین بهزاد است که در یک دوره پر تلاطم تاریخی (دوره‌ی سقوط تیموریان و روی کار آمدن صفویان) به منصف ظهور رسید.

اواخر قرن نهم هجری که استاد کمال‌الدین بهزاد قدم را به عرصه هنرگذار دارد دوره‌یی بود طوفانی. اما چنین دوران پر آشوبی مانع از ظهور کمال‌الدین بهزاد، هنرمند بزرگ نشد. در واقع در محیط قدرت و سلطنت اخلاف تیمور، از مدتها پیش ذوق و علاقه به هنر و دانش رواج تام داشت. سمرقند، گرگان، هرات، تبریز، و فارس که مراکز شاهزادگان تیموری بود، کعبه ذوق و هنر بشمار می‌آمدند.

بدین گونه، مراکز مهم دوره‌ی تیموری در این ایام غالباً "کانون رواج ذوق و هنر بشمار می‌آمد و از آن جمله هرات در روزگار سلطنت سلطان حسین بایقرا (بای‌قارا) از این لحاظ

اهمیتی خاص داشت. بهزاد چند سالی پیش از شروع حکومت سلطان حسین بایقرا بدنیا آمد، رویاهای کودکی او که در امواج رنگها و نقش‌ها غوطه می‌خورد در دربار این پادشاه هنر دوست مجالی برای تحقق خویش یافت، زیرا دربار بایقرا، هم وارث ذوق و هنر بایسنقر و الغ بیگ بود، هم ادامه دهنده سنن ادبی آنها.

دربار بایقرا در هرات چنانکه ادوارد براون می‌گوید: یکی از درخشان‌ترین مراکز ادب و هنر و علم در تمام مملکت بود. مخصوصاً که دوست و وزیر و ندیم معروف او امیرعلیشیر نوایی به این مرکز رونقی تمام می‌داد.

به عبارت دیگر هرات در عهد سلطان حسین بایقرا به نوعی مرکز رنسانس شمرده می‌شد. با آنکه این شهر بعد از سقوط تیموریان یک چند به دست برخی طوایف ازبک افتاد، باز این موقعیت فرهنگی و هنری خود را حفظ کرد. حتی وقتی که جزو قلمرو صفویه شد، حکام و شاهزادگانی مانند سام میرزا در آنجا همچنان به حمایت و تشویق هنر و ادب ادامه دادند، هر چند هرات اهمیت خود را داشت. اما بتدریج دو مرکز جدید، یکی بخارا در قلمرو ازبکان و دیگری تبریز در قلمرو صفویه پدیدار شدند که رونق تدریجی آنها هرات را تا حدی از اهمیت سابق انداخت. چنانکه اندک اندک هنرمندان جوان، آنجا را ترک کردند و بهزاد راه تبریز-دربار شاه اسمعیل را پیش گرفت.

شواهد و قرائن نشان می‌دهد که کمال‌الدین بهزاد در حدود سال ۸۷۰ و یا چند سالی پیش از آن ولادت یافته است. زادگاهش سم بنابر مشهور شهر هرات بوده، در کودکی یتیم ماند و میرک نقاش پرورش و نگهداری او را برعهده گرفت. میرک از سادات کمانگیر و اهل هرات بود نام اصلی وی امیر روح‌الله بود.

از اینکه تربیت و نگهداری کودک یتیم به عهده او واگذار می‌شود پیداست که او خویشاوندی با والدین بهزاد داشته است. باری میرک که مربی بهزاد بود تا تسلط محمدخان شیبانی، در هرات می‌زیست و بهزاد جوان، مدتهای دراز از تربیت و حمایت او برخوردار بود. البته غیر از علاقه و ذوق شخصی، تاثیر تربیت میرک نقاش نیز در بهزاد قابل ملاحظه بود.

بی‌شک در محیط هنری آن روزگار و مخصوصاً کتابخانه سلطنتی سلطان حسین بایقرا که محل کار مربی و نگهدارنده او بود بهزاد جوان از راهنمایی و تشویق هنرمندان دیگر هم - که ظاهراً در کتابخانه رفت و آمدی داشتند - بی‌نصیب نمی‌ماند. مصطفی عالی منشی و مورخ و ادیب ترک در کتاب «مناقب هنروران» نوشته است که وی تلمیذ خاص پیرسید احمد تبریزی بود و این البته منافاتی با روایت قاضی احمد که او را تحت تربیت میرک نقاش شمرده است، ندارد و چنین بنظر می‌آید که در محیط مناسب و آکنده از ذوق و هنر کتابخانه سلطنتی، بهزاد از تربیت و هدایت استادان قابل بهره‌ور گشته است. امیر علیشیر نوایی و سلطان حسین بایقرا به تشویق و حمایت او پرداختند و نقاش جوان با دربار هرات ارتباط یافت. مجالس امیر علیشیر و سلطان در این زمان مرکز اهل ذوق و استعداد بود و تمام طبقات از شعرا، علما، خطاطان، نوازندگان در این مجالس حضور می‌یافتند. بهزاد مورد نهایت تحسین و تقدیر امیر علیشیر نوایی بود و سلطان نیز او را «مانی ثانی» ملقب نموده بود.

وی بعد از سقوط هرات به دست محمدخان شیبانی همچنان در آن شهر باقی ماند. اما با شکست محمدخان شیبانی و غلبه قزلباش به تبریز رفت و به دربار شاه اسمعیل صفوی پیوست. پادشاه جوان صفوی نیز چنان علاقه‌یی به او پیدا کرده بود که در هنگام جنگ با سلطان سلیم اول عثمانی برای وی دل نگرانی داشت و گویند در بازگشت از جنگ چالدران اولین سؤالی که کرد راجع به بهزاد و سلامتی او بود. بعد از شاه اسمعیل پسرش شاه طهماسب اول همچنان با وی با محبت و خدمت تمام سلوک می‌کرد.

چنانکه به موجب نشانی که بقلم خوندمیر تحریر شده است و سواد آن هم در مجموعه منشآت او مرسوم به «نامه نامی» آمده است شاه اسمعیل صفوی در منصب استیفا و کلانتری مردم کتابخانه خویش را بدو واگذاشت. در کتابخانه «یلیز» استانبول مینیاتوری هست که صورت بهزاد را در اواخر عمر نشان می‌دهد. لباس قزلباش که وی برتن دارد بقول دوست محمد مولف کتاب «حالات هنروران» - که خود با وی معاصر و شاید معاشر بوده است از شاه طهماسب انواع رعایت و تربیت یافته است.

در این دوره در واقع بهزاد به پیری رسیده بود و از این رو کارها را تدریجاً "بشاگردانی که دوروبرش جمع شده بودند و می گذاشت و خود نیز بیشتر به اصلاح و دست کاری آنها اکتفا می نمود. این کار البته قبل از او نیز در کارگاههای قدیم شرقی و در بین استادان قدیم رایج بود و سنت شناخته می شد.

استاد بهزاد در سنه ۹۴۱ هـ. ق. در تبریز وفات یافت و هم آنجا در جنب مقبره کمال خجندی بخاک سپرده شد. این نکته را که مزار او در قرب مدفن شیخ کمال خجندی است شیخ حسین کربلائی مولف، روضات الجنان نیز به تصریح آورده است. طبق نظر مؤلف کتاب «مناقب هنروران» کمال الدین بهزاد شاگرد خاص پیرسید احمد تبریزی بوده است. درباره پیرسید احمد تبریزی آورده اند که شاگرد استاد جهانگیر بخارائی بوده است که او نیز شاگرد استادی بنام کونگ بوده است - یک نام چینی به معنی استاد - و این نامها می رساند که در کارهای استاد بهزاد نبایستی از تأثیر سنت های چینی صرف نظر کرد. درباره هرات که در حقیقت وارث بلا واسطه سنت های سمرقند بود نمی توانست از تأثیر سنت های مغولی و چینی خالی باشد، اما استاد بهزاد کارش تقلید از سنت های گذشته نبود. وی قدرت و جسارت آن را داشت که ابتکارات تازه بی - در طرح و رنگ - وارد کند.

باری استاد بهزاد هم در دوره اقامت در هرات شاگردانی متعدد تربیت کرد و هم در دوره اقامت در تبریز. از جمله آنان می توان از قاسم علی نقاش، مقصود، ملایوسف نام برد. به موجب روایت امیر علیشیر در «مجالس النفائس»، درویش محمد خراسانی از تربیت یافتگان بهزاد در دوره هرات بوده است. از تعلیم یافتگان بهزاد در دوره صفویه می توان از مصطفی عالی آقامیرک نام برد. «دوست دیوانه» نیز از شاگردان بی نظیر استاد است که یک چند نزد شاه طهماسب و در کتابخانه سلطانی صفویه کار می کرد، اما آنجا نماند و به هند رفت و او از جمله کسانی است که سنت های مکتب استاد بهزاد را به درباره گورکانیان برد، مظفر علی نقاش نیز در این دوره تعلیم یافته است. در دوره کلانتری کتابخانه صفویه، استاد بهزاد یک همکار جوانتر هم داشته است بنام سلطان محمد تبریزی که در خدمت کتابخانه همایونی بود وی از تعلیمات استاد بهزاد بی بهره نماند. لازم به ذکر است که نقاشان هرات با زوال قدرت سلطان حسین بایقرا شیوه مکتب و طرز

کار استاد بهزاد را به بخارا بردند- دربار سلاطین شیبانی ازبک- و بدین گونه شیوه کار او تا یکی دو نسل بعد بیش و کم در آنجا دوام یافت. همچنین طرز کار او بوسیله آن عده از تربیت یافتگانش که به دربار گورگانیان هند رفتند نیز در هند ادامه پیدا کرد.

کمال‌الدین بهزاد از محدود هنرمندانی است که در دوران حیات خویش به شهرت رسیده‌اند. چنانکه امیر علیشیر، خواند میر و تمام کسانی که در روزگار حیات استاد راجع به او چیزی نوشته‌اند با نهایت تمجید و ستایش نام او را در آثار خود ذکر کرده‌اند.

بهزاد در حدود بیست سالگی توانسته بود خود را به عنوان یک نقاش با استعداد معرفی کند. در یک دوره هشت ساله (۸۸۶-۱۸۹۳) سبک خود را تکامل بخشید و در دوره بعد (۸۹۴-۹۱۶) بهترین آثارش را آفرید. یکی از واپسین نگاره‌های او (تصویر پیرمرد و جوان در داخل یک شمشه مذهب) است که به تاریخ ۹۳۰ هـ.ق ترسیم شده است. بهزاد آثار گوناگونی از خود بر جای گذاشت که اکثراً فاقد امضا هستند. و احتمالاً بعضی از نقاشیهای منسوب به او ممکن است با همکاری دیگران و یا توسط شاگردانش اجرا شده باشند.

عبدالله بهاری در یک بررسی کارشناسانه مجموع آثار بهزاد را از لحاظ موضوع به چهار گروه تقسیم کرده است:

۱- چهره‌ها با رویدادهای واقعی.

۲- بازنماییهای وقایع تاریخی براساس گزارش معاصران و آمیخته با خیال پردازی.

۳- تصاویر مربوط به کتابها، که خود به دو دسته قابل تقسیم‌اند: قطعات دارای داستان مشخص (از قبیل داستانهای خمسه نظامی، قطعات عرفانی که داستانی مشخصی ندارد و تفسیر و انتقال موضوع آنها متلزم درک عمیق‌تری است (مثلاً: منطق‌الطیر عطار و بوستان سعدی).

۴- نگاره‌های (معمولاً دو صفحه‌ای) مستقل از متن که صحنه‌ای خیالی را می‌نمایانند (مثلاً بارگاه سلیمان و بلقیس) و یا برداشتی خیالی از یک رویداد واقعی حال یا گذشته را نشان می‌دهد. اوج نوآوری بهزاد را در نگاره‌های نسخه بوستان سعدی (۸۹۳ هـ.ق) و نسخه خمسه نظامی (۸۹۹ هـ.ق) می‌توان دید. این آثار در سالهایی پدید آمدند که بهزاد در دربار سلطان حسین بایقرا

کار می‌کرد. بی‌شک، جهان بینی عرفانی جامی و امیر علیشیر نوایی براندیشه و هنر بهزاد تأثیری بسزا داشت. (به احتمال زیاد او در آن زمان به فرقه نقشبندی پیوسته بود).

و در دربار شاه اسمعیل اول صفوی که با تشکیل یک دولت واحد امکان تلفیق مهم‌ترین تشکیلهای نگارگری پیشین فراهم آمده بود، بهزاد به مرحله دیگری از خلاقیت خویش نایل شد. درکارگاه جدید تبریز و تحت حمایت شاه طهماسب اول صفوی بود که نگارگری کامل‌ترین جلوه‌هایش را نشان داد.

مورخ و شاعر ترک مصطفی عالی هم در کتاب ترکی «مناقب هنروران» شرحی راجع به بهزاد دارد. با نقل قولی درباره او از مصطفی عالی به ترکی همراه با ترجمه فارسی آن، به عنوان حسن ختام به نوشته خویش پایان می‌دهم.

...نامدار و شهره دار و دیار اولنلرک یعنی مصورلرنک سرآمدی و زمره نقاشانک صاحب بخت سرمدی اولانک استاد «بهزاد» در که هریدر و صنعتینیک اوایی سلطان حسین بای‌قرار عصرینده و اواخر شاه اسمعیل پورحیدر زمانند، کمال رغبتله پدیدار و نقاش چین کپی نقش و نگاری مشهور دارودیار اولدی. اگرچه اتی‌الذکر پیر سید احمد تبریزینک تلمیذ خاصی در ولکن رواج و رغبتینه و نقش تصویرینک مهارتینه باعث سابق‌الذکر پادشاه‌لرینک التفات عالیله‌لرینه ایختیصاصیدیر.

ترجمه فارسی: سر آمد مصوران استاد بهزاد «هروی» و در زمره نقاشان صاحب بخت سرمدی است. اوایل صنعت او در عمر سلطان حسین باتی‌قارا و اواخر صنعت وی در روزگار شاه اسمعیل‌بن حیدر بود. ظهور او مواجه شد با کمال رغبت عام و از این رو نقش و نگار وی مانند کار نقاش چین مشهور دارودیار گردید. اگر چه وی شاگردخاص پیرسیداحمد تبریزی است اما باعث بر مهارت نقش و رواج تصویرش التفات عالیله پادشاهان سابق الذکر است...

منابع مورد استفاده

۱- کمال‌الدین بهزاد- دکتر قمر آریان چاپ اول ۱۳۶۲ انتشارات هنر و فرهنگ.

۲- نقاشی ایران از دیر باز تا امروز- رویین پاکباز نشر نارستان.

آذربایجان خالق موسیقی سینین ایره لیله ییش یوللاری

مسعود فیوضات

یئرلی اولاراق بیزیم رقص صنعتین ده دیرلرینی قئید ائتمک لازیم گورونور. بلکه بعضی لرین دوشونجه سینه گلدیگده، رقص سوزونو چئشیدلی ایران خالقلارینین آزاراق اولاراق، کئچیریلن «جشنواره موسیقی» یاخود باشقا مدنی چئیشلاریندا «ریتیمیک حرکت لر» یاخود «فورم حرکت لری» آدلاندیریرلار. نجه کی، «آهنگ» یاخود «ترانه» آدی تصنیف لر و ماهنی لارین آدلاری اوزه ریندن گوتوروله رک «سورود» آدی اونلارا وئرلمیشدیر.

لاکین تصنیف لرده اولدوغو کیمی، بعضی رقص لرده واردیر کی، بیزیم میللتیمیزین ایسلامی و میلی مدنیته اوغون دئیل و خالقیمیزا دا یاراشان دئیل. بیزیم مودافعه ائتدیییمیز و دریندن سئودیییمیز رقص، آذربایجان خالقینین میلی رقصی دیر و ماهیلار، موغاملاردا اولدوغو کیمی، او دا آذربایجان خالقینین رئال حیاتیندان، تاریخی حادیثه لریندن، ایجتیماعی و کولتورل (فرهنگی) دوازاایشیندان، پسکولوژیک خصوصیتلریندن و اینام-دوشونجه لریندن قاینالایب و عصیرلره یاشامیشدیر.

رقص لریمیزین چئشیدلی نؤولرینده، خصوصیه «کیشی لرین» حرکت لرینده ایییدلیک، قهرمان لیق و حماسه بویلاری جانلانیئر، دالغالانیئر. بیزیم رقص حرکت لرینده حیاتین- یاشامین

گنرچک سیماسی چوخ قاباریق شکیلده عکس اولونور. قیلینچ وورما، قالخان توتما، آتا مینمه، آت چاپیرتما، اوخ آتما و بو کیمی حرکت لر، خالقیمیزین عصیرلرله وطنی، تورپاغی، اوز شرف، حیثیت و ناموسونو قوروماق یولوندا آپاردیغی ساواشلارینین سیمبولودور.

قادینلار رقص لرینه گلینجه، چای، اوزوم، پامیق و بو کیمی اکین چیلیک و باغدارلیق محصوللارینا عاید اولان رقص لر ایسه، خالقیمیزین ایچریسینده، امک، زحمت و چالیشمالارینی، طبیعت، طبیعتین گوزه للیکلری و نعمت لرینه و ان اساس اولنلاری یارادان اوجا تانری یا میتندارلیق، شوکورگوذارلیق عنعنه لرینین نۆمائیش ائتدیرمه سیدیر.

شرق خالقلارینین موسیقی مدنیتی تاریخینده تورک دیللی، خصوصیه آذربایجانلی عالیم لر و موسیقی شؤناس لارین رولو بؤیوک اولموشدور. XIII عصیرین موسیقی عثلمینین اینکیشافی، گورکملی موسیقی نظریه چیسى آذربایجانلی «صفی الدین اورموی»- نین آدی ایله باغلیدیر. او، شرق لادلارینین جیددی یارادیجیسى سایشلیر. همین عصیره محمدبن ابوبکر شیروانی «اخوان الصفا موسیقی سی» آدی کیتاب یازمیشدیر.^۱ XIV عصیره عبدالقادر مراغه ای «ئثنی موسیقی ریساله لری» و «جامع الالحان» اثرینی یازمیشدیر. XV عصیره موسیقی نظریه چیلری- عالیم لرین سیتاهیسینا ئثنی آدلار، عبدالرحمان جامی، الحسینی، عبدالرحمن نورالدین^۲ ده آرتمیشدیر. عبدالرحمن نورالدین «مقاصد الادوار» (دؤورلرین مقصدی) اثرینین مؤالیفی دیر.

XVI- XVII عصیرین موسیقی عثلمی بوخارالی کوکبی نین و درویش علی نین، آذربایجانلی میرزه نبی نین موسیقی ریساله لری ایله زنگین لشیر. اورتا و یاخین شرقده موسیقی عثلمی نین بانی سى «ابونصر» محمد فارابی- دیر (۹۵۰-۸۶۵). او ایندیکی قازاقستاندا یئرلشن «فاراب»- دا آنادان اولموشدور. اونون نظری اثرلریندن «کتاب الموسیقی الکبیر» ایندیکی دؤورده ایسه دیققت مرکزینده دیر.^۳ ائله جه «کتاب الفی احصاء الایقا»، «کتاب الفی احصاء العلوم» فوندامنتال (اؤنملی) اثرلردن دیر.^۴

^۱- موغام، صحیفه ۳۰- رامیز زهراباؤو. آذربایجان دؤولت نشریاتى- باکی- ۱۹۹۱.

^۲- عبدالقادر مراغه ای نین اوغلو.

^۳- موغام، صحیفه ۳۱.

^۴- هامان یئر.

«ابن سینا» - نثین (۱۰۳۷ - ۹۸۰) اساس موسیقی اثری «رسالات فی علم الموسيقى» فارابی نین بیلا واسیطه «کتاب الموسيقى الكبير» تاثیر آلتیندا یارانمیشدیر.^۵ بۆتۆن بونلار اونو گۆستریر کی، یاخین شرقین او جۆمله دن آذربایجانین موسیقی مدنیتی، خوصوصیله موسیقی نظری فیکری آرتیق اورتا عصرلرده یۆکسک سۈییه ده ایدی. ماراقلی دیر کی، آنجاق XIX عصرده آوروپا عالیم لری بو زنگین تاریخی ایرته مۆراجعت اتمیشلر.^۶

دئمه لی آذربایجان خالقینین موسیقی مدنیتی بۆتۆن نۆزلرینده، ایستر شیفاهی عنعنیه اساسلانان پروفئسیونال نۆزده، ایسترسه ده آشیق یارادیجیلیغی فورماسیندا، چشیدلی و بۇیاقلی موعاملار، تصنیفلر و خالق ماهنی لاری، رنگلر و اوتون هاوالاری قالیپینده عصیرلر بۆتۆ خالقین ایستئعداد و صنعتکارلیق قابیلیتی سۆزگه جیندن کئچیب و ایندیکی دؤورده گلیب بیزه چاتمیشدیر. بیزیم آشیق صنعتیمیزین عؤمر و خالقیمیزین کئچمیشین چوخ درین لیله باغلی دیر. چوخلارینین فیکرینجه آشیق سۆز و سومر لؤوحه لرینده «آشوق» (Aşuq) شکلینده (جوشوب داشما و چالغی چیلیق معناسیندا اولان «آشماق» (Aşmaq) مصدریندن و «اوق» (uq) اسکی تۆرکجه نین اییصاف شکیل چیس) قونوشان، سۆیله ییجی و اوز و زن لی سۆزلرله سنوینج و دؤزه نلیک یارادان کیمسه معناسیندا دیر.^۷ چوخ اسکی ائل ناغیللاریندا و فولکلور پارچالاریندا آشیق لار و اونلارین یارادیجیلیغینا راست گلیمک مۆمکۆندۆر. بو خالق صنعتکارلارینا «اوزان» و چالغیقلاری سازا ایسه «قوبوز» دئیرمیشلر. «کتابی دده قورقود» - دا تنز - تنز قوبوز واسیطه سیله حیکمت لی و ائپیک سۆزلرین سۆیله نمه سینى گۆرۆرۆک. ائله جه ده اصلی - کرم ناغیلیندا عشقین ان گۆزل معنالاری ساز واسیطه سیله سۆیله نیلیر.

«زامانلا آشیق لار دینی وظیفه دن آیریلاراق، خالق صنعتکاری صیفتین آلمیشلار. بونلار خالقین آرزولارینی، ایسته کلرینی، حیثات و معیشتلرینی، دنیا گۆرۆشۆ و موباریزه لرینی شعرلرینده عکس ائتدیرمیشلر.^۸ کؤراوغلو، آشیق قریب، عابباس و گۆلگز، شاه ایسماعیل، آلی خان و پری خاتیم و نچه - نچه بئله ائل داستانلاریندا آشیق صنعتین گۆجلۆ رۆلو گۆزه چارپیر. چوخ

^۵ - هامان پتر.

^۶ - هامان پتر.

^۷ - دکر ح.م. صدیق - ادبیات عاشقها - تالار اندیشه، متن سخنرانی، مورخ ۱۵ آذر ۱۳۷۵.

^۸ - آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتی، دؤکتور ج. هئیت، ۱۳۶۷، صحیفه ۹۲.

بۇيۇك صنعتىن نۆمەندەلەرى، بو گۈزل ثروتى عصيرلەر بۇيۇ ياشايدىب دۇرۇمۇزە چاتدۇرۇمىشلار. آشۇق قوربانى، عابباس توفارقانلى، سارى آشۇق، خستە قاسىم، علسگر، شمشىر، پناه، قشم، حسين جاوان و ...

بونلارۇن سازى اللرىندە بىر سىلاح كىمى اولوب، خالقىمىزۇن معنوى و زنگىن وارلىغىنى قۇرۇيۇب و ائلل دوشمانلارۇنۇن باغرىنى اۇز كسكىن نغمەلرلە دشمىشىدىر. شاه اسماعيل ختائى دىنى گۇرۇشلىرىن يايماق اوچون آشۇقلارۇن نۇفۇدۇ و قۇدرتىندىن فايدالانىپ و اۇزۇ دە آشۇق شىعرى اۇسلوبوندا اثر ياراتماق ايله آشۇق صنعتىنن داها چىچەكلنمەسىنە چاللىشىردى و بو زامان حضرت-ى-على(ع)نن مدح و سىتائىشىنە حصر اولان قۇشمالار گۇنىش يايلىئىر. حتا داستانلاردا اوستادنامە كىمى اىستيفادە اولونوردۇ» ۹.

آشۇقلارۇن سۇزلىرىندە چۇخ جەتلى معنا و مضمون تاپماق مۇمكىندۇر. سئۇدا، انسان سئۇەرلىك، فداكارلىق، تۇرپاغا- ائله- دىلە محبت، اولو پىغمبر و اىماملارا سايغى، آتا- آنايا حۇرمەت، اىبىدلىك، كىشىلىك، صداقت، اينقىلابچىلىق، ظۇلۇمە و زۇراچىلىغا قارشى نىفرت و اونلارلا گۈزل دۇشۇنچەلەر و دۇيغولار آشۇق نغمەلرىندە دالغالانماقدادۇر.

۹- عاشۇق قوربانى و پرى خاتىم- مرحوم منظورى خامنە، صحىفە ۲.

مجله نىن بىرىنجى نۆمرەسىندە ۵۹ و ۶۰-نجى صحىفەلردە آشاغىداكى دۆزەلىش لر اولمالى دۇر.

يانلىش: پروگرام، سىمىنار، پىسخولوژى، دزگاہ، چارگاہ.

دۆزۇ: پروگرام، سىمىنار، پىسخولوژى، دستگاہ، چاھارگاہ.

قنىد اولونور كى، يازىداكى آتۇرۇپا مىشالى سۇزلىرىن قارشى سىندا دۇرناق آراسى آچىقلامالار مجله نىن كى دۇر.

تاختالى كۆيدىن مکتوبلار

ايكىنجى مکتوب

عزيز نسين

چنۆيرن: اسماعيل شىخلى

كۆچۈرن: بابك ارش

سۆيلىملى دوستوم انششك آرئسى!

كئچن مکتوبومدا نئجه اولدۆيۆمۆ، داها دۆغروسو يۆلون كئارئىنداكى خنده كده اوزائىب قالدئىغئىمى يازمئشئىم. اصل هنگامه بوندان سونرا باشلادئ. يۆلدان اۆتۆب كئچن لرئن هامئسى باشئما تۇپلاندى. اونلاردان بئرى:

- بئز نه تهر آدام لارئق - دئته باغئردئ - گۆزۆمۆزۆن قاباغئىندا آدام اولۆر، هئچ كسئن تۆكۆ

ده ترېنمئر.

باشقا بئرىسى:

- دۆزدۆر - دئته - يالان دئئىرمسه ناموس سوز اولوم، مملكتده اينسان قالمائىش. بوراينا بو

قدهر آدام تۇپلائيىب، آما ايچئنده بئر اينسان اۆلادئ يۆخدور كى، بو يازئغا كۆمك ائله ئه.

- به سن نئيه كۆمك ائله مئرسن، سن اينسان ائولادئ دئئىلمئسن.

- بو سؤالئ منه يۆخ، اۆزۆنه وئره سن داها ياخشئ اولمازمئ؟

- منئم ائشئم وار، يۆخسا ياخشئداكى ائجراخانائا گئدئب خبر وئئردئم.

- ائشئم وار. نه ائشئن وار؟ يارئم ساءت دئير آغزئنى آچئب بۆيلا ئئرسان.

اوندان سونرا اوغولتو باشلادئ. سسلر بئر - بئرئنه قارئىشئ.

- بئر حكيم تائئن، بو قدهر آدامئن ايچئنده بئر حكيم يۆخدور؟

- هامئ سئندان ياخشئسى بورالاردان، بئر ئئردن تئلفون ائله مكدئ.

- عزيزيم سن بيزيم تئلفونلارا بلد دئىيلىسن، تئلفون ائله يىنجن، اوردان بير جاواب آلاناجان اولۇ چۇخدان جاتىنى تاپشۇرار.
- اولمك جهننم، من تئلفوندا جاواب گۇزلەيەنەجن اولۇنۇ قورت- قوش يىتتەر. هنج تىكەسىدە اله گلەز. ايندىكى زامانادا تئلفونلا داتىشىپ بير- يترە زنگ وورماق مۇصىب دىر.
- وائى- وائى كىشى گۇزۇمۇزۇن قاباغىندا جان وئىر.
- واللە قارداش اينصاف قالمايىپ.
- واللە شاعىر دۇز دئىپ.
- «اينصاف قالمايىپ بنى آدم دە
- آنالم آغلادى آجى بادم دە»
- باشقا بير دلى قانلى سۇزە قارىشىدۇ.
- آوروپادا، آمريكادا بئله شى اولاي بىلەز. اورالار چۇخ مدنى اولكە دىلر.
- ايندى سن نه دئمك ايستەيىرسن؟ سۇزۇندىن بئله چىخىر كى، بيزيم اولكە مدنى اولكە دئىپ؟ كىشى سن بو قەدەر جاماعاتىن قارشىيىشىندا سۇزۇنۇ بىردە دى.
- من ائله دئمك ايستەيمىر.
- سىز آللاه دالاشمايىن، كىشى اولۇر، بير ايش گۇرمك لازىمدىر.
- آوروپادا ايجىتماعى ياردىم تشكىلاتلارنى وار. كۆچەدە بير ايت يىخىلسا، درحال ماشىنا قۇيۇب ايتلرلىن خستە خاناسىنا آپارىرلار.
- بير باشقاسى اونا جاواب وئردى:
- گۇپا باسما، ائله شى يۇخدور. آوروپادا وئ آمريكادا هنج كس، هنج كسىن ايشىنە قارىشماز. هرەنن باشى اۇز ايشىنە قارىشىق دىر. ياتىنداكى: «اولۇرم بير ايچىم سو وئر»- دئتە يالوارسا بئله محل قۇتمازلار.
- باشا دۇشۇدۇن؟
- سىز آوروپانى گۇرۇب سۇنۇز، بئله داتىشىر سىيىز؟
- گۇرمەيمىش.
- بس...
- گۇرەنلردن ائشيتىمىش. بير دە قزىتلردە اۇخوئورام. سن گۇرمۇسن؟

- البتہ، كئچن ايل بيزيم تشكىلاتىن اوزونه ياردىم درنه ئى آغ دنيزه اون بىش گۈنلۈك گمى ايله سفر دۆزلىتىشىدى. يونانىستانى، ايتالىيىنى، ايسپانىيىنى، سونرا جاتىم سنه سۆيلىسىن، آدى ئايدىمدان چىخىپ، نه ايدى آدى اورانى باشدان- باشا گزدىك.
- اوروپانى گۈرن ادامىن حالى ئامان دىشىدى.
- اوروپانى گزىپ دولاشاندان سونرا اوئىرنىدىم كى...
- ا، ايچىمىزدە ھىچ بىر ويجدانى اولان ئوخدومو؟
- اولسا نه چىخار؟
- ئاواب ائله، گىت بىر ئىردن تعجىلى ياردىم چاغىر.
- اوروپادا آمىرىكادا اولەن- قالائىن ايشىنە ھىچ كس قارىشمىر.
- نىيە قارىشمىرلار؟ اونا گۈره كى مدنى اولكه اولدوقلارنىدان بىلە ايشلرە قارىشماق اوچۇن خوصوصى اداملار آيرىلىبلار. ئۇلدا ئىخىلانلار، خندە يە دۈشلىرى، ئىخىلىب اولنلرى و اولمەنلرى اپارماق اوچۇن خوصوصى تشكىلات وار. بىزدە كى كىمى ادام اولەندە باشىنا ئىخىلىب نىجە اولمەسىنە تاماشا ائلەمزلر، چىخىپ گىدرلر.
- اونلاردا اينسانلىق قالمائىب مىش كى... اينسان اولەننن ئاتىندان نىجە اوتۇب كىچە بىلر.
- ھىچ اولماسا دۇنۇب باخمازمى؟
- بو ايشلرە كىملر مشغول اولارسا، اونلار دۇنۇب باخىرلار و نه لازىم سا اونودا ائلەيىرلر.
- بو ئازىغىن ئاخاسىنى آچماق لازىم دىر.
- ھامىسىندان ئاخشىسى ماساژ ائلەمك دىر. بىر ادام اونا ماساژ ائلەسە، كۈمەيى دىەر.
- اللرىنى، قوللارنى اوئىناتسالار، سىنەسىنى بىر آز اوئىخالاسالار، اوزۇنە گلر.
- نه ماساژ بازيغى دىر، جاتىم، كىشى اولۇب. سن دە باشلامىشسان....
- وائى سىنن، دۇغرودان اولۇب؟
- نىيە تعجۇب اندىرسن؟
- بىر آز اول دىرى ايدى.
- جان دىدىن بىر قوش دور. بىر گۈز قىرىمىندا اوچوب گىدىر.
- ھامى مېزىن سۇنو بودور.

- بېزىن آدام اولماز قارداش، بو قدير آدام بو يازيغين باشينا توپلانميشيق، آما هنج كس اونا كومك انله مير. مگر بو اينسانلىق دئر؟

عزيز دوستوم انششك آريسي، سوزون دوزو باشيما توپلاشانلارين صوحبت لري چوخ خوشوما گليردى. بئله ايشلرين بو قدير ايلنجىلى اولدوغونو بيلستيديم، جاتيم سيخيلان و اخت شهرين ايزديحاملى يئرلريندن بيرينده كچه يه اوزا ئيب اوزومو اولموشلويته ووراديم. آما ايندى بو خنده كده بو اوتونو آچا بيلمزديم. چونكى دؤغرودان اولمه يه سوز وئرميشديم، اوزو ده جاماعات ايچينده سوز وئرديشيمن دؤنوك لوك انله يه بيلمزديم. باشيما توپلانانلاردان واجيب ايشى اولانلار ياريم سات سوزغو- سؤال دان سؤنرا منيم حاققيمندا بعضى شىلر اؤيره نيپ، گئديرديلر و اوزون صوحبت لردن يورولوب بئزلر ده گئيدريلر. آنجاق هر گنده نين يئرینه دؤرد- بئش آدام گلديشيدن، باشيما ييغيلانلارين سايى داها دا چوخا ئيردى. اولومو گورمك اوچون ايتله شير، چيغير- باغير سائيرديلار. بير قادين اونونده كى اوشاغى ايتله ييب سؤيله دى:

- بير قاريش بؤيو اولان اوشاغين بئله يئرلرده نه ايشى وئار؟

- بير كيشى درحال اونا هممر دوردو:

- تربيتنه قالما ئيب- دندى- سؤزده «وطنه انولاد بؤيؤدؤرؤك» دئييرلر، آما كچه يه، آلاه اؤميدينه اؤتؤرؤرلر.

- دؤنيادا نئجه اتالار وئار؟

اؤست باشيما، قاش- گوزومو يوخلايانلاردان بيرى ديللندى.

- آتاق قابيلارينا باخين، چكمنين بيرينين باغي قارادير، او بيرى قهوه اى. انله اوتاندويم كى بير ايسته ديم آياغيمنين بيرينى گيزله ديب چكمه باغي مين آيرى زنگده اولدوغونون اؤستونو اؤرت- باسدئر اندهم. آما اولموش اولدوغومو يادىما سائيب قيميئلدناماديم. بئله انتستيديم، آيب اولاردى. انله بئله بو و اخت آنلاديم كى بير ايشى گورمزدن اول امللى- باشلى دؤشونوب داتيشماق لازيم دئر. اگر اولجه كسنسه اولمزدن اول يئر اوزاناندا نئجه گوركم آلاجاغينى فيكىرلشمه لى و او شكيله ده يئر اوزانمالى سان. من سه خنده يه اوزاناندا و هم يئرلى لريمين چكمه لريمين باغلارئي تين آيرى- آيرى رنگده اولماسينا فيكىر وئره جك لرينى هنج اغليما گتيرمه ميشديم.

اؤست- باشيما يوخلايانلاردان بيرى:

- مرج گلرهم- دئته- آياق قابى سينا ان آزى اۆچ دفة پنجه- دابان ساليبلار. حالئما ان چوخ آجئنان انليکلى- کيرشانلى ئاشلى بير قادين ايدى.
- به - به نه اوزون، نه قيورئيم کيرپيکلرى وارمئش، ماشاللاه آمما حئييف... بو اينسانلار بير- بيرينه هئچ بنزه ميرلر. کيمى سى ساچ وورغونودور، کيمى سى ده کيرپيک. بو قوجا آروادئين اوزون کيرپيکلى کيشى لردن خوشو گلدئىي هئچ آدامئين آغلئنا گلمزدى.
- شالوارئ ئئين باق لارئ ديدىک- ديدىک دير.
- زاکنئى نين دير سه يى ده سورتولوب.
- نه دئئير سيز؟
- نه اندهک؟
- تشکيل ائله مک لازيمدير منئدى گوتورسون لر.
- خبر وئرهک، حکيم زاد چاغئير سئين لار.
- يازئىق، گوز گوره- گوره اولور.
- باخ گورهک نفسى گليرمى؟
- گل سه ده، گلمه سه ده بيز اوز اينسانلئغى ميزى بيلدير مه لى ئيک.
- نئچه ئاشى اولار دئئير سينيز؟
- قئيرخ- قئيرخ بئش.
- ئوخ اولسا- اولسا، اوتوز اولار.
- من اينسان صرافيتام، صيفتينه باخان کيمى کيملى ئينى تعئين ائله ئيرم. بو آدام چوخ آز معاش آلان کيچيک بير مأموردور.
- منده او فيکير ده ئيم، هم يازى- پوزو ايله مشغول ايمئش.
- هاردان بيلدينيز؟
- گورمؤسن مى، زاکنئى نين دير سکلرى سورتولوب.
- بوئودا بالاجادير.
- اوندان ئاشئنى بيلمک اورلارمى؟
- من سته بير شئى سوئله ئيم. اوز عجه لى ايله اولن آداما تاماشا ائلمک لذت وئرمير. آمما دار آغاجئندان آسئلان آداما باخماغئئئين آيرئ زووقو وار.

سئويملى انششك آريسى، ظننيمجه، آلتى ساعات دان آرتيق خندكده قالدويم. چونكى گونش آرتيق باتماق اوزره ايدى. هم يئرلىلريم بولوك- بولوك گليب مئشيدىمى سئير ائتديلر. هامىسىدا حالئما آجىدى! پيس آدم اولدوق لاريندان، بير- بيريميزه كؤمك ائتمه ييمزدن دانىشديلار، حئييف سيلنديلر. حتا، بو ايشه گؤره پيس آدم لارنى يامانلايتيب، سوينلرده اولدو. منى بورادان گؤتورها- گؤتورده موعلليمه بنزدىتيم بير آدم ديللندى:

- خبريم اولسايدى، اوشاق لارنى گتيره ردیم، اينسانين اولدوؤونه باخاردىلار. بير باشقاسىدا سؤزه قارىشدى.

- نه اولوب، اولؤ زاد گورمه يئيب سىنيزمى، نه يئغيشيب سئير بو يازيغين باشينا؟- دئيه جاماعاتى داغيتماق ايسته دى.

توپلاشانلاردان بيرى ده ديللندى:

آي جاماعات، قالماقال سالمائين، نؤويه دورون، سئير ائيشلادائاتين، اوندا هامىمىز اولؤنؤ گؤره ريك. او سسنى اوجالديب نؤويه دوزلتمه يه باشلادى! منى تعجىلى يارديم ماشينيا قوئها- قوئدا مزه لى بير آدم جاماعاتى ياريب اوزونؤ ايره لى سؤخدو.

- بير دقيقه داينائين، سىز آلا، قوتون منده باخيم، قاچا- قاچا گلميشم كى اولويه باخيم. قوهومؤندؤ، يوخسا تانيئين؟- دئيه هر طرفدن سؤروش دولار.

- يوخ جانيم ائشيتديم كى، بورادا آدم اولوب ماراقلاتيب باخماغا گلديم.

چوخ تاسؤف كى، هر شئله ماراقلانان هم يئرلىلهر يمين هامىسى مئشيدىمى گؤره بيلمه دى. ماشين تريندى. اوشاق لاردان، بير نئچه ده لى قانلى اوغلان ماشئين دالئيجا خئىلى قاچديلار. سؤنرا باشا دؤشدؤلركى، ماشينا چاتا بيلمه يه جكلر يوزولوب دايناديلار.

سئويملى انششك آريسى، تعجىلى يارديم ماشينينداكى سينا حئيمى- دؤغرودان دا بو سينا حئيمى- گله جك مکتوبومدا يازا جام. سنه سالام گؤندرير وائئين دهن، گوزلريندن اوپورم.

دوستون اولموش انششك

ملاحظات در باره حماسه «گیلگمیش»

حشمت حافظی

حماسه «گیلگمیش» اثر ادبی و اساطیری و تاریخی بسیار زیبای باقی‌مانده از قوم سومر، بعد از هزاران سال فراموشی، امروز در دسترس ماست.

ما کشف این اثر تاریخی را مدیون جوانی انگلیسی به نام «اوستن هانری لیارد» هستیم، او در سال ۱۸۳۹ در حفاریهای نینوا و نیمرود این لوحه‌های گلی را کشف کرد.

لوحه‌ها اول بار بوسیله «هانری راولینسون» خوانده شدند و با کمک و همراهی «جورج اسمیت» باستان‌شناس که در زمینه انجیل کار می‌کرد، کار بر روی لوحه‌ها ادامه پیدا کرد. جورج اسمیت در این لوحه‌ها، مطالبی راجع به «توفان بزرگ» پیدا کرد، و این کشف بزرگ، توجه همگان را به لوحه‌ها و بعدها به حماسه «گیلگمیش» جلب کرد. تاریخ حماسه «گیلگمیش» به

چهار هزار سال پیش از میلاد برمی‌گردد. اصل داستان سالها در مجالس جشن و سرور شاهان به وسیله نقالان نقل می‌شده است. بعدها این حماسه به خط میخی بر لوحه‌های گلی نقش بسته است. روایت‌هایی از این حماسه به غیر از زبان سومری به زبانهای بابلی، اکدی و آشوری هم پیدا شده است، اما کاملترین آنها به زبان بابلی است که در کتابخانه آشور بانی‌پال در نینوا کشف شده است.

سومریان در هزاره چهارم پیش از میلاد از کوهستانهای شرق بین‌النهرین، به صورت جمعی به این جلگه حاصلخیز وارد شدند. به روایتی خاستگاه اصلی این اقوام سرزمین‌های شرق دریای خزر و یا قفقاز بوده است.

سومریان بزرگترین تمدن دوران قدیم را در این سرزمین به وجود آوردند. خط میخی اختراع سومریان و همچنین نوشتن بر الواح گلی و سنگی از ابتکارات آنهاست. کاهنان سومری که کتابت را به عهده داشتند، و در زمینه‌های مختلف علوم آن روزگار مانند فلسفه آفرینش، نجوم، ریاضیات و ... به فعالیت مشغول بودند، از این خط استفاده می‌کردند. دو اثر ماندگار داستان آفرینش و حماسه زیبا و بی‌نظیر «گیلگمیش» از آثار آنهاست. هر دوی این آثار در اساطیر و افسانه‌ها و آفرینش‌های فکری اقوام مختلف دیگر، مانند بابلی‌ها، آشوری‌ها، عبری‌ها، هندی‌ها و مشخص‌تر از همه در آثار داستانی و اساطیری یونانیان تاثیر زیادی باقی گذاشته است. حماسه‌های باقی‌مانده از همر «ایلیاد» و «اودیسه» نمونه‌ای از این دست است. اشعار سه هزار و ششصد سطری (۱۲ لوحه هر لوحه ۳۰۰ سطر) حماسه «گیلگمیش» نیز نه تنها از نظر ادبی بسیار ارزشمندند، بلکه این اثر مانند یک کتاب کامل جامعه‌شناسی، جامعه آن روز شهرهای سومر را در معرض دید ما قرار می‌دهد.

حوادث و مسائل مورد توجه در این داستان را می‌توان بطور خلاصه چنین برشمرد:

- شهر «اوروک» شهر بزرگ، با برج و باروی مستحکم که معبد «ایشثار» خدای عشق و قصر بزرگ «نینسون» مادر «گیلگمیش» و انبار غله بزرگ را در خود جای داده است.

- «گیلگمیش» نیمه خدا و نیمه انسان، بر شهر «اوروک» با قدرت و شکوه فرمانروائی می‌کند.

- «گیلگمیش» در خواب می بیند که سنگی از آسمان افتاده که او از بلند کردنش عاجز است و مادرش «نینسون» خواب او را چنین تعبیر می کند که به زودی او با دوستی قدرتمند و قوی روبرو خواهد شد.
- خدایان برای مقابله با غرور ناشی از قدرت «گیلگمیش»، برایش رقیبی بنام «انکیدو» می آفرینند.
- «انکیدو» که در بین وحوش به دنیا آمده و با آنها زندگی می کند، به وسیله راهبه ای از معبد «ایشتار» متمدن می شود.
- «انکیدو» در ضمن یک مسابقه کشتی با «گیلگمیش» دوست می شود و رقابت این دو به رفاقت می انجامد و به این ترتیب خواب «گیلگمیش» تعبیر می شود.
- «گیلگمیش» برای ساختن دروازه بزرگی برای شهر «اوروک» و افزودن بر شکوه و عظمت شهر، به همراهی «انکیدو» به جنگل سدر سفر می کند.
- درخت «سدر» نشان شکوه، مقاومت و قدرت است و بوی خوش چوب آن به هنگام سوختن مورد توجه بسیار زیاد خدایان قرار می گیرد.
- در جنگل کوهستانی «سدر» با راهنمایی و حمایت «شمش» خدای خورشید «هومبابا» نگهبان جنگل را می کشند و بزرگترین درخت «سدر» را به شهر می آورند و دروازه با آن ساخته می شود.
- «گیلگمیش» بعد از پیروزی بر «هومبابا» با شکوهی بیشتر وارد شهر می شود و مورد استقبال مردم قرار می گیرد.
- «ایشتار» الهه عشق با دیدن او خواستارش می شود و از او تقاضای ازدواج می کند.
- «گیلگمیش» با خشم و غرور پیشنهاد «ایشتار» را رد می کند و سبکسریها و خلافاکاریهای او را به رخش می کشد.
- «ایشتار» برای انتقام از «گیلگمیش» ورز او آسمانی را از پدرش «آنو» درخواست می کند.
- ورز او آسمانی به دست «گیلگمیش» و با کمک «انکیدو» کشته می شود.
- خدایان از این همه قدرت نمایی این دو دوست، نگران می شوند و تصمیم به نابودی یکی از این دو می گیرند و قرعه به نام «انکیدو» زده می شود.

- «انکیدو» که در رویا جلسه خدایان را می‌بیند و از تصمیمشان آگاه می‌شود، با آه و زاری رؤیایش را برای «گیلگمیش» تعریف می‌کند و از اینکه به زودی خواهد مرد و دوستش را دیگر نخواهد دید افسوس می‌خورد.

- «گیلگمیش» از مرگ «انکیدو» به شدت متأثر می‌شود و روزها بر جنازه‌اش سوگواری می‌کند و اشک می‌ریزد.

- بعد از مرگ «انکیدو»، «گیلگمیش» با آه و زاری از خدایان خواهش می‌کند که شبیح «انکیدو» را بر او بنمایانند، تا او بتواند از «انکیدو» درباره دنیای پس از مرگ سوال کند.

- بعد از ملاقات با شبیح «انکیدو» و اطلاع از وضع اسفبار مردگان و اینکه اشباح در آن دنیا در گرد و خاک زندگی می‌کنند و از گل تغذیه می‌کنند، «گیلگمیش» افسرده و پریشان به جستجوی زندگی جاوید برمی‌خیزد.

«گیلگمیش» در این جستجو برای دیدار «اوتاناپیشتم» مرد نامیرا و یافتن راز زندگی جاوید او به راه می‌افتد.

- «گیلگمیش» بعد از طی راه بسیار سخت و تحمل رنج فراوان به «سیدوری» - الهه هوشمند- می‌رسد و راه رسیدن به اوتاناپیشتم را از او جویا می‌شود.

«سیدوری»، «گیلگمیش» را نصیحت می‌کند که از تلاش برای رسیدن به زندگی جاوید دست بردارد. خوب بخورد و بنوشد و با زن و فرزند خوش بگذراند و فکر «زندگی جاوید» را از سر بیرون کند (چون خدایان هنگامی که بشر را آفریدند، مرگ را در سرنوشت او قرار دادند و «زندگی جاوید» را برای خود نگه داشتند).

- «گیلگمیش» بدون توجه به نصیحت «سیدوری» به راه ادامه می‌دهد و بعد از گذشتن از آبهای مرگزا، به دیدار «اوتاناپیشتم» نائل می‌شود.

- اوتاناپیشتم برای او تعریف می‌کند که چگونه به کمک «آ» خدای حامی خود، از «توفان بزرگ» نجات و بوسیله «انلیل» زندگی جاوید یافته است. «اوتاناپیشتم» هم چون «سیدوری» به «گیلگمیش» نصیحت می‌کند که از فکر «زندگی جاوید» دست بردارد و از زندگی و داشته‌های خود لذت ببرد.

- «اوتاناپیشتم» به توصیه همسرش راز «گیاه جوانی» را بر «گیلگمیش» فاش می‌کند، «گیلگمیش» که «گیاه جوانی» را با تلاش بسیار بدست آورده است، با یک غفلت آن را از دست می‌دهد، و سرخورده و افسرده به خانه برمی‌گردد و در بستر مرگ می‌افتد.

انسانها می‌آیند و می‌روند، زاده می‌شوند و می‌میرند و خاک می‌شوند، اما سنت‌ها و آداب و رسوم آنها، سالها و قرن‌ها و شاید هزاران سال باقی می‌ماند. حماسه «گیلگمیش» مربوط به مردمی است که ۶ یا ۷ هزار سال پیش می‌زیسته‌اند. با خواندن داستان این حماسه درمی‌یابیم که بسیاری از سنت‌ها و آفریده‌های فکری این قوم در باورها و اساطیر و ادبیات داستانی ملل مختلف جهان تاثیر گذاشته است.

پژوهشگران، از جنبه‌های مختلف این داستان زیبا را مورد بررسی قرار داده‌اند و مطالعات تطبیقی عمیقی درباره آنها انجام شده است که به چند نکته آن اشاره می‌شود:

۱- سومری‌ها شهرهای مختلفی با حکومت‌های مستقلی بنا نهاده بودند که بر هر یک سلطانی حکومت می‌کرد. در این شهرها معابدی نیز وجود داشت که خدای حامی شهر در آن ساکن بود.

۲- سومری‌ها به خدایان متعددی معتقد بودند، آنها برای هر پدیده و عنصر طبیعی، خدایی داشتند که «انو» پدر همه خدایان و بزرگترین آنها بود.

۳- خدایان با وجود قدرت و اختیارات مشخصی که داشتند، در موارد مهم شورا تشکیل می‌دادند و با هم مشورت می‌کردند. تشکیل این شوراها، در حماسه «گیلگمیش»، بارها تکرار می‌شود. از جمله این شوراها، یکی هنگامی است که باید برای آفرینش «انکیدو» تصمیم بگیرند. دودگر هنگام ایجاد و پایان «توفان بزرگ» و زندگی جاوید بخشیدن به «اوتاناپیشتم» و بالاخره برای تصمیم‌گیری در مورد میرا یا نامیرا بودن «گیلگمیش».

۴- مردم برای دور ماندن از بلایا و خشم خدایان و یا درخواست کمک از خدایان، در معابد قربانی می‌کردند، هدیه‌ها پیشکش می‌نمودند، گیاهان خوشبو می‌سوزاندند و به درگاه خدایان دعا می‌کردند.

رسم سوزاندن گیاهان خوشبو تا به امروز هم در بین ملتها باقی است. سوزاندن عود، اسفند، کندر و غیره. در مراسم عروسی و تولد نوزاد و برای دور کردن چشم‌زخم، در بین ایرانیان هم مرسوم است.

۵- خدایان سومری به بوی خوش علاقه‌مند بودند و به سوی آن جلب می‌شدند و هیچ یک از خدایان، خود قادر به تهیه غذای خود نبودند و باید از هدیه‌ها و قربانی‌هایی که مردم برای آنها می‌آوردند، تغذیه کنند.

۶- در افسانه‌های سومری آمده است که «آ» باهوش‌ترین خدایان، در آغاز آفرینش هفت مرد فرزانه را به زمین فرستاد تا به متمدن کردن انسانها کمک کنند. در حماسه «گیلگمیش» این مردان فرزانه بر ساختن دیوار مستحکم شهر «اوروک» نظارت کرده‌اند.

۷- مردم سومر برای همه خدایان خود ارزش و احترام قائل بودند و خدایان پدیده‌های مخرب طبیعی (مانند توفان، باد و غیره) نیز از همان توجه و احترام برخوردار بودند و به غیر از «ایشتر» که مورد انتقاد و عتاب «گیلگمیش» قرار می‌گیرد، در هیچ موردی گله و شکایتی و یا توهین و تحقیری نسبت به خدایان دیده نمی‌شود.

۸- دنیای پس از مرگ سومریان، بهشت و دوزخ جداگانه‌ای نداشت، اما مردگان همچون زندگان در درجات مختلفی از رفاه و فقر در محیط زیرزمین با هم به سر می‌بردند.

۹- داشتن اولاد ذکور بیشتر، هم در زندگی و هم پس از مرگ، مایه آسایش و افتخار انسانها بوده است. چنانکه «انکیدو» در شرح دنیای مردگان، درباره مرده‌ای که هفت پسر داشته است، می‌گوید که او بر تختی نشسته و به موزیک گوش می‌کند.

۱۰- رسم کفن و دفن مردگان و خیرات برای آنها، در سومر کاملاً رعایت می‌شده است. «انکیدو» گزارش می‌دهد که شیخ مرده‌هایی که بدون کفن و دفن رها شده‌اند، در آن دنیا همواره سرگردانند و جایی برای استراحت ندارند و مرده‌ای که برایش خیرات داده نشده، از زباله‌ها تغذیه می‌کند.

۱۱- رسم دفن اعضای خانواده به همراه مرده نیز رسمی است که تا قرن‌ها رایج بوده است. در هنگام مرگ «گیلگمیش» هم تمام اعضای خانواده و خدمه دربار شاهی با او دفن شدند.

۱۲- واقعه «توفان بزرگ» که اول بار توسط جورج اسمیت، باستان‌شناس و دانشمند انگلیسی که بر روی لوحه‌های دوازده‌گانه کار می‌کرد، خوانده شد، توجه دانشمندان و تاریخدانان را به خواندن و ترجمه لوحه‌ها جلب کرد و مهمترین قسمت حماسه شناخته شد. کار تحقیق در

مورد «توفان بزرگ» تا امروز هم از سوی سومرشناسان بزرگ و تاریخدانان ادامه دارد و نظریاتی در باره قرابت «توفان بزرگ» با توفان نوح ابراز شده است.

«توفان بزرگ» از جانب «انلیل» خدای خشمگین باد ایجاد شد. خدایان که از سروصدای جمعیت روبه‌افزایش کره زمین خواب و آسایش خود را از دست داده بودند، تصمیم به نابودی بشر و به همراه آنها تمام موجودات زنده جهان می‌گیرند و «انلیل» این مأموریت را با به وجود آوردن «توفان بزرگ» انجام می‌دهد. در این توفان بجز «اوتاناپیشتم» و همراهانش که در کشتی زنده ماندند، بقیه موجودات زنده دنیا از بین رفتند.

۱۳- آرزو و رؤیای «زندگی جاوید»، برای بشر امروز هم مشغولیت فکری بزرگی است. برای تحقق بخشیدن به این آرزو، در کشورهای پیشرفته دنیا هزاران دانشمند در صدها لابراتوار مجهز تلاش می‌کنند. منجمد کردن بیماران لاعلاج (به امید یافتن داروی معالج بیماری آنها در آینده) شبیه‌سازی موجودات و تلاش برای یافتن ژن پیری، همه و همه در جهت تحقق بخشیدن بر این آرزوست.

«گیلگمیش» برای بدست آوردن جاودانگی رنج فراوان کشید، اما با یک غفلت «گیاه جوانی» را که با زحمت زیاد به دست آورده بود، از دست داد. قرن‌ها بعد اسکندر ذوالقرنین که از مغرب تا مشرق دنیا را گشته بود، برای به دست آوردن «آب زندگانی» رنج سفر به ظلمات را بر خود هموار کرد و چون به «آب زندگانی» رسید، خوابی بی‌هنگام بر او چیره شد و چون چشم گشود چشمه زندگانی غیب شده بود.

«گیلگمیش» و اسکندر هر دو شجاع و بی‌باکند. هر دو بر دشمنان نیرومند خود پیروز می‌شوند. هر دو در راه رسیدن به زندگانی جاوید خطرات بسیاری را تجربه می‌کنند و هر دو بعد از شکست به این نتیجه می‌رسند که مرگ اجتناب‌ناپذیر است. آنچه ارزشمند است، خود زندگی نیست، بلکه آثار و نتایج بازمانده از زندگی است.

خدایان در دنیای پس از مرگ «گیلگمیش» را مقامی همتای خدایان زیرزمین می‌بخشند. این پاداشی است که در ازای تلاش و کوشش او برای آبادانی شهر و ساختن بناهای یادبود و دیوار و دروازه عظیم شهر «اوروک» به او داده می‌شود.

سالها پس از مرگ «گیلگمیش»، قهرمان افسانه‌ای و فرزانه «دده قورقوت» را می‌بینیم که با همه دانایی و محبوبیت، از مرگ به شدت می‌ترسد و سرانجام نیز نیش ماری به زندگی‌اش خاتمه می‌دهد.

نقش مار در حماسه «گیلگمیش» هم، ربودن «گیاه جوانی» و محکوم کردن «گیلگمیش» به مرگ است. مار در عقیده بسیاری از مردم موجود ترسناکی است که آرام می‌خزد و بی‌صدا می‌گزد و مرگ دردناکی را در پی می‌آورد. شاید به دلیل وحشت از این جانور گزنده است که بعضی از اقوام آن را می‌پرستند و مجسمه این حیوان را در معابد خود نگه می‌دارند. با مطالعه داستان حماسی «گیلگمیش»، با نمونه درخشانی از اساطیر اولیه انسانهای متمدن آشنا خواهیم شد. اساطیر زاییده حس کنجکاوی و شعور انسانها برای یافتن رابطه علت و معلول پدیده‌های اجتماعی و سنگ‌پایه علوم متعالی امروزی است.

فهرستی از خدایان سومری

آ EA - خدای آبهای شیرین زیر اقیانوس‌ها. باهوش‌ترین خدایان. او دارای مهارت زیادی است و همه مشکلات را حل می‌کند. تجربه او به مادر خدا در آفرینش انسان کمک می‌کند.
 ارشکیکال Ereshkigal - بانوی زمین بزرگ، ملکه دنیای مردگان.
 آرورو Aruru - مادر خدا، بانوی خدایان.

Adad - خداوند توفان.
 Antu - همسر آنو، مادر ایشتار.
 Enki - نام سومری آ.
 Enlil - خدای باد، حاکم آسمانی زمین و انسانها همراه آنو، آ و مادر خدا بر همه دنیا حکومت می کند.
 Anu - پدر خدایان ساکن اوروک و پدر ایشتار.
 Utu - نام سومری خدای خورشید، شمش.
 Aya - خدای سپیده دم، عروس خورشید.
 Inana - نام سومری ایشتار، ملکه آسمان.
 Belet Ili - بانوی خدایان، آورو.
 Dumuzi - نام بابلی تموز Tammuz همسر ایشتار.
 Sin - خدای ماه که مقر او شهر اور است.
 Siduri یا Shiduri - (او نگهبان من است) الهه دانا و باهوش.
 Shamash - خدای خورشید و حامی مسافران
 ذکر این نکته ضروری است، به علت تشابهی که بعضی از اسامی سومری با لغات ترکی دارند، زبان شناسان بر این باورند که بین این دو زبان خویشاوندی وجود دارد. بطور مثال (آن- آنتو- آنو- اینانا که شباهتی با آنا و یا ننه ترکی دارند).

مآخذ این مقاله

- 1- The epic of Gilgamesh. By Andrew George- Penguin books. 1999
- 2- Gilgamesh/ Anew Rendering in english verse. David ferry. New york. Sevn printing. 1998
- 3- The epic of Gilgamesh. N. K. Sandars. Penguin books. 1972
- 4- The epic of Gilgamesh N. K. Sandars. New material. Penguin books. 1976

حميده رئيس زاده (سحر)

آندىمىز

ناصر داوران

□ ...

ديله ديگيم اوجايقلار ياناشيلماس

دوداقلاريم يانا - يانا

دولاتيرام زامان يوردون

چاناقلاريم ايچى هاوار

□

يايىلىم سسى يايىلماقدا

ياناقلاريم سارالماسين يايىنلادير

ياماجلاردا يالتاقلاريم يالوارماسى

زيروه لرده ايگيدلرين قىي ها سسى

يايىلىم سسى يايىلماقدا

يايىلىقلاريم قارالماسين يايىنلادير

□

كىنه دولور چاناقلارا

يايىنلاشير

ياواش - ياواش

يانار داغا

ياناشماغيم، ياناشماغين

ياناشماقلارا

ايل لر بوئو

يغيشديق چيراغينا،

قىزيشديق ايستى سينه.

آدين گلنده

حورمتله دوردوق.

آدين

آندىمىز اولدو

سندن آلدئ قليبىمىز

قووتيني، سئوينجينى،

ايناميني.

قائىمىز داكى قيرمىز يلىق دا -

سندن اولدو.

ايل لر بوئو بئله ياشاديق.

ايل لر بوئو

داشيديق سنى

چيشين لريميزده

زيروه لرده.

اينديسه اونوتمايىق سنى

اينديسه آتمايىق.

آغ سۆكوت

سولغون آذرى

قاپاز يئىنير آرزولارنىم بىلمەدن
 ھۈنكۈرۈرلر سئوئىنجلرىم گۈلمەدن
 اۆمىد ساچىم الەنيرلر دن بەدن
 آغ سۆكۈتۈن اۆرەيىمى اۆتۈنجا

آياقلارنىم ايلمك سالتير بۈيۈنوما
 يئرى دئىنير يئريت بىزى دايتانما
 تكى ايندى يئرىمكدن آيىنما
 آددىم اۆستە آددىملارى قۇتۈنجا

ازير بىزى اولۇشگەمىش دىيىمىز
 عشقىمىزى پارچالايئىرلار تمىز
 ايت كۈكۈندە كئىچىندىرير رىيىمىز
 خوش گۈنلرى فيكىرلەشيب سايىنجا

ئوۋا سالتير گۈزلرىمدە قارائلىق
 چن بۆرۈتۈر اۆرىيىمى دۈيۈنجا
 ايستەمەدن بولاندىرير بۇرائلىق
 دايتانمايئير بو بئىنىمى اۆتۈنجا

ھارا گئدىم، ئىيلەيىم من ايندىجە
 اود قالائير اۆرك اۆستە ھر گئجە
 دامارلارنىم اپرىشيرلر آخ، گئجە
 نىفرتىمىن درىسىنى سۈيۈنجا

پارلاق گۆنش

فاطمە عبدالجبار (احساس)

اوشاقلىقىدا ھىيە ئانامدان

ايشىقلىغىن معناسىن سۇرۇشاردىم

اۈ، دئەردى، گۆنش، اولدوز، آى، سو، چىراق ايشىقلىق دىر

من انامىن سۆزلىرىنى باشا دۆشمزايديم

ايللر كىچىدى. من بوى آتدىم

دۆشۈندۈم كى منى ايشىقلى دۈنيادان

اوشاق ايكن آيىردىلار

آيلار، گۆنلر، سۆرعت ايله سۆشوردو

نەجە دئىم حىيائىمىن سۆشولان قم - كدرلى چاغلارنىدان

قمىن جۇشقون دىزىندە ھىيە اۈزدىم، ئۈرۈلمەزدىم

اۈمىد ايله ياشايدىم

كۈنۈل سارايشندا كدر بايقوش كىمىن اولاياردى

آمما دۈزۈپ داياناردىم

چۈن ائشىدىب اينانمىشدىم

دۈزن بىر گۈن آپاراجاق

دۈزدۈم، دۈزدۈم خوش قوخولو

شېرىن دادلى ئمر وئردى

اۋمىد سسى گۈنە قالخدى

بايقوش سسىنى باتىردى

يوخو اوچدو گۈزلرىمدن گىجە گىتىدى

حىياتىمدا ايشىقلى بىر گۈنش دۈغدو

ايشىقلىغىن معناسىنى باشا دۈشدۈم

قاراقولوق دۈنيا منە ايشىققلاندى

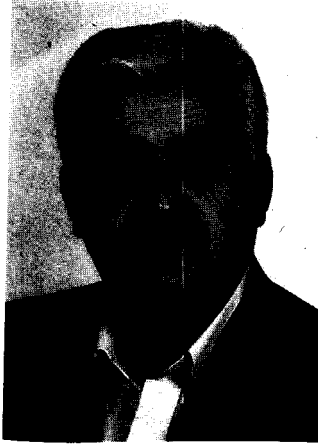
گۈنش منىم بو قارائلىق حىياتىما نور پايلادى

قلم منى اوجا سسلە ھاراپلادى

بوراخ ردىف قافىيەنى

ھر نە جۈرە اولورسا، ياز

ياز كى، منىم حىياتىما معنا وئرن پارلاق گۈنش «كىمىنا» دىر.

ذبيح الله سماپور

آختار ئىرام نىس تاپام، دۇنيانىا بىر ھوس تاپام
 دىنمەيە سىندە سس تاپام، سس دە سۇراق دا قالمىشام
 ئام ياشىلام ياشىل ئىترە، سئوگى ساچىر گۈزۈن ئىترە
 ئۇخ قانادىم اوچام گۈيە، ال دە اۇراق دا قالمىشام
 جىگل ايدىم بىچىلمىش، ئارپاق- آغاج كسىلمىش
 كۈتۈك دە بىر شىو اۆلمۈشام، ئىردە بوداق دا قالمىشام
 عشق آخىشىن دا اۆلمۈش، قلىمى ائل دە بۆلمۈش
 اۆلمز ائلىم دە جۈشمۈشام، ائل دە چىراق دا قالمىشام
 گۈي گۈزۈنە گزم گرک، سئوگى دىن سىم گرک
 زىل گىجە دن كىچىم گرک، ساچ دا داراق دا قالمىشام
 گۈيلىر اۇغلو نە اىستەيىر، گۈزلىر نە يۈل اىستەيىر
 گۈيلىر گزمك اىستەيىر، قانلى ياتاق دا قالمىشام

معناسىن آندىم عشقىن

نسيم احسانى

صحرالار قوبارىندا،
يۇرغون ال قابارىندا
(آذرى) دىيارىندا،
معناسىن آندىم عشقىن

بوغدا دن تارلاسىندا،
مجنونون لىتلاسىندا
آنالار لايتلاسىندا،
معناسىن آندىم عشقىن

آي اولدوز گۆرۈنىدە،
اۆركلر دۇيۇنىدە
سۈڭىلر سۈيىنىدە،
معناسىن آندىم عشقىن

داغا گۆل سىرىلىدە،
سۈنۈلەر ھۇرۇلىدە
آزادلىق دىرىلىدە،
معناسىن آندىم عشقىن

«نسيم» گۆل الەيندە،
قوزولار مەلەيندە
كۆرپە مى بلەيندە،
معناسىن آندىم عشقىن

دېلەدىم يار گۆرۈشۈن،
معناسىن آندىم عشقىن
گۆرىدە خوش ئىرىشىن،
معناسىن آندىم عشقىن

عشوۋەلى گۆزلىرىدە،
سۇھىرلى سۆزلىرىدە
خاطىرلى ايزلىرىدە،
معناسىن آندىم عشقىن

قېزىل گۆل وراغىنىدا،
سازىن تىل داراغىنىدا
اكىنچى اۋراغىنىدا،
معناسىن آندىم عشقىن

يىلقامىش

«هر شى يىلن آدامىن داستانى»

چئۇيرن: اى. ولى يىئو

كوچورن: ائل اوغلو

لۇۋحە II

«فېنشۋىئا» ۋارىانتىنىدا لۇۋحەنىن اولكىندە، اۆزەرىندە مېخى يازى اولان خىردا قىرئىقلار نظره آلىنماسا، يۆز اوتوز بىشەدەك سطر چاتىشمىر. ھەمىن مىصرەلار «قىدىم بابىل ۋترسىئاسى» - ندا «پانسىلوانىيا لۇۋحەسى» آدلانىر ۋ آشاغى داكى كىمى ۋترىلن بىر ائپىزۇددان عىبارتدېر.

II

«آياغا دور ائىكىدۇ سنى آپارا جاغام

ائانا مەيدىنە، آنونون مسكىنە

او يترە كى، يىلقامىش شۇهرتە، آدا چاتمىش.

اۋزۇن كىمى سن اۋنو سئوۋەجكسن اۆركدن

قالخ تۇرپاقدان آياغا، دور چۇبان ياتاغىندان!»

بو سۇزلىرى ائشيتىدى، باتدى اۋنون آغلىنا،

قادىئين مصلحتى چۇخ تائير ائتدى اۋنا

پارچا جىرىب بىر قىرىق، ائىكىدۇنو گنىدېردى

سۇنرا بىر آز پارچا ئالا اۋ اۋزۇ گنىيىندى.

اۋشاق كىمى اليندن توتوب اۋنو آپاردى.

چۇبان دۆشەرگە سېنە مال - قارا آغلىنا.

چۇبانلار دۇرد طرفدن اۋنلارنى دۋرەلدى.

اۋنا ايشاره ائىدىب بىر - بىرىنە دۇدىلر:

«بو اىگىد گۇركمەجەدە يىلقامىشا بىزەتېر،

بۇيۇ اۋندان گۆدەكجە، مۇحكەم دېر سۆمۈكلىرى.

بۆتۈن ائلدە اۋ ارىن اللرىنە تاي اولماز،

گۇيىدن دۆشمۈش داش كىمى چۇخ آغىردىر اللرى.

II.III.

اۋ وحشى حىئوانلارنىن دۇشۇندىن سۆد اممىشدىر!»

قاباتىنا قۇتولموش سۆفرەدەكى چۇرئە

حىئرتلە بۇيۇلانىش گۇزۇنۇ دۇئە - دۇئە

اۋ ھلە آدام كىمى چۇرك ئىمەنى بىلىمىر،

اۋىرتەمەيىلر اۋنو سىكترا ايچە بىلىمىر.

ياۋا قادىن سۇز آچىب ائىكىدۇئا دىئير كى،

«چۇرەكدن ئىء ائىكىدۇ، بو حىت نىعمتى دېر.

سىكترا ايچىگىن سن، اۋ دۇنيا قىسمتى دېر»،

ائىكىدۇ دۇيۇنجان، اۋ كى ۋار چۇرك ئىلدى

اۋستۇندىن ئىلدى گۇيۇم سىكترادان گىللەندى.

یتم وثرمک تاپشیرئلیب بۆتۆن گۆله یهنلره،
 تک حاصارلئ اوروکون شاهینا قیسمت اولور،
 اونونچۆن آچئق اولور یالئیز حرمخانالار،
 تک حاصارلئ اوروکدا شاه قیسمتدی بونلار.
 اونونچۆن آچئق اولور یالئیز حرمخانالار،
 او اوردادا ائله نیر اوز گلین آروادئلا!
 بو بئله اولوب، دئییم، بئله ده اولاجاقدیر.
 تانریلار قرار وثریب، بو جۆر ده قالاجاقدیر.
 گۆبه یین کسینلندن اونا بو حؤکم وثریلمیش!
 بو سۆزلری دینله ییب اونون رنگی آغاردی.
 (بئشه قدهر شعر چاتمامیشدیر)

V.

اوندۀ ائنکیدو گئدیر، دایئسینجا دا شامخات
 (بوندان سؤنرا اساس «نینئوینا وثرسیئاسی»-
 ندان بیر پارچا قالمیشدیر)
 گلیب چیخدی ائنکیدو او حاصارلئ اوروکا.
 اوتوز پهلوان گلین، دؤیۆشم، دندی، - من!
 نیکاح ائوینه گئدن یولو کسیدی هر یتردن.
 اونون اۆستۆنه قالخدی بۆتۆن اوروک دیناری.
 جاماعات ائللیک ایلۀ یئتریدی اونا ساری.
 دستۀ دستۀ آخیشدی، هامئ گلیب یئغیشدی.
 دۆزۀ یۀ آلدئ اؤنور - ایگیدلر هر یاندان.
 اوشاق کیمی اؤپدۆلر اؤنور ایتاقلاریندان
 «بو گۆندن یاتیمئرا گۆزل بیر ایگید گلیب!»
 او کئجۀ ایشخار اۆچۆن یاتاق حاضیرلانمیشدی،
 لاکین او بیلقامیسا رقیب گلدی.
 کسیدی حرمخانادا قاپئنی آتاغئینلا:
 ائنکیدو قاپیلارئ قویمادی کی، آچئلا،
 قویمادی کی، بیلقامیس اوارانا تشریف قئلا.

اونون روحو اویئاندئ، بئینی تامام آچئلدئ.
 قلبینه سئوینج دۆلدو، چۆهره سیننی نور آلدئ.
 اللرینی گزدیردی سئخ تۆکلۆ بدیننده
 زئیتون یاغئ سۆرتۆب او، بنزه دی اینسانلارا،
 اینینه پالتار گئیدی. بنزه دی ایگیدلرۀ
 یارق - یاساق گۆتۆرۆب دؤیۆشدۆ شئرل ایلۀ-
 ناراحتلیغئ گئندی گئجه لر چوبانلارین
 باش چوبانلار گئتمیشدیلر یوخوتا،
 آسلانلار گۆچ گلدی، دیل تاپدی قوردلارلا او،
 ائنکیدو کئشیک چکیر، کۆمک اندیر اؤنلار
 (.....)

II

خبر چاتدی حاصارلئ اوروکدا بیلقامیسا.
 («قدیم بابیل وثرسیئاسی» نا گۆره بو یتردن
 تخمینن بئش آلتئ شعر چاتئشمیر)

IV.

همین یاوا قادیلا کئف چکهنده ائنکیدو
 بیر ده باخئب گۆردۆ کی، بیر آدام وار اؤنۆنده،
 یاوا قادینا دندی:
 «شامخات قۆۆ بو آدامئ!
 او نینه گلیب بورا ئا؟ دیء گۆرۆم ندر آدی!»
 یاوا قادین سسلهدی:
 یاخئین گلیب سؤنرا دا گئری دؤنن آدام:
 «ائنکیدو، یۆلۆن هارادیر؟ دیء نینه تله سیرسن؟»
 او آدام آغئز آچئب ائنکیدو ئا سؤئلده دی:
 «نیکا آرامگاهئنا چاغئرمیشلار منی،
 لاکین بیزه قیسمتدیر بؤیۆکلرۀ باش ائیمک!
 شه هردۀ سبدلری کرپیچلۀ دۆلدورولار.

نىكاھ حرمخانىسى ئۈنۈندە توتاشدىلار،
كۆچەدە، انىلى يۇلتا دۇيۇشە باشلايدىلار.

VI.

يىلقامىس دىزى اۆستە ايىلىپ ائندى يىثرە
ھىرسىن گۆجلە بوغدو، اۆزۈنۈ آلدئ الە
اۆرەيى سۈيۈنەندەن سۈنرا ائىكىدۇ دئدى بئلە:
«سنى يالئىز بو جۆرە
قالالار ئىن جامىشئ نىنۈن دۇغا يىلردى».
ار- ايگىدلر ايچىندە باشىن اوجادئىر سىنىن
اينسانلار شاھلىغى ائلللىل حۇكم وئرىپ سە»

II («نىنئۈيىا وئرسىياسى»- ئىندا

لۇۋحەنىن بوندان سۈنراكى متىنىدىن يالئىز
جۈزى پارچالار قالمىشئىدئىر. بىزجە بوراسئ
آيدىندئىر كى، يىلقامىس اۆز دۈستونو آناسئ
نىنسۈنۈن ياتىنا آپارئىر):

(.....)

III

بۆتۈن ائلدە اۆ ارىن اللرىنە تائ اۆلماز،
گۈيدىن دۈشمۈش داش كىمى، چۈخ آغئىردئ اللرى!
خىئىر- دۇعا وئىر اونا قۇي مە قارداش اۆلسۈن».
يىلقامىشئىن آناسئ، جامىشا بنزىر نىنسۈن
سۆز آچاراق جىنگاور يىلقامىسا سۈئلەدى:
«مىنىم اۈغلوم (.....)
آغئىردئىر (.....)».

VI.

يىلقامىس دا سۆز آچئىپ آناسئنا دئدى كى:
(«.....»)

قاپئى تا ياخىنلاشئىپ مەنە گۆجۈنۈ گۈستردى،
چىلغىنئىلغىما گۈرە مىنىم درسىمى وئردى،
ائىكىدۈنۈن نە دۈستو نە دە كى آناسئ وئىر،
ھىچ زامان قىرخىلمائىش باشىنداكى بو ساچلار
اۆ چۆللردە دۇغولوب، اونا تائ تاھماق اۆلماز».
ائىكىدۇ دىنلەئندە اۈنۈن بو صۇحبىتىنى
قلىبنە قەھر دۈلدۈ، كدرلنىپ آغلادئ
ياشارمىش گۈزلىرىندە ياشئ گۆجلە ساخلادى:
بۈش- بىكار اۆتورماقدان، گۆجلىرى آزالئىردئى.

III. II

يىلقامىس يىثرە باخدى، ائىكىدۈيىا سۈئلەدى
«نىيە ياش ايلە دۈلۈر، قەم ياغئىر گۈزلىرىندەن
اۆرئىن كدرلنىپ، آغئى كۈكس اۆتۈرۈرسن؟»
ائىكىدۇ آغزئىن آچئىپ يىلقامىسا سۈئلەدى:
«دۈستۈم، قەھىرلىنىشىم، قەم تۈتۈپ بوغازئىمئ
بۈش- بىكار اۆتورموشام، ايتىر گۆجۈم- قۈۈۈتىم».
يىلقامىس صۇحبەت آچئىپ، ائىكىدۈيىا سۈئلەدى.

III.

«دۈستۈم بوردان اوزاقدى ليۋان داغلارئ وئردئىر.
سيدر مئشەسى ايلە اۆرتۈلدۈر اۆ داغلار.
اۆ مئشەدە چۈخ ظالئىم بىر ھومبابا ياشايشئىر.

آغزىندىن آلوۋ چىخىڭىز، نىسى قاندىر اونون
 دىيىرلر او مىشەتە گىندىن ئۆل چۆخ آغىردىر.
 او مىشەننىن ايچىنە مگر گىرمكىمى اولار.
 سىدر مىشەلرىنى قۇروئا بىلىسنى دىئە
 انلىل قۇرخونچلوق وئىرىپ، زەم وئىرىپ ھومبابا،
 او مىشەتە گىرەننىن ال- آياغى بۇشاللىر.
 («ئىل لۇۋىحەسى»- نىن مەنى داۋام اندىر).

III.IV.

بىلقامىس سۇخىت آچىپ انكىدوئا سۆيلىدى:
 «دوستوم اوجا گۆنلەر كىم قالخىپ، كىم اوجا ئىپ؟
 كىم لىر گۆنشە چاتىپ آلاھلاردان ساۋائى
 اينسان ايسە بو گۆن وئار، ساباھ يۇخ
 او نىئەسە عبىدى، كۆلك آلىپ آپارىر،
 سنى انلە ايندى دىن اۆلۈم قۇرخوسو آلىپ
 بس ھانىي اىگىدلىيىن، جىسارتىن بس ھانىي
 من قاپاقدا گىندە جىم، سىن آرخادان دىگىن:
 «قۇرخما ايرەلى وئار»
 محو اولسون دۇنيادا قىم ئىمەن، دۇنيادا آدىم قىلار.
 دىئەلرلى كى: «دىئەلرلى كى، بىلقامىس ظاللىم
 ھومبابا ايلە دۇيۆشلەر آتلىدى!»
 بودور مىنىم انوئىمدە تىزە اوشاق دۇغولور،
 «آتامدان دانىش» دىئە ياننىنا گىلر بىر گۆن:
 «كىم اۆلمۈش مىنىم آتام، سىننى دوستون»- سۆزۈشۈ.
 اۇندا سىن داتىشارسان مىنىم روحوم شاد اولار.
 (.....)

كل بىر گۆن البىر اولاق، گىندىك اونو اۆلدۈرك
 دۇنيادا ان پىس گۆز وئار، شىر اوجاق وئار سۇندۈرك
 او داغلارنى بۆرۈيىن سىدرى گرەك مىن قىرام
 اۆزۈمە آد قازا ئىپ شۇھرىتىمى قالدىرام».
 انكىدو جاۋا ئىندا بىلقامىس سۆيلىدى:
 «دوستوم، بىر زامانلار مىن داغلارنى دۇلاشاند،
 وئىشىلرلە بىرلىكدە مىشەلرى آشاند
 گۆرۈشۈشۈم او مىشەننىن دۇرد ياتىندا خىدىك وئار.
 او مىشەننىن ايچىنە مگر گىرمكىمى اولار.
 ھومبابا- دىھشتلى دىر، سىسى توفاندىر اونون
 آغزىندىن آلوۋ چىخىڭىز نىسى قاندىر اونون
 ندىن بو چىتىن ايشە گىرىشمىك ايسە تىرسىن؟
 ھومبابانىن يوردوندا دۇيۆشمىك ايسە تىرسىن؟
 بىلقامىس انكىدوئا سۆز آچىپ بىلە دىدى:
 «دوستوم سىدر داغىنا چىخماق ايسە تىرىم مىن
 ھومبابا مىشەسىنە قالخماق ايسە تىرىم مىن،
 (ايكى- اوچ مىصرىچ چاتىشمىر)
 دۇيۆش بالتاسىنى مىن آسارام كىرىمدىن.
 سىن دالىمجا گلەرسىن مىن اۇندە گىندە جەتىم»
 انكىدو دا بو زامان بىلقامىس سۆيلىدى:
 «بىز ھاردان گىرە جەتىك او زەرى- سى مار مىشەتە؟
 اونون ھامىسى تانرى وئىر بىزى گۆرمەتە
 ھومبابا شاماشىن اۆزۈ قۇوت وئىرىدىر،
 تانرى آدونون اۆزۈ اونا مىرلىك گۆندەرىپ.
 (.....)»

II.V.

سىدر مىشەلرىنى قۇروئا بىلىسنى دىئە
 انلىل قۇرخونچلوق وئىرىپ، زەم وئىرىپ ھومبابا،
 ايندى سىن بو سۆزۈنلە مىنى قىلدىرىرسىن.
 او داغلارنى بۆرۈيىن سىدرى گرەك مىن قىرام،

قۇي دۇنيا ائشيتىپ كى، مەن - اوروكون
 اۋۇلادى - ھانسى گۇجە قادىرم.
 او داغلار بۇرۇن سىدىرى گىرەك مەن قىرام،
 اۋۇم آد قازانىپ، شۇھرىتىمى آرتىرام.
 او حاسارلى اوروكون باش بىلەن آھىللارنى
 بىلقامىس بىلەن بىر نىطقا بىلەن جاۋاب وئىدىلەر:
 «سەن گىج اۋۇلادى بۇرۇن، اۋۇنە ھاق وئىرسەن،
 ھىچ اۋۇنە بىلەن سەن نىچە بىر ايش گۇرۇرسەن
 بىلىرىك ھومبابانىن ھىتىلى گۇرۇكىمى وئىر،
 اۋۇن سىلاھىنى بىس، سۇنلە، كىم دىگەندەك؟
 مەنەن دۇر دۇر ئانىنى دىن خىندىك قازىلىپ
 ھىچ او اۋۇلەن مەنەن ايشىنە گىرەك اوڭلار؟
 ھومبابا - دىھىتىلى دىر سىنى توفاندىر اۋۇن
 آغزىدىن آۋۇ چىقىرىش نىسى قاندىر اۋۇن
 نەن بۇ چىتىن ايشە گىرىشىمەك ايشەتەتەرسەن؟
 ھومبابا ئىلا يوردۇندا دۇيۇشمەك ايشەتەتەرسەن؟
 بىلقامىس آداملارنى دىنەدى سۇزلىرىنى
 گۇلەركە اۋۇ دۇستۇنە زىللەدى گۇزلىرىنى:
 «گەل دۇستۇم، نە دىتىرم، اىندى قولاق آس، داتان،
 انلە مەنەن اۋۇم دە اۋۇندان قۇرخورام ئامان
 اۋۇنۇچۇن او مەنەنە گەل بىز بىرلىككە گەل!»
 اوروك آغساققاللارنى بىلقامىس دىدىلەر:

«.....»

«.....»

اىلاھى سەن گەتسەن، تانرى ھىفەت ائسەن سەن،
 قۇي ان اوغۇرلو يۇللار سەن اوڭا آپارسەن،
 قۇي يۇللار سەن بىر دە بو اوروكا قايتارسەن!
 بىلقامىس دىز چۇكەرك شاماشىن قارشى سەندا
 دىدى: «مەن بو سۇزلىرى چۇخ دىققەتە ائشەتەدەم،

اۋۇمە آد قازانىپ، شۇھرىتىمى آرتىرام.
 دۇستۇم مەن اوستالار بىتار بوئورا جاغام:
 قۇي اۋۇلار يۇلۇموزا سىلاھ دۇرتسەنلەر.
 اۋۇلار اوستالار بىتار وئىدىلەر.
 اوستالار ئىغىشىدىلەر،
 نەنگە مەودلار تۇكۇپ.
 اوچ تالانتىلىق^۱ بالتالار
 خىجىرلەر دۇرتىدىلەر،
 ايكى تالانتىلىق ئىچاق تۇكۇپ حاسىرلادىلەر.
 تىشەلەرنى ھەر آغزى اۋۇتوز مەنالىق^۲ ايدى
 خىجىرلەرنى دىستەسى اۋۇتوز مەنالىق خىجىر قىزىل
 بىلقامىس لا ائىكىدۇ ھەر بىرى اۋۇن تالانتىلىق
 سىلاھلا يۇكلىنىشىدى.
 اوروك قايتىلارنىدىن تەندى قىغىل آچىلدى،
 جاماعات بو سەردىن خىر توتۇپ ئىغىلدى،
 اوروكون كۇچەلەرى آدام اىندىن تەخىدى.
 بىلقامىس جاماعاتىن اۋۇنە چىخىدى.
 حاسارلى اوروك اھلى ئىرە چۇكۇپ اۋۇتوردۇ.
 بىلقامىس جاماعاتا سۇزلىرىنى بوئوردۇ:
 «ئىشىدىن انى حاسارلى اوروكون آھىللارنى
 ئىشىدىن انى حاسارلى اوروكون خالقى ئىشىدىن.

III.V.

گۇرۇن بىلقامىس سىزە نە دىتەجەك، ئىشىدىن:
 اۋۇلەلەر قۇرخوزانى مەن گۇرەك ايشەتەتەرم
 اۋۇن سىدىر مەنەن سەندە اۋۇلدۇرەك ايشەتەتەرم.

^۱ تالانت : قەدىم اۋۇلچۇ واھىدى

^۲ مەن، مەن: قەدىم چۇكى واھىدى

(بوندان سونرا، ایکی آیدین اولمایان
سطیر گلیر؛ داها سونرا یتنه ایکی سطیر گلیر
کی، بونلار «نیشوینا وئرسییاسی» - نین III
لؤوچه سینده کی حیفظ اولونماش بیرینجی
میصرایا اوئغوندور).*

اونونچون ده شاماشا من بئله سجده ائتدیم:
قوی ایلاهی بو یولدا حیاتیم حیفظ ائتسین،
بیر ده منی اوروکون قلاستینا یتیرسین،
بو یولدا سن کؤلگه نی اوستومدن اسکیک ائتمه!
(«قدیم بایبل وئرسییاسی» - ندا بوندان
سونرا بیر نچه داغیلماش شاعر گلیر. اونلار
اساسن گومان ائتمک اولار کی، قهرمانلارین
فال آچماسینا شاماش ایکی باشلی جاواب
وئرمیشدیر).

قاباقچادان وئرلن خبری دینلهدیکده
(.....) او اوتوروب آغلادی،

III.VI.

یاش آخدئ بیلقامیشین او دمده گوزلریندن:
«بیر یولا چیخیرام کی، هنج آیاغیم دیمه میش،
بیر یولدور کی، یوردومدا هله اونو گورمه میشم،
بیر گون من اوز خوشوما
بئله سفره چیخیب، ظفرله قاییتسام
اوندا سنه ائی شاماش، دوعاچی اولارام من
بوتون بوتلرینه من گلیب دخیل دوشهرم».
اونون اونونه هر جور یاراق - یاساق
قوتدولار - عمود، یتکه خنجرلر،
تایشینی و اوخدانی وئردیلر اللرینه
او عمودو گوتوردو، اوخدانی دولدوردو.
آنشان تایشینی آلیب، کوره یینه آپاردی،
خنجرلری کمره کتچیردیلر ایگیدلر،
یولا حاضیرلاشدیلار،

* کتچمیش نؤمره نین ۱۰۷ - نجی صحیفه سینده کی

جؤمله نین دؤز ایفاده سی بئله دیر:

شیرین انجیراسلاری، مین بیر سنوینج وعده اندیر.

حکیم هیدجی نین

آغیرلاماسی

اتل اوغلو

دی آئی نین ۵-۴-ده زنجان شهرینده یارانان حکیم هیدجی آغیرلاماسی داها دا ماراقلی کئجدی. بو تشبؤسو ایره‌لی سورهن «بهار زنجان» هفته‌لیگی و اونون ادبیات خادیمی اولان امکداشی محمدرضا کریمی حضرتلری اولموشدور. چیلله گونلری نین اولدوقجا شاختالی چاغلاریندا یارانان بو آغیرلاما ایستیسینی قوناقلارینا پایلایان چیرپینان اوره‌کلرین کومگی ایله قیش گونلرینه بیر معنوی حرارت وثریردی. اولکه نین اوزاق-یاخین بولگه‌لریندن گلن قوناقلارینا صمیمی داورانیشلار گوسترن زنجانلی گنجلر و ایشتیراکچی، او شهرین مدنی بیر خالق اولدوغونو آرتیق ایبات اندیردی.

قوناقچیلار بوتونلؤکله قلمداشلاریمیز و اوستادلاری ایدی، دؤکتور بیگدلی، محمدرضا کریمی، رضا عباسی، ثریا بخشی، هوشنگ جعفری، علی بیانی و... آغیرلامایا قاتیلان عالیملریمیز و آراشدیرئجیلاریمیز حکیم هیدجی و آذربایجان ادبیاتی و مدنیتی حاققیندا دیرلی فیکیرلر سؤیله‌دیله. قورولتای اؤچون گوندریله‌ن مقاله‌لرین بیر چؤخو «ویژه نامه» صورتینده

چاپ اولوب اوخوجولارا چاتدیردیله. گؤزل موسیقی ایجرا لاینین و عئلمی-ادبی مقاله‌لرین دینله‌یجیسی اولدوق. اؤمید اندیریک کی گله‌جک ایللرده بو کیمی دیرلی آغیرلامالارین بیر داها دا شاهیدی اولاق.

زبانهای رسمی

جمهوری اسلامی افغانستان

مجلس «لویی جرگه» افغانستان قانون جمهوری اسلامی افغانستان را تصویب کرد. بموجب این قانون اساسی زبان رسمی کشور واحد افغانستان دوزبان پشتون، و دری (فارسی) خواهد بود و ۷ زبان (ترکمنی، ازبکی، بلوچ و...) در مناطقی که اکثریت جمعیت آن به آن تکلم می‌کند بعنوان زبان سوم در آن منطقه رسمی شناخته شده است.

مرند شهرینده

«باغچه‌بان» آدلی نشریه

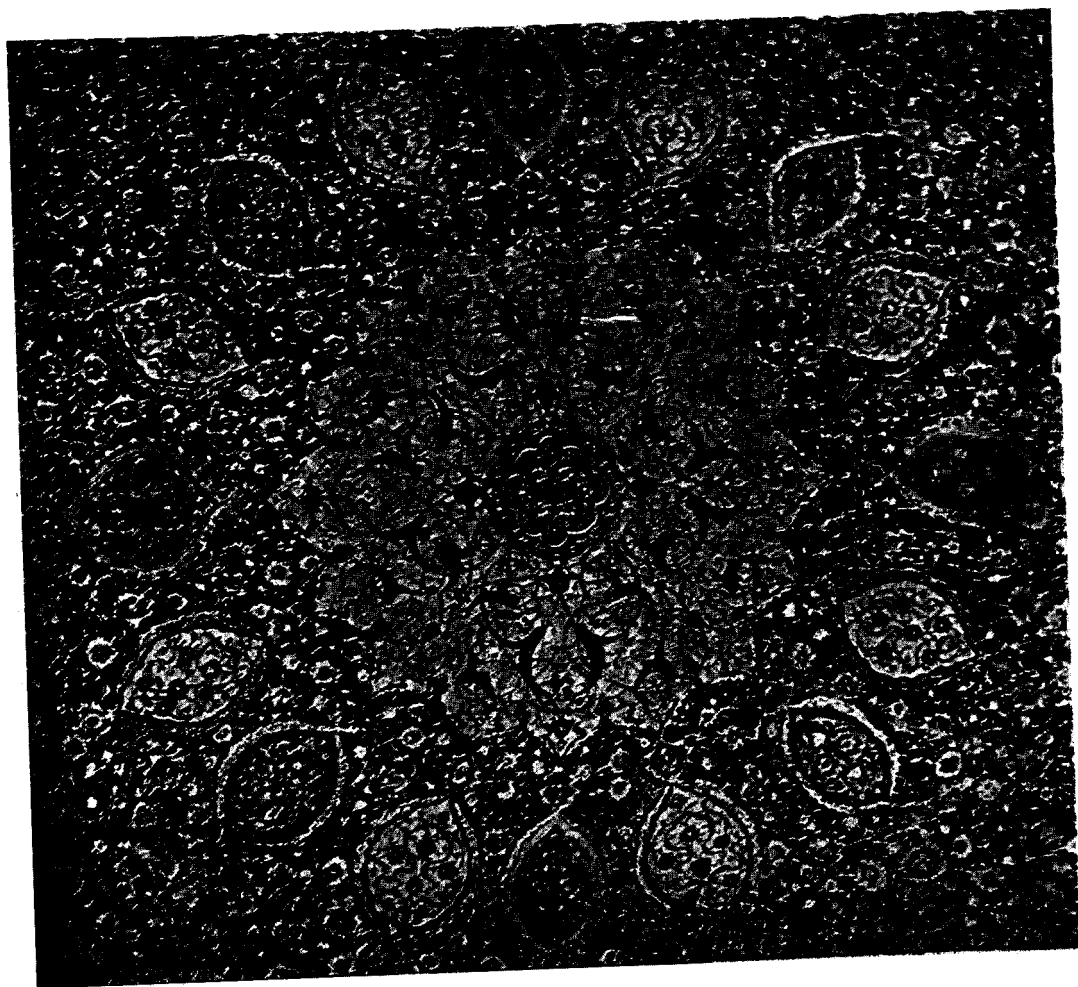
مرند شهرینده ۱۵ گوندن بیر نشر اولوب و استان سویه‌سینده یاتیلان «باغچه‌بان» آدلی نشریه‌نین «حقیقیلی باغچا» آدلی اوشاقلار اؤچون چاپ اولان بیر ضمیمه‌سی ده وار. بو ضمیمه‌نی توبلایثیب و ترتیب ائدن قلمداشیمیز حورمتلی محمد عابدین پوردور، اونلارا اؤز شرفلی ایشلرینده اوغورلار آرزولایثیریق.

یئنی کیتابلارین سییاهیسی

یوسف قوسی (فرزانه)

- ۹- سونا بولبوللر، ترتیب ائدن: خانم اصغرینا، تبریز، نشر اختر، قیمت ۱۲۰۰۰ ریال.
- ۱۰- منی آپار او یئرلره، حوکومه بلوری، کوچورن: ماهنی خانم زنگانلی، اندیشه نو، ۷۰۰۰ ریال.
- ۱۱- آذربایجان مدنیت اوجاغی، محمد رضا آقاپور، چاپ اندیشه نو، قیمت ۵۰۰۰ ریال.
- ۱۲- تاریخ سینمای آذربایجان، ناظم صادق اوو، ترتیب ائدن: علی اصغر مهیدی، قیمت ۲۲۰۰۰ ریال.
- ۱۳- شاه اسماعیل صفوی دیوانی، میرزا رسول اسماعیل زاده، نشر الهدی، قیمت ۲۵۰۰ تومان.
- ۱۴- یوز بیر نفس، شعر مجموعه سی، جاوید مورتوز اوغلو، اندیشه نو، قیمت ۱۰۰۰۰ ریال.
- ۱۵- قام- شامان، نگاهی به اساطیر خلقهای ترک، نویسنده میرعلی سیدوف، چنوبیره: صمد چاپلی، نشر اختر، قیمت ۱۲۰۰۰ ریال.
- ۱- فرهنگ نامهای ترکی، جلد دوم، تورکجه، فرهاد جوادی، نشر اختر، قیمت ۴۰۰۰ تومان.
- ۲- سومرلر چایر- چومر ائللری، تالیف دکتر ذاکری، ناشر مولف، قیمت ۱۲۰۰۰ ریال.
- ۳- ائلر امانتی، مجموعه شعر- دکتر ذاکری، چاپ مولف، قیمت ۱۲۰۰۰ ریال.
- ۴- شناسنامه مطبوعات ارسباران، تالیف حسین دوستی، قیمت ۱۲۰۰۰ ریال.
- ۵- پان ترکیسم، جیکوب لاندو، ترجمه دکتر حمید احمدی، ناشر نشر نی، قیمت ۲۸۰۰۰ ریال.
- ۶- آرین فرهنگ لاتین اتیمولوژی، تالیف حسن بک، تبریز، قیمت ۲۰۰۰۰ ریال.
- ۷- زیتون ایشیغی، ودود دوستی، شعر مجموعه سی، انتشارات اوحدی، قیمت ۷۰۰۰ ریال.
- ۸- آذربایجان خلق ترانه لری، جلد یک و دو، جمع آوری ناصر تقوا، نشر مهران، قیمت یک و دو ۱۷۰۰۰ ریال.

- ۱۶- جیغان ویغان - تالیف: مجید طباح، نشر اختر، قیمت ۱۲۰۰۰ ریال.
- ۱۷- بوغولموش خولیلار، یوسف بهنمون، نشر مؤلف، ارومیه، ۱۲۰۰۰ ریال.
- ۱۸- کورپه تانری، مهندس کهریز میران، قیمت ۷۰۰۰ ریال.
- ۱۹- تحولات قومی، نشر مطالعات ملی، ۲۹۵۰۰ ریال.
- ۲۰- گولنده هر زامان (نمایشنامه)، باریشماز، نشر موسسه هما.
- ۲۱- دستور زبان ترکی (ایرانی-آذربایجانی)، مؤلف رضا شعبانی، انتشارات نیما، سال ۱۳۸۲ به ۱۸۵۰۰ ریال.
- ۲۲- سکگیز یوز ایل آذربایجان تورکجه غزلی، مؤلف (نادعلی پیام)، ناشر مؤلف، سال ۱۳۷۸.
- ۲۳- یازا عاشیغام (عاشیق شعرلری)، مؤلف دکتر اکبر بزرگ امین، (عاشیق جنون).
- ۲۴- فرهنگ ترکی فارسی، داشقین (لاتین جه ترکی)، نشر اختر، قیمت ۴۰۰۰۰ ریال.
- ۲۵- کؤمؤرلؤ گؤزلر، علی داشقین، نشر اختر، قیمت ۸۰۰۰ ریال.
- ۲۶- سئوگی داموسو (جهنم عشق)، علی داشقین، نشر اختر، ۱۲۰۰۰ ریال.
- ۲۷- باغلاما پنجره‌نی، قدرت حسین پور صالحی، ناشر مؤلف، قیمت ۲۰۰۰۰ ریال.
- ۲۸- بهیل عزالاری، غلامحسین ساعدی، چئویره‌ن: نگار خیای، نشر اختر، تبریز، قیمت ۱۹۰۰۰ ریال.
- ۲۹- شعره دونن دویغولار، هاملت عیسی خانلی، کوچورن: حسین صیامی، نشر اختر، ۱۳۰۰۰ ریال.
- ۳۰- معاصیر ادبی آذری دیلی، دکتر ذهتابی، نشر آشنا، تبریز، ۲۰۰۰۰ ریال.
- ۳۱- آی سودا، محسن چایی‌پناه، مجموعه شعر ترکی قشقایی، نشر راهگشا، ۷۰۰۰ ریال.
- ۳۲- یوردسفرلریم، صمد چایلی، نشر اختر، ۱۳۰۰۰ ریال.
- ۳۳- عاشیق خسته بایرامعلی، کوچورن: حسین صیامی، نشر اختر، ۱۳۰۰۰ ریال.

« شیخ صفی خالچاسی »
(لندن موزه سینده ساخلانیئر)

اُئل دیلی و ادبیاتی

۹

همکاران ثابت:

سرپرست تحریریه	بهزاد بهزادی
مسئول بخش ادبیات شفاهی مردم	علیرضا صرافى
مسئول بخش واژه‌های محلی و لهجه‌ها	اسماعیل هادی
مسئول ادبیات آشیقی	جواد دربندی
مسئول بخش قصه‌ها و افسانه‌ها	محمدرضا کریمی
مسئول بخش امثال و حکم (آتالارسوزون)	ائل اوغلو (صدیار وظیفه)

ویراستار: م. رزاقی
حروف‌نگار: کاوس نصیری

چالیشقان و تهرلی آذربایجانلی اویرهنجی لر له امکداشلیغی اؤرکدن آلیشلا یئرلیق

«گۆج بیرلیکده دیر» درین معنالی آتالار سؤزونه هامی میز اینانیر ییق. «اتل دیلی و ادبیاتی»- نین تویلاماسی اوغروندا چالیشانلار، بیرگه امکداشلیقلا، اؤز تاریخی بؤرج لارینی یئرینه یشتیرمکده، البیر ایشله مکده، گشتدیگجه، پارلاق نتیجه لر آلیرلار.

گنج آذربایجانلی اویرهنجی لر، «آبتام» قورولوشونون فولکلور قولو مسول لاری ایله دانیشیق لار اوغورلو اولدو. اونلار دا ایران تۆرکلرینین فولکلوریک اثرلرینی تویلاماغا باشلامیشلار. بئله قارار گلدی کي، اونلارین تویلا دیقلاری فولکلوریک اثرلری، «اتل دیلی و ادبیاتی» صحیفه لرینده چاپ اولسون. البته تویلاتان لارین آدی یازیلماق و «آبتام امکداشلیغی ایله» قشید گؤستره جک کي، بو اثرلر «آبتام» طرفیندن ترتیب اندیلمیشدیر.

«اتل دیلی و ادبیاتی» نشریته سی اویرهنجی لر له امکداشلیغی قارشیلایاراق، اؤمید اندیر کي، یۆکسک میلی اوانیشما مالیک اولان تهرلی آذربایجانلی گنج اویرهنجی لر، گله جه یمیزین باجاریقلی منعمارلاری، آتا- بابادان قالما دیرلی شیفاهی ادبی آیسده لریمیزین کسشیک چی سی اولاراق خالقیمیزین قرینه لر بویو قیمتلی یارادیجیلیق لارینین قورویو جوسو اولاجاقلار.

«اتل دیلی و ادبیاتی» دؤنه- دؤنه بۆتۆن آذربایجان و ایران تۆرکلرینین اؤز زنگین شیفاهی ادبیاتی نین وورغونلارینی امکداشلیغا چاغیرمیش و چاغیریر. هله. چۆخ بۆلگه لرده فۆرکلوریک اثرلری تویلاماقدایشتیر قدهر ایش گۆرۆلمه ییب و میلی فۆرکلورون بعضی گۆجلۆ قول لارینین تویلاماسی اوغروندا ایلک آدیملار گۆتۆرۆلمۆشدۆر.

بۆتۆن ایرانلی تۆرک تایفالاری یاشایان بۆلگه لرده، و فولکلورون بۆتۆن قول لاریندا، ایشلری گئیش لندیرمک مقصدیله، داها آرتیق کۆنۆللۆ امکداشلارین چالیشمالاری گۆزله نیلیر.

آرخایشین لیقلا دئییه یلریک کي، آذربایجان دیل و ادبیاتی نین وورغونلارینین تۆکنمز هیمتی ایله هدف لریمیزه چاتا جایشیق.

بهزاد بهزادی

خالخال شەرىستانى «سوجاھرو» كىندىنىن ئىرلى سۆزلىرى

توپلايان: تايماز نەزىمى

«سوجاھرو» (ئىرلى لەجەدە «سوجاھرى» دىئىلىر) خالخال شەرىستانىنىڭ گۆننى «خورش رستم» بۆلگەسىنىن قولايغىندا، قىزىل اۆزەن چائىنى ئىن قىراغىندا زىنگان اوستاتىنىن سىرحدىندە (مرزىندە) ئىترلىش كىندىلەردىن بىرىسى دىر كى، فارسجادا «سجھرود» دىئىلىپ ۋە يازىلار.

على اكبر دەخدا سۆزلۈۋىۋىدە يازدىغىنا گۆرە بو كىندە «ائوۋاغلو» ائىلىنىن اۆتوروم ئىرى دىر. ھابىشلە، ھىمدالە مستوفى «نەزھە القلوب» - دا يازىر كى، «خالخال دۇرد پارچادان قورولوب دور كى، سىجھرود بونون بىر بۆلگەسىدىر» (نەقل مەزمۇنلا). بىللە تەمدۈنە سىحابىب بىر كىندە چۈخلۈ اسكى تۈرك. ائىللەرىنىن غەننە ۋە فۆلكلۇرونو ياخشىدان گۆرمەك اولور ۋە بو كىندە اھالىسى اسكى تۈرك لەجەسىندە دانىشپىرلار.

بو كىندىن آدىنىش يارانماستىندا چىشىدىلى نەزىرلەر اولورسا دا، «سوجاھرو» آدى قىيچاق تۈركچەسى «sicak/سىجىك» كىلمەسىندىن دۆزلىمىش اولدوغو نەزىرى قبول ائىلەمەك اولار كى، بو كىندىن گۆننى قولايغىندا «ايسى بولاغ» آدى بولاق ھەمىن بو نەزىرى تايىد ائىدەر. بىللەلىكلە «سوجاھرو»، ايسى ئىر يا ايسى چائى آلامىندا اولماق نەزىرى، باشقا نەزىرلەردىن دۆزگۈن گۆرسەنەر. اولسون كى، گىلەجەك غەنلى ۋە تۈركۈلۈزى آراشدىرمالار اولكەمىزىن تۈرك اۆتوروملى ئىرلىرىن تەك - تەك كىندىلەرنى، شەھەرلەرنى ۋە... آدلارنى دۆزگۈن ۋە اولدوغو كىمى تايىتدۇرسىن.

بو كىندىن تۈركچە لەجە ۋە ئىرلى سۆزلىرى ھاقىقىندا نەچچە مۇلاھىظە ۋە تەرمەك ايسىتەيىرم.

۱- خۇرمەتلى بەزاد بەزادى ۋە اۋنۇن امكداشلارنىڭ چەكلىكلىرى زەھەتلىر اساسىندا چىخارتىدىقلىرى «ئەل دىلى ۋە ادبىياتى» دىقەرلىرىنى بىرىنچى نۆمەرەسىندە خۇرمەتلى بەزادىنىن آستارا لەجەسى ھاقىقىتىدا يازدىغى «قالەنى چۈخ دىققەتلە اۋخوتوب ۋە اۋز كىندىمىزىن دايىشىدىغى لەجە ايلە توتوشدوراندان سۇنرا بىللە نەتىجە تە چاتدۇم كى، «سوجاھرى» لەجەسى تام شەكلىندە «آستارا» لەجەسىلە غەنى دىر.

۱- آشاغىدا گلەن ئىرلى سۆزلىر بو كىندىن اھالىسىنىن دايىشىدىغىندان آلىشىپ دىر كى، شايدە بەزى قوشۇمە بۆلگەلەرلە بىر اولسون.

آبا Aba آنا (زىنگان لەجەسى).

آتداماخ Atdamax آتئىلماق، آرا بىر
سائىماق، خطلىرى يا فرش لايلارنى بىرىنى
يا نىچەسىنى قۇتۇپ كىچىك.

آتدىرماق Atdırmaq ايشەك.

آجى خمىرە Acixəmirə قاباقكى خمىردن
قالان كۆندە. هر نۆۋە كى خمىرى ياپدىلار
قورتادى بىر كۆندە ساخلارلار و گلن دىفە
خمىر اندندە اونا قاتىپ خمىر اندرلر.

آخشام اۆيۈنە Axşam öyünə كۆن باتان
چاغى، كۆن باتانا ياخىن.

آراياتى Arayatى عرصات، اثلات چادىر
قورمايش مرتەين آچىق ئىغى.

آغچاسىچان Ağçasıçan بىر نۆۋ سىچان
اڭ سىچانلارنىدان بۇيۇك و فرقى اولار.
آلازلانماق Alazlanmaq يانماق.

آلتىيانى Aleybanى قوللىيانى.

آلىق Alıq سائىماق، (فا. بە حساب آوردن).
[من اونو ھىچ تۆكۈمە آلىق ائىليرم].

اسىل əsil جاوان (ھم قىز، ھم اوغلان).
ال əل اون دنە گىردكان.

اللورار əllərvar ماشاللا - احسن، ساغ اول.
اۋرۇ Örü كىچە يارىسى حىثوان اوتارماق. [بو
كىچە حىثوانلارنى اۋرۇۋە وئەرەجەتەك].

اۋق Öv اۋق.

اۋۋورساق Ovursaq بالاسى اۋلن كىچى.

ايزال اول İzal ol باخ: قازدىر.

ايفرىتە İfritə چۇخ چىركىن.

باباگندوم Babagəndum مەكە، (فا. ذرت).

بارانتاي Barantay تاي - توش: ياشىد.

بالادان چىخماق Baladan çıxmaq بىر
بۇغاز حىثوانىن بالاسى نىن ئاىتتىك (ناقىص)
دوغماسى، مۇضطرب اولماق. مجازن ال - آناغا
دۆشمەك. [بالادان چىخىدى].

بورغان Burğan چايلاردا سۈيۈن بورولما
تىرى.

بورنوز Burnuz بۇنۇز (سولدوز لەجەسى).

بولغون Bulğun ائىوان.

بىم Bəyəm يەنە، مەنە، مەكە.

پاپى Papey تۇجۇۋە ائىلەك، مۇۋاپىقت.
[پاپى اول].

پاس Pas ۱ - سىر، راز. ۲) باخ سۆزلۈك. [بىر
نفرىن پاسىن آچماق: اونون سىررىن آچماق].

پىشەجىنە Peşəcinə صاحىبى چالاندىن
سۇنرا، آغاچدا قالان گىردەكانلارنى ئىغماق.

پەر Pər ائىتىمالن بۇيۇك. بىللە ايشلەنر: ائى پەر
اولان پروزىگار.

پىنجەكش Pəncəkəş بىرى كىمى چۆرەك
نۆۋۈ اوندان بىر آزا كىچىك.

پىرر Pırr قوش. [پىرر اولدو اوچدو].

چم çəm (۱ قیشلاق ۲) شبنم ۳) باخ چن.
 چومچه گلین çömçə gəlin افسانه‌وی بیر
 مؤوجوددور. ایناملارا گۆره ایلین آخیر
 چرشنه‌سی انولره باش وورار. باشقا ایناما گۆره،
 قورولوق اولاندا آلاهدان یاغیش ایسته‌مک
 اۆچون چومچه گلین آدا بالاجا قولچاق
 دۆزلدرلر و خاص مراسیم‌له اوینادارلار.
 چۆندرک çöndərmək چئویرمک.
 چۆندیر çöndir کۆسۆلۆ. [بیز چۆندیریگ = بیز
 کۆسۆلۆیۆک].
 چۆیۆر Cüyür مرتعی شوخوم ائله‌مک.
 [بورانی چۆیۆر ائله‌ییم].
 چیدان çəydan چایدان.
 خرره Xərrə لیل، پالچیق‌لی، بولاتیق سو.
 خوسماق Xosmaq یاتماق.
 خوندیلی Xondili بیر گۆیچک، ییغجام و
 خیردا شئی.
 خیر Xır قوم، کیچیک - کیچیک داشلار.
 داش Daş بو بیر مثلده ایشله‌نیر «داش قاپیدان
 باش قاپی‌ئاکی انحصیمالن آشاغی معناسیندادیر.
 دامداباجا Damdabaca اوشاغی قۇرخونماق
 اۆچون افسانه‌وی مؤوجود. [دامداباجا گلدی].
 داممات Dammat تیکه - تیکه
 داتیشماق. [داممات داتیشما].
 دېک Dəbək خیردا، کیچیک و ییغجام.

پیش دیم Pışdım یترآلماسی‌ئی کۆزده
 پیشیرمک. [یترآلماسی‌ئی پیش دیم ائله‌دیم].
 پیشخ Pışix خیردا، کیچیک.
 تاتاوز Tatavaz کۆت. [چۆره‌ک تئدییره
 یاپیشمادی، دۆشدۆ کۆله تاتاوز اولدو].
 تئش Teş تئش.
 تپەتپ Təpətəp چوخ شولوق، باساباس.
 تله‌که Tələkə آزجا.
 توپ-توپ Top-top فوتبال. [گئده‌ک توپ -
 توپا].
 توخونماق Toxunmaq تۆنمین ائله‌مک.
 تیکه Tikə خیردا پول، (زنگان لهجه‌سی).
 جار Car مۆجوم. [جار آپاریریق].
 جام Cam کاسا.
 جاناگله‌سن Cana gələsən اۆله‌سن.
 جیناخ Cinax یاپیشیب بوراخمایان آدام.
 چای‌نیک Çaynik چایدان. [زنگان لهجه‌سی].
 چئش Çeş عصرانه.
 چت çət ایچی چوخ چتینلیکله چئخان
 گیرده‌کان.
 چتەن çəten کوم و تۆنله و عۆمومیئتله
 حئیوانلارین یتری قارقئ یا پائیتلا آرادان بۆلۆنر
 و بو قیسمتله باشقا حئیوان سالتینارکی، بو
 بۆلۆنمۆش یتره چتەن دئئیرلر.

شومپالاماڭ Şumpalamaq چۇخ-چۇخ

يىتمەك. [شومپالاما گۆرەك].

فەت Fət فتح، ياخشى ايش. [فەت ائەلمەمەشسەن

كى؟].

قاراول Qarvul موغلاۋ، خۇخان. [فا.

مەرسەك].

قاراي چى Garayçı قاراچى، قەرەچى (فا.

كولى).

قارنى زىغلى Garnı zıǵlı پاخىل، گىچىك

چەكەن.

غازدیر Gazdır ايتىل گەت.

قاغىرماق Qağırmaq دىك قۇوزاماق،

يۇخارنى قالدیرماق.

قەنناھار Qənnahar صۇبھانە - قەۋەآلتى.

قۇرا (زەنگ) Qora كىچىك زەنگ. (فا. جەرس)

قىپىڭ Qıpqıǵ خىردا.

قىسناماق Qısnamaq فېشار گەتەرەك، گۆجە

سالماق.

كۆپ Köp ئىل، شېش. [كۆپۆ ۋار = شېشى

ۋار].

كۆررۇخ Korrux پەيس روزىگار. [چۇخ

كۆررۇخ چەكەك].

كوس Kos مەرە، اۆيۇندا تەئىن اۆلان مەركەز، باخ

سۆزلۆك.

كۆندىر Köndir باخ: چۆندىر.

دەمەرس Dəməres^(۱) دايتايىب يىرىمەين

خىتوان ۋە اينسان. (۲) قاماز آدم.

دۆرمۇش Dürmüş بللە، دۆرمەك.

دىلقىر Dılcır يۇمۇرۇ ۋە آلچاق.

زالھازال Zal hazal چۇخ ايسى.

زوبالاق Zobalaq خىردا ۋە زىرەنگ اوشاق.

زىرتىڭ Zırtıǵ قاپقارا.

زىققىلداق Zıqqıdlamaq آغرى ئۇۋۇ،

زۇق - زۇق ائەلمەك.

زىلەمان Ziləman زىرەك.

زىنە Zinə چۇخ آز. [شىرىن سۇيۇ زىنە - زىنە

آخىر].

سەللەم Səlləm نىسىم ئىلى. (فا. باد نىسىم).

سەلۋەر Səlvər يۆكۆ خىتوانا چاتانلەن سۇنرا،

اۆستۈنە قۇيۇلان آرتىق ۋە سايىل.

سۇلۇق Suluq قاپار.

سۆمۈرمەك Sömmürmək سو ۋە بللە شىلىرى

بىردەفە اىچمەك.

سۆمۈشگە Sümüşgə دنە، چىرتەداق

(فا. تەخمە).

سىخسا Sixsa سارى قىنافە آدم، باخ: سىسقا.

شۆتۈمۈش Şütümüş سىرىنسىمەش، مەجازەن

بىچ ۋە اوتانماز اوشاق.

- كىرناس Kirnas خىسپس.
 گالىش Galış آياغ قابى.
 گىچە جىك Geçəcək گىچىت، چۇخ سوز
 دىزلردە ايشلەنر.
 گۇجى يىللە Güci billah زورنان، گۇچلن.
 گىجل Gicəl اوزو ايله تۇز - تۇرپاق گىيرن و
 شىددتلى يىتل.
 گىللەنمەك Gillənmək گىچىكمەك، يوبانماق.
 لاپ Lap ان، داھا. [لاپ ياخشى: چۇخ
 ياخشى، ان ياخشى].
 لاوا Lava اينە يە يىلدىرىلن، مخصوص گۈەنىن
 يانمىش كۆكۈ.
 لىفتاغ Leftağ بوشقاب.
 لىلبى Ləbləbi نۇخود.
 لىتدى Lətdi ھىمىشە خىستە، ھىمىشە مريض.
 لۈەرە Ləvərə چۇخ كىچىك ياشلى اوشاق و
 حىتيوان.
 مردەلۈ Mərdələva حىتيوانا دىتىلن سۈيۈش.
 [مردەلۈ سۈزە باخمىر].
 ملەمز Mələməz دىنمز، سىس سىز.
 مورغوز بللە Morguz bəllə قىرمىزى بللە،
 حىتيوانلارەن رنگى، قىرمىزا اۇخشار بىر بۇيا.
 مىررون Mirro قىچە.
- مىرىلداخ Mıridmax مېرىتماق، مارىقدا
 دورمتق، پوسقودا دورماق.
 نايىتتىك Nayetik نايىص.
 نايھا Nayha بۇيۇك، نېھگ.
 نىدىم Nədim چۇخ دائىشان، اوزگەسىنى
 يىنمز(زنگان).
 نىخلاماق Nıxlamaq [قابى] باشىنا كىمى
 دۈلدورماق.
 نىيا Niya نە يە، نە اۋچۇن.
 ھاممار Hammar چۇخ دۈز يىتر.
 ھىزىك Hezik ھىزە، ھىز.
 ھۆربە ھۆر Hörbəhör (۱) دۈپ دۈلو (۲) نۆوبە
 ايله، دفە - دفە. [بۇ يۆكۈ گىرك ھۆربە ھۆر
 گۈتۈرك].
 ھۈشدۈرۈم خانسا Hüşdürümxana بۇيۇك
 سۈيۈق يىتر.
 ھۈنگۈش Höngüş بىلىن اىيلەمسى، كۆرەك دە
 دۈمما.
 ياتاجاق Yatacaq يۇرقان - دۈشك.
 يانئىقلىق Yanıqlıq قاتئىق.
 يىنلن Yelən پالاز.
 يۇا قالاسان Yua qalasan لۈدا اۋتوراسان.

آتالار سۆزۈ ۋە مثلەر

تۈپلایان: خورشید مقدم - اۆزین مقدم - خوی ۱۳۸۱

آبتام امکداشلیغی ایله

اۋن سۆز:

سینهلرده ۋە دیل لرده یاشایان فراستلی آتا - بابالاریمیزدان میراث قالان حیکمتملی ۋە دیرلی سۆزلر البت کی بو گۆن ۋە گله جک یاشاییشیمیز اۆچۆن یارارلی اۇلا ییلهر. بو بارلی سۆزلرده بیر نفر یۆخ، بلکه بیر اسکی میللتین دۆشۆنجه سی گۆرۆنمکده دیر. اۇنلاری اجدادیمیز چنشیدلی مۆقتعیتلرده گله جک نسیللرین دردینه دتسین دتیه سۆنله میس ۋە مین ایلر سینهلرده یاشایاراق، بو گۆن الیمیز چاتمیشدیر.

اۇنلاری تۈپلاماق ۋە اۇندان اۇنملی یازیلاریمیزدا یثری گلدیکده ایشلمک آتا- بابایمیزا اۇلان بۆرجوموزو اۇده مکله یاناشی، ایندیکی ۋە گله جک نسیل لریمیزه دیرلی سۆزلر ۋە بیلگی لر اۋیرده جکدیر.

بو اساسدا اکثرن یاشلیلار دیلینده یاشایان گۆره جه یینیز آتالار سۆزۈ ۋە مثلرلی تۈپلامیشیق. اۆلسون کی اۇنلاردان یارارلانا ییشیز.

- آتی یولدا، ایییدی زوردا سیتایارلار.
- آتلی نین پشسه سی پیئادایا لۇغاز دئمکدیر.
- آتین آریغینا یابی دتیه لرلر، ایییدین یۆخسولونا دلی.
- آتینا باخان، ایتی نه باخار.
- آتینی الدن ۋترن، عیصمتینی الدن ۋتره ر.
- آج قودورغان اۇلار، چیلپاق اۋیناغان.
- آختار تاپ، یثرین دتیشیم.
- آختاران تاپار.
- آدام تله سنده چالباش اۇلار.

- ارانى پول آچار، مئيدانى قىلىنچ.
- آرپاسى آرتىق دۆشۈپ.
- آرتىق خىراج ئۆيىخار.
- آرواد وەر كىشىنى كىشى ئىلەر، آرواد وەر كىشىنى ناكىشى ئىلەر.
- آروادىن عاغىلى تۇيۇغون جن ده اولماز، تۇيۇغون دا ھىچ آغلى اولماز.
- آش، قاپى ئا كىمى يۇلداش.
- آشىق ھىمىشە اومبا دورماز.
- آغيزدا يىتىلەن اوزدن بللى اولار.
- آلان راضى، ساتان راضى.
- آللام ياتارام، حالوان چاللام. (آلارام، ياتارام، حالوانى چالارام: حىساينا يىتىشەرم).
- آلاھ دۆشەگۈۈۈ يۈنگۈل ائەسىن. (مريض اۈچۈن دىئىلەر).
- آلاھ گۈمۈش قاپىنى باغلاسا، قىزىل قاپىنى آچار.
- آتاق اۈستە سو باشىنا چىخانئىن ايشى دۆز گلمەز.
- ائىشە يە دائى دى، سنى چايدان كىچىرسىن.
- ائىشە ئى كۆرپۈدن كىچىدى، دئدى: قىغىم چۈلمەگىۈە.
- ائىشە ئىن دوعاسى مۆستەجاب اولسا، كاروانسالار يۇلدا قالار.
- ائلى ئالان ساخالار، سۆرۈنۈ چۈبان.
- ائو اوغروسونا ايت ھۆرمز.
- ائوى گلىندىن خىبر آل، چۈلۈ چۈباندىن.
- اك ھىرەۋاش، ئىء آغ لاۋاش؛ اك ارەزن، ئىء خىرەزن.
- الى داش آلتىندىن چىخىدى.
- اۈرتۈلۈ قاپىدىن مىن سىر بلا كىچەر.
- اۈرە ئى ئانان، باش ساغلىغى ۋىرەر.
- اۈزگە الى يارانئىب كى، ايلان توتا.
- اۈزۈ گلمەسەدە، مەكتوبو گلر.
- اۈزۈم اۈزۈمە ائەلەدەم، كۈلۈ گۈزۈمە.
- اۈزۈنۈن سوئو يۇخدور.
- اولار آشىمىن سوئو، اولماز باشىمىن سوئو.
- اولگۈچ - اولگۈچ بىر بىلە تىيە؟
- اولۇ قۇيۇن سۈدلۈ اولار.
- اىپ قىرىلىش دانا قاقچىب. (ايش ايشىدىن كىچىب).
- ايت اولوب دۆشۈپ چۈللەر.
- ايت پۇخونو ايلدىرئىم ۋورماز.
- اىستەيرىسن بۇل چۈر، آل الىنە بىل كۆرك.
- ايش اۈز يىرىندە گۈرۈش اۈز يىرىندە.

- ايشى آستا گۇر، اوستا گۇر.
- ايفادەن يانسىن كەلەجۇش، نە دادى وەر، نە دوزو.
- بىكاردان ھەم يىر بىزاردىر، ھەم دە گۇي.
- باشا بىر دىلك، گ... ھەيكى ماما.
- باشىن آياغان (آياغىنا)، آياغىن باشماغان (باشماغىنا).
- باشىن ايشىنى آياغا تاپشىرماق اولماز.
- بوستانچى قولاغى آغىر ائشىدەر.
- بوشدان بىر چىخاندا، بىرەن ايكى چىخار.
- بىتلى پاخانلىن كۆر آلتىجىسى اولار.
- بىر ائشىگە، ايكى پىشىگە!
- بىر باخ آشاغى، باخما اوزۇندىن يۇخارى.
- بىزە گلەن بىزە بىزە، بىزدەن ھىزادا.
- بىزىم آغىلدان يىشىر اوزگەنەن آرخاچىنا قىغلايتىر.
- پاخىلىن گۇرۇ جەنم دەدەر.
- پۇخوۋا باخ، بوستان اك.
- پىس تۇيۇق پىس يۇمۇرتلار.
- پىشىك قۇيۇرۇق قاقالا (ناغاراتا) دىيىپ.
- پىشىنى اولدۇرۇپ گۇز قۇرخودور.
- پىشىنە تۇيۇتۇر.
- تەلەسەن كۈندەسى كۆت گۇدر.
- تۆكاندا پۇ... ساتىلار، يۇخ ساتىلماز.
- تۇيۇ گۇدر تۇزۇ قالار.
- تۇيۇغۇن باشىن بىر كەسەرلەر.
- تۇيۇق نالى، سىرچە سۇدۇ. (فا. از شىر مرغ تا جان آدميزاد).
- تىيان دىلك، تاس دىلك، گۇ...دە قۇيۇب اۆستەلىك.
- چاغىرمامىش قۇناغىن دالى سۇزلۇ اولار.
- چەكسەن زەمت، ياغار نەمت.
- چۇبانىن تۇخفەسى چۇرۇتمەلىك اولار.
- چۇرەنى دىزىنەن اۆستۈندەدەر.
- چۇرەنىنى قۇناغىندا تاپمايتىدەر.
- چىركىن؛ سەن دور بورادا، مەن گۇدىرەم گۇزل دالىشىنا.
- چىنار آغاجى سىنار، لاكىن ايتىلمەز.
- خەلفە (خەلىفە) نەن جىيىندەن حەم كارلىق ائلىر.
- دۇدى گۇدىرەم گۇلۇستانا قەنىل درەمە، گۇلۇستان باھانادىر گۇدىرەم يارمى گۇرمە.
- دۇسەن آلا، دۇتەر گل آلا.
- دادسىز آشا دوز نىشەلەسەن، عاغىل سىز باشا سۇز نىشەلەسەن.
- داغ دا تىرىمەدى ابدال تىرىسەن.
- دام دورۇب بۇنى سۇيۇر.

- دانا چىخمامىش، بىزۈۈ چىخىر.
- دۈستا پىسلىك ائلەسن، سندن اۈزۈن دۈندرەر.
- دۈستا پىسلىك ائلەسن، سەنە آرخابا چۈندرەر.
- دۈغمادى، دۈغمادى، فلاسنىنى دا ايچدى.
- دول آرواد قوجاينا گەندە گىجە يارىسى پىشمان اولار.
- دول كىشى نىن ائويندە قالماق خطرلى، دول آروادىن ائويندە قالماق شرلى.
- دولايىندان دۈيداغ اوچودو. (دۈيداغ = بىر نۆۈ قوش. قىتر-ى مۆمكۈن ايش).
- دىل زۆيەر باش گىدر، قىچ زۆيەر باش قانار. (قانايار).
- دىن بىلمز، بىلەن دىنمىز.
- راۋد (رواج) بازاردا دىلىنى ساخلا، كاساد بازاردا مالىنى.
- رەم ائلەين، رەمە قالار.
- رۆبابە، ھەكسە مەنە آلسا باتار تۆبە.
- سەۋنەن آدمەين گۈزۈنەنە قۇھوم گۈرۈنەر، نە قارداش.
- سەن ايش گۈردۈن، مەندە يارىدەيم.
- سۆز كىشى نىن آغزىندان ائلە تۈكۈلۈر، ائلە بىلەن ئاي گۈنۈ گۈيەن دۈلۈ يەغىر.
- سۆزۈ آغزىندا چىشەنەر.
- شىتەن ايلە دارى اكمىشىك.
- شەبەدە بىر كەندى (آدەينى) شەر ائلەدى، بىغدادى خراب.
- شىر آجىندان اولسە دە، تۈلكۈنە گۈز تىكمەز.
- عاغلىن آچارى دىلدەر.
- علمدارىن اۈچ باشى اولار.
- غەمى گىلە دە اولماز، خالا گىلە نە اولماز.
- قىلان كەس، قىلان كەسە ھۇولا قوشموشدور. (زۇرا وئەرمەك).
- قارا لامپاينا راضى اولان يەردە، بىخىمە چىراق چىخىپ.
- قارقايندا بالاسى اۈزۈنە خوشدور.
- قارىن سەندەر، سامانلىق كى سەنەن دىتىل.
- قارىن كەينى، قارداش كەينى.
- قەدىم دەن دىمىشلەر: آغاجدان ماشا، كۆردەن پاشا چىخماز.
- قرە چوخاسى دوروب. (شەنە دوروب).
- قرە قۇتۇنۇن سۈدۈ بالە دادى وئەر.
- قەم بۈندەن اۈزۈن اولماز، يارا بۈندەن آرتىق.
- قوربان اولۇم زەرگەر، زەرگەر سالىب پەرگار.

- قورخما او گوندن كى شاه قابى سىنى كۆرد
آلا، قورخ او گوندن كى شاه دا اوزو كۆرد
اولا.

- قوردان قورخان قونون ساخلا تانماز.
- قوز قابىغىندان چىخدى، قابىغىنى بيه نمه دى

- قوناغا گۆره سۆفره آچارلار.

- قوناق ائوتىن پىشىتى دىر.

- قونشو آجيغىنا چكدى، اوغلونون قوشونو
(چوونو) چىخارتدى.

- قونشو قىزى هيز اولار.

- قونشونا بير دنه اينك ايسته، اوزونه ايكي
دنه.

- قوون يىتىن قورتولدو، قابىق گميرين
قورتولمادى.

- قوئ سوزلر يوخ، گوزلر دانىشسىن.

- قىرخ اوغرو بير چىلپاغى سوتانماز.

- قيسا ادامىن ياريم مشرى ده يىترين
آلتىندا دىر.

- قيسمت اولسا، گلر يمن دن، قيسمت

اولماسا دوشر دهن دن.

- قيش باهار سىز، گنجه ناھار سىز اولماز.

- قيصاص قىيامته قالماز بنده اوزونه آلماز.

- كىچل اوز باشينا يىتىشىنجه توي الدن
چىخار.

- كۆپه ياغدان آغىر گلير.

- كىيريت چوپ ايله شوربا قىزدىرير.

- كىشى نين دالىندا آرواد دورسا، اوولاد بير
شنى ائله ين مز، اوولاد دورسا، ائل بير شنى
ائله ين مز.

- كىشى نين سفهى يا پهلوان اولار يا دا
شاخسى ده تىبل چى.

- گامىشى وكيلى ائله سن، انبارى اوزونه
چىخار.

- ماچى وئريب اؤرگه يه، اوپوشو بيزدن
ايسته يير.

- مثله ادب اولماز.

- مچيدىن قاپسى آچىلمايش كور دىلنچى
قاپىنى آلدى.

- ممه يشنه واختدا قونداغا سىغمازدىلار.

- منى گور، دردىمدن اول.

- مين تومن بورجلو اول، بير تلبه سامان

بورجلو اولما.

- نيشانلى اوغلان قمه باغلار گئدر. (ال و)

ھاوايى اولار).

- يىتىن دە جامىش آخىرىندا، ايشلەين دە بيزوون
آخىرىندا.
- ياغ ياخچى ياغدۇر، حشيف ايت
درىسىندە دير.
- ياغىش قاينى دىيىندىن يىرىدن كىمى، فىكىر
دە آدمى پوچ ائلىر.
- يالوارانىن آلاھى اولماز.
- يۇخدوئا قلم ايشلەمز!
- يۇخو گلدی بدنه، رحمت دوروب گئدنه.
- يۇرغانا پول وئرمز، ايدىدعاسى اولار
آراسىندا ياتا.
- يۇل اۆستە بوستان اكمك موصيبتدير.
- يۇلو، گئت قورتول، بۇرجو، وئر قورتول.

- ھىچ شىئىن دە باشى چىخمايان آدم، باشا
كئچندە باشىنى بلایا سالار.
- ھا واخت تۆلكۆ اولسان گل منىم
چارىغىمىن شىرىسىنى چىئىنە.
- ھر زادىن بىر حىسابى وار، تزك يىغماغىن
ايكى حىسابى، بىرىنى يىغارلار، بىرىنى
چئۆيرەلر.
- ھرزه نىن قاباغى مرزه دى.
- ھرە اۆزۆنۆ يىئەنر، دەرە دە دىزىنى.
- ھمىشە سئل كۆتۆك گتىرمز.
- ھەك دن (شوخلوقدان) دىەنك چىخار.
- يىتتىم داغا چىخاندا يا قار اولار يا بوران.
- يىرى بۇشدو، بۇش اولسون. گئتدىنى يىر
خوش اولسون، قۇشا قارىئىنلار. (تزه گئدن
گلىن اۆچۆن).

آلقيشلار-قارقيشلار

آبام امكداشلىغى ايله

آلقيشلار

- آلاھ دادىنا يىتسەن.
- آماندا اولاسان.
- آنان تۇيۇندا يىنە خۇنا ياخشىن.
- آنان بارىنى يىتسەن.
- آرزونا يىتسەن.
- آرزىن گۈزۈندە قالماسىن.
- آرزولاياندا اولەسن.
- آرختىن قوروماسىن.
- آتاشىن جانى ساغ اولسون.
- آتىن بۆدرەمەسەن.
- آتالى-آتالى بۇيۇقسەن.

قارقيشلار

- بالالار يىتتىم قالسەن.
- بالا دىيەندە بورنون اوجو گۇنەسەن.
- باشىنا آند اولسون.
- باشىنا كۆل الەنسەن.
- باشىنا قارا لىچىك باغلانسەن.
- بالاسى دىدەرگىن اولسون.
- باجاندان تۆستۈ چىخماسەن.
- بىش آچىلانا توش گلەسن.
- بىلىنەن اىپلىنى قىزىلسەن.
- بىيەن اۈۈجونا تۈكۈلسەن.
- بىختىن سە يار اولماسەن.
- بىختىن قارا گلەسن.

- بىختەۋرى مەندە گۇر، آھ - ۋايى جانىنىدا.
- بىزكىلى ائۇ گۇرمەيەسەن.
- خەلەتەن گلەسن (قانلى كۇنەنەن گلەسن)
- كىلىدلىرىۋى دامىۋا آتسەنلار (اولەسن ائۇنەن باغلى قالسەن).

اينانچلار

- قارغا قارىلداياندا بىد خىر ائشيدرسەن.
- قايچى نەن آغزىن آچىق قۇيمازلار، يۇخسا دۈشمەنلىرى نەن آغزىنى آچىمەش اولورسان.
- قاتىق چۈرك دىيەر: مەن ايسى-ايسى كسەم.
- قازان دىيى قاشىنانەن تۇيۇندا قار ياغار.
- قۇز آغاچى نەن آلتىنىدا ياتمازلار.
- قۇنشودا دىرناق كسەملىر.
- قىز ساچىنى ھۈرەرەكەن، ساچىنى كىچىك بىر حىصەسى ھۈرۈكەن كئاردا قالسا، قىزا ائلىچى گلەچىك.
- قىرىستانلىغى ال ايله گۇستىرەملىر.
- قورىان كسەن گۈن ائۇدە ايش گۇرمەنلىر.

آندلار

- قورآن مەنە قنىم اولسون.
- قىرلىكەدە قالان قارداشەن آدى حاققى.
- قىرلىكەدە قالان قارداشەن قىرلىكەدە حاققى.
- دىدەمەن گۇرۇ حاققى.
- دىلەم قوروسون.
- دىلەم قوروسون، دىلەم يانەن، دىلەم چۆرۈسون.
- دوغان گۇنشە آند اولسون.
- دۈستلۈگۈمۈزا آند اولسون.
- دۈستلۈك سالامى حاققى، دۈستلۈك حاققى دۈز حاققى.

لایلار

توپلایان: ائلناز عبداللہی

آبتام * امکداشلیغی ایله

آذربایجان اوشاق فولکلورونون ان گنیش یایلمیش نۆمونه‌لی ایچهریسینده «لایلا و اوخشاما» خوصوصی یئر توتور. لایلار حزین موسیقی صدالاری آلتیندا اوخونور. لایلار بشیک نغمه‌لی دیر. بۇنلار «نننی» نغمه‌لی دئییلیر. بو نۆمونه‌لر هله دیل آچمامیش کۆرپه‌لر اوچون آهنگدار بیر ریتمله اوخونور. چونکی بو زامان اوشاقلار یالنیز میمیکا (= اوزون حرکاتی ایله بیرگه ایچ حرکاتلار) و حرکات ایله دانیشیقلار. اونا گۆره ده نننی‌لرین ایلك نۆمونه‌لرینده موسیقی و ریتم اوستلۇنلۇک تشکیل ائدیر. کۆرپه‌لری یوخویا وثرن، سۆزدن چۇخ آهنگ و موسیقی صدالاری دیر. بورادا آنا، خالا، بیبی، ننه‌لر، چۇخ زامان ایمپروویزاسیایا مشیدان وثریر، ایفا زامانی لایلارین یثنی - یثنی نۆمونه‌لرینی یارادیقلار. بۆتۇن بونلارلا برابر لایلاردا آنانی اؤز بالاسینا اولان سۆنسوز محبتی، اونون گله‌جک حیاتدا قازاناجاغی مؤفقیتلر حاققیندا آرزولاری ایفاده اولونموشدور. آنا اؤز بالاسینا ختیر دوعا وثریر، اونا اوزون و معنالی عؤمۆر آرزولایثیر، قهرمانلاردان، خالق سرکرده‌لریندن عبیرت گۆتۆرمه‌یی تۆوصیه ائدیر. آنالار دۇنیایا تزه‌جه گۆز آچان کۆرپه‌لری بو حزین، چۇخ زامان شوخ لایلا صدالاری ایله یوخویا وثریرلر:

- نرگیزی اۆزۆم لای- لای	- لایلائی دئدیم بۆیونجا
یاخانا دۆزۆم لای- لای	باش یاسدیغا قویونجا
سن بۆیۆ، من قوجالیم	پارداخلان قشیزیل گۆلۆم
تۆیوندا سۆزۆم لای- لای	بیر ایته‌لیم دۆیونجا

* - آبتام = آذربایجانلی بیلی یوردلور تۆلومو آراشدیرما مرکزی (تایماز نظمی).

اوشاق پسيخولوگيتاسيئي، اۇنون داخىلى عالمىنى، گلهجك تربيه يوللاريني خالق قدەر دۇغرو- دۇرۇست مۆعتنلشديرمهنى باجاران ايکينجى بير مۆربىي تاپماق چتتين دير. اونا گۆره ده ننى نغمه لرى و لايلالار يالنىز كۆرپه لرى يوخوتا وثرمك اۆچۆن دئييل، هم ده اۇنلارين ايستىتيك (گۆزلىك) تربيه سى اۆچۆن ان تاثيرلى واسيطه لردن بيرى دير. اوشاقلاردا موسيقى، ادبيياتا هوس اوياتدان، اۇنون بديعى ذۇوقۆنۆ اۇخشايتان ايلک نۆمه نلر، مۆباحيئه سيز لايلالار، باياتيلار، ماهنى و اۇخشاملاردير:

لايلاسى درين بالا

يوخوسو شيرين بالا

تانريدان عهديم بودور

تۆتونو گۆرۆم بالا

لايلالار، فورماسينا گۆره باياتيئندان سنجيلير. بونلار بعضن ده «لاى-لاى» سۆزلىرى ايله باشلانير. بعضن ده «لاى-لاى» سۆزلىرى شاعرين سۆنوندا ايکى ميصراعدا مقصدده اويغون شكيلده تکرار اولونور. مثلن:

آتيپان توتدوم سنى

عجب اۆتوتدوم سنى

عۆمر اۆزدۆم، جفا چکديم

شۆكۆر، بۆيۆتدۆم سنى

بالام لايلاى آلايلاى

گۆلۆم لايلاى آلايلاى

مىانا لايللارى:

لاى لايتوتون من قوربانى
 دئىهرم من قوربانى
 گل آشاغى، منە ياخىن
 كىسىنلر من قوربانى

بالام بىر سۇيۇن گۇرۇم
 سىرۇلى بۇيۇن گۇرۇم
 تانرى دان آرزوم بودور
 بالامىن تۇيۇن گۇرۇم

خىردا جاسان بامزەسن
 سن هر گۈلدن تزهسن
 قورىان اولوم او گۈنە
 آياق توتوب گزەسن

لاى لاى چاللام گۈندە من
 كۈلگدە سن، گۈندە من
 ايلده بىر قورىان اولسا
 قورىانووام گۈندە من

لاى لايتىم بىردى منىم
 گۇزۇمە نوردو منىم
 لاى لاى دئمەسم اولماز
 قمىن يشمەسم اولماز

اھر لايللارى:

لاى لاى دئدىم دۇيۇنجا
 باش ياستىغا قۇيۇنجا
 ئات سن گۈل ياتاغىندا
 باخىم سنە دۇيۇنجا

لاى لايتىم بىردى منىم
 گۇزۇمە نوردو منىم
 سنە لاى لاى دئمەرم
 طالئىم كۇردو منىم

لاى لاى دئمەسم اوللم
 قمى يشمەسم اوللم
 اوزاق يشرده نەم وار
 نەنە دئمەسم اوللم

لاى لاى گۈلۈم لاى لاى
 گۈلۈم بۆلبۈلۈم لاى لاى
 ايندى سنۈن ياتىندا
 منده بىر گۈلۈم لاى لاى

بالام گئدير، ياتماغا
يئتيشيب بوئى آتماغا
سحر يوخوسو شيرين دى
قييميرام اويتاماغا

لاى لاي بالام گول بالام
من سنه قوربان بالام
قان ائيلمه گوتلومو
گل منه، بير گول بالام

چيخارام يول دوزونه
باخارام گول اوزونه
هرننه نين اوز بالاسى
شيرين اولار اوزونه

لاى لاي امه تيم بالا
دوزوم چوره تيم بالا
تانرئيدان عهديم بودور
گوروم كومه تيم بالا

بالا عومرون چوخ اولسون
گوتلون گوزون توخ اولسون
سنه لاي لاي چاغيريم
دوشمانلارين توخ اولسون

لاى لاي دئيتيم بيله سن
دوشمه يه سن، ديله سن
بويا بوخونا چاتيب
اويتاياسان گوله سن

لاى- لاي منيم به به تيم
بير آروزم، بير ديله تيم
دار گونده پيس آياقدا
سنسن منيم كومه تيم.

اوزول سن ياراغيم سان
گوزگوسن داراغيم سان
هر گون لازيم اولماسان،
دار گونده داياغيم سان

بير سس گلير ائلردن
شيرين - شيرين ديلردن
تانري بالامى ساخلا،
اغير آيلار- ايللردن.

آنان تئل دوزهر سنه،
باجين گول بزهر سنه.
تانرئيدان آروزم بودور،
دئمه سين نظر سنه.

اثوينده اثشيشينده،
يات قوزوم، بشيشينده،
بير من، بيردان اولدوزو،
دورموشوق كئشيشينده

منيم گول بوتام اوغلوم،
عطرينه باتام اوغلوم.
بير آروزم وار اوركده،
سنه توي توتام اوغلوم.

سئييدلر فولكلوردا

زنگانين آغ بولاغ كندى

سيد حيدر ييات

A_Otaqi@yahoo,cam

قارقيش لار:

سئييدى قارقيش اندەندە ھىچ واخت اونون اتاسين سۇيمەزلەر، بلكە اناسين سۇيەرلەر. بو قارقيشلاردان نىچە اۋرنىك: ۱- پىشيك نەلى، ۲- كۆپك نەلى.

باشقا قارقيشلار:

جددى جيئەرىنى چىخارتسۇن.

جددىن جيئەرىن چىخارتسۇن.

جددى بىلىندىن ورسون.

جددى بوئونونا قۇيسون.

سئييدلر مىللەتدە:

خاتىن خانلىقى قورتولسا سئييدىن سئييدلىشى قورتولماز.

ايناملار:

سئييدى اۋد ياندىرماز.

سئييدى ايلان وورماز.

لاغلار:

ھەر يىردە گۆردۆن سئييت / اۋردان تىز قىيىت.

اۋجاق

كىمىسەن مۆشكۆلۆ اولاندا بىر سئييدە نذر اندر و مۆشكۆلۆ آچىلاندىن سۇنرا انتىدىنى نذرى سئييدىن انويىنە گتيرەر و ديتەر اۋجاغا گتيرىك. گليب سئييد انويىندە اۋتوروب بىر شام،

يۇخسا ناھار يېتەر. ۋ بىر زاد تېررۆك اۋچۇن آپارار. زنگان كندلرينده هر خانوادەن بىر سئيد خانوادەسىنە انعتقادى اولار. مثلن اگر آتا بىر سئيده مۆريد اولسا ۋ اۋنون ائوينى اۋزۈنە اۋجاق بېلسە، بالالارى دا اۋ سئيدىن ائوينى اۋجاق سانار. زنگان كندلرينده سئيدلرين چۇخو شفا دوعاسى بازار ۋ ايضطلاحدا (خالق آراسيندا) بونو پيتيك آدلانديرارلار. كيمسە خستە اولسا دئيهلر قاجين سئيد ائويندن بىر پيتيك آلين.

پويى:

كيمسە خستە اولاندا سئيدىن ياتينا گليب دئيه منى پريپلە؛ سئيد شاپالاقلا اۋنون آرخاسيندان وئرار ۋ بش معصومون (ع) آدين دئيه.

بعضى سئيدلر وادير كى، جاماعات اۋنلاردان چۇخ قۇرخار ۋ دئيه: بونون جددى بركدير.

بايرام گنجەسى باجالار آچيق اولار. اوشاقلار ۋ گنجلر شال سالارلار. بو گنجە گنجلر گليب سئيدلرين باجاسيندان شيرينى آتارلار، بونون معناسى بىر نۇۋ دوعا ديلەمكدير. سئيدلر ايسە باشلايئيب دوعا ائدهلر:

- كچەن گۈنلرين. كچيب، آلاھ گلن گۈنلرين خشيرە دۋندەرسين.

- آلاھ سە مدینە- ى مۆنۈرنى، كرېلا- ى مۆعلاتين زينارتين قيسمت ائله سين اينشاللاھ.

سۇنرا اگر شال دا سالاميش اولسا:

شالى ئيئن من باغليرام بئلىيئن حضرت- ى عابباس باغلاستين اينشاللاھ.

سيفتە وئرمك

ايلين تازا گۈنۈندە خالق گلەر سئيددن سيفتە آلا. ۋ سئيد اۋنلارا بىر قارا پول وئرهرك دوعا ائدەر كى، آلاھ ائولادلارينا ۋ ماللارينا بركت وئرسين.

بىزيم كندە رسم ايدى كى، بعضى سئيدلرين كى قۇتون ساخلاماق ايمكانى اولماز ايدى ۋ خالقدا اۋنلارا داۋار گتيره ردیلر. اۋنلارى وئردیلر باشقاسى ساخلايئيب، يئتيشەردى.

موغاندا ایشلنن بعضی یثرلی سؤزلر

توپلایان: بخشعلی مرادی

آشیر - اوشار Aşır- uşar گۆتۆر قوی ائله مک.

آز (az) چوخ سۆزۆنۆن عکسی (۲) بیر قیزی سسله یرکن سؤیله نیلیرسه «آی قیز» آنلامیندا اولار.

آجیماق Acımaq آجماق

آیامدا - سایامدا Ayamda-sayamda هردن، آرا - سیرا، آراداییر.

ایشیک Eşik مئیوه جبه سی.

اکیلک əkilmək ایشدن قاچماق.

ایختار ixtar مکتار.

بالتون Balton پالتو

بومبولو بوش Bombuluboş چوخ بوش. باخ سۆزلۆک: بومبولو.

بویورتیکان Boyürtikan باخ سۆزلۆک: بویورت تکن.

پئنجه یش Penceyiş تندیرده بی شیریلن گیرده چۆره ک.

نافداماخ Tafdamax تافداماق.

تای کشیک Taykeşik تای دیشیک، باخ: تای کش.

تئیخا Teyxa همیشه.

توؤ Tov سۆرعت.

تههر Təhər تهر.

جومالاماق Comalamaq بیریرته توپلاماق.

قانىخديرماق Qanıxdırmaq جاناگتيرمك، تنگيتمك، جاتيخديرماق.

قىلپىن Qılpin قىلچىق.

كالافا Kalava يىكە خارابالىق، كالافا.

گالا Gala آل، آل گىنان، [گالا بو قىشىنى سانج دووزا].

گىرى- گىرى آختارماق Giri- giri axtarmaq بىرىنى مؤحكىم آختارماق.

لتدى lætđi جىسىمى باخىمدان ضعيف آدم.

لؤلوك Lülük آفتابا، سماوار، چاينىك و... بىر سۆزلە مايعات دولدورولان قابلارىن لؤلەسى.

لى لى Lili قاراداغدا سوغانا دىيىلىر.

ماتىشگە Matisge عروسك.

ماغمىن Mağmın مغبون.

مىشجىلانماق Mıcılanmaq بىر ايشى كۆنۆل سۆز اولاراق قوردالانا- قوردالانا كۆرمىك.

نالچا Nalça دۆشكچەنىن بالاجاسى.

هادىر Hadır آيتىق مۇواظىب.

هادىر اولماق Hadır olmaq آيتىق اولماق، مۇواظىب اولماق.

هتەلن- پتەلن Hətələn-pətələn باخ سۆزلۆك: هترن پترن.

هفته گونلرى

شمبه şəmbə

سۆت Süt

دوز Duz

تك Tək

آذربایجان دیلی نین قونشو خالقلاردا تأثیری باره ده

میر هدایت حصاری

آذربایجان کولتورو و دیلی تاریخ بویوندا قونشو و یاخین خالقلاردا درین تأثیر بوراخمیشدئ. او جومله دن فارس، و اثرمنی خالقلا ریندا اوزون زامان ایلگیلی ویتاشاشما ویتاشادیقلارینا گوره آرتیق اثر قونموشدور.

نومونه اوچون آشاغیدا آذربایجان (تورک) دیلیندن کورد دیلینه کچمیش اونلار جا لوغت لره ایشاره اتمک اولار. بو لوغت لرین بیر پاراسی زامان گنچدیکده دیشیلیب، ظاهیری شکل لرینی الدن وترسه ده بیر چوخ سوزلر اصلی حالت لرینی ساخلامیشلار. ایندی ده ۲-جی نوؤدن یعنی شکیلینی حیفظ ائدن سوزلردن بیر حیصه سینی نقل اندیریک:

آتک = اتهک (دامن).	بوئش = بوش.
آغل = آغیل (قونون ساخلانیلان یئر).	بیبار = بیبر (باشیل فیلفیل).
آقا = آقا (کیشی لر اوچون انحترام کلمه سی).	بیژو = بیژ (حرام زاده).
آوزنگ = اوزنگی (رکاب).	پاره = پارا (پول).
اثل = ائل.	پالاغ = بالاغ (جامیش بالاسی).
ایسیوت = ایستی اوت (قارا فیلفیل).	پیشیله = پیشیک.
باجی = بوئوک باجی.	پینه چی = پینه چی (پنبه دوز).
بانجه = باجا.	تاجی = تازی (شیکاری ایت).
بیئداغ = بایداق (بایراق).	تارس = ترسه.
بوخچه = بوخچا.	تالان = تالان.

تاو لاما = توولاما (فا. آتشگردان).

تۇڭگى = تۇڭگى.

تلىس = تلىس.

تېنە = تېنە (يۇرغان ايىنەسى).

تندور = تندور.

تۇپ = تۇپ.

تۇز = تۇز.

توش = توش گىلمىك.

تۆك = تۆ (فا. مو، پر).

تيان = تيان.

تيروك = ديرهك (تير).

تيما = توما.

جاجيم = گنجيم.

جىنجىر = جار جار (فا. خرمن وب).

جوز = جويىز.

جئيران = جئيران (فا. گوزن).

چادر = چادير.

چىخماق = چاخماق.

چىغل = چاققال.

چىكمە = چىكمە.

چىكۇچ = چىكۇش.

چىنگال = چىنگال.

چىرا = چىراق.

چىرىش = يىرىش (سىرىش).

چىل = چىر.

داشقە = داشقا.

دلا = دىل.

دولمە = دولما.

دئىلاغ = دئىلاغ (دو).

دىندو = دىمدى (فا. منقار).

ساغ = ساغ (سلامت).

ساقى = ساغلىق.

سۆزمە = سۆزگىچ (آب ش).

سونا = سونا (انركك اوردك).

سوواخ = سوواق (فا. كاه گل).

سينور = سىنىئر (سرحد).

شىختە = شاختا.

شرىت = شرىت (فا. طناب).

شلوغ = شولوق.

شك = شىش (فا. مىش، گوسفند دو ساله).

شمامە = شاماما (فا. دستنبو).

شۇرەت = شۇرەت (فا. شورە زار).

شۇربا = شۇروا.

شۇزان = چۇبان.

شە = شە (نم، روطوبت).

شىشە = شىش (سىخ).

فئر = فنار (فانوس).

قابلمە = قابلاما.

قاب = بوشقاب (قاب).

قازانچ = قازانچ (منفعت).

قاز = قاز (فا. غاز).

قورقوشوم = قورقوشوم (فا. سرب).

قورمىش = قورماق (ساعت كۆكۆ).

قورە = قۇرا (فا. غورە).

قىراغ = قىراق (فا. كنار، لې).

قىراغ = قىراق (ساحل).

قىزىل قوروت = قارقىش (تۆرجە ۋ. فارسجادا

زهر مار كىمى).

قىسى = اريك (فا. زردآلو).

قىماق = قايماق (فا. سرشیر، خامه).

لۆك = لۆك (اتركك دۆه).

كارىز = كهریز (قنات).

كال = كال.

كېك = كېه (فا. سبوس).

كل = اتركك جامئش.

كلاۋە = كالاۋا (خرابه).

كندیر = كندیر (طناب).

كۆر = كۆز (تره).

گېرپە = كۆرپە (كىچىك اوشاق).

گۆل = گۆل (خوضچا).

گىلئنا = گۆزۆن گىلەسى.

مدادسىلان = مېداد پۇزان (فا. مداد پاک کن).

ماشە = ماشا، انبور.

مرج = شرط.

مزغل = بېر نوۋ كىچى.

منشە = منشە (جنگل).

وتاق = اوتاق.

ۋجاق = اۋجاق.

هاچر = آچار (كىلید).

هئرىش = يۆرۈش (هۆجوم).

هۋا = هاۋا (آهنگ).

ئار آلماسى = ئىثر آلماسى (فا. سيب زمینی).

يورغە = يۇرغا.

ايلين كۆن بۇلۇملرى اردىيل ماحالىندا

توپلايان: محمدعلى نهاوندى

بايىللى: بايرامدان قىرخ بىش كۆن كىتىن، تۇرپاغىن كۆيەرن ۋە يىمىن مال- حىيوان آغزىنا كەلەن چاغىنا دىئىرلەر.

بۇيۇك چىللە: چىللە كىچەسىنىن صاباھىندىن باشلانان قىرخ كۆنلۈك بىر مۇددەت دىر، «دى» آيىنىن بىرىندىن بىرەن آيىنىن اۋنونا قەدەر بىر مۇددەت.

چار- چار: بۇيۇك چىللەنىن سۇن ايكى كۆنۈ ۋە كىچىك چىللەنىن ايلك ايكى كۆنۈنە چار- چار دىئىلەر. ائلىن آراسىندا قارىن وام [آستا] ۋە اۋىناپانا - اۋىناپانا ياغماسىنا دا چار- چار دىئىرلەر.

چىللە كىچەسى: آذر آيىنىن سۇن كىچەسى ۋە كىچەلەرنىن ان اوزونو. (فا. يىلدا).

خىدۇر: بۇيۇك چىللەنىن قوتاران كۆنۈ ۋە كىچىك چىللەنىن ايلك كىچەسىنە خىدۇر دىئىرلەر، كاۋوس اوغلو خىدۇرلارنىن آدى دا اۋ كىچە ۋە يا كۆندۈزدە دۇغولدوغونا خاپىر قۇتولمۇشۇر.

دارغان كۆنۈ: «ايسفند» آيىنىن سۇن كۆنۈ، گاهانبار بايرامى=خىلقت كۆنۈ.

زومار آيى: يايىن سۇن آيى شەرىور زومار آيى آدلانىر.

سەرچە كۆلەيى: «ايسفند» آيىنىن سۇن اۋن كۆنلەرنىن اۋرتا اۋچ كۆنۈ «ايسفندىن ۲۴-۲۶-

جى كۆنلەرى».

ششە: بايرامدان اۋتوز آلتى كۆن كىدەنە قەدەر، ائلاتلار ششە دىئىلەن بو مۇددەت دە مال-

داۋار اۋچۇن يىم زومارنى ساخلاپارلار.

قارى كۆلەيى: «ايسفند» آيىنىن ايكىنجى اۋن كۆنۈدۇر.

قورا آيى: يايىن اۋچۇنچۇ آيىنا[خرداد] قورا آيى دىئىلەر.

قورا يىشیرەن آيى: يايىن ايكىنجى آيى [مرداد] قورا يىشیرەن آيى آدلانىر.

قوش كۆلەيى: «ايسفند» آيىنىن سۇن اۋن كۆنلەرنىن ايلك اۋچ كۆنۈ «ايسفندىن ۲۱-۲۳-

جۇ كۆنلەرى».

کله وئز: اؤن يتددى گۆن پايئزدان قالاندان، آذر آئيئئين اؤن اوچؤندن بير موددته كله وئز دئيلير.
 اثلات ايچينده بئله بير ريوايت وار كي، آذر آئيئئين اؤن دؤردونجو گئجهسى داغ كئچى لرى
 گؤزلىنى اولكر اولدوزونا تيكيرلر، اولكرى گؤردؤكده اثر كك لر ديشى لرله جؤتله شيرلر.
 كؤرد اوغلو گئجهسى: كيچيك چيلله دن سؤنرا گلن ايلك گئجه يه كؤرد اوغلو گئجهسى دئيلير.
 كؤرد اوغلو گؤنلرى: «ايسفند» آئيئئين ايلك اؤن گؤنؤدؤر.
 كيچيك چيلله: ايئيرى گؤن موددتينده «بهمن» آئيئئين اؤن بيريندن اوتوزونا قدهر كيچيك چيلله
 دئيلير.

لئيسان آئي: يازين ايكينجى آئينا [اردبېشت] لئيسان آئي دئيرلر.
 وعده يئلى: «ايسفند» آئيئئين قالان سؤن اوچ گؤنؤنؤن ايلك ايكي گؤنؤ «ايسفندين ۲۸-۲۷ -
 جى گؤنلرى».

مئشه ليك آغاجلارين توركؤ آدلارى، فارسجادا موعاديل آدلارى ايله

توپلايان: محمد على نهاوندى

قوتاق يا گوى قلمه: بير نؤؤ سپيدار.	آقجا قئيم: بارانك شيردار.
قئيزيل گؤز: راش.	آميرؤ: خرمالو. (آميرؤ دوشابى: خرمالو
كئؤ: نمدار.	دوشابى).
كئتينه كولو: بوتؤ خاردار.	اولاش: مرز يا حمرز.
كله ن بؤر: صنوبر.	داش قلمه: بير نؤؤ سپيدار.
گنده لش: افرا.	راجى يا خالخال قلمهسى: درخت تبريزى.
گوهن: كئيرا.	رازدار: توسكا.
مازى آغاجى يا پالئد: بلوط.	سالاما سؤيؤد يا ترسه سؤيؤد: بيد مجنون.
موزوق يا موزوخ: تمشك.	سؤيؤد: بيد.
ون: زبان گنجشك.	شام آغاجى: كاج.
	قره آغاج: نارون.
يشميشان: زالزالك.	قوز آغاجى: درخت گردو.

ئىرلى سۆزلەر

اردبيل

توپلايان: محمدعلی نھاوندى

سەس ايىنە Ses iynə يۇرغان، دۇشەك
سېرىماقدا ايشلەنن بۇيۇك ايىنە.

سۆيگۈ Söykü دۆيۈ- بوغدا تليسيندن
نۆمۈنە گۈتۈرمەك دە ايشلەنن اوجو بيز و
ايچى بۇش بىر وىيەلە.

سۈلۈك Sülük زلى (فا. زالو).
شېرىت Şırt شېرىم، ناوار. [پارچانى
شېرىت- شېرىت بۆلمۈشدۇ].

شېرىم- شېرىم Şırım- şırım نۇوا- نۇوا،
آرخ- آرخ. [ش-شېرىم- ش-شېرىم
دوغرانمىشدى/ قان آخىردى].

قورساق Qursaq ۱) شىردان. [ايت
قورساغى/ ياغ گۈتۈرمز] باخ سۆزلۈك.
۲) حۇوصىلە. [قورساغىن يۇخدور، بو
ايشە گىرمە. بو قورساقلى آدم دىر].

كئەرە Kehrə كىرىچ، اھكلى رۆسوب،
قوروم. [چايدان كئەرە باغلايىب].

گۈتۈرۈم Götürüm شىل، فلج (فا.
زەين گىر) [فىلان كس يامان گۈتۈرۈم
دۆشۈب، وارئى يىلدىن چىخىپ].

گىشىمك Gəyişmək آختارمىشماق،
گىشىمك باخ: گىشىمك. [بو ايشى
گەيشىب سىن؟ بو بارەدە سىن بىر
گەيش].

يىل Yəl پىنجەك، كۈت.

آرازان Arazan خوش باخت، راحت.

آرازانلىق Arazanlıq خوش باختلىق،
راحتلىق. [آرازانلىغا چىخدىق].

آلقاسىماق Alqasımaq اۋولماق،
يىتىلمەك. [اۋرەيىم آلقاسىيىئر].

اۋتوم Utum قورتوم، بىر اۋدوملوق، بىر
قورتوملوق.

اۋدوم Udum شفا وئەرن. [اۋدوملو آغاچ:
مۆتەبرىك آغاچ].

اۋسبورد / اۋسپورت Usburd \ Uspurt
اۋمىدوار، آرخايىن. [آدام ھىچ كسە
اۋسبورد اۋلا بىلمىر].

اۋشۈنمەك Üşünmək چكىنمەك،
ساغىنماق. [اۋ اۋشۈنمەلى آدم دىر].

ايچكىن İçkin ايچ اھلى، كۈنۈل داش،
اينانمەلى. [ايچكىن آدم: اۋرەك
سۇرلارنى بىلن محرم آدم].

پۇرسوماق Porsumaq قەر ائتمەك، قاش-
قاپاق تۈكمەك. [مىندن بتر پۇرسوموشدۇ].

پىرساماق Pırsamaq كۈكلەك. [چۈخ
پىرسايتىب سان= چۈخ كۈكلەك].

پىسىق Pısıq كۈك، يۇغون.
جىجىك Cicik كۈز گۈتۈرمەك، پاخىل،

باخ: گىجىك. [يامان جىجىكلى دىر=
چۈخ پاخىل دىر].

آتالار سۆزۆ

توپلابان: محمد على نھاوندی

داغدا آياق مرد اولار، گۆز نامرد.
 دلیک مینجیق یشردە قالماز.
 دوه‌چی له دۆست اولانین، دروازاسی گشن
 گره‌ک.
 سئل گله‌نده سؤروشماز ائو قاپی‌سی
 هایاندا دیر.
 سو، اود ایله بیر یشردە توتماز.
 فتیرینی یشیەن نامازینی دا قیلار.
 قاشین دۆزلۆتۆ ایری لیشینه‌دیر.
 قلم ایشینی قیلینچ گۆره بیلمز.
 کۆر اولدوزدان آی اولماز.
 کۆرا اۆتوروق، کارا اۆخوتوروق.
 کیشی اۆدور، آغزین یوما، الین آچا.
 مین آجی‌سینی بیر شیریندن اۆتورۆ
 اوتمالی‌سان.
 واریلی تاخیر، یۆخسول باخیر.
 واریلی گۆزۆنۆ قیزاردار، یۆخسول اۆزۆنۆ.
 هر نه‌یین کالی یشیتیش، آدامین کالی
 یشیتیشمز.
 یوموشاق یشرین بشلاری دیر.

آجی سۆز ایسته‌میرسن، آغزین شیرین سۆزلە
 آج.
 آدامین یۆز یشینه‌نی اولسون، بیر دئییه‌نی
 اولماسین.
 آرزى مۆفلۆسۆن سرمایه‌سی دیر.
 آری چیچه‌یه قۇنار، میلچەک تره‌یه.
 آنلايانا بنده اول، قانمازا آغا اولما.
 آئی‌نی وورمایش، دری‌سینی ساتیر.
 اله‌دیک، اله‌دیک کپه‌یه قاتدیق.
 الین اوجا دیر، قوی اۆز باشیوا.
 اوغرونون آرزوسی، قارانیق گنجە.
 اولولار سۆزۆنه باخمایان، اولویا-اولویا قالار.
 ایت-ایتله‌ بۇغوشار، قورد گۆره‌نده
 یۆزوشار.
 ایینه‌ ایشین چووالدیز گۆره‌نمز.
 باس مۆهورۆ، آل پولو.
 بايقوش بلدچی اولسا، وئرانایا یول سالار.
 پوللویا بلی دئیهرلر، یۆخسولا دلی.
 پیشیک اۆلدۆرۆب، گۆز قۇرخودور.
 تارى وئریب زئینی‌نه، دیشی یۆخدو چئینییه.
 تیکه دوستو همیشه‌لیک دۆشمان دیر.

آتالار سۆزۈ

زىنجان

توپلايان: ثرىا بخشى

ث

- ئاۋاب ائلەدەم، كاباب اولدوم.
- ئاۋاب تۈكۈلۈپ يترە يىغىشىدىران يۇخ.
- ئاۋاب لارا قالىپ.
- جاۋانلىقىدا ساخلا منى، قۇجالىقىدا
- ساخلارام سنى.

ج

- جان- بىر جىيەردىلر.
- جان دئەن چۇخ اولار، جان وثرن آز.
- جان دئىپ، جان انشىدیر.
- جان، جاندىن آيرىدیر.
- جاندان تىكان چىخاردیر.
- جاۋان اۋدور ایشلەپە باش چىخاردا،
- تىكە ويراندا (ووراندا) گۈزۈندن ياش
- چىخاردا.
- جاۋان مست اولار، قۇجا سوست اولار
- آمان آلا قۇرا اليندن.
- جاۋان يوخودا گۈرەنى، قۇجا آينادا
- گۈرر.
- جاۋانلىقىدا ایشلەپەن، قۇجالىقىدا
- دیشلەپەر.
- جاۋانلىقىدا داش داشى، قۇجالىقىدا ئىء
- آشى.
- جعفر طيار نامازى تىك اوزاندی.
- جلد اوغرو، ائو صاحابىن اوغرو
- ائلەپەر.
- جلدلىك (زىرنىكلىك)، جنم مریك
- گتیرر.
- جنگل-ى مولایه بنزه پیر.
- جهنمی دالینا چاتیب.
- جهنم دن گلن من، خبر وثرن سن؟
- جۈتە گئدن اۋكۈز، گۈزۈندن تائینار.
- جۈجەنن شانسى اولسا ایدی ننه سینین
- امجه ئى اولاردی.
- جۈمە گئجه سین، دینلچى پە اۋرگە دیر.
- جوۋان ازەن، پئددى دۋنا گیرر چىخار.
- جوۋان ازەنن، ساغ قىچى سۈل قىچىنا
- دۋشماندیر.
- جىيىنە داش سال.
- جىبى نین آغزى شىستان تۈرو
- باغلايىپ.

- جىريغى باشىنا كىچىب.
- جىريغىدا چىخىپ.
- جىن آيرى، شاياتىن آيرى.
- جىن ايلن بىسم الله، پىشىك ايلن تا
- جىن دىمىردن كىس، باققال داشدان.
- جىن دەيىشىك ايدى.
- جىن كۆلبەدە نىيەتتە، ال - آياغى تانا.
- جىنە پايىش تىكىر.
- جىكى ايلن، بۆكۈن بىلىر. - چۈخ چال
- جىنەسى دۇرت قات ايدى.
- چىنۇر اوجاغا، باس بوجاغا.
- چاروادارن ائوى اولماز، قۇنشولارى
- دىغلادار.
- چارىق آياغىن سىخىر.
- چاغرىلمايش قۇناغىن دالى سۆزلۈ
- اولار.
- چاغىرىسان گلەتتە، قۇلالايرسان
- گىتتەتتە.
- چاغىرىلان يىرە عار ائلەمە،
- چاغىرىلمايان يىرى دار ائلەمە.
- چاغىرىلمايش قۇناق، سۇتوق شۇرپا
- شىنەر.
- چاققالتىن آجىغىن، باققال چىخىر.
- چالادان چىخىپ، چوققورا دۆشۈك.
- چالاغان گۆندە اوينايىر، جۆجەنن
- چالى بولتير.
- چالسان، چىلپاق، كالاشىن يۇخدو.
- چالیشان چۈخ چارىق يىرتار.
- چالين بو سىرتىق اويناسىن، تومانى
- يىرتىق اويناسىن.
- چاي سۇيونا باتىراسان، قورو چىخار.
- چاي قىراغىنا دا گىندىم، اوزۇم ايله بىر
- دولچا سو آپارام گرەك.
- چاي گىتتە كۆتۈك گىتتە،
- گىتتەتتە قورباغا جايماي.
- چاي ھەم شە كۆتۈك گىتتە.
- چاي كى اولدو دىشلەمە، اگلش اوتور
- ايشلەمە.
- چايدان كىچىدە، گۆت گۆتە دىيىپ.
- چىكىشمەسە، بركىمىز.
- چىرچىنن آتئ ائششەگىن قىچىن
- شىندىردى.
- چەنە يۇمۇرۇقدان قۇرخار.
- چەنەسى «الرحمن» ايتى وئىر.
- چۇيان ياندا گىندەر داوارا، قىشدا قالار
- اوارا.

- چیی اودونون، چیی توتونو اولار.
- چى دالینا آل، چى دالینا مین.
- چى گوتونه، چى باشینا.
- چيخان قان داماردا دورماز.
- چيخان قیز، چيخدان باخار.
- چیراغی ایلک آخشامدان سونوب.
- چیرکین اوزون گورسدر، گوتچک اوزون گیزلدر.
- چیرکین بزه نینجه، توی قورتولار.
- چیرکینلیکدن، یورتدا قالیب.
- چیرپاغا (چیلپاغا) یای یاخشیدئ.
- چیلپاق قوشون یوواسیدئ.
- چیلله چيخیب، اوغرو نفس گلدى يثره.
- چینه دن باخاتین، چینه سیندن باخارلار.
- چيئنه نن ساققیز، چوروزیر.
- چکرسن زحمت، گوررسن رحمت.
- ح**
- حوجره یه سیچما، گنت دده ن ایشینه.
- حساب بیلمه ییرسن، یا گوتون آغاچ يئمه ییب.
- حنساب حنسابا، کتچی قصصا.
- حنثوان دیشینده، اینسان ایشینده.
- حاتم قاپی سیندان کتچر.
- حاجا گندن گلدى، ساجا گندن کلمه دی.
- حاجی لئیلک قوشلارین عاجیزیدئ، ایلانی دیری اوتار.
- حاجی مکّه یه، درویش تکیه یه.
- حاجی، حاجینی مکّه ده گورر.
- حارام مال شیرین اولار.
- حاضیر اولدو پیشمیشیم، گلدى گوزدن دوشموشوم.
- حاضیرا خون دور (خوان).
- حاق الی بشکار قالماز، گنج کسر، کارلی کسر.
- حاق ایله باطیل آراسی دورت بارماق دیر.
- حاق اینجه لر اوزولمز.
- حاق دئییب، حاق داتیشیر.
- حاق سوز آجی اولار.
- حاق وئرمه یه ادين حاق وئردی قونارلار.
- حلال مال گلیب چاتار.
- حلال مائین زاولی یوخ.
- حلال زاده باریشدیرار حارام زاده قاریشدیرار.
- حلام حالاسی، بیر گون اولاسی.

- حالۋادا بايرامدا يىيىشس؟
- حالۋاسىن باشىندا دولاندىرىر.
- حالىن يىيىدى، يا گۆنۆن؟
- حامام اۆستۆ، بۆلبۆل اۆستۆ.
- حامام تاسى ھەمشە، قولتوغونداى.
- حامام سوتو ايله، دوست دوتور.
- حامامچى، حامامچىنى گۆرنده
- ساندىغى اۋپەر.
- حامامچىنىن حىتاسى اولماز.
- حامامدان گلەنن ارى اولاسان، سفردن
- گلەنن اړوداى.
- حربە گۆجۆن يارمىيىدى.
- حسن ليگى نە ايدى، حسين ليگى نە
- اولار.
- حصير چاير، مەد نصير اۋىناير.
- حلال خۇشون اولسون.
- حلپە گيرمەيش، كلف ايستەير.
- حنا چۇخ اولاندا گۆتە ياخارلار.
- حورو، حورو، چىخ دامى كۆرۈ،
- اۋىناش، بىر اولار نە كى بىر سۆرۈ.
- حۆكم ائلە داغلار قار ياغىس.
- حۆكۆم اولسا آلاھدان، خطا چىخماز
- جللاددان.
- حىنائى اوتوب، آيىرى قوسوب.
- حىنائى يىيىب، قىترى سىچىب.
- ھىرس باغىرساغىن دۇغراير.
- ھىرس گلەندە گۆز قىزارير، ھىرس
- گەندە اۆز قىزارير.
- حىتەپ آلان بىر گۆن آجدى، حىتەپ
- ساتان بىر گۆن تۇخ.
- حكىمە گەند، داۋالىق، ماللاينا گەند
- دوعالىق.
- ھىس آنلاماز، مۆس آنلاماز،
- قولاقلارىن كس آنلاماز.

آتالار سۆزۆ

رامين جهانگيرزاده بيگدلو

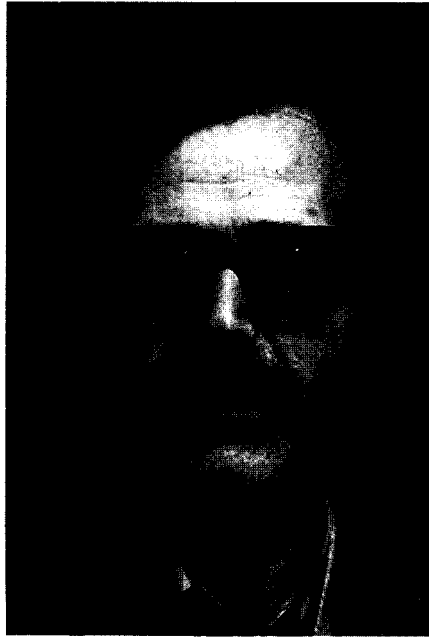
موغان

- اوجا آدام ائل باز اولار، خيردا آدام حييئله باز اولار.
- ايكي النن بير باشين ساخلايئر.
- تندير ايستی - ايستی چؤره ک چيخاردار.
- جنوارنان يولداش اول، قوتوننان يولداش اولما.
- دووئرين سيچاني وئار، سيچانين قولاغى.
- راوى او باشد، اوزو او باشد.
- سو بير يئرده قالسا ايى لنير.
- قاريشقانين قمخاري چوخ اولار.
- گلين دوردو آياغا، باشلى باشين ساخلاستين.
- گولمه قونشووا، گلر باشووا.
- يانسين چيئراغى، گلسين ايشيغى.
- يوخسول پول تاپدى ائو تاپدى.

شېئە چىخارتما گاۋگاندا

ايكىنجى بۆلۈم

عباس مەھيار

تاپشۇر مەنە بو لشگىرى بىردەم سەن-ى بى عار
 دورائىلە تاماشا اۋزۈن ائى سەد-ى طمەككار
 گۇر شىمر نىجە جىنگدە ماھىردى سىتمكار
 آخىر نىيە بو گۇن مەنى دىلگىر اندە سەن سەن
 عەرسەد، شىمىرىن ھائى- كۆي سالىماغىندەن يىرىندەن اولوب، آياغا دوروب
 نىچە قەدەم شىمىرە طرف گىلىب ۋە دىئىر:

طوغيان ائله مه بير بئله، بسدير توتام آرام
 بو طعنەلى ديل گندى منيم باشيما سرسام
 هئيهاث سنه من باش اييب ائيله ييم ايكرام
 موشگولدو وئرم لشگري سن تك بو جفنگه

بو سوزو بيلمك لازيמדئر كي، عمرسعد ايسته ييردى ايمام حسين ايلن كنبارا
 گلسين و ايش داعوايا و جنگه چكهمه سين كي، ايمام ايلن نيسبتى وئار ايدى. بونو
 ابن-ي زياد بيليردى. اونا گوره محرمين سككيزينده شيمري يانينا چاغثيريب اونا
 حوكم وئريب كي، كربلايه گشت، اگر گوردون عمرسعد ايسته مير جنگ ائله يه بو
 حوكمه گوره قوشونو عمرسعددن تحويل آل. ايماميله جنگ ائيله و جنگي باشا
 آپارانندان سونرا «رى» مولكو ده سنین جايئزه ندير. اودور كي، شيمر ابن-ي زيادين
 حوكمى ايله جنگه عجله سى وئار ايدى. چون ايسته ييردى كي، قوشونو عمرسعددن
 تحويل آليب جنگه اوز قويسون. اونا گوره شيمر عصبانى حالته اوز عمرسعه
 توتوب دئير:

بير قان توكه رم معركه-ي دشت-ي بلايه
 آوازه سى گئتسين نجف و شير-ي خودايه
 ساللام هامى عالم لرى بير آه و نوايه
 ايندى گوره سن شمشير آليب نره چكنده
 عمرسعدى شيمرين جاوائين وئير:

شيشسين ديلين ائى شوم دغا كافر-ي مطلق
 حقى نئجه من باطيل انديم باطيلى من حق
 اول گون كي قيتامته اولام محشره مولحق
 آلايه جاواييم نه دى اعمالى گورنده

شىمركى عمر سعدى بىلە گۇرۇر اوندان اوز چئۇيرىپ و اىمام حسينه طرف
 گندىر و نصيحت حالتى ايله، آما اوجا سسلە، دئئير:
 يا حسين گل بئىعت انت رحم انت عىئالين احمدە
 هر طرفدن اوستۆه صف باغلائيىب عۆدۆن گلير
 شىمر ايسته ئير ايمامى قۇرخوتسون و اوندان يزیده بئىعت آلسئين. رجز
 اوخوماق حالتين اوزۆنه توتوب نعره چكن حالدا ايمامه دئئير:
 گر حئساب-ى لشگرى آلسان خبر باخ ابجدە
 هر بيره^۱ مين فوج لشگر اوز قۇتوب الآن گلير
 ايندى ابجد حئسابى ايله:

الف: مين فوج اهل-ى ايران ايتمهان گۇرمۆش دلير ابجد
 با: بروجرد و بخارادان ايکى مين مۆلك-گير
 جيم: اوج مين جدەدن مۆلك-ى جزايردن، جرير
 دال: دماوند اهلى، دۆردمين ديلم و دربان گلير

ها: هراته يۆز قۇتوب بئش مين نفر هندوستان هۆز
 وای: آلتى مين قوشون سايير وئىلايتدن روان
 زای: زابل زميندن يئدى مين لشگر قيران
 حا: سىککيزمين نفر حرب و حبش هرئان گلير حطى

طا: طوایفدن گلیر طهرانی دوققوز مین نفر
یای: اؤن مین لشکر یام و یمن بیدادگر

کاف: ایرمی مین نفر کوفار کوفه سر به سر کلمن
لام: اؤتوز مین لشکر لاهور و لرستان گلیر

م: قیرخ مین نفر مرد مروی، جۆمله سردار و امیر
نون: نیشابور، نهاوند، اللی مین با تیغ و تیر

سین: آتمیش مین سمرقند و سگستاندان اسیر سقفص
عئین: یتیمیش مین عرب گۆر عربستاندان گلیر

فا: هشتاد مین فدائی، جۆمله گی اهل-ی فرنگ
صاد: دؤخسان مین صؤفوف اصفهانی بیدرنگ

قاف: یوز مین جین قوشون قفقازدان مثل-ی خدنگ قرشت
را: ایکی یوز مین رعیت روم ایستاندان گلیر

شین: اوچ یوز مین قوشون شمران و شام و شادیار
تاء: دؤرد یوز مین سپاهی تۆرک و توران و تار

تاء: بش یوز مین ثریا و ثرادن آشکار ثخذ
خاء: باخسان آلتی یوز مین جک، خراساندان گلیر

ذاء: یتددی یوز مین اول ذیمی! ذوالفقاردن

ضاء: سککیز یوز مین اول اضلان دن اشرااردن ضظغ

ظا: دوققوز یوز مین اول ظالیم اولان افراددن

غځين: يوز مين نفر تګ غرچکستاندان^۲ گلير^۲

شيمر بو رجز اوخوماقدان سونرا، ايمامدان ايسته تيرکي، يزیده بشيعت ائله سين
و ايش جنگه چکمه سين ايمامين يولو و فيکري هاميتا گون کيمي ايشيقتدير. ايمام
دنيير: من او آداما کي حق و حقيقتدن خبري يوخدور و ظولم ائيله يندير و اصلن
کافردير بشيعت ائيله مرم. بو منيم آخير سوز و مدور.
شيمر کي ايمام حسين ين آخير سوزلريني انشيدير و نيشتين بيلير، ناراحت و
عصباني حالدا اعلان-ي جنگ اندير. و قوشونا دستور و ثير کي جنگه آماده اولون.
حسين و اونون اليندن توتانلار هاميسي شمشيرلرن دوغانما ليديرلار.

۱- غرچکستان: دئمک اولار کي، هامان غرچستان اولسون. غرچستان غور و يلاتينين گون باتان الي دير. هرات
شهزينين ياخيغتندا. غرچستان ايندي افغانستان ماحالندان حسابا گلير.

۲- الف- ابجد حرفلري بو عددلري نيشان و ثير:

۱=ا ۲=ب ۳=ج ۴=د ۵=ه ۶=و ۷=ز ۸=ح
۹=ط ۱۰=ي ۲۰=ک ۳۰=ل ۴۰=م ۵۰=ن ۶۰=س ۷۰=ع
۸۰=ف ۹۰=ق ۱۰۰=ر ۲۰۰=ش ۳۰۰=ت ۴۰۰=ث ۵۰۰=
۶۰۰=خ ۷۰۰=ض ۸۰۰=ظ ۹۰۰=غ ۱۰۰۰=

ب- بله کي اوخودوز. هر حرفدن سونرا هر شهر و ولايت کي شعره گليب هامان حرفلن باشلايتيدير.

ج- بو شعرلرين چوخو مائاسيز و زور ايلن قاله چکيليدير. من بونلازين هاميسين او جور کي انشيتيمشمن
بیر نوسخه ال يازيشندا گوزموشم بورادا گتيرميشم تا هنج زاد قلمدن دوشمه سين.

د: بونو دا دنييم کي، شبه مشيدانيندا بو شعرلرين هاميسي نئ اوخوماغا ماجال اولاييلمه ز. اونا گوزه شيمر کي
چوخ بي حوصله بير آدامدير نتجه بند اوخويوب و سونرا اوز نقشين ايدامه و ثريب و شعرلرين ايزي دوزونه ده توجوه
ائلمه زدي.

ه: او بيريسي کندلرده ابجد شعرلري چوخ قات قاريشيق حالدا، اودا ياري- ياريمچيلىق ديله گلر کي شبه-
ه گلنلرده حوصله اولماز کي قولاق آسشينلار.

و: بونو دا دنييم و کتچيم کي، بو شعرلر اولده بير اوستاد شاعيرين واسيطه سيله دنييليب و قوشولوبدور سونرا
اصل نوسخه الدن گنديب و نتجه زامانندان سونرا بير- ايکي ناشي شاعير زور ايلن شعره تازا بير طرح توكوبلر و
اولوب بو کي اوخودوز.

مىثدانشين بو يانىندا حرّ اوز لشگري ايلن گورسنيير. ايمامه اهانت ائيله ييب .
ايمامين قاباغئين كسيب. اهل و عيائين قورخودوب، ايندى كوز-پنشمان چاره فيكرينه
دوشوب. باشين آشاغا ساليب و فيكي ره گنديدير.

سونرا حرّ دورد نفر ياخين يولداشلارنى ايلن عمرسعدين قوشونوندا اتلارينا
سو و ثرمك بهانه سى ايله آيريليپ و مىثدانشين دالى طرفيندن ايمامين حوضورينه
گليير. آتدان انيب چكمه لرينه قوم دولدوروب اونلارنى بوينوندا آسيب و ايمامين
قوللوغونا گليير. بو ايش اوزون چوخ سينديرماغى نيشان و ثريير. بو حالدا مىثداندان
اوتورانلار بير- بيرينه ديير و شور و قوغا آغلاماقدا گوتيه قوزاثير و حرّ تيتير
سسله، آغلار گوزله باشين آشاغا ساليب بئله اوخويور:

اى شاه-ى دوزان التوبه توبه

اولدوم پشيمان التوبه توبه

آردى وار

۱- دستجرد كندينه كى گارگان ياخيلىقندادير، ريويت بوجور دوز كى، حرّ ايمامين قوللوغونا گلهميش ابن سعد بنا
عمرسعدين يانشينا گنديير و دنشير: ايمام حقدير. بو جنگدن ال گوتوز. دوتيا و آخرتين الدن گنده جك.
آما عمرسعد دنشير:

اى ديلاز من جناب-ى مصطفى دن كنچميشم

ساقى-ى كوزلر على-ى مرتضى دن كنچميشم

حرّ عمر سعددن نتيجه آلمير ايمامين قوللوغونا گليير.

یئر ناییبی

ناغیئل:

ریوایت ائدن: جمیله کریمی، ۷۵ یاشیندا، ساوادمسیز.

ریوایت یثری: زنگان، چیلاندار کندی

ثبت ائدن: شعبان کریمی، دوغوم ایلی ۱۳۵۶، دیپلوم.

ثبت زامانی-۱۳۸۲

بیری واریدی بیری یو خودو. آلاهی یاراتمیشدی بنده چو خودو. بیر کیشی نین اۆچ قیزی واریدی، بو کیشی ایستیردی گنده شهره «زنگانا». قیزلارا دندی: شهره گنديرم، نمه لازیمیزدی آلیم؟ قیزلارین بیری دندی: منه یارقا^۱ آل. بیری دندی: منه تاراق آل؛ او بیری ده دندی: منه میلورای آل.

کیشی گندیب شهره وساییلین آلیب، قاییداندا یولدا یادینا دۆشدۆ میلورای آلماییب. دندی: آخ داد-ی- بیداد، میلورای یادیمدان چیخدی. بو سۆز آغزیندان چیخان زامان یولون یانیندا بیرقارا داش شققله نیب بیر نفر ظاهر اولدو. دندی: آی کیشی نمه دئییرسن. کیشی جاواب وثریب دندی: من سنلن دئییلدیم. او بیری کیشی دندی: بس نمه اوچون منی چاغیردین. کیشی دندی: من هنج کسی چاغیرمادیم. ظاهر اولان کیشی دندی: الان نمه دندین؟ کیشی دندی: هنج بیرزاد دئمه دیم. من شهره گنده نده قیزلاریم منه آیشین- اویون تاپشیرمیشدیلار. اونلارین ایکیسینه «یاراغینان، تاراق آلمیشام. آما یادیمدان چیخیب او بیریسینه میلورای آلمامیشام. بورا یتیشنده یادیما دۆشدۆ میلورای یادیمدان چیخیب. دندیم: آخ داد-ی- بیداد و سن ظاهر اولدون.

دندى: خۇب من سىن قىزىن اۆچۈن بىر «شددە» ميلوئى گىرىسم قىزىن مەنە
 وئەرسەن؟ كىشى دندى: مەن بىر شددە ميلوئىشا بىر قىز وئەرجەيم؟ اۆز- اۆزۈنە فېكىر
 ائەلەيىب دندى: بو هاردان گلىب مەن تاپاچاق. آئان مەن قىزا نەمە جاوابى وئەرجەيم.
 دندى: عىبىي يۇخ. گىت گىت، قىزى وئەرم. آخ داد-ى- بىداد دندى: داينان بوردا الان
 گىرەرم. كىشى داينانىب، آخ داد-ى- بىداد يۇخ اولوب بىر آز مۆددەتن سۇنرا، آخ داد-
 ى- بىداد بىر شددە ميلوئىنان يىتتىشىب. كىشى-يە دندى: اۆچ گۆندەن سۇنرا
 گەجەيىك.

كىشى آلاھا تۈەگۈل دىئىب يۇلا دۆشۈ. ائۈە يىتتىشىب- يىتتىشمەيش
 قىزلار گلىب اۆنۈ دۆزەلەدىلەر دندىلەر: ددە بىزىم تاپشۇردىقلار ئىمىزى آلدېن؟ اۆ ايكى
 قىزىن ياراغىنان تاراغىنى وئرىب، اۆ بىرى دندى: ددە بىس مەنە ميلوئى آلمامىشان.
 دندى: قىزىم سەن دە آلمىشام آما بونون بىر ماجراسى وار.

كىشى باشىندان كىچىدىيىنى تەرىفەلەيىب. آرواد دوروب كىشىنن داغۇيا. دندى:
 آدام بىر شددە ميلوئىشا بىر قىز وئەرم؟ كىشى دندى: آيد آرواد اۆزۈن چۇخ ناراحات
 ائەلمە. هاردان مەلىم (مەلۇم)، اۆ گلىب بىزىم ائۈى تاپا بىلە؟

اۆچ گۆن باشا چاتىب. قابى چالىندى. كىشى دوروب قابىنى آچىب گۆردۈ آخ
 داد-ى- بىدادىنان بىر دانا قارقول. خۇش بىشەن سۇنرا كىشى دندى: بوئورون. قۇناقلا.
 ائۈە واريد اولوب اۆچ دانا گىردەكان وئرىب دندىلەر: اۆچ گۆندەن سۇنرا گلىب قىزى
 آپاراجاغىتىق.

آرواد گەنە كىشىنن دوروب داغۇيا، دندى: آماندى كىشى، آدام اۆچ گىردەكانا، قىز
 وئەرم؟ كىشى دىئەر: آرواد ناراحات اولما، ايش آدام باشىنا گلر. گىرىن گىردەكانلار
 سىندىراق يىئەك. آلاھ كرىمدى. گىردەكانلار بىرىن سىندىرىب گۆردۈلر بىر جۆت
 آياق قابى چىخدى، نالى قىزىلدان. كىشى دندى: آرواد سىن شاھىن ھىچ گلىنىن
 آياق قابى سىنىن نالى قىزىلدان دىئىل. ايكىنچىنى سىندىرىب گۆردۈلر، بىر دەست
 فەغورى لىباس چىخدى. دندى: آرواد سىن شاھىن گلىنىن ھىچ بو جۆر لىباسى

یوخدور. اوچونجونۆ سئندیریب گۆردۆلر، یۆز تۆمن پول. دئدی: آرواد بودا سنین قیزیئ باشلیغی، دای نمه ایسته ییرسن.

اۆچ گۆن باشا گلیب، گلدیلر قیزی گلین آپارماغا. قیزیئ لیباسلارینی گئیدیریب بزه یندن سونرا آپاریبلار قیزیئ دده ننه سی، باجی لاری دا اؤنو سوؤشدورماغا گئیدیلر. همن قارا داشا چاتاندا، داش شققم یئیب، آخ داد-ی- بیداد، قارا قول وقیز گئیدیلر ایچهری؛ کیشی آرواد اوشاغینان قایئیدیب گلیبلر ائوه.

مۆددت-ی مدیدی کئچندن سونرا آرواد دئهر: کیشی قیزی وئردیک آپاردیلار، آما خبریمیز اولمادی نمه باشینا گلدی. اولۆب یا قالیب. دور گئت بیر سالیق- سوراق توت گۆز نجه اولوب. کیشی دوروب یواش- یواش گئندی. همن قارا داشین یانیندا چاغیردی آخ داد-ی- بیداد. آخ داد-ی- بیداد تنز حاضیر اولوب دئدی: نمه دئیرسن؟ کیشی دئدی: ایسته ییرم قیزیئمی گۆرهم. آخ داد بیداد دئدی: هنج مانع یوخدور، بویر. کیشی قارا داشدا آچیلان جاوادان ایچهری گئچدی.

باخیب گۆردۆ قیز بیر قصر حیه طینه، بیر آما آغاجینین آلتیندا ایله شیب، داش قومون سانئ وار، آلمانین سانئ یوخدو. یئر اوزۆنده اصلن او جور قصر گۆرمه ییب. قارا قول دا حیه طهه اولان چرخ حؤووضون باشیندا دولانیردی.

کیشی قیزیئندان سوروشدو: سنین ارین آخ داد-ی- بیداد دی؟ قیز دئدی: یوخ بو دئیل، من بیلیمهم اریم کیم دی. کیشی نجه گۆن قالاندان سونرا قیزیئنا دئدی: من گئدیرم. قیز دئدی: گئدیرسن، آلا بو آغاجین آلماسیندان دؤرت دانا آپار. کیشی دئدی: قیزیئم بیر بله آلمادان فقط دؤرت دانا وئیرسن؟ قیز دئدی: دده بو آغاجین آلماسیندان هر کسین بیر دانا حاققی وار، نه چوخ نه آز. کیشی خودا حافیظ ائله ییب گلدی.

آرواد خبر آلدی: کیشی قیزیئ گۆردۆن؟ کیشی دئدی: بلی گۆردۆم. آرواد دئدی: وضع روزیگارلاری نجه دی. کیشی جاواب وئریب: وضع لری سازدی. هر نمه گۆرمۆشدۆ، ائوده آروادا- اوشاغا تعریف ائله ییب. آروادینان قیزلار دئدیلر: کیشی بیزی ده آپار اؤرا. کیشی دئدی: الان دای اولماز. بیر نجه مۆددت دایانین، آپارارم.

گۆنلەر، هفتهلر، آيلار كئچىردى، آرواد كىشىنىن گۆنۈن تۇتمۇشۇر گۆي اسگىيە، دور بىزى آپار. أمما كىشىنىن دالىنىدان گلەمىردى. قۇرخوردو انۇدەكى قىزلار اونون پاخیللەيغىن چكەلر، اونا ضربه وئورالار. آروادىن اۆزۈ كىشىنىن اۆزۈندىن بىرک اولوب دوردو قىزلارنىن آروادى گۆتۈرۈپ قارا داشا سارىى حرکت ائلەدى. قارا داشا چاتىيىپ دئدى: آخ داد-ى- بىداد. آخ داد-ى- بىداد حاضىر اولوب دئدى: نە دئىرسىن قارداش؟ كىشى دئدى: آروادىنان، قىزلار گلەلر قىزى گۆرسۈنلر. آخ داد-ى- بىداد دئدى: مانئع يۇخدور. داش شقەلەنىپ، آروادىنان، قىزلار داشىن جاواسىنىدان ايچەرى كئچىلر. كىشى اوردان قايتىتتى.

آروادىنان قىزلار، قىزىن گۆزەرانىن گۆرۈلر. بۆيۈك قىز سۇرۇشۇر: باجى سىن ارىن بس كىمدى، گۆرۈكمۇر؟ قىز دئدى: مەن بىلمىرم. بىرە باشدان سۇرۇشۇر: سەن نە وئەرلەر؟ دئدى گۆندە بىر ايچىم شربت وئەرلر. باجىسى دئدى: بىز گئدەندىن سۇنرا او شربتى ايچمە، گۆر نە گۆزەرسىن. قىزىن باجىلارنى نان نەسى گئدەندەن سۇنرا، بىر گۆن آخ داد-ى- بىداد گتىردى، اونا شربت وئردى. قىز شربتى ايچمەيىپ تۈكۈدۈ فرشىن آلتىنا. گۆردۈ بىر اوغلان گلدى بونون يانىنا. ئىمە ايچمە خط-ى خالىنا، مە جمالىنا باخ. قىز گۆردۈ، اونون قولاغىنىدان آچارلار آسلانىيىپ، گلەپ گۆبەيىندە بند آلىپ.

قىز صبر ائلەيىپ، اوغلان ياتانندان سۇنرا آچارلارنى اونون قولاغىنىدان قۇپاردىپ، دوروب گئتتى قاپىلارنى بىر بە بىر آچدى، گۆردۈ اوتاقلارنى ھەر بىرىندە بىر گوروه، ھەرسى بىر ايشە مشغول ايدىلر. بىر گوروه لىباس تىكىردى، بىر گوروه شىرنى پىشىرىردى، بىر گوروه دۆيۈ آرىدئردى، بىر گوروه يىمىش پاكلشردى. خۇلاصە ھەر اوتاقتا ھەر بىر ايش گۆرۈردۈلر. اونلاردان سۇرۇشۇر: نە ائلە يىرسىز؟ ھامى جاواب وئردى: بونلارنى آپاراجايتىق، يىش نايبىنىن اوغلو اولاندا پايلايلاق. آخىرىن اوتاغى آچىيىپ، گۆردۈ بىر آرواد اليندە بىر آفتافا قايتارسو دايانىيىپ. بىر جاوان اوغلان دا جىمە جىلغى، قاباغىندا بىر دۆيۈرۈ پىلۈۈ يىتىر. آرواد دئتىر: اوغلان مەنى آلان؟ اوغلان دئتىر: يۇخ. اوغلان پىلۈۈ يىتىيىپ قوتاراناچاق آرواد دئدى: اوغلان مەنى آلان؟ اوغلان دئدى: يۇخ. پىلۈۈ قوتارىپ-

قوتارمامىش، ايستى سويو توكدو تېەدن دېرناغاچان، اوغلان ياندى. بىر قەدەر دىققەت
 ائەلەندىن سونرا او زامان قاراقولون ايتەمەسىندىن بىلدىكى، او آرواد ھەم قاراقولدى، اۆزۈن
 قاراقولون جىلدەنە سالىپ. قايتىدىپ قايتىلارنى كىلدەلەيىپ، گەلدى ئىتتىشىدى ارىنىن
 ياننىنا. آما ھەر نەمە ائەلەدى آچارلار اوغلاننىن قولاغىنىدا بىندە آلمادى. چىخىدى ئاشىگە
 اۆتوردو آغلاماغا. اۆتوموشدو آغلىرىدى، گۆردۈ اۆچ دىنە گۆۋەرچىن گەلدى اۆتوردو بىر
 آغاچنىن لاختىنا. گۆۋەرچىنلەرنى بىرى بىرىنە دىدى: باجى: او بىرى جاۋاب وئردى: جان
 باجى: دىدى: باجى جان ئىش نايىبىنىن آروادى آغلىرى. او بىرى دىدى: باجى جان،
 باجى سىنى ئانائىدى كۆل اولائىدى. او، بلانى گىتىردى باشىنا. داي ئىش نايىبى دورماز.
 او بىرى گۆۋەرچىن دىدى: آغلى اولسا، بىز اوچاندىن سونرا بىزدىن اۆچ يارپاق دۆشەر،
 اۆنلارنى گۆتۈرۈپ دۆشەر خەمىركىمىن ائىلر، بىر آز اۆندىن سۆرتەر آچارلارنى بىندەنە، بىر آزدا
 سۆرتەر ئىش نايىبىنىن قولاغىنىنا، آچارلار اۆندىن سونرا ئىشەندە بىندە آلا.

گۆۋەرچىنلەر اوچاندىن سونرا اۆچ يارپاقى گۆتۈرۈپ، آپارار گۆۋەرچىن دىنەن
 كىمىن ئىش بە ئىش ايشلارنى ئىشەنە گىتەر. آچارلار، ئىش نايىبىنىن قولاغىنىنا ياپىشاركن،
 او آسقىرىپ دورار آياق اۆستە. سىلەنر آخ داد-ى- بىداد. آخ داد-ى- بىداد ھازىر
 اولوب دىدى: بلى. دىدى: آخ داد-ى- بىداد، بونا شىرت وئرمىشىدىن؟ دىدى: بلى. دىدى:
 شىرت وئرمىشىدىن گۆتۈر بونو آپار قۇي دىدەسى ائۆينە، داي بو منىم سىرىمى بىلدى. آخ
 داد-ى- بىداد دىدى: آخى بونون آياغى آغىرىدى. صابا بىرى گۆن اوشاغى اولاجاق.
 ئىش نايىبى دىدى: تىز بونو گۆتۈر، داي فايدا ائەلمەز.

آخ داد-ى- بىداد ناچار قالىپ، قىزى گۆتۈرۈپ قىرىدىن چىخىدى ئاشىگە.
 قىزى آپارمادى دىدەسى ائۆينە. بىر قارى وئىدى، تەك ايدى. آپاردى اۆنون ياننىنا. دىدى:
 آي قارى نە، بو منىم قىزىم دى. بونو ساخلا خىرج- مەخارىجى اۆز آياغىمە. سىنىن ياننىندا
 فقط نەچە گۆنۈ قالسىن آياغى آغىرىدى. اوشاغى اولاندا گىلىپ آپاررام. قارى قبول
 ائەلەيىپ، قىز قالدى اۆردا.

بو قىز گۆردۆ قارى ھر گۆن صۆيىچ گىدىر، آخىشام گلىر. دىدى: قارى نە ھارا گىدىرسىن؟ دىدى: گىدىرم يىش نايىبى اۆچۆن ائىلچى ليگە. قىز اۆز-اۆزۆنە دىدى: باجىمى يانسىن كۆل اولسون. مەنى اۆرگەندى اۆ ايشى گۆردۆم، الان گىدىرلر مەنىم يىشيمە يىش آلالار.

بىر گۆن دىدى: قارى نە، نەمەيە قارا گىتىپ سىن؟ دىدى: سەنىن ايشىن اولماسىن. قىز ال قىر اولوب دىدى: گرگ مەنە دىئەسەن. آخىر قارى مەجبور اولوب دىدى: بالام مەنىم دارى-دۆنىشادا بىر اوغلو م وار ايدى. نىچە مۆددەت دى ايتگىن گىدىپ. اونا گۆرە قارا گىتىمىش. قىز فۇزۇن بارماغىن دىشلەدى. آى دىل-ى قافىل! اۆ اوغلان قارىنىش اوغلودور، قارا قولون اسىرى اولوب. قىز دىدى: مەنى آپارسان يىش نايىبىنىن تۆنىونا، اوغلو نىشەن سەنە دىئەرەم. قارى دىدى: ياخچى آپارلام.

تۆنى گىجەسى، قارى، قىزى دا گىتەردى يىش نايىبىنىن تۆنىونا. گلىنى گىتەردىلر. قىز اۆز-اۆزۆنۆ يىتىرىدى تۆكۆردۆ. اۆرە گىندە باجىسىنى سۆيۆردۆ. اۆز گۆردۆگۆ ايشدن پىشمانچىلىق چكىردى. بىردن قىزىن قارىنىشدان آغرى توتدو. ھر بىر آغرى توتدوقچا بىر دانا آچارلاردان يىش نايىبىنىن قولاغىنىدان آچىلدى. قىرخىنجى آچار آچىلاركن، اوغلان دۆنىايا گىلدى. آچارلار ھامىسى گىدىپ ياپىشىپ اوغلاننى قولاغىنا. خىلايىقن ايچىندە سس دۆشدۆ، يىش نايىبىنىن تۆنىو گىجەسى بىر اوغلان اولدو و يىش نايىبى دىدى: آروادىم آروات دى، تازا گىتەرەنى قايتارىن دەدەسى ائوينە.

قارى جىرائى بىلىدن سۇنرا، دىدى: قىزىم خۇشبخت اولاسان، گنە گلىب ائوۋەن ائىشگەن چاتدىن، مەنىم اوغلو مۆن يىشەن مەنە دىگىلن. قىز دىدى: مەنە پىستارلىق ائلە اون سۆيۇمۆ تۆكۆم. اوندان سۇنرا سەنىن اوغلو نىنى وئىرەم سەنىن الەن. قارى اون گۆن پىستارلىق ائلە يىپ، يىش نايىبىنىن آروادى اون سۆيۇنۆ تۆكۆدۆ.

قارى دىدى: قىزىم باشىتچان اولاسان. اون سۆيۇن دا تۆكۆدۆن. مەنىم اوغلو مۆنە يىتتىر. دىدى: چىرخ حۇوضون باشىندا دولانان قارا قول گىندە مەنە دىگىلن. قارا قول گىندن

زامان، قارى دندى: قىزىم قارا قول گىتىدى. ياپىشىپ قارىنىن يىلدىن، دندى: گىندەك. قارىيا تاپىشىردى: ھەر نەمە گۆرسىن سىنىن چىخارتما. قارىدا قبول انلەيىپ، گىتىدىلەر. قارى گۆردۆ بىر آرواد قاينار سو يىندە داپانىپ اوغلونون باشى اۆستە، اوغلان دا جىمەجىلغى اۆتورۇپ، بىر دۆيىرۆ پىلۇن قاباغىندا، يىتىر. آرواد ھى دىتىر: اوغلان منى آلان؟ اوغلان دا دىتىر: يۇخ. پىلۇن قوتاراندا، آرواد ايستەدى قاينار سويۇ تۆكسۇن اوغلانىن باشىندا. يىرنائىيىنىن آروادى سىلەندى: آى چەلەن يىرى چەل، تۆكمە! آروادىن الى گۆيىدە قورودو. آروادى توتدولار، گىتيرىپ دستور وئىرىلەر دۇغراڭىلار. ھەر تىكەسى اولدو قولاقجا. اوغلانى دا سالىيلار گۆلۇجۇن آراسىنا. حەكىم گىتيرىلەر اونو طبابت انلەدى، يارالارى ساغالىپ. اونلار يىدى ايچدى شاد اولدو، سىزدە شاد اولون.

ايضاحلار:

ال قىر اولماق əl qır olmaq قىر	گۆلۇج Gülüc خام پامبىق.
كىمى ياپىشىپ قۇنماماق، ايصرار	ياراق Yaraq قادىنلارنى بۇرگە و
اتىمەك، سىرتىلماق.	كمرە تىكەدىكلرى تىزىنى وسىلە.
اون سويۇ تۆكمەك On suyu	يىرنە يىر آلماق yerinə yer
tökmək دۇغان آروادىن اونو چىخاندا	almaq آرواد اۆستۆنە آرواد آلماق.
ھاماما گىندىپ قۇسل انلەمەسى.	
جىمەجىلغى cimə cilgi چىلپاق،	
لۇمبۇلۇ لۇت.	

اۆزلىك حاققىندا اينانجلار

توپلايان : تايماز نظمى

آذربايجان و تۆرك فولكلورو او قدير زنگين و مضمونلودور كى، اونا سانكى
بىر مرز قوتماق اولمور. بئله بىر زنگين خزينه نىن آتالاريمىزدان بىزله امانات
اولدوغونو گره كمز كى، اوندوب، اونا ساينغى سيژلىق ائده ك. گره ك اليمىزدن
گلدىنى قدير اونو قورويوب، گله جك نسيلىر يميزه تاپشيرا ق.

بو عظيم فولكلورون بوداقلاريندان بىرى ده سايتالاردى كى، چوخلو بوداق
و قوللا بولونمك ده دير. بو بوداقلارين بىرى ده اوزل بيتگى لره اوخونان سايتالاردى
كى، ان گوركملى سى اوزرلىك سايتالاردى دير.

بيلدي يميز كيمي موعين بيتگى لره و اونلارين توخوملارينا تقدىس گوزو ايله
باخيلير. او جومله دن اوزرلىنى بىر شفا و ثرن و پيس گوزلردن قورويان و اسكى
چاغلاردان بىر شفا و ثرن ايچملى داوا ائله ييب. بو باخيش سبب اولوب، بو گون
تورك لرين و آذربايجانلى لارين آراسيندا چوخلو اينانجلار اوزرلىك اوچون يارانسين.
بو اينانجلاردان بىر سىراسى بونلاردى.

* اوزرلىك توخوملارى گره كمز داغىلسين، چون داوا دوشه ر.

* اوزرلىك يانديرانندان سونرا گره ك كولو آستانا قاپى سيندان انشىگه
توكولسون.

* اوزرلىنين توستوسو خسته لييه فايدالى دير.

* اوزرلىك سالاندا اود توتسا، گره ك سوندورولمه سين.

* يئددى قاپى نين و يئددى بوروغون و يئددى مچيدىن چور- چوپو

اوزرلىك ده سايىب يانديريلسا، هر جور خسته ليى درمان ائده ر.

* اۆزریک یتیمیش درده داوادیر.

* اۆزریک سالمامیشدان قاباق بیر اؤزوج گۆتورۆب تصدۆق کیمی باشا دولاندیریپ، اۆستۆنه اۆفله ییب، اودا سالارلار. بعضن باشا دولاندیریپ، ایکی چیشینه و یا کۆره یین اورتاسینا ووروب سؤنرا اودا سالارلار.

* اۆزریلشین قاراسینی، خال کیمی بۆیونا چکه لرلر.

* آخیر چرشنه گۆنۆ اۆزریک و کندروشا آلیب آتیل - باتیل اودونا سالیپ، یاندیرارلار.

اۆزریله گۆره چۆخلو سایا دا اوخونار کی، آشاغی دا اؤنلاردان بیر نچه سینی

خاطیرلاتماق اولار:

اۆزریک سن هاواسان	درد قاهی دان گیرهنده
هر درده سن داواسان	سن باجادان قوواسان
باشی پۆرکلۆ اۆزریک	اۆزریک دانا - دانا
دیپی کۆکلۆ اۆزریک	یۆللادیم قبرستانا
چیخدیم داغا	دۆست اول، دۆشمن اول
سسلهدیم بابا آغا!	گۆزلی اؤددا یانا
دندی: نه وار بشاوا؟	گئتدیم مینا ^۲ داغینا
دندیم: بو درده ده داوا	دندیم: یاعلی، دندی: بیر چارا
دندی: گئت اۆزریک سال اؤجاغا	دندیم: نه چارا
بیر، ایکی، اۆچ، دۆرد، بش، آلتی، یتددی	دندی: یتددی دانا اۆزریک
قادا بالا بو انودن گئتدی	بیر، ایکی، اۆچ، دۆرد، بش، آلتی، یتددی
آتلاشین، پاتلاشین	قادا - بالا بیردن گئتدی
یامان گۆزلر چاتلاشین ^۱	***
***	جۆرجلر یارپاغی
اۆزریک سن هاواسان	آستانالار تورپاغی
یتددی درده داواسان	

۲ - مینا: (منا) عربیستاندا داغ آدی دیر.

۱ - ایران تورکلرینین اسکی تاریخی، پروفیسور زهتابی

هر کس بیزه گۆز ووروب

گۆزونه بییه یارباغی

دووشان دوغانا لعنت

نؤودان قویاردانا لعنت

شنبه دوغان، هفته ایکی، هفته اوچو

چرشنه آخشامی، چرشنه،

جۆمه آخشامی، جۆمه دوغانا لعنت

یئر آلتیندا، یئر اوستونده

آیا باخاتین گۆزۆ

گۆنه باخاتین گۆزۆ

کۆل-ی جاهاتین گۆزۆ

ساغ قونشو، سؤل قونشو

قاباق قونشو، دال قونشو

سال اودا یانیشین

اوزرلیک سن هاواسان،

مین بیر درده داواسان

هانسی انوده سن اولاسان

قادا- بالا سوواسان

درد قابی دان گلهنده

سن باجادان قوواسان

باشی بۆرکلۆ اوزرلیک

دیبی کۆکلۆ اوزرلیک

سنی سالارام اودا

گۆزۆم حۆکمۆن اوزرلیک

چرشنه اولاتین گۆزۆ

جۆمه آخشامی اولاتین گۆزۆ

شنبه اولاتین گۆزۆ

آغ گۆز، قارا گۆز، آلا گۆز،

قونور گۆز، گۆی گۆز

قوهوم اولای، یاد اولای

گۆزلری بو اوتدا یانا

آی آت قاپان اوزرلیک

انشهک قاپان اوزرلیک

جمعی گیزلین دردله

درمان تاپان اوزرلیک

آیا باخاتین گۆزۆ

گۆنه باخاتین گۆزۆ

جمع-ی جاهاتین گۆزۆ

چیخدییم ساوالان داغینا

چاغیردییم یا محمد، یا علی

دندی: نه وار بشچارا؟

دندی: بو درده چارا

دندی: باشی بۆرکلۆ اوزرلیک

سؤلتیمان حۆکم لۆ اوزرلیک

سنین دردینه چارا

اوزرلیتی کیم اكدی؟

«علی» جناب اكمیشدی

اونلاری کیم بیچدی؟

«فاطمه» خاتیم بیچمیشدی

خاتیم «فاطمه» سالدی

«حسن»، «حسین» - س سالدی^۳

آذربایجانین اسکی دؤورلرینده موسیقی کوک‌لری

میر علی سید سلامت

حورمتلی ریاست هیأتی، مۆعلیم‌لر، اوستادلار، قۇناق‌لار، دینله‌یيجی‌لر، سلام!

آذربایجانین موسیقی کؤک‌لرینی، آراییب، آختارماغا، تاریخ اؤلچؤلری قیسا گلیر و چوخ زامان لازیم اولور آیری اؤلچؤلر، مثلن فؤرماسیئون، ماعاش طرزى و ساییره آرایا گلسین. بئله بیر سیستم‌لرده، اؤلچولموش زامان و تاریخ ساحه‌سی حتا سومردن باشلانسا دا، یتتیرسیزلیک گؤستریر. خالق‌لارین دؤنیا گؤرؤشلری، ایلك چاغلاردا، اونلارین نجه وارلیق‌لارینی ایفاده انده‌رک، حیات طرزلرینی، موباریزه شرایط‌لرینی... و ساییره‌لری اؤزوايله داشیئیر و تقدیم اندیر. بو اؤلچؤلره و سیستم‌لره بیر اؤرنک اولاراق، «دیوان‌اللغات التـرک» ده، یازیلیر: «بوغا، یتددی باشلی اژده‌دان عیبارتدیر». دیگر اولونمالی‌دی بوغا، تۆرک خالق‌لارین تۆتمی اولدوقدا، «کیتاب دده قۇرقود» دا، بیر گئنیش مئیدان «بوغاچ» آدی ایله مۆوجود اولوب.

خالق موباریزه‌یه داخل اولاندا، اونلارین مۆقددس‌لری، تۆتم‌لری ده موباریزه‌یه داخل اولور و مقایسه اولونورلار. اژدها ژانری، بیزیم بیر چوخ ناغیل‌لاردا، افسانه‌لرده، گؤزلله‌لریمیزین گؤزؤنده ایله‌شن بیر تۆتم سایئلیر. بیزیم افسانه‌وی قهرمانلاریمیز، بو اژدها‌لاری هلاک ائتدیکدن سونرا قادیر اولورلار، سوپو اؤز خالق‌لارینا یتتیرسینلر. اگر بوغا یتددی باشلی اژده‌دان عیبارت‌دیر یعنی بو او دئمک‌دیرکی، مقایسه‌ده بر بوغا یتددی اژدها ایله برابر‌دیر. طبیعی‌کی، تۆرک خالق‌لارینین موباریزه‌سینده، هر بیر کسین باشینین اؤستؤنده، یتددی اژدها تۆتمی اولان دؤشمان، اولموش و بئله

بیر دؤیۆش لردن تۆرک خالق لاری باشی اوجا چیخمیث. ذیکر اولونمالی دیر، بو دؤیۆش لر بۆتۆن ساحه لرده باش وثرمیش و او ساحه لرین بیرى ده، بۇغا اولان مئیدان لار، یعنی هر خالقین اساطیرلر مجموعه سی، او خالقین دۇنیا گۆرۆشۆ حنساب اولونور و بو دۇنیا گۆرۆشۆ، اۆستۆن بیچیم قورولوش اولدوغونا گۆره دیل، ادبییات، موسیقی، صنعت ... و سائیره او مجموعه دن آسلیی اولور. دئمک اولار: دیل، صنعت (هۆنر)، موسیقی نین ایلک صورت لری، اساطیرلرین بیچیم لریندن یارائیر و سؤنرا اونلارین، بۆی، بوخونو، و کۆک لری اولور.

ذکر اولونان اساطیرلردن بیزیم کۆلتۆرده، مۆختلیف بیان لار، حال حاضیردا، مۆوجود اولاراق یاشاییرلار.

- ۱- بیرینجی و ان اسکی بیان: آشیق لار ریوایتی «اصلی و کرم- آشیق قریب» انیمستی بیان.
 - ۲- ایکینجی بیان: «اوغوز نامه و کیتاب دده قورقود» تۆتمستی بیان.
 - ۳- اۆچۆنجۆ: «موسیقیایی بیان» (یک گاه- دو گاه- سه گاه- چارگاه).
 - ۴- دۆردۆنجۆ بیان: «اؤستا و اونا یاخین متلر» مثلن، بندهشن (Bundahisn) و قات لار.
 - ۵- بشینجی بیان: «طبیعی سیمبول لار بیانی»، [دۆرد فصیل - یاز، یای، پاییز، قیش] و خود ایل بۆلگۆسۆ، آی بۆلگۆسۆ، هفته بۆلگۆسۆ، و گۆن بۆلگۆسۆ.
 - ۶- آلتینجی بیان: «ناغیللار- افسانه لر» مثلن ملیک ممد، و ملیک جۆمشۆد.
 - ۷- بۆللۆرلنمیش مۆجسم و مۆتحریک شعر و آیتین، اۆیون مراسیم لرینین ایفا وسیله سی
- رقص لریمیز.

مجموعه ی- اساطیرلری، قیساجا: بئله دئمک اولار:

دۇنیاتین یارائیشی و داوامی ۱۲۰۰۰ ایلده اولموش. اون ایکى مین ایل بیر کامیل یارائیش و داوام دۆزۆ حنساب اولونور و هاماں اساسدا اون ایکى سائی، بیر کامیل عدد سایشیر و بو کامیل لیک یوناندا، فلسفه سیستملرینده، «ماده المود» مۆباحیثه لری آرایا گلنه دک، چنشیدلی «کمال»-یندا باقی قاییر. هر دۆز یعنی اون ایکى مین ایل باشا چاتاندا سؤنرا ایکى اثخیمال گۆرۆنۆر. بیرینجی اثخیمال

بوندان عيبارتدير كى: كاينات و نهكى اوندان وار آلت - اوست اولسون. بئله بير اثتيمال بوتون سونت لر، آيين لرله، تصديق اولونور. بو او دنمكدير كى، دؤور قورتارانندان سونرا، كاينات آلت- اوست اولما، «دؤورگه نۇقطه» سىندن كئچير. ايكينجى اثتيمال بوندان عيبارتدير كى، هئچ بر حادثه باش وئرمه سين، بئله بير وضعيت ده دئىيلير، دؤور آرتئق باشا چاتما اؤزه رينده دير.

۱۲۰۰۰ ايل مۆختليف اؤزله ليكلرله بؤلونور:

- بيرينجى اولاراق، مين ايل ليكلره (هزاره لر). بئله اولورسا، بير ايل بير كاميل دؤورون سيمبولو، هر آي بير هزاره نين سيمبولو و انله جه ده هر ايلين باشا چاتماسى، دؤورون باشا چاتما سئين مۆهم كئچيدلرينى اؤز و ايله داشئئير. بير ايل، يعنى اون ايكي اوتوزگونلوك آي تاماملاناندا، ايتيدائى ايجماع لار آلت- اوست اولما «دؤورگه نۇقطه» سينه ياخين لاشما مراسيم لرينى باشلائيقلار. اينسانلار اسكى چاغلاردا، او زامان كى، شيكار، اوچولوق پروسسسى باشلانمايئب، مئئوه لردن، كوك لردن فايدالانان چاغدا، زومار مئئوه لرى، بادام، جوئز، كيشميش دن عيبارت ايميش. آلت- اوست اولما چاغئندا، داها زومار لازيم گؤرونمور و نهكى زومار مئئوه لرى وار آرايا گلير «چرشنبه يئميشى» يئئيلير و كايناتين سون چاغلارنى اولدوقدا، عادى ياشايئش قانون لارنى كنارا قۇيولور و نهايت ده، سون چاغلاردا حاضيرئق گؤرونور. انله همين ايستيقامتده ايلين قورتارماسى، دؤورون قورتارماسيله برابر سائئيلئر و نؤروز گونؤ چاتئير. نؤروز گونلرينده تخریب اثتيمالى، آخئر چارشنبه دن آرتئق اولور. و اونا گؤره، ساغلام ئئق لارا، شن ليك اولونور و گؤرؤش لر بو سببه باشلانئير كى، قونشو كؤهؤل، ماغارالارين ساغلام ليغئندان خبردارئق اولسون. بو كئچيد نۇقطه سى هله قطعى كئچيد نۇقطه سى سائئيلئر. ايلين اون ايكي ايلك گونؤ، هامان اون ايكي مين ايل سيمبولو سائئيلئر. ايلين اون ايكي ايلك گونؤ قورتاران چاغدا، كايناتين آلت- اوست اولما ايمكانى فؤوق- العاده چؤخالئر. انله همين بو سببه گؤره، «سيزده» اولان چاغدا، دام آلتئندا ياشانئيلمئر كى، اولدوقجا صدمه اولماسين و حاضيرئق گؤرونور، گؤي گؤيرديلير كى، اگر تخریب آرايا گلسه «كؤهنه اولگو» (Archtype) كيمى، كايناتى باشدان قورما، ايمكانى الله اولسون. بيزيم مۆوجود مراسيملرده، گؤنده ليكلرده، گؤرونن مقوله لر (كاتيقۇرىالار)، يئرلى و ديئرلى ديرلر.

-ایکینجی اولاراق دورد حیصه‌یه بؤلونور هر حیصه‌نی اوج مین ایل قده زامان احاطه اندیر، و هر حیصه «گاه، گات، گاس» آدلانیر: بیرینجی گاه، ایکینجی گاه، اۆچونجو گاه، دوردونجو گاه. گاهلار اساسیندا، بو اساطیرلرین، کۆل حادیشه‌لری و مین ایل لر اساسیندا بیر نچه جۆزوی حادیشه‌لری الده وئر. بیرینجی گاهدا، یارانیش مینوی (روحانی) دیر. بندهشن ده بئله دئییلیر، [بو یارانیش لمس اولونمايان، فیکیرسیز، حرکت سیزدیر]. مؤختلیف منبع‌لره گۆره، هر شئی دن اول، زروان، بؤلونمه‌میش زمان، نورلا بیرگه مؤوجودلاردیرلار. زروان ایسته‌یر کی، انولادی اولسون. یازیلیب: [زروان دایانیشان زومزومه ائله‌دی]. ان ایلکین یاراتیش بو اساطیرلره گۆره کلمه‌دیر. او مباحیثه‌لر کی، بو مقوله (کاتیقوریا) واسیطه‌سیله مثیدانا گلیر، بعضن اساس آتریبوتوندان (محمیلیندن) خارایج حالدا بحث اولونور. مثلن: «قوته» دئییر: [ایلکین یاراتیش عمل‌دیر]. بئله بیر بحث مؤجررد بحث اولاییلر. زروانیئن ایسته‌دیشنه گۆره اهورا مزدا و شوبه‌ه‌سینه گۆره، اهریمن یاراتیر. ایکی اولکمه مؤوجود اولور- «ایشیق اولکمه‌سی» اهورامزدا واسیطه‌سیله، «قارائلیق اولکمه‌سی» اهریمن تومسوطی‌ایله. بئله‌لیکله ایکینجی گاه باشلاتیر: ایلک یارانیش ایشیق اولکمه‌سینده، مؤقددس اینهک و ایلک اینسانی احاطه اندیر.

بو یارانیش، اصلی-کرم‌ده ان گۆزل صورتده ساخلانیش. بیر قیزیل (قیرمیزی) آلمانین یاریسی «اصلی»، یاریسی «کرم» دیر. بو اوبراز اؤزۆ «وحدت-ی ووجود» (Pantheism) ون عالی صورتده تعریفی سایشیئر و ایندیکی وحدت-ی ووجود فلسفه مکتبیین بیر چؤخ قضاایلارینی اوندا ایضاح ائتمک مؤمکۆن اولور. فی-الجمله، ماهییت، ووجود (وارلیق)، ماهییت و ووجود فرقلری... بیر آلمان ایکی ووجودا چئوریلمه‌سی وحدت-ی ووجودون عالی ایثباتی سایشیئر. وحدت-ی ووجود سؤنرالار بیر کامیل فلسفه مکتبینه چئوریلیر و بو مکتبه‌ده هر کاراکتشرین تکامۆل یۆلو، اؤز آتریبوتوندا (محمیلینده) رۆشد و کۆل-ی ووجودا فنا اولماسی سایشیئر بو قیزیل آلمان، اؤزۆ ایله بیر آیری فلسفه مکتبیین ده داشیشیئر. «وحدت-ی ووجود» فلسفه مکتبی. (monism) وحدت-ی ووجود مکتبی سؤنرالار وحدت-ی ووجود مکتبی‌له، اؤز به اؤز دایانیر. و بو ایکی مکتبین اساس فرقلریندن بیری تکامۆل یۆلوندان عیبارت‌دیر. وحدت-ی ووجود مکتبینه تکامۆل یۆلو بئله اولور: هر خاراکتشر اؤز آتریبوتوندا، او قده کامیل لسه بیلرکی اؤزۆ ووجود پایلایان اولسون، میثال اۆچۆن همین «قیزیل آلمان» نئ دئمک اولار.

ائله همين بو تفكۆر «داش، قايا، دورنا، مشه، آعاج...» و سايره نين دائيشماغين ايضاح اندير و بوئوك- بوئوك فلسفه مكتب لرينه، مثلن حؤروفيشه... و بوئوك فيكير حركت لرينه، مثلن نسيمي، حلاج... و سايرلره چئوزيلير. بو قئيزيل آلما قضيه سي، چؤخ سؤنرالار يوناندا اساطيرده رول داشيشير و «هيسپريد» ين قئيزيل «مثال» آلمالارينا چئوزيلير. همين آلمالار، بيزيم اساطيرده اولان كيمي، حيات و تانري ليق وئره نديرلر.

ايلكين وؤجؤدلار مؤوجود اولاندان سؤنرا، آلتى كؤك يارانئير. اوغوزنامه ده دئييلير: [گؤن، آي، اولدوز، گؤي، يئر، دنيز] اوغوزون ائولادلار دئيلار. بو يارانئيش و اونون ترتيبى سينه دن- سينه يه، زامانين لايرنئيتندن كئچميش و او قده ر بؤللورلانمئيش كى، اونون واسيطه سيله اويستانى تصحيح ائتمك اولار. بندهشن ده بو ياراتئيش مؤوضوعو و ترتيبى بئله دئييلير: [مادى يارانئيش لاردان ايلكين گؤي، سؤنرا سو، اوچؤنجؤ يئر، دؤردؤنجؤ بيتكى، بئشينجى قوتون، آلتينجى مردؤم]... گؤرؤنؤركى، اوغوزنامه ده اولان ريوآيت كؤلتور موداويمتلى ئى واسيطه سيله، مؤقددس كيتاب لاردان آرتئيق قۇرونوب و ساخلانئيب. علاوه دئمك اولار، ايجماع لار ين عئشنى شرايطلرى اونلاردا، عكس اولونور. اوغوزنامه ده اولان آلتى كؤك برابر ديره ماليك اولان كاتيقورئالاردان عيبارت ديرلر. آما بندهشن ده ذيك ر اولونان ريوآيت بيتكى يا قوتون ياراتئيشى، «گونش يا آي» ين ياراتئيشى نين يئر يه اؤتوروب. بو ديشمهلر، تغييرلر، بيزه دئيركى اويستا و اونا ياخين متن لر ين تفكؤرؤ، زامانجا بيزيم اساطيرلرله، مالدارلىق، اكين چيلىك آرايا گلنه دك، آراسى اولوب دور. آلتى كؤك «گؤن، آي، اولدوز، گؤي، يئر، دنيز» ياراناندان سؤنرا، عشق كاتيقورئاسى، آرايا گلير و عدالتن پائىلانئير. آلتى كؤك دن هئچ بيريسى او جؤمله دن گؤي، داغ، عشقه قابيل و لايئيق گؤرؤنمؤرلر، يالنئز ايلك اينسان عشقه لايئيق گؤرؤنؤر. تكةجه بو تركيبه «حافظ» ين شعرينى [آسمان، بار امانت نتوانست كشيد]. تاويل ائتمك اولار.

ايلك اينسان عشقه لايئيق اولماقلا، بؤتؤن عشق دن آسئلى اولان كاتيقورئالار، قلبى دركلر، عيرفان، اخلاق... و سايره موباحئهلر آرايا گلير و بو اوبرازلار ين (مفهوملار ين) گؤنده ليكلرى اينديده بير چؤخ كؤلتورلرده، اؤزؤنه يئر توتور. آلتى كؤك و ايلك اينسان تانري لار مجميعنى، تشكيل انديرلر و بو مجمع هفته بؤلگؤسؤنده و گؤنلر ين آديندا قابارئق شكيله اؤزه چيخئير او جؤمله دن:

- اینگیلیسجه، گۆنش گۆنۆ Sunday، آئی گۆنۆ munday، اولدوز گۆنۆ saturday ایلدیریم و گۆئی گۆنۆ Thursday و Wensday یارانیش لا ایلگی لی دیر.
- فرانسیزجا: آئی گۆنۆ lundi، سو گۆنۆ Mardi، اولدوز گۆنۆ Mercredi یارانیش لا ایلگی لی (JEUDI).

- آلمانجا: گۆنش گۆنۆ Sonntag، آئی گۆنۆ montag، ایلدیریم و گۆئی گۆنۆ Donnerstag، یارانیش لا ایلگی لی Freitag. بئله بیان لار، اساطیرلرین قودرتلی حرکتلرین دوتیا اوزره رینده اوزو ايله داشیتیر و بیزیم مۆختلیف آیین سونت لرده، مثلن نۆروز، سیزده، ایل بۆلگۆسۆ، آئی بۆلگۆسۆ، آئی بۆلگۆسۆ، فصلیل بۆلگۆسۆ، هفته بۆلگۆسۆنده، تکرار اولمالاری، بو نظریه نی کی: [ایجماع لارین روشد مرحله سینده، موعین مرحله لرده، موعین اساطیرلر یارانار*] تنفیذ اندیر و بیزه دئییرکی، بو اساطیرلر دوتیانیش ایلک تمدون و تفکۆر اوجاغیندا یارانیش و یایشیلیب. بو مودعانی عئلمی موباحیثه لر ده تصدیق اندیر. «توین بی» اوز «تمدون تاریخی» آدلی کیتابیندا قئید اندیر کی، [ایلکین سودان باش قووزاتان قاره، آسیئا قاره سیندن عیارتدیر. او زامان آوروپا، عربستان، هیند، و هیندوچین آسیئا قاره سینین یاریم آدالاریندان تانیئیردئ]. ایکینجی گاهین سونوندا خئییرلی بیتگی لر و خئییرلی حئیوان لار عالمی یارانیش و یتر اوزو بهیشته چئوریلیب، قورد قوزو بیرگه، بیر گۆزه دن سو ایچیرلر.

اوچونجو گاه باشلانیر. قارانیلق اولکەسی، ایشیق اولکەسینین علئیهینه هوجوما کچیر. یتددینجی مین ایل لیشین ایلک چاغلاریندا ایشیق اولکەسی، اهریم سولطه سینین آلتیندا اولور. بو یتددینجی مین ایل لیک مۆختلیف اوبرازلارلا (مفهوم لارلا)، او جۆمله دن باتاتی لارین یتددی هنجالی اولماسیله، شیکسته لرله بو مضمونلار، «باغلاردا خزل اغلار» بیان اولوب. نهایت دوققوزونجو مین ایل لیشین ایلک چاغلاریندا اهریم قادیر اولور اینسان و موقددس اینه تی اولدۆرسۆن. بو اولۆمدن، اساطیرلرده، داستان لاردا مۆختلیف ریوایت لر وار. اصلی - کرم داستانی تین اساسیندا، ایلک اینسان عشقه مالیک اولدوغونا گۆره، هم ده صیانت وظیفه سین داشیماغا گۆره موقددس اینک دن اول، اهریم الینده هلاک اولور. اوندان سونرا، موقددس اینک اولور. بو بیچیمده مۆرفۆلۆزی موقاییسده شئکسپیرین

رومئو- ژولیت پیشی، اصلی- کرم ریوایتی نین، بو گۆنکۆ بیتانی اولور. بوندان علاوه اصلی- کرم ریوایتینده، کرمین و اصلی نین یانماغی نین صراحتی وار و آرتیق یانئق کرم هاواسی، آشیق لار دیلینده ایلک اینسانین یارانیشی و حیاتی نین داوامی تیزی نی داشیشیر.

ایکینجی اولاراق اویستا ریوایتی بو اولومدن: اویستادا دئییلیر: [اهریمن ایلک نؤیه ده موقددس اینه نی اولدورمه ته قادیر اولور]. اساطیر لرله، مۆتیو موقاییسه سینده، لئیلی- مجنون ریوایتی بو اساطیر لرین بیر بیتانی ساییلیر. لئیلی- مجنون داستانیندا رمز لر آچیلان دان سؤنرا، مکتبه ده عشقین مجنونا یئتیشمه سی- نهایت مجنون و وحوش ایچینده اولماسی، ایکینجی گاهدا یارانان ایجماعی، اؤچونجو گاهدا تصویر اندیر.

بیرینجی ریوایتده ایلک اینسان، اولوم عرفه سینده، جهنم دروازه سینین اؤنۆنده، قادیر اولور اؤز نسلینی قۇرویان تۇخومونو بوراخشین- بئله بیر بیچیمده، بو تۇخومون بشجرون قالماسی، آنا یئر قوجاغیندا بیر قابا آغاج طلب اندیر. بو ترکیب موقددس آغاجلارین کۆک و انله جه ده آغاجدان یارانان اینسانلارین اساسی گۆرۆنۆر و بو تۇخومون اینسانا چئوریلمه سی اؤزۆ، قوقنوس، سمندر، فونیکس... آدلانان قوشلارین اساطیر لرین اؤزۆ ایله داشیشیر.

اؤچونجو گاهین سؤنۆدا، ایشیق اولکە سیندن بیر نچه تۇخوم، و آلتی کۆک و بیر تک خاراکتر «قورده» باقی قالیر. دۆردۆنچۆ گاه باشلانیر. هر واخت دده قۇرقود کیتا یینین درنسدن نۆسخه سینى سؤنرا علاوه اولونان حیصه لر دن آریدیب، آریاق، کیتاب- ی دده قۇرقود، قوردلار رب النؤۆنۆن، تانری لار مجمعینه گۆزاریشی ساییلا جاق و بو راپورد، ایشیق اولکە سینین جۆزۆ- جۆزۆ حادیه لری، دۆردۆنچۆ گاهدا تانری لار مجمعینه تقدیم اولونور. دۆردۆنچۆ گاهین ان مۆهۆم حادیه لریندن اولان، سالورون خانمانی تین یاغمالانماسیدیر. بو ییغما دا اهریمن سرکرده لری قادیر اولور گۆنشی، اوروزو (اینک رب-ۆ-النؤۆۆ)، سالورون آناسی دوه رب-ۆ-النؤۆۆ و قادیننی، اؤز رب-ۆ-النؤۆۆ، اسیر توتوب آپارشین. سالور، بیر داغجا آغ آتین، کی سؤنرالار آذرگشنسب آتشکده سی اونون آدینا بینا اولونور، یعنی اؤز مرکبی «بگیل» ین قانادینا مینمکله حادیه یئرینه چاتیر. خود بو ترکیب، سؤنرالار، قانادلی آت لارین کۆکۆ اولور و ایکی خاراکتر بیر خاراکتره چئوریلمکله، باقی قالیر. سالور اؤز آناسی و قادینینی ایسار تدن قورتاریب و گۆنشله اوروز، ۱۶ ایل ایسار تده قالیرلار. ۱۶ ایلدن سؤنرا،

اۋروز اینکالر رب-ۆ-النۆۆۆ، «سالورون اینه-یی» گۆنشین یاردیمی ایله ایسارتدن قاچیر و سونرا قایتیدیر، بیر قارا وحشی اینکله موباریزه اندیر، قله چالیر، گۆنشی ایسارتدن قورتاریر اۋزۆ ایله حمل اندیر و سالورون یاردیمی ایله محلینده نصب اندیر. خود بو کیچیک ائپیزود (حادیثه)، میترایسمین کۆل-ی مضمونونو اۋزۆ ایله داشینیئر و ساری گلین رقصی، گۆنشین آزاد اولماسیندان اول آیینی مراسیم کتچرمک اۋبرازلارینی هم فیقورجاسینا و هم مضمونجاسینا، اۋزۆ ایله ساخلائیئر.

ایکینجی مۆهۆم حادیثه دۆردۆنجۆ گاهدا، دۆردۆنجۆ گاهین ایلك اینسانى و اونون ضیدلیتىنین، ایجماعا آتاق باسماسى دیر. بو اینسان جهننم دروازه سینده یثره تۆکۆلن تۆخومدان بیر بیتگی شکلینده، بوداق اۆستۆنده، آسلان واسیطه سیله دایه لیک اولونوب و ایجماعا آتاق باسماقلا اۋز ضیدلیتىنى اۋزۆ ایله گتیریپ. اساطیریمیزین فلسفه بیچیم لیرنه گۆره هر خاراکتئر اۋز ضیدلیتىنى آرادان قالدیرماتینجا آدلیم حیات و رهبرلیک حاققی، اوندان ساقیطدیر. بوسات تپه گۆزۆ اولدۆرمکله آهورامزدا امری ایله، ایجمانی حصار مرحله سیندن کتچیریر: آهورامزدا امر وثریر کی: [بیر وړ دۆزلت، اۋندا مۆوجود اولان تۆخوملاری بیر سۆیوقدان و بیر ده اهریمن هۆجوموندان قۇرو]- بو وړ دۆزه لینی و اهریمن هۆجومو، دفع اولونور بو ایستک موسیقائی بیاندا چاهارگاهین حصار بۆلگۆسۆنده ایکی حیصه ده- مۆآلیف و غره ده (مۆآلیف- اولفتدن- تۆخوملاری سۆیوقدان قۇروماق و غره اهریمن هۆجومونو، دفع ائتمک دئمک دیر) ساخلانیر، اوندان سونرا سونونجو صف-آرالیقلا، ایشیق اولکەسى فتح اندیر منصوریه باشلائیئر. اولۆلر دیریلرلر.

بو اساطیرین، بیر نچه بیتانینا، قیساجا گۆز دولاندىرماق لازیم گۆرۆنۆر.

۱- بیرینجی بیتان: «اصلى - کرم»، «آشیق قریب»- بو بیتان آنیمیسیتی بیان اولاراق، ایلك اینسانین اهریمن الینده یانماسینی «یاتیق کرم»له ساخلائییب و آرتئیق آنیمالیستی (Animalism) مۆباحیثه لری داشیماغینا گۆره، ان اسکى دۆنیا گۆرۆشۆ و تۆتشمیستی دۆنیا گۆرۆش لیریندن ایلكین گۆرۆنۆر.

۲- ایکینجی بیتان: «اوغوزنامه»، «کیتاب دده قورقود»- تۆتشمیستی دۆنیا گۆرۆشۆ.

۳- اۆچۆنجۆ بیتان: موسیقائی - موغامات بیتانی:

الف- يک گاهدا، عشيران ايجراسيله ايکى اولکه (ايشيق اولکهسى و قارائليق اولکهسى)-نين يارانماسينى بيزه دانئيشير.

ب- دوگاه: روح-الارواح، بايات-ى تورک، زمين-ى خارا، ماورا-ۆ-النهر ايجراسيله بيزه روح-الارواح، موقددس اينک و هرزادين اصلى؛ و بايات، تانرى آدى اولماقلا، ايلک اينسان؛ زمين-ى خارا، يئر ياراتئيشى؛ ماورا-ۆ-النهر، دنيز يارانئيشىنى بيان ائدير.

ج- سه گاه: موته، مانند-ى موخاليف (اهريمن رولو)، موبرقه، عاشيق کوش [موبرقه، برق و ايلدئيريم دنمکدير]، بو ايکى حيصه «ايلک عاشيق»-ين يانماق اساطيريني داشئيشير و موغامدا يانئيق کرم موعاديلي دير.

د- چاهارگاه: بسته نيگار، حصار (موآليف- غره)، منصورينه ايله، بير کاميل يشان حنساب اولونور. بيز بو يشانلارنى قيساجا، آراتا چکيب و آيرى يشانلاردان گوز اورتمکله، دينله ينجى-نين و اختئينى چوخ توتمايئيب، قيساجا يتر اوزوند، بو دونيا گوروشوندن آسئيلى اولان کاتيقورئالارنى، ذيکر ائتمه لي يک.

۱- ايل بولگوسو، ايلي اون ايکى آيا بولمک و اون ايکى کوکوند ساي سيستمى، کى دونيادا سومتئرلر آدينى داشئيشير.

۲- نوروز، سيزده و اوندان آسئيلى اولان «اون اوچ»، سعد و نحسلى يى. نحسلى يى معلوم و يائىلمئيشدير. سعدليک کاتيقورئاسينا ميثال:

اون اوچ سايى، اون ايکى دهه اوستون اولماغا گوره، تانرىلارا منسوب اولور و سهندين زيروهسى اون اوچ ديش آدى ايله، اينديده موقددس سايئيلير و اونا نذير نياز آپارئير.

۳- دورد فصيل ياز يک گاه (گول يارانئيشى، مينوى يارانئيش). ياي، دوگاه، (گولون مئويه يه چئوريلمهسى، ماضى يارانئيش). پايئيز، سه گاه (باغلارئين خزه ل اولماسى)، قئيش، چارگاه (سوئوغون سينماسى ايله فتح و منصورينه باشلاتير).

۴- موغامات، شرق خالق لارينين آراسيندا گئنيش يايئلان اوبراز.

۵- هفته بولگوسو، خوصوصيله گونلرين آدى.

۶- قوقنوس، سمندر، ... و موقددس آعاجلارئين کؤکو.

۷- آسلان، قورد، سيمورغ، گؤنرچين، ... و سائيره توسوطى ايله دائه ليك اولونان قهرمانلار كاتيفورياسى.

۸- ميترايسم، شامانيزم، زرتوشتى ليك، مانى مذهب ليك بيجيم لرى.

۹- يونان اساطيرى نين خالق لارئينش خوصوصيله، ايلئاد و اوديسه ده گلن اساطيرين بيجيم لرى.

بنله اولورسا، تورك خالق لارئينش گنجينه سينده، نهلر واردئر، بيلمه سى زمان طلب اندير. آمما

نه قدهر ايل بولگوسو، آى بولگوسو، فصل بولگوسو، هفته بولگوسو دؤنيادا يامسئلانئير، دؤنيا بيزله بيرگه چئيرئينئير و دؤيؤنؤر.

مين ياشائين، ساغ اولون.

قایتاغی

میر علی سید سلامت

«اورال- آلتای قوتم لرین ایسه **sumer , sumbur , sumur** آدلئ، داغلارئ و اردئیر کی، زیروه سینده، دان اولدوزو سانجئلیب.» (میرچا الیاده، تاریخ ادیان ص ۱۰۶)

اھر- کلیر یولوندا و ائلجه ده زنوز، هنده وئرینده سامبران آدلئ داغ وئر کی، اسکی چاغلاردا، ایلک اینسانلارئین دوشوندوئونه گوره، بوداغلارئین زیروه سینه چاتماقلا، دان اولدوزوندان کئچرکن (کی) یانماقلا بیرگه اولور) تانرئین لار مجمعینه چاتماق مۆمکۆن اولور. بئله مراسیمی، قایتاغی رقصینده گۆرمک اولار.

- باشلانئش، یولا دوشوب آختارماقلا اولور.
- طلب، یولو تانیماقلا باشلانئر- چائیشمالار گۆستریلیر.
- زیروه یه یاناشئ، ائمؤسیون، حرکتلر، قاباریق شکلیده گۆرۆنۆر.
- زیروه یه چاتماق، سئوینجله گۆستریلیر.
- دان اولدوزونا یاناشما، یانما، رقصده وئریلیر.
- اوندان سؤنرا، مراسیم کئچیرن، تانرئ لار مجمعینده دایانئیب.

سارى گلين

مير على سيد سلامت

سارى گلين اۆيۈنۈ، ان اسكى آيىن، اۆيۈن مراسيم لردن يىرى سايىلير. سالور قازانىن خانمانى نىن يىغمالانما، بويوندا دىيىلير.

«شوكلى مليكىن قوشونو، دون بوجاغىندان قازان بگين اوردوسونا گلدى - آلتون بان انوليرين كافرلر چاپدىلار،... بۇيۇ اوزون بورلا خاتون اسير گشتى. قازان بگين قارىچىق اولموش آناسى قره دۈه بۇيۇندا آسلى گشتى، خان قازانىن اوغلو اوزوز بگ، بۇيۇ باغلى گشتى.» (كىتاب دده قۇرقود «فرزانه».)

آلتون بان انولر، ايشىق اولكه سىنين «گۆش» يىن دن عيبارتدير، كى مليك شوكلى يىنده اسير گتدير. بو ايسارت اوزوز (اينك رب-ۆ- النؤۈ) ايله بير گه ۱۶ ايل قدهرى، زامان آپارير. اون آلتى ايلدن سۇنرا، اوزوز، گۆش (يا سلجان خاتون- كى اسير دوشموش گۆش دن عيبارتدير ۈ مليك شوكلى نىن قىزى آدانىر) ياردىمى ايله، دوستاقدان قايچىر ۈ دوباره قايتىدىب بير قارا وحشى اينكله مۇباريزه يه داخيل اولماقلا ۈ قله چالماقلا، گۆشى ايسارتدن آزاد انديب، اۆز بۇيۇنوزلارنى اۆسته حمل انديب، قازان بگين ياردىمى ايله محلينده نصب انديرلر.

سارى گلين رقصى، اوزوزون، قارا وحشى اينكله مۇباريزه يه داخيل اولماقدان اۇنجه بو مۇباريزه نى عزيزله مك آيىن، مراسيم ايفاسى دىر. فيقورجا، بير قول باغلى، بير قول آچىق، گۆز گۆنشده- «طلب»، «تمنا»، «شىندالتيق»... ان يۆكسك درجه ده، گۆستريلىر. اۆ كس كى مۇباريزه يه داخيل اولوب، اۆره كدن، گۆنش، ايشىغا، عاشىقدير ۈ بو عشق عۆلۈيىت، باشى اوجالتيق، عدالت ۈ دۇنيانى ايشىق طرفينه چاغيرماغا، دۇغرو اولور. دىمهلى، sari، گۆنش دير. دىمك، سارى گلين گۆنشىن اهرىمن يىندن آزاد اولما مراسىمى - آيىنى سايىلير.

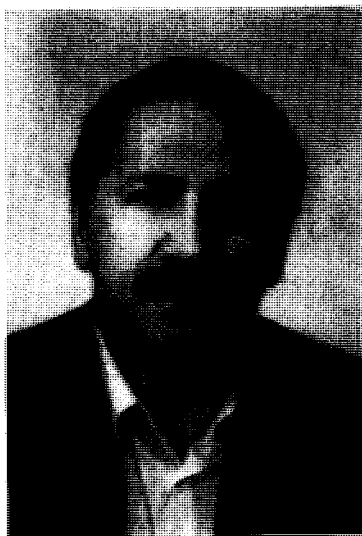
باکی‌دا اولوس‌لار آراسی فولکلور کونفرانسی

آذربایجان میللی عثلم‌لر آکادئمیثاسی فولکلور اینستوتوتو، آشیق شمشیرین ۱۱۰ ایللیینه حصر اولموش اولوس‌لار آراسی فولکلور کونفرانسی قورموشدو. بو کونفرانس ۲۳-۲۲ آبان گونلری (۱۳-۱۴ نوامبر) باکی ایجری شهر، میللی اینسکلؤپئدیا بیناسی سالونوندا ایران، آذربایجان، تۆرکیه‌دن گلیمیش عالیم‌لرین قاتیلماسی ایله قورولموش، ایکی گونلۆک چالیشماسینا باشلامیشدی. کونفرانسیدا عۆمومیئتله فولکلور، خۆصوصی ایله آذربایجان فولکلورو، آشیق شعر-صنعتی حاقدا عثلمی مقاله‌لر اوخونوب، مۆباحیثه‌لر اورتایا قۇتولموشدو، بئله عثلمی - تحقیقی ایش‌لرین گله‌جکده ده داوام ائده‌جہ‌نی وعدہ‌سی ایله کونفرانس ایکی گۆن اوغورلو چالیشماقدان سؤنرا باشا چاتمیشدی.

اۆلکه‌میزدن بو کونفرانسا ابراهیم رف‌رف، بهروز ایمانی، اسماعیل هادی قاتیلیمیشدی‌لار، تأسؤفله باشقا دعوتلی‌لره ندنسه قاتیلما ایمکانی اولا بیللمه‌میشدی. آدی چکیلن عالیم‌لرین مقاله‌لری باشقا قاتیلانلارین دیققتینی چکمیش، اۆلکه‌میز آدینا اوغورلو اولموشدو. کونفرانس‌دا «اثل دیلی و ادبیاتی» چالیشمالاریندان آد گئتمیش، تقدیر اولونموشدو. ییز ایسه کونفرانسی تشکیل ائده‌نلرین امک‌لرینی گۆزل دیرلندیریب، گله‌جک ایشلری اۆچۆن ده اوغورلار آرزولایثیریق.

ضایعه نوشتاری در برخی از واژه‌های زبان ترکی

صمد چایلی

نویسنده مقاله ضمن بحث درباره قانون هماهنگی اصوات و تبدیلات حروف در زبان آذربایجانی و اشاره به برخی بیماری‌های زبانی، کلمات زیر را از دیدگاه خود تحلیل و بررسی نموده است.

۱- آذر

آذر به معنی آتش، کلمه‌ای است که ترکی آذربایجانی نمی‌باشد. زیرا حرف «ذ» در زبان ترکی وجود ندارد. این کلمه از دو کلمه (آز + ار^۱) تشکیل یافته است که به معنی مرد آز می‌باشد. «آز»ها طوائفی از ترک‌ها بودند که در منطقه آز سکونت داشتند^۲. این کلمه چنان که به صورت آذر نوشته

۱- آذربایجان خالقینین سوئی کوکلینی دوشونرکن. میر علی سیداف.

۲- تورکون قیزیل کیتابی. رفیق اوزدک.

شود، نه تنها از مفهوم اصلی به دور می‌ماند، بلکه کار محققین مربوطه را نیز با مشکل مواجه می‌سازد. کلماتی که مشابه این کلمه ترکی می‌باشند، عبارتند از: «خزر» (خز+ار)، «قجر» (قج+ار)، «ماجار» (ماج+ار) و ... واژه «آز» در کلمات آراز و آزقان نیز مشاهده می‌شود.

۲- ثمرخان، ثمرین

با تذکر این که حرف «ث» در زبان ترکی وجود ندارد، بایستی دقت شود که هر کلمه‌ای از نوع کلمات ثمرخان، ثمرین جزو لغات غیر ترکی هستند. ثمرخان را به اشتباه به جای «زومارخار» که به معنی بسته آزوقه می‌باشد، بکار می‌گیرند و ثمرین را نیز بجای «سومه‌رین» قرار می‌دهند. طبیعی است که کلمات زومارخار و سومه‌رین که ریشه عربی ندارند نباید با حروف عربی نوشته شوند.

۳- اربطان - اربط

«ارباتان» که همان «آرباتان» می‌باشد، از واژه‌های ار+ باتان تشکیل یافته است. اربت نیز به همین ترتیب از واژه‌های آر+ بات تشکیل یافته است. کلمه ارباتان را به صورت آی‌باتان نیز مورد استفاده قرار می‌دهند که در این ترکیب آی یعنی ماه، که آن هم یکی از آفریننده‌های اساطیری خلقهای ترک‌زبان می‌باشد. در این کلمات واژه ار به مفهوم مرد بوده و باتماق نیز مفاهیمی مثل ناپدید شدن و غوطه‌ور شدن دارد.

۴- ممقان، میانه

بعضی از کلمات زبان آذربایجانی، با تعویض حروف صدادار ضخیم و نازک و جایگزینی آنها به جای همدیگر، دگرگون شده و معنی اصلی خود را گم می‌کنند. مثلاً واژه «ماماغان» اگر به صورت «ممقان» نوشته شود، متغیر می‌گردد. «ماماغان» در معنای اسطوره‌ای «خدایانوی ماما» می‌باشد. در صورتی که «ممه» در زبان ترکی به پستان گفته می‌شود. هرچند این دو کلمه در ارتباط با همدیگر می‌باشند، ولی با عدم رعایت اصول نوشتاری، مفهوم واژه مذکور دگرگون می‌گردد.

کلمه «مایانا» نیز به همین ترتیب و به اشتباه به صورت میانه نوشته شده و لغت را از محتوای مفهومی خالی می‌کند. «مای‌آنا»^۱ که همان «مای مادر» می‌باشد که، نام یکی از خدایانهای اساطیری

خلقه‌های ترک زبان می‌باشد. به نظر می‌رسد که واژه‌های «مامان» (نام روستایی در کنار رود قیزیل‌اوزن) و «میان‌داب» و «میاب» در ارتباط با لغات بالا باشند.

۵ - مهران‌رود، حصار، سنگ محراب

با این توضیح که واژه «آن»^۱ در زبان ترکی به مفهوم مکان می‌باشد، بایستی معنای مهران «جایگاه مهر» باشد. کلمه چای نیز که قسمت دوم ترکیب مهران‌چای می‌باشد، همان واژه رود در زبان فارسی است. این رودخانه از کوه‌های سهند سرچشمه گرفته و از داخل شهر تبریز به سوی دریاچه اورمو در جریان است. نام سنگ محراب که از سنگ‌های معروف و نزدیک قله کوه ساوالان می‌باشد، به احتمال زیاد در پیوند با مهر و آیین مهرپرستی به وجود آمده است.

در واژه حصار هم «ه» به «ح» و هم «س» به «ص» تبدیل شده و معنی واژه را دگرگون کرده است. «هاسار» که از ترکیب (هاس + ار) تشکیل یافته، یک واژه آذربایجانی است. صدای دیگر این کلمه لغت «آس» است که آن هم یکی دیگر از روستاهای آذربایجان می‌باشد. تبدیل حروف «س» و «ز» نیز از قواعد طبیعی زبان ترکی است. بدین صورت «آس» می‌تواند همان واژه «آز» باشد.

۶- گوگان، گرگان

واژه «گوی‌قان» که به اشتباه گوگان و گاوغان نوشته می‌شود، به مفهوم آفریننده آسمان می‌باشد. «گ» دوم که در دو صورت نوشتاری مورد استفاده قرار گرفته، واژه را از مفهوم اصلی انداخته است. این تبدیل، یعنی عوض شدن جای حروف «گ» و «ق» در کلمه گرگان نیز اتفاق افتاده است. «قورقان» در زبان ترکی به مفهوم تپه و بلندی موجود در دشتی هموار است و در صورت دیگر و با صوتی دیگر، کلمه «قورقان» معنی آفریننده شراره و آتش به خود می‌گیرد. لکن، آنچه مسلم است این است که این واژه به کلمه گرگ که یک کلمه غیر ترکی است ارتباط پیدا نمی‌کند. سیلاب دوم این کلمات، همان «خان» می‌باشد که واژه خاقان نیز در ارتباط با آن است.

۷- علویان، ال علمدار

غالب نویسندگان ناآشنا به زبان ترکی، حرف «ع» را به جای حروف «آ» و «ا» در زبان ترکی قرار می‌دهند. «علویان» یکی این از نوع کلمات است که در آن بکارگیری ناصحیح حروف موجب بروز

۱- دده قورقود دؤنیاسی، آنار رضا، کؤچورن: آله وئردی محمدی. ص: ۲۲.

بیماری زبان گردیده است. نام اصلی این واژه که متعلق به روستایی در ماراغا «مراغه» می باشد، «آلانی وان» است. «آل» به مفهوم خورشید و «وان» نیز به معنی استخر و دریاچه می باشد. «انی» نیز صدایی است که در بعضی کلمات و در مناطق معینی به کار گرفته می شود. مثل گلانی، وورانی که در منطقه قره داغ مورد استفاده قرار می گیرد.

همچنین واژه های ال علمدار (نام کوه) و علمدار (نام شهر) با استفاده از حرف «ع» دچار ضایعه زبانی می گردند. «الاره نلر» و یا «اراره نلر» که از نامهای معروف آذربایجان هستند، از واژه های ترکیبی می باشند. «آل» به معنی خورشید و «ال» نیز به معنی دست می باشد. اشاراتی که در بعضی از اسامی به پنجه دست گردیده است، به احتمال قوی یادآور آیین زروانیسم می باشد که در بینش مردمان قدیمی آذربایجان وجود داشته است. در این رابطه، بایستی گفته شود که در مناطق آذربایجان سنگهایی به نام «آلی داشی» و «الی داشی» وجود دارند. به نظر می رسد که نام این سنگها نیز متأثر از آیین زروان باشد.

۸- حسن آباد، حسن بیگلی

این واژه ها که بصورت های فوق نوشته می شود، در واقع از ریشه «اسن» مشتق شده و به احتمال زیاد «اسن نو» و «اسن بیگلی» شکل نوشتاری صحیح آنها می باشند. «اسن» به مفهوم سلامتی بوده و در صورتی که با صدای ضخیم «آ» شروع شود به شکل «آسان» در می آید که آفریننده و آویزان کننده آسمان می باشد. خود کلمه آسمان نیز که از مصدر آسماق (آویزان کردن) می باشد، با کلمه آسان در پیوند تنگاتنگ است. همچنین احتمال اینکه کلمات «حسن آباد» و «حسن بیگلی» منتسب به فردی به نام حسن باشد وجود دارد.

۹- در رابطه با کلماتی که در زبان ترکی از حرف «ص» استفاده می کنند، بایستی گفته شود که در غالب این واژه ها باید از حرف «س» استفاده کنند. زیرا در صورت عدم رعایت آن نیز ضایعه زبانی بروز می کند. وقتی کلمه آسلان (به معنی شیر) به صورت اصلان نوشته می شود، معنای کلمه نامعلوم می گردد و یا زمانی که واژه ساین قالا به صورت صائین قلعه و یا شاهین دژ نوشته می شود باز هم مفهوم سائین (محترم) ناپدید می شود.

از این نوع واژه ها می توان به لغات زیر اشاره کرد: سام سام (صمصام)، سیغایشیش (صغایش)، سوما (صومعه)، سوما دیل (صومعه)، ماماسلی (ممدصلاح)، آسلان دوز (اصلان دوز).

۱۰- چراغ، قرمز، قرقر

در رابطه با چنین کلماتی، نکته‌ای که حائز اهمیت است، این است که حرف «ای» که یکی از مشخصه‌های زبان ترکی می‌باشد، در زبان فارسی وجود ندارد. بنابراین در موقع تلفظ و نوشتن حرف «ای» را با صدای «ا» عوض می‌کنند که این شیوه نگارش، در زبان ترکی مشکلاتی را به بار می‌آورد. سیلاب اول کلمه چیراق، واژه «چیر» می‌باشد که آن هم نام یکی از طوائف ترک‌زبانهاست. این واژه که در نام روستاهای «چیراقلی» و «چیر-چیر» نیز مشاهده می‌شود با تغییر شکل از مفهوم اصلی فاصله گرفته و واژه را از محتوا خالی می‌کند.

واژه «قیر» که هسته اصلی کلمات قیرمیز و قیرقیز می‌باشد، در صورتی که به صورت «قر» نوشته شود، معنای دگرگون شده‌ای به خود می‌گیرد... در واژه ترکیبی قیرقیز، «قیر» به معنی دشت و قیز نیز به مفهوم دختر و باکره است. در این صورت قیرقیز هم دشت بکر و دست نخورده می‌دهد. همچنین این واژه نام یکی از طوائف ترک‌زبان می‌باشد.

ناهماهنگی در گفتار و نوشتار واژه‌ها، نه تنها در لغاتی مثل چیراق، بلکه در کلماتی نظیر بیناب و ماراغا نیز باعث بیماری زبانی می‌گردد. بیناب (بین = برکت، بیناب = جای پربرکت) و ماراغا (ماراق = پرجاذبه) زمانی که به صورت بناب و مراغه نوشته می‌شوند، مفهوم خود را از دست می‌دهند. جهت نشان دادن مقداری از این نوع واژه‌ها، به واژه‌های زیر نظر می‌افکنیم:

گفتار و نوشتار غلط در زبان ترکی	گفتار و نوشتار صحیح در زبان ترکی
<p>سرآب</p> <p>سرآب به مفهوم جائی که بدون آب بوده ولی در آنجا آب دیده می‌شود و نیز سرآب نیز یعنی جای شروع آمدن آب.</p>	<p>ساراب</p> <p>(سار= جای محکم و مقاوم و آب=لاپ). در این صورت ساراب یعنی خیلی محکم و مقاوم. صورت دیگر این واژه در زبان ترکی «لاپ‌سار» می‌باشد</p>
<p>کمانج (؟)</p>	<p>گومانا</p> <p>«گوم‌آنا» به معنی مادر گوم، یکی از آفریننده‌های اساطیری خلقهای ترک‌زبان می‌باشد. «گوم‌دورماق» نیز که به معنی گذاشتن مرده به داخل قبر است در ارتباط با همین ریشه می‌باشد.</p>
<p>امند (؟)</p>	<p>امت / امت</p> <p>«امت» نام تباری از ترک‌زبانهای قدیمی می‌باشد. در کتاب دده‌قورقود از این تبار نام برده می‌شود: «امت سوئونون آسلانی»^۱.</p>
<p>میشاب (؟)</p>	<p>میشو^۲</p> <p>«میشو» نام کوهی در داستان «گیلگمیش» می‌باشد.</p>

۵- کتاب دده قورقود، به کوشش م.ع. فرزانه. ص: ۳۹.

۶- گیلگمیش، کهن‌ترین حماسه بشری. ترجمه دکتر داود منشی‌زاده، ص: ۱۸، ۱۹.

کالا	کالا (؟)
نام یکی از آفریننده‌های اساطیری در داستان گیلگمش اثر کالا می‌باشد.	

پیرال	پیرعلیلو معبد علیلو
پیرال به مفهوم معبدآل یا معبد خورشید می‌باشد.	
ختانی	خطائی خطاکار
از واژه ختای که یکی از طوائف ترک‌زبانها می‌باشند.	
خوجا ^{۱۶}	خواجه
در ادبیات آذربایجان به مفهوم سوداگر و دادوستد کننده است.	
یام	پیام
یعنی استراحت‌گاه بین شهری	
سردری	سردرود
در پیوند با نام ساردور که از قلعه‌های قدیمی اطراف تبریز بود.	

معجزون معنوی خزینه سینده، چکی و اولچو و احیدلری

م. نقابی

باتمان: ۳ کیلو برابری چکی داشی.

بئیت: اهل-ی خبیره قوئدولار قطاره شاهی چکدیلر.

اللی باتمان اوستوخانی گلدی، یوز باتمان اتی (غ.م.ا. ص ۱۰۸)

باتمان: ۱۰ کیلو قارشیلغی چکی داشی.

بند: یاش- یاش کسب کتدیلر، سحر تئزدن شبیستره گتدیلر.

یاش اودونو آما نئجه ساتدیلار، باتمانینی بیر قیرانا، آغالار!

(غ.م. ۲ ص ۱۶۶)

باتمان چره ک: ۱۲/۵ کیلو برابری چکی داشی. باتمان مؤختلیف وئزئرده اولوب، تهراندا ۳،

تبریزده ۵، گونئی ده ۱۰ کیلو برابری ایدی.

بئیت: گننه باتمان چره ک لیدر داشی

گننه میزانه قول سالار لنگر. (ایلی تره زی) (بهرز ص ۸)

پوط- پوت: بود (رو) ۱۶/۴۰۰ کیلو برابری آغیرلیق اولچوسو.

بئیت: گونده یوز سبب ۱۷ چای آلا، مین پوط شکر.

تکته لرده صرف انده شام و سحر. (غ.م. ۱ ص ۱۶۸)

پونزا: پانزدهک ۶۲/۵ میقال- ۳۱۲/۵ گیرم قارشیلغی آغیرلیق اولچوسو.

بئیت: پونزاسینی ساتیرلار آلتی قیرانه قندین.

کیشمیشله دادی قاجمیش اول چای-ی دیلپسندین. (غ.س. ص ۲۸)

تبریزی: ۵ کیلو، ۱۰۰۰ میقال قارشیلغی آغیرلیق اولچوسو.

بئیت: یاراتمیش منهربان آلا ه هر بیر اصناف اوچون بیر داش.

سقط، تبریزی، زنگانی، دوصد به به بو اووزانه! (غ.م. ۱ ص ۱۶۰)

تهرانی: ۳ کیلو- ۴۰ سیر برابری اولچو داشی.

بئیت: طسوجی، خوتگری، دیلمانی، تهرانی تعالی الله...

و سنگ اروئق، پوط، آفرین اولسون او رحمانه. (غ.م. ۱ ص ۱۶۱)

چره ک: چهارتک ۲۵۰ میقال- ۱/۲۵۰ کیلو برابری آغیرلیق اولچوسو.

بئىت: بىر چرەك بوغدا وثرىن، بارى بىر آز آش پىشىرەك.
يۈز چوۋال دولدوروب انبارە دئىير: يۈخدور، يۈخ! (غ. م. ۲ ص ۲۵۷)
چرەك سىيە: چەهارىتك سىيەك، چكى داشى، ۳۷۵ مىتقال - ۱/۸۷۵ كىلو قارشىلىغى اغىرلىق اولچوسۇ.

بئىت: اۋن آلتى بۇنزا پامىيغى، چرەك سىيە قالىيغى

كلردى بىر زامان خوشا، اۋ بى حىتا تومان باجى. (غ. م. ۱ ص ۸۷)
خونگرى: چكى داشى (؟). (غ. م. ۱ ص ۱۶۱)
دىلمانى: چكى داشى (؟). (غ. م. ۱ ص ۱۶۱)
زنگانى: چكى داشى (؟). (غ. م. ۱ ص ۱۶۰)
سنگ-ى ارونق - قوشا باتمان: ۱۰ كىلو برابرى قارشىلىغى.

(غ. م. ۱ ص ۱۶۱)

سقط: ۳ كىلو برابرى اغىرلىق اولچوسۇ. (غ. م. ۱ ص ۱۶۰)
سیر: ۷۵ گىرم موعادىلى اغىرلىق اولچوسۇ و يا ۱۶ مىتقال. (غ. م. ۱ ص ۲۲۸)
سىيە - سىيەك: ۱۲۵ مىتقال - ۶۲۵ گىرم قارشىلىغى اغىرلىق اولچوسۇ.
بئىت: وثرسە باققال، بىر سىيە اسگىك،

عئىبى يۈخدور، فقط چرەك دن قاج. (شىدا ص ۱۸۱)

طسوجى: چكى داشى (باتمان) ۱۵ كىلو قارشىلىغى. (غ. م. ۱ ص ۱۶۱)

گىروانكه - گىريونا (رو) ۸۸ مىتقال يا ۴۱۲/۵ گىرم برابرى اولان اغىرلىق اولچوسۇ.

بئىت: ياران، باشوز ساغ اولسون، چاى چۇخ گىران اولوبدور.

گىروانكهسى اۋتوزبش صاحىقئىران اولوبدور. (م. س. ص. ۲۸)

مىتقال: ۲۴ نۇخود اغىرلىغى - ۴/۶۸۷۵ گىرم، «سیر» ين اۋن آلتى دان بىرى، اغىرلىق اولچوسۇ.

بئىت: اۋ، باشدان كى آخار هر سال مين مىتقال قان ائى دوست.

اۋ، باشدا عقل قالماز معجزا آلاھه آند اولسون. (غ. م. ۱ ص ۱۶۶)

هفديرم - هفت ديرم: ۳۱/۲۵ مىتقال - ۱۵۶/۲۵ گىرم قارشىلىغى اغىرلىق اولچوسۇ.

بئىت: گۈز ياشى، هائ و هوى دۈيورماز قارئىلار!

اۋن شاهى وثر فقيره، وثره هفديرم اته. (غ. م. ۱ ص ۳۴)

شانا پىپك

عزيز محسنى

بىلە رىۋايەت ئاندىرلر، گۈلتكىن آدلۇ بىر گۈزل- گۈنچەك قىز، آنادان- آنادان يىتىم قالپ، خالاسى
اۈنو اوغلو رحمانا نىشانلايىپ اۈز اۈيىنە گلېن كىرېر. گۈلتكىن گلېن كىشەندىن سۈنرا تىزە
باشلامىشىدى بىر آز راحات ياشاشىن كى، كىندە قىتلىق، قوراقلىق دۈشۈر. ارى رحمان بو فلاكتە دۈزە
بىلمىر، دىنمەدن، سۈيلىمەدن باش گۈتۈرۈر دۈغما كىندىدن اوزاقلار كىندىر. اۈندىن ھىچ بىر سۈراق
ۈنرەن اۈلمۈر، ھامى كىندە دىئىر، رحمان كىندى «كىندەر گلەزە».

رحمان آتا- آناسى نىن بىردىنەسى ايدى، آناسى سكىنە خالانىن اۈندىن قاباق بىر نىچە اوشاغى
اۈلۈپ، آما ھامىسى قىزىلجىدان، چىچەكەن، سىلجەمەن ۈ باشقا مەرضەن لاپ اوشاقلىق چاغلارنىدا
اۈلۈپ كىتمىشىدىلر. آنانىن گۈزۈنۈن آغى- قاراسى اىلە بو رحمان ايدى ۈ آنا اۈنو چۈخ زىمت
ۈ ذىللەت ايلە بۈيۈتمۈشۈد، كىندى يىرىندە مەن آغىر زىمت ۈ عذابدان سۈنرا اۈلەندىر مىشىدى. اىندى او
دا دىدە رگىن كىتمىشىدى. بو آغىر درد سكىنە خالانى سارسىدېر. او، بىر نىچە ۈخت يۈرغان- دۈشەيە
دۈشۈر. گۈلتكىن بۈتۈن ۈجۈدۈ ايلە بو مەھرىبان خالاي خىدمەت ئاندىر. آما بو مەھرىبان خالا- قاينانا
آغىر ۈ ساغالمەز بىر دردە گىرىفتار اۈلۈر. چۈخلارنى دىئىر او دىغلايىر ۈ چۈخ جان سىخىچى بىر حالدا
حىياتا گۈز يۈمۈر. گۈلتكىن، بو قاراباخت قىز، چۈخ پىس. حالت كىچىرېر؛ بىر ياندىن ارى رحمانىن
دىدە رگىن دۈشمەسى، بىر ياندىن مەھرىبان قاينانىن الدىن كىتمەسى، عىنى زاماندا حىياتىن آغىرلىغى ۈ
قۇجا قايناتاسىنى ئىيەلىك ئاندىر، كىچە- گۈندۈز اۈندىن موغاتات اۈلمەسى قىزى يامان حالا سالىر.
بونلار ھامىسى بىر ئانا، قىز گۈرۈر اۈنو كىشت باسېدې. اللرى، آياقلارنى كىر باغلايىش، باشىنىن
تۈكلەرنە بىت- سىركە داراشىب دىر.

گۈلتكىن بو آجى گۈنلەرن بىر گۈنۈندە باخىر گۈرۈر اۈتۈدە بىر كىمەسە يۈخىدۇ، قايناتاسى
آخسانا- آخسانا كىندى چۈلە، گۈلتكىن بو قارارە گلېر بو زامان ھىچ اۈلمەسا اۈزۈنۈ بىر آز تىمىزەسىن.

باشىنىن بىت - سىركەسىن آرىتىشىن. حىتەطدە حلىبى سىماۋرە اۋد سالىر، اىستى سو حاضىرلايشىر، آفاق داشى، كىسە، گىل، داراق ساھمانلايشىر، بايدانى اىستى سو اىلە دۈلدۈرۈر، اۋزۈنۈ تىمىزلەمەيە باشلايشىر. بىدەنىنى يۈيۈب قورتارمىشىدىكى، آيلاردان بىرى سو گۈرمەين ساچلارنى ايسلاىدىپ داراقلانمىشىدىكى، بىردىن كۈچە قايشى دۈيۈلۈر. قىز ال - ھايا دۈشۈر: «ۋاي آيشىرىم كىتىدى، قايتانام گىلدى، اۋمنى بو حالدا گۈرسە...» دىيەرك، اۋزۈنۈ تۈتۈر گۈيلەر، دىيىر: «ائى قادىر آلاھ مەن نىيەنەمىشىدىم. لاپ اۋشاقللىق چاغىمىدان آتامى - انامى الەمدىن آلدىن، مەن ئالغىز قۇيىدون، سۈنرا تىزە باشلامىشىدىم بىر آز نەفس چىكىپ، راحاتلاشام، ارىمى دىدەرگىن سالىدىن. مەن مەھرىبان اولان، جان باندىران خالامى يۈرغان - دۈشەيە سالىپ، الەمدىن آلدىن ۋمنى اولماز بلالەر دۈچار اتىدىن. ايندى دە اىستەيىرسەن مەن بى آيشىر اندەسن! گل سەن بو بى آيشىرچىلىغى مەن رو گۈرمە! مەن سەندىن اىلتىماس اندىرىم، ئالوارىرام، مەن بىر قوشا دۈندەر، اوچوب بوردان چىكىنىم». قىزىن سۈزلىرى آغزىندىن چىخامىش بىر قوش اولوب اوچدو ۋ ئاخىندا اىلىمىش آرمود آغاجىنا قۇنور.

بوياندان قايتانا ھەر قەدەر حىتەطىن قايشىنى دۈيۈر، بىر سەس چىخىمىر، اۋ، سىنىش - سەلخاق قايشى ئازۇر كىتىپ قايشى دىبەن دىبەردىر ۋ حىتەطە گىرىر، گۈرۈر پىنجىرەنىن قاباغىندا حلىبى سىماۋر قايتايشىر، كاسا - بايدا بىر ئانا ئىخىلىپ، آنچاق گۈل تەكىندىن بىر نىشان يۈخدۈر. باشىن يۈخارى قالدىرىر گۈرۈر، آرمود آغاجىنىن بو طرفە اىلىمىش بوداغى اۋستۈندە باشى داراقلى بىر قوش اۋنا حىسرت اىلە باخىر. قۇجا بو قوشو اۋز مەھرىبان گىلىنىنە اۋخىشاداراق سەلەنەر: شانا پىپىك، شانا پىپىك!... قوش امىن اولور كى، قايتاناسى اۋنو تانىشىپ، قۇل - قاناد چاللىپ بىر نىچە كرە قۇجىنىش باشى اۋستۈندە قىرلاناندان سۈنرا، اوزاقلار سارى اوچور...

بايقوش و تاۋوس قوشو

عزيز محسنى

دئىيىلەنە گۆرە، حضرت-ى سۆلىتىمان پىتىغىمىر تاۋوس ادلى گۈزل بىر قىزا عاشىق اولموشدۇ. نە قەدر اللە شىردى، تاۋوس اونا ارە گىتمەيە راضى اولموردۇ. آخىردا سۆلىتىمان بو قارار گىلدى كى، تاۋوسو زور ايله آلىب گىتسىن. تاۋوس بونو آنلادى و سۆلىتىمان پىتىغىمىرە اۋز ايستەيىنى بىلدىردى:

- گرەك قوش دىمىدېيىندىن بىر بۆيۈك عىمارت تىكىلسىن، آياغى دىزىدن ئاشالسۇن، باشى بولوددان. اۋ زامان من سەنە گلەرم و منى تۈيۈ ئىدىب ئوتىنە آپارا بىلرسن.

سۆلىتىمان پىتىغىمىر بو شرطە راضى اولدۇ. بو فېكرە گىلدى دۇنيادا اولان بۆتۈن قوشلارنى بىر ئىشە ئىغىسىن، ھامىسىنى اۋلدۆرسۇن و اونلارنى دىمىدىكلرىندىن تاۋوس ايستەن عىمارتى تىكدىرسىن. سۆلىتىماننى بونا ھاققى چاتىردى، اونا گۆرە اۋ بۆتۈن قوشلارنى پادشاھى ايدى. بلى، امر وئردى قوشلارنى ھامىسىنى ئىغىدى اۋز بارگاھىنىن قارشى سۇنا. سۆلىتىمان پىتىغىمىر باخىب گۇردۇ كى، تىكجە ئاپالاق (بايقوش) گىلمەيىب. وئىر- وئىلى گۇندەردى كى، اۋنۇ دا گىتسىن لىر. ئاپالاق وئىر- وئىلە دندى:

- من آخماق پادشاھىن ئانىنا گىتمەرم، اۋزۇم دە «بى» قوشام.

وئىر- وئىل سۆلىتىمانا خىر آپاردىلار كى، ئاپالاق دئىيىر: من آخماق پادشاھىن ئانىنا گىتمەرم، اۋزۇم دە «بى» قوشام. سۆلىتىمان ھىرسلەنىپ اۋزۇ گىتتى.

ئاپالاق اونا دندى:

- بىر سالتلىق اۋچۇن پادشاھلىقى مەنە وئىر گىلم، يۇخسا گىلمەيەجەيم. اۋزۇمۇ دە قوشلارنى بىشى ائت.

سۆلىتىمان ناچارلىقدان راضى اولدۇ. بايقوش اۋنۇنلا گىلدى، سۆلىتىمان بىر سالتلىق اۋچۇن پادشاھلىقى اونا وئردى، اۋزۇنۇ دە قوشلارنى بىشى ائتتى. بايقوش تاخا چىخىب دندى:

- آى شاھ بىر قىزا گۆرە، بۆتۈن قوشلارنى اۋلدۆرۈپ، نىسلىنى كىسمكىمى اولار؟ من قوش دىمىدېيىندىن سەنە تاۋوس دندىيى عىمارتى تىكەرم.

بايقوش امر ائتتى، ھەر قوش دىمىدېيىن اۋچۇندان بىر آز كىسىب بىر ئىشە توپلادى، بۆيۈك بىر داغ ياراتتى. سۆلىتىمان پىتىغىمىر، تاۋوس دندىيى عىمارتدن دە گۈزل بىر ائۇ تىكدى.

بايقوشا دا دندى:

- سن ائله بىلپه لايىق قوش سان، سنین آدینى «باي-قوش» قوئورام و اوزومه وزير سنجيرم.
بو زاماندا اؤنون آدى بايقوش قالدى.

بلى، سولتىمان پشېغمبر قىرخ گون- قىرخ گنجه توى ائتدى. تاووسو تىكدىردى ائوه گتىردى.
هر گون تاووس بزه نىردى، دوزه نىردى، اوز گوزه للىنى ايله فخر ائدىردى.

« آى تانرى، گوره سن دوتادا منيم كىمى ده گوزل وارمى؟ » دئىردى، باشىنى چئوئىرىپ آياغىنا
باخاندا اوتانىردى. چونكى آياقلارنى چىركىن ايدى. او هميشه آياقلارنى سولتىمان پشېغمبردن
گىزلە دىردى. گونلرين بير گونونده سولتىمان پشېغمبر اونا دندى:

- بىلمىم نه اچون آياقلارنى مندن گىزلە دىرسن؟ منيم يانىمدا سونومورسان.

تاووس سوز تاپىپ دئيه بىلمەدى. دندى:

- دوز دئىرسن.

تاووس او بيرى اوتاغا گئتدى، بزه ندى، دوزه ندى:

- اىلاهى، گوره سن دوتادا منيم كىمى ده گوزل وارمى؟ دندى.

آياقلارنى بير ده باخدى اوتاندى. بو آياقلا سولتىمان پشېغمبرين يانىنا گتمك ايسته مىردى.
اوزونو گويه توتوب يالواردى :

- آى آلاى منى بير قوش ائت.

آلاى اؤنون يالوارىشنى انشىتدى، اؤنو بير قوش ائتدى. تاووس قوشو اوچوب قاپى دان چىخدى.
سولتىمان پشېغمبر دندى سوزه پشمان اولدو.

ايندى تاووس قوشو قاناد چالير، اوچور، اوز گوزه للىنى ايله فخر ائدىر، امما آياقلارنى باخاندا
اوتانىر.

توراج*

عزیز محسنی

کچمیش زامانلاردا توراج آدلئ گۆزل- گۆنچک بیر قئیز، ظالیم و اوزونو بیتهنن بیر خانیمین ائوینده قوللوقچو ایدی. خانیم بو قئیز هر بیر شئین اؤستونده دؤیۆب و اینجیدیردی. بو قئیزا حتا قارئن دولوسو، یشمهیه چۆرهک و گشیمهیه پالتار دا وئرمیردی. توراج بو ائوده چوخ پیس، دؤزۆلمز بیر وضعیشتده یاشاییردی. گۆنلرین بیر گۆنۆنده خانیم توراجی چاغیریب دئدی:

- آئی قئیز، بو سات ایستی سوئو حاضیرلائیپ باشیمی- جانیمی، آتاقلاریمی یوئارسان.

توراج تلهسه- تلهسه گندیپ سماوارا اود سالدی، ایستی سو حاضیرلادی، آنجاق نه قده آختاردی داراغی تاپا بیلمهدی، بیلیردی داراغی هارا قویوب، خانیمین باغیرتیشی گلدی:

- سنی پارچا- پارچا اولاسان، جانئ یانمیش هاردا قالدین، دیء باشا گل!

توراج قورخا- قورخا جاواب وئردی:

- خاتیم بو سات گلیرم.

توراج نه قده آختاردی داراغی تاپا بیلمهدی. خانیمین آتاق سس لرینی ائشیدهنده توراج

آغلاماغا باشلادی، اوزونو گۆیه ساری توتدو و دئدی:

- نه اولایدی، کاش من بیر قوش اولایدیم، اوچایدیم گنده یدیم، بو ظالیم خانیمین ظولموندن

قورتارایدیم.

توراج هله اوز آرزئ سینی قورتارامیشدی، بیر قوش اولدو. خانیم الی آغاجلی قاپئ دان گیرهنده

اوچوب باجادان چئخدی. بیردن یادئنا دؤشدۆ کی، داراق تاخچاداکئ بوخچادادیر، یئریندن اوچوب،

پئنجره نین قارشئ سئنا قوندو و دئدی:

- خانیم! تاخچادا، بوخچادا.

ایندی ده توراج همیشه بو سۆزلری اوخویور:

- خانیم تاخچادا، بوخچادا.

بايقوش نەدن «باي» قوش اولدو؟!

محمد قاضى

گۈنلەرىن بىر گۈنۈندە حضرت سلیمان (ع) تامام قوشلارى اۆز حضورونا دعوت ائتدى. بايقوش كى اۇندا بايقوش آدلانمايىشدى، ائشيدىب ائشيتمز گلەمەمىشدى. حضرت سلیمان فرمان وئردى بو قوشو زۇرلا حاضىر ائتسين لر.

بوئوردو: «اي قوش! سندن اۆچ سۇرغو وارئم. اۇنلاردا جاواب وئرمەلى سن. نىيەكى بو سۇرغولاردا اۆبىرى قوشلار جاواب وئره بىلمەيىبلر.»
بايقوش دئدى: «امر الله يا پئىغمبر!»

حضرت بوئوردولار: «بو دۇنيادا خرابەلىك چۇخىدو يا آباد يئر؟» دئدى: «خرابەلىك؛ نىيەكى خرابەلر خرابدى، آبادلار دا خراب اولاجاق.»
حضرت بوئوردو: اۆلۆ چۇخىدو يا دىرى؟»

دئدى: «اۆلۆلر؛ نىيەكى اۆلۆلر اۆلۆب دىرىلرە اۆلەجكلر.»

اۆچۈنچۆ دفة حضرت سلیمان (ع) سوآل ائتىلر: «آرۋادلار چۇخىدو يا كىشىلر؟»

بايقوش بو سۇرغونىا بئله جاواب وئردى: «آرۋادلار؛ نىيەكى آرۋادلار آرواتدى آرواد سۇزۈنە باخان كىشى دە آرواتدى!»

اۇ آندا حضرت سلیمان (ع) اۆز سۇرغولارنىا جاواب آلاراق، اۆ قوشو تامام قوشلاردا «بى» سئجىدى و اۇنا «بايقوش» دئمكەلە اۇنو قوشلاردا «بى» ائلەدى.

دارای ۴۰۰۰۰ مدخل و زیر مدخل رایج زبان آذری

استفاده از ۲۰ مأخذ معتبر آذری و غیر آذری

همراه با ریشه لغات ، علائم اختصاری و

الفبای پیشنهادی برای آوانگاری زبان آذری

نکاتی دربارهٔ دستور زبان آذری

فرهنگ معاصر

ناشر کتابهای مرجع

شماره ۴۵ ، خیابان دانشگاه ، تهران ۱۳۱۴۷ تلفن فروشگاه : ۶۹۵۲۶۳۴ - تلفن مرکز پخش : ۶۴۶۴۴۲۰